

ДЖЕК ЛОНДОН

ТВОРИ
ПОВНА ЗБІРКА

„СЯЙВО”

ПОВНІ ЗБІРКИ ТВОРІВ
АМЕРИКАНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

ДЖЕК ЛОНДОН

JACK LONDON

Т В О Р И

ТОМ СЪОМІЙ

С Я Й В О

ДЖЕК ЛОНДОН

JACK LONDON

ПОШИТИЙ У ДУРНІ

LOST FACE

ПЕРЕКЛАД З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Дмитра Лисиченка

БОГ ЙОГО БАТЬКІВ

THE GOD OF HIS FATHERS

ПЕРЕКЛАД З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Л. Всеволожської та П. Ковальова

РЕДАКЦІЯ

Освальда Бургардта

С Я Й В О

Київський Окріт № 3176.
«Київ - Друк», 6-та друкарня.
З. № 1667—4000 «Сяйво» № 30
1927—IX.

ПОШИТИЙ У ДУРНІ

Так ось коли всьому настав край! Суб'єнков пройшов довгий шлях, сповнений терпіння й жаху, прагнучи, наче той голуб, до дому, до столиць Європи, і тут, десь на краю світа, в російській Америці, шлях його раптом урвався. Він сидів на снігу зі скрученими на спині руками і чекав на катування. З цікавістю дивився на здоровенного козака, що лежав долілиць на снігу, стогнучи від болю. Чоловіки скінчили катувати цього велетня і передали його жінкам. Але жінки перевершили диявольську лють чоловічу, про що свідчили крики козака.

Суб'єнков дивився й здригався. Він не боявся смерти. Надто часто за своє життя наражався він на небезпеку, на цьому повному втоми шляху від Варшави до Нулато, щоб тремтіти перед звичайною смертю. Але його вернуло від катування. Воно ображало його душу. Ображало не лише тому, що він має терпіти біль, а тому, що доведеться прийняти ще й ганьбу та наругу. Він буде вимагати, прохати, благати так само, як і той Здоровило-Іван та інші, що скінчили свій життєвий шлях. Так вмирати було негарно. Вийти сміливо, не здригаючись, з посмішкою, глузуючи,—от так було-б гаразд. Але втратити владу над собою, щоб дух перемогли муки тіла, кричати й скаржити, наче якась мавпа, зробитися справжньою тварюкою, ось у чому весь жах!

Нагоди втекти не було. Ще тоді, коли марив у палких мріях про польську незалежність, він зробився іграшкою в руках Долі. Різними шляхами, через Варшаву й Петербург, через сибірські копальні й Камчатку, на хитких човнах браконьєрів за хутром Доля гнала його до цього кінця. Від самого початку світу цей кінець був, безперечно, визначений для нього—такого витонченого і вражливого, чий нерви ледве прикривала шкіра, що був мрійником, поетом і артистом. Раніш, ніж виникла у нього свідомість, йому, що уявляв з себе тремтячий жмут нервів, було визначено жити серед грубих горланів-дикунів і померти в далекій, похмурій країні ночі, ген-ген за останніми межами світу.

Він зітхнув. Так, ця купа м'яса перед ним це Іван-Здоровило, велетень, залізна людина без нервів, козак, що перекинувся на морського розбишаку, флегматичний, наче віл, з нервовою системою, так низько розвиненою, що звичайний біль видавався йому не більш, як лоскотом. Але ці нулатські індієці знайшли таки у Здоровила-Івана нерви та прослідкували їх до коріння його тремтячої душі. Вони це зробили. Важко збагнути, як це людина могла ще жити, стільки витерпівши. Іван-Здоровило розплачувався за те, що мав такі грубі нерви. Його катували вдвічі довше, ніж інших.

Суб'єнков počував, що далі йому вже не сила дивитися на муки козакові. Чому він не вмирає? Можна збожеволіти, якщо ці зойки не припиняться. А коли припиняться, прийде його черга. А там вже Якаґа чекав на нього, посміхався і загодя смакував.— Якаґа, якого він не далі як на минулому тижні прогнав з форту: на обличчі йому ще й досі було видно

слід батога. Якага вже попоходить коло нього. Авжеж, він приховав для нього найвигадливіші тортури, найвитонченіше вимотування нервів. А це вони втяли щось надзвичайне, що Іван так закричав. Жінки, що нахилилися над ним, відступилися, регочучи та плескаючи в долоні. Суб'єнков, побачивши, яку страшну тортуру вдіяли козакові, теж почав гістично реготатися. Індіяни здивовано подивилися на нього, але Суб'єнков не міг спинитися.

Так не годиться. Прибрав себе до рук, і спазматичні корчі поволі ущухли. Він намагався думати про щось інше і почав пригадувати своє минуле життя. Пригадав матір і батька, маленького в плямах поні, вчителя француза, що навчав його танців і підсунув йому якось старий пошарпаний зшиток з Вольтером. Ще раз побачив Париж, похмурий Лондон, веселий Відень та Рим. Ще раз пригадав буйний гурт молоді, що мріяв, як і він, про незалежну Польщу з королем польським на троні у Варшаві. І тут то й почався цей довгий шлях. Ну, він усіх мережив. Починаючи з тих двох страчених у Петербурзі, почав він собі пригадувати усіх своїх сміливих духом товаришів, що гинули один по одному. Ось одного забито на смерть у в'язниці, а там на закривавленому шляху, по дорозі на заслання, якою вони йшли довгими місяцями, де їх били, де знущалися з них дозорці-козаки, загинув другий. Скрізь була дикість, груба звіряча дикість. Вони мерли від пропасниці, в копальні, під батогом. Останніх двоє, тікаючи, загинули в сутичці з козаками, він один лише дістався до Камчатки з краденим паспортом і грошима мандрівника, якого покинув на снігу.

Тут не було нічого, окрім дикунства. Всі ці

роки, мріючи про студії, театри, світське життя, він був оточений дикунством. Своє життя він урятував кров'ю. Всі вбивали; убив і він мандрівника з-за паспорта. Він довів, що був здатний на все, б'ючися на герці з двома російськими офіцерами одного й того-ж дня. Він мав чимсь виявити себе, щоб здобути становище по-між браконьєрів. Мав завоювати собі це становище. За ним лежав довгий тисячолітній шлях через весь Сибір і Росію. Він не міг тікати цим шляхом. Єдине, що залишилось, це йти вперед через похмуре крижане Берингове море до Аляски, від дикунства до ще більшого дикунства. На кораблях браконьєрів, хворі на цингу, без їжі й води, змагаючися з безупинними штормами бурхливого моря, люди, поробилися тваринами. Тричі він плавав на схід від Камчатки. І тричі після всіх пригод важкої плавби та страждань ті, що лишилися живі, верталися на Камчатку. Не було куди тікати, а він не міг вертатися назад тим шляхом, яким прийшов, бо копальні й батіг чигали на нього.

Ще раз, четвертий і останній раз, поплив він на схід. Він був з тими, що перші знайшли казкові Котикові Острови, але не вернувся з ними, щоб поділити цінні хутра та взяти участь у божевільних оргіях на Камчатці. Він запрягся ніколи не вертатися назад, бо знав, що треба йти далі, коли хочеш дістатися улюблених столиць Європи. Отож він міняв корабель по кораблі і лишався в похмурій новій країні.

Товариші його були словаки-мисливці, шукачі пригод росіяни, монголи, татари та сибіряки-тубільці; через табори дикунів нового світу вони прокладали кривавий шлях. Од їхніх рук гинули цілі селища, що одмовлялися платити хутрову данину, а їх знов нищили кора-

бельні ватаги. Він та ще один фін були єдині, що врятувалися. Зиму самотіли, голодуючи, на пустельному Алеутському острові; якимсь чудом їх урятував на весні інший корабель здобувачів хутра. Але жахливого дикунства не вдалося втекти. Переходячи з корабля на корабель і завжди відмовляючись від повороту, він попав на судно, що пливло на південь. Вздовж усього узбережжя Аляски вони зустрічали самі лише натовпи дикунів. Кожна спроба об'якоритися серед островів, або коло похмурих побережних скель загрожувала боєм, або штормом. То дужі вітри приносили загибель, а то підпливали військові човни, повні тубільців з войовничо розмальованими обличчями, що прагнули ознайомитися з смертельними властивостями браконьєрського пороху. На південь, далеко на південь вони пристали до мітичної Каліфорнії. Тут — ходила чутка — мусіли бути еспанські авантюристи, що проклали собі шлях з Мексики. Він покладав надії на цих еспанських авантюристів. Втекти до них, а далі все буде легко; мине рік, або два, — трохи більше, чи менше, хіба це має значіння! — і він доб'ється до Мексики, тоді на корабель — і Європа буде його. Та вони не зустріли еспанців. Скрізь — лише непереможний мур дикунства. Тубільці надбережжя, войовничо розмальовані, гнали їх назад од берегів. Кінець-кінцем, коли одного човна перехоплено і всіх на ньому перебито, командир облишив шукати і повернув назад на північ.

Минали роки. Він працював у Тебенкова, коли будували Михайлівський Редут. Два роки перебув у країні Кускоквів. Два літа, в червні місяці, пробув при вході у протоку Коцебу. Тут, у цей час, племена збиралися для обмін-

ної торгівлі; тут можна було побачити плями-сті оленячі шкіри з Сибіру, слонові ікли з Діомедів, китові шкіри з арктичних берегів і якісь дивні кам'яні лямки, що продавались, переходячи від племені до племені, і ніхто не знав, звідки вони; а ще якось трапився мисливський ніж англійського виробу; і тут—як дізнався Суб'єнков—була справжня школа, де можна було навчитися географії. Тут він зустрів ескімосів з Нортонської протоки, з Королівських Островів та Островів Лаврентія, з рогу Принца Вельського і Барров. Ці місця мали тут інші назви, а відстань між ними мірялося днями.

Це була розлога країна, до якої сходилися для обміну дикуни з ще розлогіших країн; вони приходили, несучи з собою десь уже виміняні кам'яні лямки та мисливський ніж англійського виробу. Суб'єнков сварився, підлещувався, підкупав. Кожного здобувача хутра або чужого тубільця приводили до нього. І тут згадувалися небезпеки, які важко було збагнути або навіть уявити, як то: дикі звіри, ворожі племена, непролазні праліси та могутні гірські пасма; але завжди з-за протоки доходили чутки та оповідання про білошкірих людей, блакитно-оких та світловолосих, що билися, мов ті чорти, і все шукали хутра. Вони були на сході—далеко, далеко на сході. Але ніхто їх не бачив. Такі оповідання переходили з уст до уст.

Сувора була то школа. Ніхто не міг добре вивчити географії за допомогою цих чужих діалектів та темних голів, що переплутували факти та байки і міряли просторинь «ночівлями», яких бувало різно: залежно від того, чи важкий був шлях. Але нарешті промайнула чутка, що піддала духу Суб'єнкові. На сході лежала велика річка, де були блакитноокі.

Річку ту звали Юкон, На південь від Михайлівського Редуту вливалася друга велика річка, яку росіяни назвали Квікпак. Чутки йшли, що ці дві річки були ні що інше, як одна.

Суб'єнков повернувся до Михайлівського. Цілий рік він спонукував до експедиції проти води на Квікпак. Тоді з'явився Малахов, родом напів-росіянин, що повів за собою найдикіших та найжорстокіших ріжноплеменних авантюристів, які повиходили з Камчатки. Суб'єнков був у нього за осавула. Вони пробивалися лабіринтом великої дельти Квікпак, пройшли перші низькі горби на північному березі і пропливли з пів-тисячі миль у шкіряних човнах, навантажених обмінним крамом та амуніцією, пробиваючися проти пяти вузлової течії річки, що була від двох до десяти миль завширшки і чимало сажнів завглибшки. Малахов вирішив збудувати форт у Нулато. Суб'єнков намагався, щоб іти далі. Але швидко сам погодився на Нулато. Насувалася довга зима. Краще було перечекати. Як тільки прийде літо, та посуне крига, він зникне, піде проти води вздовж Квікпак — ріки і пробиватиметься до постів Товариства Гудзонової Затоки. Малахов ніколи не чув тої поголоски, що Квікпак — то Юкон, та й Суб'єнков не казав йому нічого про це.

Почали будувати форта. Це була примусова робота. Дерев'яні стіни, що клали з колод, виростили під зітхання та стогін нулатських індіан. По їх спинах ходив батіг, який тримала залізна рука морських браконьєрів. Де-кому з індіан пощастило втекти, але коли їх ловили, то приводили назад, клали перед фортом і шмагали батогами. Двоє під батогом і померло; інших скалічено на все життя; а решта взяли науку до серця і більше не тікали.

Сніг упав раніше, ніж скінчили будувати форт, і тоді прийшов сезон здобування хутра. Важку данину було накладено на племя. Стусани сипались, і батоги гуляли й далі, а щоб данину платили, брали на заручників жінок і дітей і поводилися з ними по варварськи, як тільки вміли поводитись браконьєри.

Отож посіяли кров, і тепер прийшли жнива. Форт загинув. При світлі його полум'я половину браконьєрів забито. Другій частині припало катування. Тільки Суб'єнков лишився... ні, Суб'єнков та Іван, якщо ту купу м'яса, що стогнала та пхикала, лежачи в снігу, ще можна було назвати Здоровилом-Іваном. Суб'єнков піймав на собі посмішку Якаґи. Це безперечно Якаґа, бо слід від батого ще синів йому на обличчі. Кінець-кінцем, Суб'єнков не міг його гудити, але неприємно було думати про те, що Якаґа зробить з ним. Він здумав апелювати до Макамуки, головного ватажка; але його розум казав, що це було б даремно. Тоді ще спало йому на думку розірвати пута і вмерти б'ючися. Тоді кінець був би швидкий. Але він не міг розірвати пут. Ремні з карібу занадто міцні для нього. Міркуючи весь час, йому прийшла інша думка. Він на мигах показав, щоб покликали Макамуку і тлумача, що знає обережний діалект.

— О Макамука, — сказав він. — Я й не думаю помирати. Я велика людина, і було б дурістю з мого боку помирати. Справді, я не помру. Я зовсім не такий, як оте стерво.

Він оком скинув на закривавлену купу м'яса, що колись була Іваном, а тепер стогнала на снігу, і копнув її призорливо ногою.

— Я занадто мудрий, щоб вмирати. Слухай, я знаю чудесне зілля. Я єдиний знаю це зілля.

Отож я й не збираюся помирати, а хочу мінятися цим зіллям з вами.

— Що це за зілля? — спитав Макамука.

— Це дивне зілля.

Суб'єнков одну мить ніби міркував, наче вагався, чи виявляти свою таємницю.

— Я скажу тобі. Трохи цього зілля, коли потерти ним шкіру, робить її твердою, наче камінь, наче залізо,—такою, що найгостріший ніж не може розрізати її. Найдужчий удар гострої зброї буде марний супроти цього. Костяний ніж робиться наче шматок глею; воно загинає лезо залізних ножів, які привозимо вам. Що ти даси мені, коли виявлю тобі таємницю цього зілля?

— Я дарую тобі життя, — відповів Макамука через перекладача.

Суб'єнков призиливо засміявся.

— І ти будеш невільником у мене, поки не помреш.

Поляк засміявся ще призирливіше.

— Розв'яжіть мені руки й ноги, і давайте побалакаємо, — сказав він.

Ватажок зробив знак; коли його розв'язали, Суб'єнков скрутив цигарку й запалив її.

— Ти верзеш дурниці, — сказав Макамука. — Такого зілля немає. Цього не може бути. Гостре лезо дужче за якийсь там зілля.

Ватажок виявив неймовірність, а проте вагався. Він бачив занадто багато різного чортювння, що виробляли браконьєри, тому не міг цілком не йняти віри.

— Я подарую тобі життя, й ти не будеш невільником, — оповістив він.

— Давай більше.

Суб'єнков грав свою роль так спокійно, наче торгувався за лисячу шкіру.

— Це чудодійне зілля. Воно не раз рятувало мені життя. Я хочу санки і собак, і щоб шестеро твоїх мисливців провозжали мене вниз річкою і охороняли мене до останньої ночівлі перед Михайлівським Редутом.

— Ти мушиш жити тут і навчити нас усього цього чортовиння, — була відповідь.

Суб'єнков знизнув плечима й мовчав. Він випускав дим з цигарки в морозне повітря і з цікавістю поглядав, що лишилося від здорового козака.

— А цей шрам, — раптом сказав Макамука, показуючи на шию поляка, де зберігся рубець від ножа, що ним його полоснули під час якоїсь сварки на Камчатці. — Зілля не врятувало. Гостре лезо дужче за зілля.

— То була дужа людина, що зробила це, — сказав Суб'єнков. — Дужча ніж ти, дужча за найдужчого твого мисливця, дужча ніж він.

Звону краєм мокасіна він копнув козака. Жахливе видовище — козак уже був непритомний, а проте за його пошматоване, знівечене катуванням тіло життя ще чіплялось і не хотіло його покидати.

— Та й зілля було заслабе. Бо в тих місцях не було ягід, що їх у вас так рясно. Тутешнє зілля буде міцніше.

— Я дозволю тобі піти вниз річкою, — сказав Макамука, — і дам тобі санки, собак і шестеро мисливців, що охоронятимуть тебе.

— Ти спізнився, — була холодна відповідь. — Ти заподіяв образу моему зіллеві, що не погодився одразу на мої умови. Отож тепер я вимагаю більшого. Я хочу сотню бобрових шкір (Макамука глузливо посміхнувся). — Я хочу сто фунтів сухої риби. (Макамука хитнув головою, бо риби вони мали багато, й вона була дешева).

Я хочу двоє санок — одні для себе, а одні для мого хутра та риби. Мою рушницю мусите повернути мені. Якщо тобі не подобається ціна, то через де-який час вона буде ще більша.

Якаґа прошепотів щось ватажкові.

— Але як я знатиму, що твоє зілля справжнє зілля? — спитав Макамук.

— Це дуже легко. Спочатку я піду в ліс...

Знову Якаґа щось прошепотів Макамукові, що підозріло закивав головою.

— Ти можеш послати дванадцять мисливців зі мною, — провадив далі Суб'єнков. — Бачиш, я мушу дістати ягід і коріння, з яких роблять це знадоб'я. Тоді, коли даси двоє санок і навантажиш їх рибою та бобровими шкірками і покладеш рушницю, та накажеш шістьом мисливцям іти зі мною — тоді, все буде готове; натру зіллям шию і покладу її на цю колоду. Найдужчий твій мисливець може взяти сокиру й тричі ударити по шиї.

Макамук стояв, роззявивши рота, сп'янілий з цих дивних чарів браконьєрів.

— Але, — поспішаючи, додав поляк, — перед кожним ударом я мушу знов натертися зіллям. Сокира важка й гостра, і я не хочу, щоб була яка помилка.

— Все, що ти просиш, буде твоє, — скрикнув Макамук, раптом погоджуючися. — Йди й вари своє зілля.

Суб'єнков ховав свою радість. Він грав одчайдушну гру, і тут помилки не мусить бути. Він заговорив чваньковито.

— Ти спізнився. Ти образив моє зілля. Ти мушиш спокутувати образу й дати мені свою дочку.

Він показав на дівчину, хвору істоту, косу на одне око, у якої випиналися ікли. Макамук

розсердився, але поляк лишався непохитним, скрутив ще цигарку й запалив її.

— Поспішай, — погрожував він. — Якщо будеш вагатися, я проситиму ще більше.

Всі замовкли. Похмура північна декорація зникла йому з-перед очей, і він ще раз побачив свою рідну країну і Францію і, якимось глянувши ненароком на дівчину з іклами, пригадав другу дівчину, співачку й танцівницю, з якою він зазнайомився, коли вперше ще юнаком прибув до Парижу.

— Навіщо тобі здалася дівчина? — спитав Макамук.

— Подамся з нею за водою, — Суб'єнков глянув на неї критично. — Вона буде гарною жінкою, а поріднитися з тобою — це честь, рівноцінна моему зіллеві.

Знову пригадав співачку і танцівницю і почав голосно наспівувати пісні, що понавчався від неї. Він знову жив старим життям, та воно було якимсь далеким, чужим. Образи його власного життя, що промайнули перед ним, були наче малюнками з книжки чийогось іншого життя. Голос ватажка раптом урвав мовчанку, Суб'єнков здригнувся.

— Все буде зроблено, — сказав Макамук. — Дівчина поїде з тобою вниз річкою. Але щоб ти знав: я сам тебе тричі ударю сокирою по шії.

— Але перед кожним разом я натиратимусь зіллям, — відповів Суб'єнков, виявляючи заховану стурбованість.

— Ти будеш натиратися перед кожним ударом. Ось мисливці, що дивитимуться, щоб ти не втік. Іди в ліс і збирай своє зілля.

Пожадливість поляка переконала Макамука, що то справді коштовне зілля. Звичайно, ніщо інше, як тільки найчудодійніше зілля могло

спонукувати людину, у якої за плечима смерть, торгуватися, наче стара баба.

— Отож,—прошепотів Якага, коли поляк з дозорцями зник коло сосон,—коли ми навчимося варити те зілля, ми можемо його легко вбити.

— Але як же ми його вб'ємо? —заперечував Макамук.—Зілля захистить його.

— Але ж будуть деякі місця, де він не натреться тим зіллям,—відповів Якага.

— Ми будемо влучати саме в ці місця.— Хоча б у вуха. Гаразд, ми вдаримо списом в одне вухо, а вийде він другим. Або влучимо в око. Певне, зілля буде таке міцне, що він не натиратиме очей.

Ватажок хитнув головою.

— Ти мудрий, Якага. Якщо він не має ще якогось іншого чортovinня, тоді ми вб'ємо його.

Суб'єнков не гаяв часу на збирання складових частин свого зілля. Він вибирав, що йому попадало під руку: чатину з сосни, кору з верби та берези, брусницю, що відкопували йому з-під снігу мисливці. Трохи мерзлого коріння поповнило його запас, і він вернувся до табору.

Макамук і Якага сіли коло нього, додивляючись, скільки і чого саме кладе він у глечик з окропом.

— Тільки треба спочатку класти брусницю,—пояснював він.

— А так, ще одна річ—палець людини. Ну, Якаго, дозволь одрізати твого пальця.

Але Якага заховав руку назад і насупився.

— Тільки мизинчик,—прохав Суб'єнков.

— Якага, дай йому свого пальця,—звелів Макамук.

— Хіба тут мало валяється пальців — буркнув Якага, показуючи на понівечених людей: на

снігу лежало з двадцяттеро замордованих на смерть.

— Це мусить бути палець живої людини, — зауважив поляк.

— Тоді ти матимеш палець живої людини. — Якага ступив до козака й одрізав йому пальця.

— Він ще живий, — оповістив він, кидаючи кривавий трофей на сніг, під ноги полякові:

— До того ж це хороший палець, бо великий.

Суб'єнков кинув його в огонь під горщик і заспівав. Це була французька пісня про коханя, яку він дуже урочисто співав, варючи зілля.

— Без цих слів, що я проспівав, зілля не має сили, — пояснив він. — Вся сила в цих словах. Дивись, воно готове.

— Прокажи слова поволі, — щоб я міг зятимити їх, — звелів Макамук.

— Тоді, як спробуєш. Коли сокира тричі відскочить од моєї шиї, тоді я вам виявлю тайну слів.

— Але якщо зілля не буде добре? — стурбовано спитав Макамук.

Суб'єнков звернувся до нього сердито.

— Моє зілля завжди добре. А проте, якщо воно буде не добре, зробиш зі мною те, що ти зробив з іншими. Поріжеш мене на шматки, як порізали його. — Він показав на козака. — Тепер зілля прохололо. Отож я натираю собі шию, проказуючи це замовляння.

Дуже урочисто, але повільно він заспівав куплет з «Марсельєзи», тим часом натираючи пригідним варивом свою шию.

Крики перервали його лицедію. Велетень-козак, в останнє виявив свою надзвичайну живучість і зіпнувся на коліна. Сміх, здивовання, крики та оплески залунали серед нулатців, коли Здоровило-Іван почав на снігу битися в корчах.

Суб'єнкова аж занудило, коли побачив це, але він опанував себе і надав собі вигляду роздратованого.

— Це не діло, — сказав він. — Прикінчіть його, та почнемо випробувати.

Поки це виконувалось, Суб'єнков звернувся до Макамуки.

— Пам'ятай, що ти мусиш ударити що сили. Це не дитяча іграшка. Бери сокиру і вдар нею по колоді, так, щоб я міг побачити, чи ти б'єш, як справжній чоловік.

Макамук послухався: вдарив двічі, влучно і з такою силою, що відлетів великий шматок колоди.

— Гарзд! — Суб'єнков обвів очима коло дикунських облич, що, здавалося символізували, мур дикунства, що оточував його з того часу, як царська поліція вперше заарештувала його у Варшаві.

— Візьми сокиру, Макамук, і стань так. Я ляжу. Коли підниму руку, удар що сили. Та дивись, щоб ніхто не стояв позад тебе. Зілля хороше, і сокира може відскочити від шиї й випорснути з рук твоїх.

Він подивився на двоє санок з запряжкою собак, навантажених хутром та рибою. Рушниця лежала зверху бобрових шкір. Шестеро мисливців, що мали йому бути за охорону, стояли біля санок.

— А де дівчина? — спитав поляк.

— Приведіть її до санок раніш, ніж почнемо спробу.

Коли це було виконано, Суб'єнков ліг на сніг, поклавши голову на колоду, так, наче лягла спати стомлена дитина. Він пережив так багато лихих днів, що справді таки був стомлений.

— Я сміюся з тебе та з твоєї моци, Мака-

мук, — сказав він. — Удар, удар, що сили у тебе є.

Він підняв руку. Макамук схопив сокиру, теслярську сокиру, якою обтесують колоди. Блискуча криця майнула в морозному повітрі, спинилась на ледве помітну мить над Макамуковою головою, а тоді упала на Суб'єнкову голу шию. Розсікла м'ясо та кістки і глибоко зайшла в колоду. Здивовані дикуни побачили, як голова відскочила аж на добрий ярд геть від закривавленого тіла.

У всіх проглянула якась непевність, і всі мовчали; тоді поволі почало прояснятися в їхніх головах, що тут не було ніякого чудодійного зілля. Браконьєр перехитрував їх. Єдиний з усіх полонених він уник тортур. З-за ради цього він проробив усе. Натовп вибухнув голосним реготом. Макамук з сорому похилив голову. Браконьєр обдурив його. Перед усім миром у дурні пошив. Юрба не переставала реготати. Макамук повернувся і, голову похиливши, тихо почвалав геть. Він знав, що віднині його вже не зватимуть Макамук. Для всіх він буде — Пошитий у дурні. Пам'ять про сором, як тавро, залишиться на ньому аж до смерти; і коли племена збиратимуться на весні ловити лососів або влітку мінятися крамом, оповідання про те, як браконьєр спокійно помер від єдиного вдара руки Пошитого в дурні, переходитиме від багаття до багаття.

— Ким був раніше Пошитий у дурні? — по-чує він, знаючи наперед, що так питатиме якийсь нахабний юнак.

— Ах, Пошитий у дурні? — буде відповідь: — Колись він називався Макамук, поки не відрубав голови браконьєрові.

ДОРУЧЕННЯ

Оддали всі причали, і Сітл № 4 повслі відходив од берега. На його палубі високими купами накидано було вантажу, і товпилася ріжномаїтна юрба індіян, собак, погоничів, шукачів золота, торговців і взагалі всіх, що поверталися додому. Добра половина Давсона висипала на берег, щоб попрощатися. Коли сходні прийняли, і пароплав повернув провою до річки, залунали, заглушуючи все, прощальні вигуки. Кожен починав пригадувати останні доручення, вигукуючи їх через просторїнь води, що раз-у-раз ширшала. Луїс Бондел, що одною рукою крутив рудого вуса, а другою якомсь знехотя махав своїм приятелям на березі, раптом пригадав щось і кинувся до облавку.

— Слухай, Фреде! — загорлав він. — Гей, Фреде!

«Фред» хотів протиснутися здоровезними плечима крізь передні лави натовпу на березі і спіймати доручення Луїса Бондела. Обличчя останньому аж почервоніло від напруги, — так він гукав. Але смуга води між пароплавом і берегом все ширшала.

— Гей, ви, капітане Скоте! — гукнув він до капітанської будки. — Спиніть пароплава.

Задзвенів Гонг, і велике стернове колесо віддали назад, тоді спинили. Всі на березі й на пароплаві скористали з одстрочки, щоб обмінятися знову в останнє прощаннями, що не

мали кінця краю. І даремне Луїс Бондел силкувався, щоб його почули. Сітл № 4 почало зносити водою, і капітан Скот мусів знову йти вперед і віддати колесо вдруге. Його голова зникла в будці, а потім, за мить, виринула за величезним мегафоном.

Капітан Скот мав надзвичайний голос і, коли гукнув до натовпу на палубі та на березі «замовкніть», голос його можна було б почути і на верхівлі Оленячої Гори і навіть на Клондайку. Цей офіційний наказ з будки стерничого відразу стихив галас.

— Ну, що ви хотіли сказати? — спитав капітан Скот.

— Скажіть Фредові Черчілеві — він ось там на березі — скажіть, щоб пішов до Макдональда. У нього на схованці моя маленька валіза. Скажіть йому, щоб узяв і привіз її, коли повертатиметься до дому.

Серед загальної тиші капітан Скот заревів у мегафон, передаючи доручення на беріг.

— Ви, Фреде Черчіле, підіть до Макдональда... у нього на схованці... маленька валіза... належить Луїсові Бонделеві — дуже важливе! Привезіть її, коли їхатимете! Чули?

Черчіл на знак того, що почув, замахав рукою. Справді, якби Макдональд, що жив геть за пів-милі, відчинив вікно, то й він почув би це. Знов знялася метушня, задзвенів гонг, і Сітл ч. 4 рушив, колихаючися на хвилях; повернувся і поплив униз Юконом. Прощаючися, Бондел і Черчіл на знак взаємної пошани махали руками до останку.

Це було серед літа. А під кінець навігації В. Г. Віліс одійшов і поплив проти води Юконом з двома сгами подорожніх, що верталися додому. Поміж них був і Черчіл. У своїй каюті,

в скрині з одіжжю, він заховав валізу Луїса Бондел. Це була маленька, грубенька шкіряна річ, і її сорокафунтова вага завжди викликала занепокоєння у Черчіла, коли він одходив занадто далеко від неї. Чоловік з сумежної каюти мав золотий пісок, захований так само в скрині з одіжжю, і кінець-кінцем обидва вони умовилися глядіти речей по черзі. Коли хтось із них ішов їсти, другий не зводив очей з дверей обох кают. Якщо Черчілеві хотілося пограти у віста; другий вартував, а коли цей другий хотів розважитися, Черчіл сідав на розкладаному стільці проміж обох дверей і читав старі газети, яким було принаймні чотири місяці.

Скидалося на те, що зима упаде рано, і на пароплаві зранку до вечора, а то і до пізньої ночі, тільки й балачки було, чи прорвуться вони ще до приморозків, чи доведеться зсісти з пароплава і плентатися пішки кригою. До того були ще вселякі затримки, що тільки дратували. Двічі ламалися машини, і поки їх лагодили, що разу сніговиці нагадували про неминучу зиму. Дев'ять разів В. Г. Віліс з своїми зіпсованими машинами намагався подужати та пройти пороги П'ять Пальців, і досяг цього, запізнившись на чотири дні проти свого і так несталого розпису. Тоді виникло питання, чи пароплав Флора чекатиме на них вище Бокс Каньона. Водяна просторінь між входом до Бокс Каньону і низом порогів Білого Коня була не судоходна, і тут пасажири пересідали з одного пароплава на другий, обходячи пороги пішки. В цій місцевості не було телефону, а тому Флорі, яка чекала на Віліса не мали змоги дати звістку, що Віліс, хоч і спізнився на чотири дні, а все-ж таки прибуде.

Коли В. Г. Віліс підійшов до Білого Коня, стало відомо, що Флора чекала три дні по-верх терміну і лише кілька годин, як відплила. Ще казали, що вона затримається біля Тегішського Посту оце до неділі, до дев'ятої години ранку. Була субота; четверта година після полудня. Пасажири почали радитися. На пароплаві був великий човен з Пітерборо, що призначався для поліцейського посту, що біля входу до озера Бенет. Вони погодилися взяти за нього відповідальність на себе і приставити його. Далі почали викликати охотників. Треба було двох, щоб доплисти човном до Флори. За одну мить зголосилося двадцяттеро. Поміж них був і Черчіл, така вже у нього вдача, що він зголосився раніш, ніж подумав за Бонделову валізу. А згадавши про неї, мав надію, що може його й не виберуть. Але людину, яка уславилась на Юконі, як капітан футбольної команди, як голова атлетичного клубу, як погонич собак, як добрий ходок, а до того ще власник таких плечей, як у нього, — цю людину не можна було обминути. Справу доручили йому та велетневі-німцеві Нікові Антонсенові.

Поки натовп пасажирів, несучи на плечах човна, вирушив, обходячи пороги, Черчіл побіг до своєї каюти. Він повикидав на підлогу все з скрині і витяг валізу, маючи намір доручити її сусідові по каюті. Але подумав, що це ж не його валіза, і що не має він права випустити її з рук. Тоді кинувся з нею на беріг і побіг обходити пороги. Дорогою часто переміняв руки і питав себе, що невже в тій валізі не більше, як сорок фунтів.

Пів на п'яту вони обоє вирушили. Течія річки Тридцять Миль була така прудка,

що вони рідко могли користатися з весел. Виходили на берег і тягли на тяглі, спотикаючися об каміння, прокладаючи собі шлях через кущі, часом сковзаючись і падаючи в воду, а то брели по коліна або по пояс у воді. Коли натрапляли на непереможні перешкоди, сідали в човна, бралися до весел і мчали, з усіх сил гребучи; так діставалися на другий берег, де витягали весла і знову тягли на тяглі. Це була виснажлива праця. Антонсен працював, як і годилося такому велетневі, як він: уперто, не нарікаючи, але доведений до крайніх можливостей могутнім організмом і невгамовним духом Черчіла. Вони ні на хвилину не спинялися відпочивати. Посувалися, посувалися й посувалися наперед. Холодний вітер віяв знизу річки і примушував їх часом бити й махати руками, щоб розігнати кров у задубілих пальцях.

Коли впала ніч, вони мусли звіритися на щастя. Раз-у-раз падали, падали на березі, яким ніхто ніколи не ходив, рвали одіж на шмаття об кущі, що їх не видно було у темряві. Обидва були подряпані, закривавлені. По-над десяток разів, під час їхніх шалених переїздів від берега до берега, вони натикалися на затоплені дерева й перекидалися. Вперше, як таке трапилося, Черчіл пірнув аж на три фути під воду, шукаючи валізи. Він потратив з півгодини, поки знайшов її, а далі вони везли її, міцно прив'язавши до човна. Поки човен плив, не загрожувала небезпека. Спочатку Антонсен глузував з валізи, а на ранок вже почав клясти її; але Черчіл уникав давати будь які пояснення. Їм не щастило, і вони без кінця-краю затримувалися. На одному крутому завороті, де була дуже прудка бистрина, вони загаяли дві години; разів з двадцять намагалися подолати її і двічі

перекинулися. В цьому місці обидва береги стрімкими скелями виходили просто з глибини води, і повз них вони не могли пройти ні на тяглі, ні відпихаючися тичками; не сила була й на веслах подужати цю бистрю. Що разу, як намагалися виїхати, вони вкрай вибивалися з сили. Отож від напруги серця їх мало мало не луснули, і що разу їх зносило назад. Нарешті їм пощастило, але це трапилось випадково. В найпрудкішому місці, коли їм загрожував черговий крах, примхлива течія вирвала човна з-під влади Черчіла й віднесла його до протилежного берега. Черчіл наосліп стрибнув на скелю й попав у розколину. Тримаючися одною рукою, сам другою держав перекинутого човна, поки Антонсен виліз із води. Тоді удвох витягли човна, відпочили там і з свіжими вже силами подолали бистрину. Вище пристали до берега й одразу-ж вискочили та потягли, продираючися крізь кущі, на тяглі.

Коли почало світати, вони були ще далеко від поста Тегіша. У неділю о дев'ятій годині вранці почули гудок з Флори, що відходила. І коли о десятій добилися до посту, тільки-тільки могли бачити дим з Флори, десть далеко на південь. Капітан кінної поліції Джонс прийняв цих потомлених обідранців і нагодував їх; пізніше він запевняв, що апетит у них був просто таки жахливий; він ніколи не бачив такого. Вони в мокрій пошматованій одіжі поснули коло пічки. Через дві години Черчіл прокинувся, одніс Бонделову валізу, що була йому за подушку, до човна; штовханами розбудив Антонсена, і вони знову поїхали наздоганяти Флору.

— Все може з Флорою трапитися; може машина поламатися, або ще інше, — відповів

він капітанові Джонсу на його умовляння. — Я таки піймаю цього пароплава і примушу його вернутися забрати хлопців.

Озеро Тегіш було аж біле від хуртовини, що віяла якраз їм в обличчя. Величезні, бурхливі хвилі здіймалися над човном, одна людина мусіла весь час вичерпувати воду, і тільки один міг сидіти на веслах. Плисти вперед було просто неможливо. Вони їхали по-над низьким берегом; один тяг на тяглі, другий керував човном. Вони змагалися з хугою, по пояс у крижаній воді, а то й по шию; не раз величезні шумляві хвилі перекочувалися їм через голови. Відпочинку не було, навіть передихнути не мали коли серед цього безрадісного, по-над силу важкого змагання. Цієї ночі, коло входу в озеро Тегіш, серед непроглядної хуртовини, вони наздогнали Флору. Антонсен упав на палубі й одразу-ж захріп. Черчіл скидався на якогось дикуна. Його одіж ледве-ледве трималася на ньому, обличчя взялося кригою і розпухло від ненастанних зусиль цілої доби, порозпухали й руки так, що не міг навіть зігнути пальців. Що до ніг, то просто мука була стояти на них.

Капітанові Флорі не хотілося вертатися до Білого Коня. Черчіл уперто намагався, балакаючи владним тоном; капітан огинався. Нарешті сказав, що, вертаючися назад, вони нічого не досягнуть, бо останній океанський пароплав у Дайї, Атеняні, відпливає у вівторок вранці. Вертаючися до Білого Коня, щоб забрати пасажирів, Флора ніяк не встигне вчасно повернутися і здати їх на Атеняні.

— Коли відпливає пароплав? — спитав Черчіл.

— У вівторок вранці, о сьомій годині.

— Гаразд, — сказав Черчіл і штовхнув ногою під ребра Антонсена, що хріп на всі заставки. — Ви вертайтеся до Білого Коня, а ми поїдемо вперед і затримаємо А т е н я н.

Антонсена, що ніяк не міг очуняти від сну, було кинуте в човна, наче якийсь клунок, і він ніяк не міг зміркувати, що таке трапилось аж поки його облило крижаними бризками величезної хвилі, та аж поки почув, як Черчіл гукає на нього в темряві.

— Що ви там заснули, гребіть! Хочете, щоб нас перекинуло?

Вдосвіта вони були біля Карібу Кросінг. Вітер ущух, але Антонсен так виснажився, що не міг поворухнути веслом. Черчіл витяг човна на затишний беріг, де вони й поснули. Щоб не заспати, Черчіл підкладав собі під голову руку. Через кожні кілька хвилин біль від спиненого кровобігу будив його, тоді він дивився на годинника й підкладав другу руку. Так минуло дві години, він почав будити Антонсена. Вирушили. Озеро Бенет, що мало тридцять миль завдовжки, було спокійне, немов вода коло млинової загати, але на пів-дорозі з півдня на них налетіла хуртовина, вода вся побіліла. Година за годиною вони, змагаючися так само, як і на Тегіші, виходили на беріг, тягли і підпихали човна, по пояс, а то й по шию, а инколи і з головою у крижаній воді, і нарешті добродушний велетень знесилився вкрай. Черчіл підгонив його немилосердно, але коли той упав і трохи-трохи не втоп у воді на глибині якихось трьох футів, Черчіл витяг його до човна. Далі Черчілеві довелося змагатися самому, аж поки він добився до поліцейського становища при виході з Озера Бенет, ще вчасно після полудня. Він намагався допомогти Антон-

сенові вийти з човна, але даремно. Прислухаючися до важкого віддиху знесилої людини, він позаздрив німцеві, подумавши, скільки ще йому самому доведеться перетерпіти, Антонсен міг тут лежати і спати; але він, не марнуючи часу, мусить простувати далі, через могутній Чількут, і спуститися до моря. Справжні змагання будуть ще там далі, і він майже жалкував, що не знесилився, бо це визначало, що йому доведеться ще чимало перетерпіти.

Черчіл витяг човна на беріг, взяв Бонделову валізу і підтюпцем, шкандибаючи, попрямував до поліцейського становища.

— Там внизу човен з Давсона для вас, — гукнув він офіцерові, що відізвався на його стукіт. — Там лежить чоловік, напів-мертвий. Нічого серйозного: він лише виснажився. Подбайте за нього. Я поспішаю. Бувайте здорові! Хочу застати ще Атеняна.

Озеро Бенет з озером Ліндерман з'єднував волок завдовжки з милю. Останні слова він кинув уже, коли сам гнав підтюпцем. Іти було дуже важко, він зціпив зуби і йшов далі, часом забуваючи про біль і з ненавистю поглядаючи на валізу. Це була дуже-дуже важка дорога. Він перекидав валізу з руки в руку, брав під пахву, перекидав її через плече, де вона підстрибувала й біла його по спині, коли він йшов. Він ледве міг її вдержати своїми побитими та розпухлими руками, кілька разів падав з нею. Якось, міняючи руку, він упустив її; вона впала йому під ноги. Черчіл спіткнувся і важко плюхнув на землю.

На другому кінці волока він купив дорожні ремні за долар і ними прикріпив валізу та найняв баркас, щоб проїхати шість миль до верхнього кінця Озера Ліндерман, куди й прибув о

четвертій годині після полудня. Атенян мав відплисти з Дайї вранці на другий день, о сьомій годині. До Дайї було двадцять вісім миль, а між Дайєю і ним височів ще Чількут. Заким вирушати в далеку дорогу, він сів перезутися і враз прокинувся, бо задрімав, ледве сівши, хоч і не спав і тридцяти секунд. Він боявся, що знову задрімає і на цей раз, може, вже надовше, а тому кінчав перезуватися, стоячи. Але й тут сон перемиг його; він відчув, що втрачає свідомість: коли його знеможене тіло вже падало до долу, він у ту ж мить схаменувався, напруживши всі свої м'язи, і не впав. Раптом свідомість повернулася, він відчув у тілі кволість; воно все тремтіло. Він почав себе бити долонями по голові, щоб розбуркати занімий мозок.

Валка Джека Бернса поверталася порожняком до Озера Кратера, і Черчілеві запропонували мула. Бернс хотів покласти валізу на другого мула, але Черчіл не дав її і прилаштував на сідлі. Він дрімав, а валіза уперто сповзала з сідла то на один, то на другий бік і щоразу будила його, що-разу здригався він. Далі, ще тільки стемніло, Черчіл, продираючися на мулі проміж кущі, розкраяв собі гілякою щоку. Нарешті мул збився з шляху й упав, скинувши верхівця й валізу на скелі. Після цього Черчіл ішов, або краще спотикався, стежкою, якщо можна її так назвати, ведучи на повіді мула. Важкий, нестерпучий дух стояв обабіч стежки, йшов від коней, що загинули в гонитві по золото. Та Черчіл не звертав уваги. Його дуже вже зморював сон. Тимчасом вони доїхали до Довгого Озера, і він намігся прогнати сон. Біля Глибокого Озера Черчіл віддав валізу Бернсові. А проте, при тьмяному світлі зірок, він не

зводив очей з Бернса. Щоб бу́ва чого не трапилось з валізою.

Біля Озера Кратера валка отаборилася на ніч, а Черчіл, прив'язавши валізу до спини, почав здиратися на стрімкий схил до верховини. З самого ж початку тут, на цій стрімкій стіні, відчув, як був стомлений. Він тримався їй повз, наче той краб, відчуваючи вагу свого тіла. Кожен раз щоб підняти ногу, потрібно було надмірно напружувати волю. Він бачив галюцінацію, ніби то на ньому олив'яне взуття, як у морських водолазів; йому так і кортіло рукою полапати оливу. Шо ж до Бонделевої валізи, то він диву давався, що сорок фунтів такі важкі й тиснуть його додолу, наче гора якась. І він пригадував, сам не ймучи собі віри, що найбільше, як рік тому, здирався він тою самою стежкою, несучи півтори сотні фунтів на спині. Коли то були 150 фунтів, то тут, у цій валізі, принаймні п'ятьсот.

Спочатку від Озера Кратера дорога йшла через невеликий льодовець. Тут була добра стежка. Але вище льодівця, що лежав над смугою лісів, не було нічого, окрім хаоса голих скель та величезних валунів. В темряві важко було добачати стежку, і він блукав, витрачаючи втричі більше сили, ніж витратив за всю дорогу. Добившись до верху у люту сніговицю, він випадково натрапив на маленький, кимсь покинутий намет, куди й заліз. Там знайшов кілька давніх спечених картоплин та з шестеро сирих яєць.

Коли сніг перестав падати, та ущух вітер, він почав спускатися, хоч це видавалося майже неможливим. Стежки не було, і він спотикався та блукав, не раз, тільки в останню мить, дізнаючися, що був на краю скелястого муру чи стримини, глибини якої не уявляв собі. Далі ча-

стину дороги йому довелося йти серед цілковитої темряви, бо хмари заволокли зорі; тут він десь послизнувся й покотився, котився мабуть з сотню футів, аж побитий та скривавлений опинився на дні величезного порожнього провалля. Звідусіль йшов сморід од конячого падла. Провалля було поблизу стежки, і погоничі мали за звичай скидати туди покалічених, або тих, що конали, тварин. Він знемагав од смороду, його нудило, але нарешті видряпався немов у якомусь кошмарі. На пів-дорозі згадав за Бонделову валізу. Вона упала в провалля разом з ним: очевидячки, ремні обірвалися, й він забув про неї.

Черчіл повернувся до провалля, повного огидливого падла, рачкував і нишпорив з пів-години. Поки знайшов Бонделову валізу, йому довелося проминути сімнадцятеро здохлих коней (одна коняка ще конала, і він її пристрелив). Пригадуючи своє життя, прожите не без відваги та звитязства, він, не вагаючися, казав собі, що, повертаючися за валізою, зробив найгероїчніший вчинок. Так, справді, це був героїзм. Двічі він трохи-трохи не знепритомнів, поки виліз з провалля.

Нарешті він добився до Східців, стримина Чілкутського шпилья лишилася позаду. Шлях став зручніший. Проте навіть у найкращих місцях йти було нелегко. Але він би управився, якби не такий знесилений, якби мав при собі лихтар, та якби не Бонделова валіза. Для нього, вкрай знесиленого, це була остання краплина. Він ледве сам волочив ноги, а несучи валізу, зовсім вибився з сили, оступався та спотикався. А до того ще й гілля простягалось з темряви, чеплялося за валізу й тягло назад.

Він подумав, що як не встигне на Атеняна,

то причиною буде валіза. Тільки дві речі панували у його свідомості: Бонделова валіза та пароплав. Він знав тільки ці дві речі, що якось сполучалися в одне: з-за них, дякуючи якомусь дивному дорученню, йому доводилось мандрувати та мучитися вже кілька віків. Він ішов і змагався, ніби ві сні. Наче ві сні він добився до Шіп-Камп (Барянячого табору). Спотикаючися, увійшов до шинку, звільнив рамена від ремнів і хотів покласти валізу біля ніг, та вона вислизнула з рук і важко плюхнула на підлогу; це звернуло увагу двох чоловіків, що саме виходили з шинка. Черчіл випив шклянку віскі, звелів розбудити себе через десять хвилин і сів, поставивши ноги на валізу, а голову схиливши на коліна.

Тіло йому так залякло, що, коли його збудили, потрібно було ще десять хвилин і другу шклянку віскі, щоб трохи розімнятися та змусити рухатися м'язи.

— Ей! не туди! — гукнув господар, підійшов до нього і в темряві штовхнув його в напрямку до Каньон Сіті. Якась внутрішня свідомість підказала Черчілеві, що це був правдивий напрямок, і, ще досі наче у ві сні, він пішов стежкою каньйону. Він не знав, що застерегло його, але через якийсь час, що здався йому кількома віками мандрівки, відчув небезпеку і вихопив пістоля. Все ще наче у ві сні, він побачив двох чоловіків, що виринули з темряви, і почув, як вони звеліли йому спинитися. Стрельнувши з пістоля чотири рази, він побачив огонь з їхніх пістолів. Тоді ж відчув, що його поранено в стегно, і побачив, що один з людей упав, а другий кинувся на нього. Він затопив йому пістолем просто в обличчя, а тоді повернувся й побіг. Трохи згодом, наче прокинувшись зі

сну, побачив, що шкандибаючи біжить стежкою. Першою його думкою була валіза. Вона висіла за спиною. Він був переконаний, що все, що скоїлося, є лише сон, аж поки намацав пістоля і побачив, що він порожній. Далі відчув гострий біль у стегні і, полапавши його, попав рукою у теплу кров. Це була поверхова рана, а все ж таки рана. Він цілком розбуркався і ледве чвадав, прямуючи до Каньон Сіті.

Там знайшов чоловіка, що мав коні і візка і за двадцять доларів згодився встати з ліжка та запрягти. Черчіл уліз на візок і заснув з валізою на спині. Їхати розмитим водою камінням до Долини Дайї було важко, але він прокидався лише тоді, коли візка занадто вже високо підкидало. Якщо його підкидало мало не на фут вище візка, — це йому було байдуже. Останню милью вони їхали рівним шляхом, і він спав міцно.

Приїхали, тільки-но починало світати. Візник немилосердно трусив його і гукав на вухо, що Атенян уже відплив. Черчіл стурбовано поглянув на порожню пристань.

— Ось там видно димок над Скаґвеєм, — сказав чоловік.

Очі Черчілеві розпухли, і він не міг далеко бачити, але сказав: — Це він. Дістаньте мені човна.

Візник дістав. Знайшов ялика і людину, що згодилася повезти його за десять доларів, вимагаючи платню вперед. Черчіл заплатив, і йому допомогли влізти в ялик. Сам він не мав на це сили. До Скаґвею було шість миль, і він мріяв усю дорогу проспати. Але чоловік не вмів гребти. Ще раз Черчілеві довелося взяти весла і попрацювати ще кілька століть. Ніколи ще йому не здавалися такими довгими та важкими

шість миль. Примхливий вітрець віяв назустріч і зносив човна назад. Черчілеві смоктало в шлункові; був знесилений, а тіло йому німіло. Звелів човнареві взяти коряка й плеснути йому в обличчя солоною водою.

Коли вони підїжджали до борту Атеняна, саме піднімали котву. Черчіл майже вкрай знеможений, зібрав останню силу і хрипко гукнув:

— Спиніть пароплав! Спиніть його! Важлива звістка! Спиніть його!

Тоді схилив підборіддя на груди й заснув. Коли шестеро чоловік на сходнях потягли його вгору, він прокинувся, схопився за валізу, вчепившись за неї, наче потопельник.

На палубі він став за центр уваги. З жахом усі дивилися на нього. Одіж, в якій він виїхав з Білого Коня, подерлась на лахміття; тай сам він був подряпаний не менш, ніж його одіж. Він подорожував п'ятдесят п'ять годин і виявив найвищу витривалість. За цей час спав тільки шість годин і тепер важив на двадцять фунтів менше, ніж коли вирушав. Обличчя, руки й усе тіло були подряпані та побиті, а очі ледве бачили. Він хотів встати, та не сила була, тоді простягся на палубі, тримаючи рукою валізу і переказав своє доручення.

— Тепер покладіть мене спати, — скінчив він. — А їстиму тоді, коли висплюсь.

Вони вволили його волю і понесли вниз брудного та в лахмітті і разом з Бонделовою валізою поклали в каюті для новошлюбних, що була найбільшим і найкращим приміщенням на судні. Він проспав дві зміни вахти, тоді викупався, погодився та попоїв. Коли вийшов на палубу та, спираючися на облавок, став палити цигарку, двісті пасажирів з Білого Коня підїхало до борту.

Коли Атенян прибув до Сітлу, Черчіл вже цілком одпочинув і зійшов на беріг з Бонделовою валізою в руках. Він пишався цею валізою. Для нього вона була символом звитязства, чесності та вірності. — Я доставив крам, — так він формулював ці високі поняття. Був вечір, але ще не пізно, і він попростував до Бонделової оселі. Луїс Бондел радий був його бачити; стискаючи йому руку обома руками, він потяг його до хати.

— О, дякую тобі, друже! як хороше, що ти привіз її, — сказав Бондел, беручи валізу.

Він недбайливо кинув її на канапу, але Черчіл спостеріг, як важка річ підскочила на пружинах. Бондел засипав його питаннями:

— Як ти доїхав? Як там хлопці? Що там з Білем Смізерсом? А Дел Бішоп ще й досі з Пірсом? Чи продав він моїх собак? А як там Салфер Ботом? У тебе чудесний вигляд. Яким пароплавом доїхав?

Черчіл відповів на всі запитання. Так проминуло з пів-години, нитки розмови почали уриватися.

— Чи не подивився б ти краще до неї? — запитав він, хитнувши головою на валізу.

— О, це байдуже, — відповів Бондел. — Чи справдилися Мітчелеві сподівання?

— Я гадаю, що краще було б глянути до валізи, — намагався Черчіл. — Здаючи річ, я хотів би бути певним, що все гаразд. Все можливо; хтось міг залізти до неї, коли я спав, або що інше.

— Там нема нічого важливого, друже, — відповів сміючися Бондел.

— Нічого важливого, — проказав Черчіл тихо, наче що обірвалося в голосі, а тоді рішуче:

— Луїсе, що там у валізі? Я хочу знати.

Луїс подивився на нього здивовано, тоді вийшов з кімнати і вернувся з ключами. Він засунув руку і витяг звідти важкий Кольт 44. Далі кілька пакунків набоїв до пістоля й кілька пакунків до Вінчестера.

Черчіл взяв валізу й заглянув до неї. Потім перекинув до гори дном і злегка труснув.

— Зброя заржавіла, — сказав Бондел. — Певне була під дощем.

— Так — одповів Черчіл. — Дуже эле, що вона замокла. Я був трохи недбалий.

Він підвівся і вийшов. Минуло десять хвилин. Луїс Бондел теж вийшов і побачив товариша на східцях. Черчіл сидів, спершись ліктями на коліна, підпираючи підборіддя руками, і вдивлявся у темряву.

ПОГАСЛЕ БАГАТТЯ

Світало. Було холодно й сіро. Дуже холодно й сіро. Подорожній збочив з головної стежки, що вела Юконом, і почав видиратися на високий берег, де ледве помітна, мало накочена стежка вела на схід пишним сосновим лісом. Берег був крутий. Він спинився, щоб віддихати, виправдуючися перед собою тим, що хоче подивитися на годинника. Вже дев'ята година, а сонця не видно: ані найменшого проблеску, дарма що на небі ні хмаринки. День був ясний а проте здавалося, ніби якась невидима заплата огорнула все навколо, — якийсь непомітний морок робив день сірим. Бо не було сонця. Та це не турбувало чоловіка. Він звик без сонця. Багато день минуло з того часу, як він його бачив в останнє, і знав, що мине ще не один день, заким на півдні цей яснорадісний диск визирне на мить по-над обрієм і враз же сховається за ним.

Чоловік оглянувся назад, на дорогу, що вже пройшов. Юкон, завширшки з милю, ховався під трьохфутовою кригою. Поверх цієї криги лежав такий самий шар снігу, рівний, білий: лише невеличкі горбки відзначали місця, де мороз раптом скував хвилі, обернувши їх на крижані брили. На північ і на південь, куди тільки око сягало, скрізь було біло-біло; тільки навколо порослого сосною острову, ніби волосина, крутилася темна смуга, йшла на південь; така ж

смуга простяглася й геть на північ, де губилася, зайшовши за другий, так само, сосною вкритий, острів. Ця темна, наче волосина, смуга була стежкою—головним шляхом, що простягся аж на південь на п'ятьсот миль до Чілкутського перевалу, до Дайї та Солоної Води; він же й проліг на сімдесят миль на північ до Давсона, і ще далі на північ, аж на тисячу миль, до Нулато, — тягся аж до св. Михайла на Беринговому морі, а туди вже було з півтори тисячі миль.

Але ця таємнича, мов волосина, тонка стежка, що їй і кінця не видно було, відсутність сонця, жахливий холод, цей дивний, мов чарами повитий, крайобраз нічим не вражали подорожнього. Не тому, що здавна звик до цього. Він був тут новою людиною, ч е ч а к о, і зимував тут уперше. Справа проста—йому бракувало уяви. Це була людина моторна, спритна в життєвих справах,—тільки в життєвих, але не в царині думки. П'ятдесят градусів під нулем означало вісімдесят з чимсь градусів морозу. Він відчував холод і певні незручності, оце й усе.

Це не змушувало його замислитися над своєю квалістю, як істоти, що звикла до певних температурних умов, над квалістю людини взагалі, що здатна жити лише в певних вузьких межах тепла й холоду; не приводило це його до думки про безсмертя та місце, яке займає людина у всесвіті. П'ятдесят градусів під нулем означало лютий мороз, що кусався до болю і змушував подбати про рукавиці, навушники, теплі мокасини та грубі шкарпетки. П'ятдесят градусів під нулем було тільки п'ятдесят градусів під нулем, та й годі. Ніяка інша думка не вкладалася йому в голову.

Повертаючися, щоб іти далі, він сплюнув.

Здивувався, почувши, як дзвінко хруснула слина, замерзаючи в повітрі. Плюнув ще раз. І знову, ще не встигла слина упасти на сніг, а в повітрі хруснуло. Він знав, що при п'ятдесяти градусах під нулем слина хрустить, коли, замерзаючи, падає на сніг, але щоб слина хрустіла в повітрі — цього він не знав. Без сумніву, було більше ніж п'ятдесят під нулем — але наскільки більше, він не знав. Та й справа не в температурі. Він чвалав від давніх заявок до лівого рукава Гендерсонової річки, де вже мали чекати хлопці. Вони перейшли водорозділ від Індіанської річки, тоді як він пішов околицьним шляхом, щоб виявити, чи можливо буде весною дістати дерева з островів на Юконі.

Він думав дійти до табору о шостій годині; правда, буде вже поночі, але хлопці розпалять багаття, і гаряча вечеря вже чекатиме на нього. Сніданок він намацав у клуночку під курткою. Там він випинався, загорнутий в хустинку та запхнутий під сорочку, де торкався голого тіла. Це єдиний спосіб, щоб сухарі не позамерзали. Чоловік задоволено посміхався, згадуючи про сухарі, що кожен зокрема добре набрав сала, та ще проміж ними лежало по доброму шматку солонини.

Він пірнув у гущавину великих чатинних дерев. Стежка ледве помітна була. Шар снігу, мабуть з фут завтовшки, нападав з того часу, як останні санки тут проїхали. Він радий був, що мандрує без санок, в порожні. Та й справді, він нічого не мав при собі, хіба що загорнутий в хустину сніданок. А таки холодно, подумав він, розтираючи рукою в рукавиці задубілий ніс та вилиці. У нього були густі бурці, але волосся на обличчі не рятувало ні вилиць, ні неспокійного носа, що уперто висовувався на мороз.

Слідом за чоловіком біг великий, місцевої породи пес—справжній вовк, сірий на масть, що ні виглядом, ні вдачею не відрізнявся від свого брата, дикого вовка. Тварину пригнічував страшний холод. Вона розуміла, що не час тепер мандрувати. Її інстинкт казав їй більше, ніж чоловікові його розум. Справді, це вже було не п'ятдесят під нулем, не шістдесят, навіть не сімдесят, а сімдесят п'ять. Якщо точка замерзання тридцять два над нулем, то морозу було сто сім градусів. Собака не розумівся на термометрах. Можливо, що в його голові не було такого виразного розуміння ступенів холоду, як у чоловіка. Але тварина мала інстинкт. Вона невиризно відчувала, що загрожує небезпека, це її пригнічувало і примушувало триматися сліду чоловічого. Що раз, як чоловік робив якийсь несподіваний рух, собака спинявся, немов запитуючи, чи не пора розташуватися на відпочинок, пошукати затишку та розпалити багаття. Собака знав, що то вогонь, і прагнув вогню, або хотів принаймні закопатися десь під снігом та берегти хоч своє тепло.

Вогке повітря, що видихав собака, замерзаючи, осідало на його вовні дрібною намороззю. Найбільше біліло кришталиків на морді та віях. Руда борода та вуси подорожнього також пообмерзали, тільки ще дужче. Замерзаючи, вони прибрали форму суцільної крижини, що збільшувалася з кожним теплим, вогким подихом. До речі, ще чоловік жував тютюн, і крижаний намордник так щільно обхопив його рота, що він не міг навіть нахилити підборіддя, щоб виплюнути сік. Нарешті ця обмерзла борода набула бурштинового кольору і раз-у-раз більшала в довжині. Якби він упав, вона б розбилася, наче шкло, на дрібнісінькі скалки. Та він

не звертав уваги на цю прикрасу. Це була да-нина, яку платили всі, хто жував тютюн у цій країні, а він вже двічі робив тут переходи в мороз. Правда, тоді не було так холодно, як тепер, це він знав, але й тоді спиртовий термометр на форті Шістдесята Миля показував п'ятдесят і п'ятдесят п'ять під нулем.

Він йшов кілька миль лісом, тоді перетяв широку рівнину і спустився до берега замерзлого річища невеличкої річки. Це була Гендерсонова річка, і він знав, що опинився за десять миль від розгалуження II. Глянув на годинника. Була десята. Робивши по чотири милі на годину, вирахував, що буде біля розгалуження, о пів на першу. Рішив відсвяткувати там подію, з'ївши свій сніданок.

Чоловік попростував далі берегом річки, а собака плентался понуро за ним, спустивши хвоста. Давно санну колію було виразно помітно, але шар снігу в дванадцять цалів завтовшки вкривав той слід. Вже з місяць ніхто не піднімався і не спускався цією самотньою річкою.

Чоловік уперто йшов далі. Він не дуже давав волю думкам і саме тепер не мав про що і думати, хіба про те, що незабаром поснідає, а о шостій годині буде вже в таборі разом з хлопцями. Та й ні до кого було балакати, а хоч би навіть і було, то розмовляти не довелось-б, бо заважав крижаний намордник на вустах. Так він йшов далі, одноманітно пожевуючи тютюн, а буршгінзова борода чим раз довшала й довшала.

Часом виникала думка, що вже якось занадто холодно, і що ніколи ще не доводилося терпіти так від морозу. Йдучи, він тер вилиці та носа рукавицею. Робив це автоматично, то

одною, то другою рукою. Коли на якусь хвилину переставав терти, одразу-ж німіли вилиці, а за мить і кінець носа. Він був певний, що відморозить собі щоки. Жалкував, чому не справив собі пов'язки на ніс, як у Беда, що носив її в холод. Така пов'язка прикривала-б щоки і рятувала-б їх од морозу. Але зрештою, про що тут балакати? Що таке відморозити щоки? Трошки болітиме, оце й усе; нічого тут не було серйозного.

Не думаючи ні про що, він пильно стежив за всім навколо, помічав усякі зміни в річці, закрути її, завороти, купки дерев і взагалі уважно додивлявся, куди ступав. Якось, повертаючи, він раптом одскочив, наче сполоханий кінь, обійшов геть це місце, де мав йти і відступив кілька кроків назад стежкою. Він знав, що річка промерзає геть до дна — ні в одній річці немає води в арктичну зиму — але він знав і про те, що є джерела, які б'ють з гористих берегів і біжать по-під снігом, поверх річної криги. Знав, що в найлютіші морози не замерзають ці джерела, знав, які небезпечні вони. То були пастки. Вони стояли калюжами під снігом на три цілі, а то й на три фути завглибшки. Іноді крига в пів-цяля завтошки покривала їх, а кригу притрушував сніг.

Часами шари криги йдуть в перемішку з водою, — проломивши лід, можна провалитися аж по пояс.

Тому то він і відскочив, як обшпарений: відчув, що вгинається під ногами і тріщить захована під снігом крижана поверхня. А замочити ноги в такий холод означало й турботи і небезпеку. Що найменше — це затримало б його, бо довелося б спинитися та розкласти багаття і під його захистом роззутися та ви-

сушити шкарпетки і мокасини. Він спинився, роздивляючись на річище та його береги, і рішив, що струмок біжить з-праворуччя. Поміркував трохи, потираючи носа та щоки, тоді пішов ліворуч, ступаючи обережно та випробовуючи ногами кожен крок. Залишивши небезпечні місця, взяв свіжого тютюну в рот і подався далі, роблячи свої чотири милі на годину.

Протягом дальших двох годин, він не раз натрапляв на такі пастки. Звичайно, сніг, що лежав поверх таких захованих калюж, западав і брався кригою; ці прикмети й попереджали про небезпеку. А проте, якимось він трохи-трохи не вскочив; другий раз, підозрюючи небезпеку, гукнув на собаку, щоб йшов наперед. Але собака не хотів іти. Він ховався позаду, поки подорожній, погрожуючи, не примусив його йти наперед, тоді він хутко побіг білою, незайманою поверхнею. Раптом п'єс провалився, а тоді шарпнувся в бік і вискочив на тверде. Він замочив передні лапи, і відразу ж вони взялися кригою. Собака кинувся злизувати кригу з лап, тоді упав на сніг і почав вигризати її з-поміж пазурів. Так наказував йому інстинкт. Лишивши кригу поміж пальців, він мав би хворі лапи. Хоч, звичайно, не знав цього. Просто корився якомусь таємничому побудженню, що виникало десь у глибу його істоти. Але чоловік знав це і міг міркувати про такі речі, тому він скинув рукавицю з правої руки й почав видирати крижинки. Не минуло й хвилини, як він скинув рукавицю, а вже пальці закоцюбли, це його здивувало. Напевне, було таки дуже холодно. Він мерщій натяг рукавицю і почав люто бити рукою об груди.

Найясніше буває у день о дванадцятій го-

дині. Але сонце, що було десь дуже далеко на півдні в своїй зимовій мандрівці, не сяло над обрієм. Між сонцем та Гендерсоною річкою, якою йшов цей чоловік опівдні під ясным небом, була земна опуклість, що не давала тіни. О пів на першу, хвилина в хвилину, він дістався до місця, де річка розгалужується. Його задовольняла його хода. Якщо він і далі так ітиме, то о шостій безперечно буде вже вкупі з хлопцями.

Розстібнувши куртку та сорочку, він витяг сніданок. На це він потратив не більше, як чверть хвилини, але за цю коротку мить пальці встигли задубіти. Не одягаючи рукавиці, він разів з дванадцять ударив рукою об ногу. Тоді сів на вкриту снігом колоду і хотів їсти. Але його вразило, що кровобіг, який він викликав, бьючи рукою об ногу, одразу спинився. Він не міг одкусити ні шматочка сухаря. Ще кілька разів ударив рукою й тоді натяг рукавицю, а щоб було чим їсти, зняв рукавицю з другої руки. Спробував одкусити, та йому заважав крижаний намордник. Він забув, що треба розпалити багаття, щоб розтала ця крига. Посміявся з своєї неувважності і, сміючися, зауважив, що його голі пальці дубіють. Ще помітив, що, коли він сідав їсти, то кровобіг у пальцях на ногах ще був, а тепер не почувався зовсім. Не знав, що й думати — чи нагрілися йому пальці, чи ні. Спробувавши поворухнути ними в мокасінах, зміркував, що швишде закоцюбли.

Він мерщій натяг рукавицю і встав. Трохи навіть злякався. Почав топтатися, поки відновився в ногах кровобіг. Собачий таки холод, подумав він. Отой чоловік з Сірчаної річки казав таки правду, розповідаючи, які бувають иноді морози в цій країні. А він ще сміявся

тоді з нього. Це показувало, що ніхто не повинен бути занадто вже певний в таких справах. Але ж як холодно! Він ходив туди й сюди, тупцяв на місці, бив руками, поки тепло знову розійшлося по тілу, і він заспокоївся. Тоді, витягнувши сірнички, почав розводити вогонь. В кущах, де минулої весни весняна повінь на-несла чимало всілякого хмизу, він роздобув палива. Обережно, починаючи з маленьких трісочок, хутко розпалив шумке багаття, біля якого відтопив кригу з обличчя і з'їв сухарі. На мить забув про холод. Собака, не менш радіючи вогню, простягнувся досить близько, щоб зігрітися, та не обшмалитись.

Поївши, чоловік запалив люльку і, зручно примостившись, сидів, поки не скінчив палити. Тоді натяг рукавиці, приладнав навушники щільно до вух і подався річкою, лівим рукавом. Собака був розчарований і жалкував за вогнем. Цей чоловік не знав, що то холод. Можливо, що всі попередні покоління його предків не знали холоду, справжнього холоду, холоду в сто сім градусів під точкою замерзання. Але собака знав, всі його предки знали, і він мав ці знання у спадщину. Знав він, що не гаразд подорожувати в такий лютий мороз. В таку годину тільки лежати-б, зібгавшись десь у снігу, в ямі, та чекати, поки хмарна загона застелить те місце, звідки йшов цей холод. З другого боку, не було проміж собакою та людиною і великої близькості. Один був робітником-невільником у другого і тільки й знав ласки, що ласку батогом, та лайливі грізні вигуки, що також загрожували батогом. Тому собака й не намагався якось передати свою тривогу чоловікові. Йому не було чого дбати за людину; тільки з-за ради себе він жалкував за вогнем. Але чо-

човік свиснув і звернувся до нього з згуками, що нагадували про батіг, отож собака встав і поплентався у слід за ним.

Чоловік взяв у рот тютюнової жуйки і почав бдрощувати нову бурштинову бороду. Біла наморозь сідала йому на вуса, повіки та віі, коли він дихав. Коло лівого рукава Гендерсонової річки, здавалося, не було так багато джерел; принаймні, він ішов вже з півгодини і не бачив ніяких ознак. Але саме тоді і сталося все. Там, де не було ніяких ознак, де пухкий, незайманий сніг ніби гарантував міцність ґрунту, чоловік провалився. Не глибоко. Але замочив собі ноги по литки, заким вискочив на тверду поверхню.

Він лютував і голосно кляв цю напасть. О шостій сподівався бути вже в таборі з хлопцями, а тепер доведеться затриматися на годину, розкласти багаття та висушити взуття. Він знав добре, що при такій низькій температурі цього не минеш; отож збочив до берега і видряпався на нього. На горі, в кущах навколо стовбурів кількох невеличких сосон позастрявало нанесене ще повіддю сухе паливо — переважно цурупалки та хмиз, але чимало було сухого гілля та чудесної, сухої ще з минулого року трави. Він поклав наспід поверх снігу кілька великих гіляк. Вони мали бути за підвалину та захищати багаття від розтопленого снігу. Вогонь він здобув, потерши сірничка об невеличкий шматочок березової кори, що мав з собою в кишені. Вона горіла ще краще ніж папер. Поклавши її на гілки, він почав підкидати маленькі жмутки сухої травиці та найдрібніший висохлий хмиз.

Робив він це поволі та обережно, гостро підчуваючи небезпеку. Потрохи, як зростало

полум'я, підкладав гілки чим раз більші і більші. Він сидів на почепках в снігу, витягав гілля, що позастрявало в кущах і кидав його у вогонь. Він знав, що тут треба не схибити. Коли на дворі сімдесят п'ять під нулем, чоловік мусить не схибити, розпалюючи багаття — особливо, коли у нього мокрі ноги. Якщо ноги сухі, і він схибив би, йому можна було пробігти стежкою з півмилі, й кровобіг відновився-б. Коли ж ноги мокрі та обмерзлі, не можна відновити кровобігу при сімдесяти п'яти градусах під нулем. Як швидко не біжи, ноги замерзатимуть ще швидше.

Все це чоловік знав. Ще минулої осені один старожитець з Сірчаної річки казав йому про це, і тільки тепер він зважив його пораду. Ніг вже не почував. Щоб розпалити багаття, мусів скинути рукавиці, але пальці одразу ж задубіли. Його хода — чотири милі на годину — допомагала серцю гнати кров до поверхні тіла, до рук та ніг. Але тільки він спинився, ця діяльність занепала. Холод допікав незахищеній частині планети, і він, що був саме на цій незахищеній частині, діставав найважчі удари. Кров відступала перед цим холодом. Кров була жива, як і той собака, і так само хотіла заховатися, захистити себе од лютого морозу. Поки він рухався, проходячи чотири милі на годину, вона, хочеш не хочеш, приливала до поверхні тіла; а тепер одливала назад і ховалася в глибині його. Насамперед це відчули найдальші від серця куточки. Мокрі ноги мерзли швидше, руки, з яких знято рукавиці, коцюбли швидше, хоч вони ще й не замерзали. Ніс і щоки були вже відморожені, поза шкірою пробігав холод, тільки но відливала кров.

Але він врятується. Мороз тільки трохи за-

чепив пальці ніг, ніс та щоки. Багаття починало розгоратися дужче й дужче. Він підкладав вже гілочки завтовшки з палець. Ще хвилина, і він зможе підкладати вже дровиняки завтовшки з руку, тоді скине мокре взуття і, поки воно висихатиме, він грітиме собі голі ноги біля вогню; звичайно, попереду добре натерши їх снігом. З багаттям йому пощастило. Він був урятований. Пригадав пораду старожитця з Сірчаної річки й посміхнувся. Старожитець вже занадто упевнено розголошував закон, що на Клондайку ніхто не може подорожувати, коли мороз нижче, як п'ятдесят під нулем. А ось він проробив це; йому трапилася така пригода; він був сам-самісінький і врятувався. Цей старожитець наче та баба, подумав він. Треба тільки більше покладатися на свою голову, і буде все гаразд. Кожен чоловік, якщо він тільки не баба, може подорожувати сам. Але все ж таки його вражало, що так швидко замерзали щоки та ніс. Ніколи він не міг подумати, що пальці так швидко можуть втратити рухливість. Вони так закоцюбли, що він ледве міг поворушити ними, щоб взяти якусь там гілку. Здавалося, що вони відокремились йому від тіла. Беручи гілку, він мусів дивитися, чи взяв він її, чи ні. Зв'язок між ним і пучками пальців урвався.

Кінець кінцем це не важно. Тут було багаття: вогонь, що тріщав і танцював по гілках, обіцяв життя. Він почав розв'язувати мокасини. Їх вкривала щільна крига; товсті німецькі шкарпетки до самих литок—нагадували залізні піхви; а шнурки на мокасінах були наче крицевий дріт, весь поплутаний та повузлений, ніби після якоїсь катастрофи. Де який час він вовтузився з ними закоцюблими пальцями, тоді,

зміркувавши, що це даремна праця, витяг мисливського ножа.

Але ще не встиг розрізати шнурки, як скоїлося лихо. Властиво, він сам був тому винний: допустився помилки. Не треба було розкладати багаття під сосною, а розкласти його на відкритому місці. Але легше було тягати паливо з кущів та кидати його просто в огонь. На гіллі того дерева, під яким він розпалив те багаття, злежалось чимало снігу. Вітер вже кілька тижнів не здував його, і кожна гілка аж гнулася під вагою. Що разу, витягаючи паливо, він злегка схитував те дерево, — схитував ледве помітно, але цього було досить, щоб накликати лихо. З високої гілки упав сніг. Упав на нижчі гілки, із них струснувши сніг. Цей процес йшов далі, ширився й охопив ціле дерево. Наче лавіна зненацька ссунулася, звалилася; засипала чоловіка й багаття, загасила вогонь. Там, де він горів, тепер лежала купа свіжого, без ладу накиданого снігу.

Чоловік затурбувався. Ніби смертний вирок почув він собі. Одну мить ще сидів, утупивши очі в те місце, де щойно горів огонь. Тоді заспокоївся. Можливо, що старожитець з Сірчаної річки казав правду. Справді, якби з ним був ще хтось, то йому не загрожувала б небезпека. Попутник міг би розпалити багаття. Ну, а тепер йому самому доведеться знову розкладати вогонь, і вже вдруге він мусить не схибити. Правда, якщо йому навіть пощастить, він напевне втратить кілька пальців. Вже й тепер нижня частина ноги відморожена, а ще ж пройде деякий час, поки він вдруге розпалить багаття.

Такі в ньому роїлися думки, але він не сидячи думав їх: за працею промайнули вони у нього в голові. Він поклав нову підвалину для

вогню, цей раз вже на відкритому місці, де ні-
одне зрадницьке дерево не могло загасити його.
Далі назбирав сухої трави та дрібного хмизу,
нанесеного ще весняною повинню. Він не міг ви-
тягати його пальцями, а збирав жменею. Через
те навитягав багато трухлявого дерева та зе-
леного моху, що не потрібні були йому; та це
все, що він міг зробити. Працював методично,
набрав навіть оберемок великого гілля, з якого
мав скористатися, вже як розгориться вогонь.
Весь час собака сидів і стежив за ним; якось
сумно, але жадібно світилися йому очі, дивля-
чись на того, хто здобував вогонь, але вогонь
той виникав щось дуже поволі.

Коли все було заготовлено, чоловік поліз у
кишеню за шматком березової кори. Він знав,
що кора там, і хоч не почував її пальцями, але
чув, як вона шаруділа, коли намацував її. Та
як не намагався, не міг її схопити. І весь час
у нього в голові була свідомість, що з кожною
миттю ноги все дужче і дужче замерзають. Ця
думка навіть злякала його, та він поборов ляк
і заховував спокій. Зубами натяг рукавиці, ви-
махував руками, бив ними, що мав сили, об
боки. Робив він це сидячи, робив і стоячи, і
весь цей час собака сидів на снігу, тепло об-
горнувши своїм вовчим хвостом передні лапи
та нащуливши гострі вовчі вуха й пильно сте-
жачи за чоловіком. А цей чоловік, що розма-
хував та бив руками, відчував заздрість, див-
лячися на тварину, що була в теплі, захистив-
ши себе своїм природнім прикриттям—хвостом.

Через деякий час він у пальцях відчув перші
далекі ознаки життя. Спочатку тільки ледве
свербіло, далі дужче і дужче, поки не перейшло
в гострий біль, який важко було терпіти, але
чоловікові приємно було відчувати його. Стяг-

нувши з правої руки рукавицю, він витяг березову кору. Голі пальці відразу ж знов зацюбли. Тоді він дістав коробку сірників. Але лютий мороз знову скував йому пальці. Силкуючися відділити один сірник від інших, упустив коробку в сніг. Хотів підняти, але йому не щастило. Замерзлі пальці не годні були ні відчутти їх, ні взяти. Він був дуже обережний. Одігнавши думку про одморожені ноги, ніс та щоки, зосередив всю увагу на сірниках. Він стежив, користуючись з почуття зору, а не дотику, і коли побачив, що пальці були по обидва боки коробки, стиснув їх, себ то, хотів стиснути, бо звязок урвався, і пальці не корилися йому. Він натяг рукавицю на праву руку і люто бив нею об коліно. Тоді, схопивши обома руками, що були в рукавицях, коробку сірників, кинув її на коліна разом з снігом. Та це не поліпшало справи.

Після деяких викрутасів йому пощастило схопити коробку поміжі долонь вкритих рукавицями рук. Так він підніс їх до рота. Крига хрустіла та тріщала, коли він з чималим зусиллям роззявив рота. Втягнувши нижню щелепу і вип'явши верхню губу, він схопив коробку зубами, щоб витягти сірника. Йому пощастило дістати один, якого він упустив на коліно. Але справа не поліпшала. Він не міг підняти його. Тоді наважився зробити инакше. Схопив сірника зубами і тер ним об ногу. Дванадцять разів потер, поки йому пощастило запалити його. Коли сірник спалахнув, він підніс його до березової кори. Але сірка ударила в ніс, зайшла в легені й викликала спазматичний кашель. Сірник упав на сніг і погас.

Старожитець з Сірчаної Річки казав правду, — подумав він, коли його на мить охо-

пила розпука:— чоловік не може подорожувати сам без товариша, коли температура п'ятдесят градусів під нулем. — Він бив рукою, але йому не щастило викликати будь яке почуття. Враз він стягнув рукавиці зубами. Схопив усю коробку проміж долоні рук. Не померзлі ще м'язи рук дали йому спроможність дужче стиснути сірники. Тоді тернув коробкою об ногу. Вона спалахнула: відразу запалилося сімдесят сірників. Вітру не було, щоб загасив їх. Голову він одвернув у бік, щоб уникнути їдкового диму й підніс охоплену полум'ям коробку до кори. Держачи її так, він відчув щось у руці. Шкіра на ній підшмалилася. Він навіть чув носом. Почуття це пронизувало його глибше, перейшло в біль, який ще далі дужчав. Проте він терпів, незграбно намагаючися запалити кору, та йому не щастило, бо перешкоджала його ж власна рука, що горіла й забирала на себе більшу частину полум'я.

Нарешті, коли не сила вже була терпіти, він відсмикнув руки. Запалені сірнички, зашкварчавши упали в сніг, але й березова кора запалилася. Він почав підкладати в огонь суху траву та найменші гілочки. Вибирати не мав змоги, бо паливо піднімав, затуливши його поміж долонь. Маленькі шматочки трухлявого дерева та зеленого моху поприставали до хмизу, і йому доводилося сяк-так викусювати їх зубами. Він дбайливо але незграбно ходив коло вогню. В огні було життя, і цьому вогню не можна дати загаснути. Тіло йому тремтіло, бо від поверхні одлила кров, і це робило його рухи ще незграбнішими. Великий шмат зеленого моху упав просто на маленький вогник. Він хотів його відсунути звідти пальцями, але, захитавшись, тільки зруйнував маленьке вогнище, по-

розкидав в різні боки траву і дрібний хмиз, що вже зайнялися були. Намагався тепер зібрати все до купи, але, не зважаючи на всі зусилля, не міг цього зробити: руки тремтіли і ще більш розкидали. Кожна гілка гасла, обкутуючи-ся густим димом. Здобувачеві вогню не пощастило.

Якось байдуже подивився він навколо, випадково очі його спинилися на собаці, що сидів на снігу по той бік зруйнованого багаття і повільно, ненастанно все піднімав то одну лапу, то другу, совгався туди й сюди.

Собака породив йому дику думку. Він пригадав оповідання чоловіка, якого захопила хуга; як той убив вола та вліз йому в нутро і так урятувався. Він уб'є собаку й заховає руки в тепле тіло, поки вони не відійдуть. Тоді зможе розпалати багаття. Він заговорив до собаки, кличучи його до себе. Але в голосі у нього брентів якийсь чудний острах; собака злякався, бо ніколи не чув, щоб чоловік так балакав раніше. Щось було не гаразд і його підозріла вдача відчула небезпеку, — яку саме, пес не знав, але десь там у нього в мозку виник страх перед людиною. Зачувши її голос, собака спустив уха і ще виразніше почав виявляти непокої, частіше почав перебирати лапами і не йшов на поклик. Людина, зіпнувшись рачки, сама полізла до собаки. Незвичайна поза людини знову викликала підозріння, і тварина трохи відсунулася на бік.

На мить чоловік спинився, сів на снігу і намагався заспокоїтися. Тоді натяг зубами рукавиці і підвівся. Передусім подивився вниз, щоб упевнитися, що він справді стоїть, бо відсутність будлі якого почуття в ногах не давала йому відчутти землі. Те, що він стояв, вже трохи розігнало підозріння у собаки; а коли він владно

гукнув на нього, голосом, що нагадував ляск батога, собака виявив свою звичайну слухняність і підійшов до чоловіка. Коли він підійшов так, що до його можна було дістати, чоловік не міг далі стримувати себе. Він простяг руки, але дуже здивувався, бо виявилось, що не може ними схопити: вони не згиналися і закоцюбли так, що нічого не відчували. На мить він забув, що вони відморожені і замерзали чим далі дужче і дужче. Але все це скоїлося так швидко, що тварина не встигла втекти, і він обхопив руками її тулуб. Сів на сніг і так тримав собаку, що гарчав, скавчав та пручався.

Але це було все, що він міг зробити: обхопити руками і так сидіти. Він зрозумів, що не зможе вбити собаку. Ніяк було це зробити. Безсилим руками він не міг ні витягти, ні держати в руках ножа, не міг і задушити тварину. Людина відпустила собаку, а собака, підібгавши хвоста, з гарчанням кинувся геть. Спинився футів за сорок і цікаво поглядав на людину, нащуливши вуха. Не почувавши пальців, чоловік глянув на них і побачив, що вони на місці. Його вразило, що мусить очима шукати рук своїх. Почав ними махати і бити ними себе об боки. Так робив хвилин з п'ять, і за цей час так розігнав кров, що навіть перестав тремтіти. Але пальці не відійшли. Вони висіли, наче якась вага, на кінцях рук, і коли намагався вернути їх до життя, йому не щастило цього зробити.

Жах смерти, тупий і гнітючий, охопив його. Він відчув його ще дужче, зрозумівши, що справа йде вже не про одморожені пальці та ноги чи втрату їх, а про життя чи смерть, і все було проти нього. Його охопив жах, він повернувся й побіг вгору річищем, старою

ледве помітною стежкою. Собака пристав до нього і побіг разом з ним. Чоловік біг наосліп, без мети, охоплений жахом, якого не зазнавав ще ніколи в житті. Поволі, риючи ногами сніг та спотикаючися, він почав розпізнавати оточення — беріг річки, купу старих дерев, голі осики та небо. Біжучи, він почував себе краще. Вже не тремтів. Можливо, якщо бігтиме далі, ноги йому відійдуть. Як би там не було, а коли він бігтиме і далі так, то доб'ється до табору та хлопців. Безперечно, він втратить кілька пальців на руках і ногах, потерпить і його обличчя; але хлопці подбають і врятують його, коли він буде там. Одночасно й інша думка промайнула в нього в голові, а саме, що він ніколи не доб'ється до табору та хлопців, бо таки й далеко до них, а мороз дужче вже бере його, і що він ось-ось закоцюбне і помре. Ця думка несміливо закрадалася, але він гнав її від себе. Часом вона настирливо лізла в голову, але він знов прогонив її і силкувався думати про щось інше.

Його вражало, як це він біжить з одмороженими ногами, не почувавши, як вони торкаються землі і несуть вагу його тіла. Здавалося, що ніби він несеться над поверхнею, не торкаючися ґрунту. Колись він бачив крилатого Меркурія і ось подумав, чи не те саме почував Меркурій, що почував він тепер, не черкаючись землі.

Його план бігти, доки доб'ється до табору та хлопців, мав одну хибу: йому не вистарчить сили. Кілька разів він спотикався, нарешті захитався, оступився і впав. Силкувався встати, але не міг. Треба сісти й відпочити, рішив він, а далі знову йтиме. Сидючи і відсапуючись, він зауважив, що почував себе тепло

і затишно. Вже не тремтів, і навіть здавалося, що по грудях та всьому тілу розливається тепло. А проте, торкнувшись носа та щік, не відчув їх. Хоч він і біг, та це не допомогло. Не відійшли й ноги та руки. Тоді йому спало на думку, що тіло мусить йому все далі й далі замерзати. Він прогонив цю думку, хотів збутися її, думати про інше. Думка ця викликала жах, це його лякало. Але настирливо думав, поки уявив себе зовсім замерзлим. Це було вже занадто, він схопився і вдруге шалено побіг стежкою. На мить стихив біг і пішов, але свідомість, що він поволі замерзає, змусила його знову побігти. Собака весь час не одставав. Коли чоловік упав вдруге, пес сів, обгорнувши передні лапи хвостом; стежив пильно й уважно за чоловіком. Тепло й безпечність собаки дратували людину, вона кляла пса, аж врешті той спустив винувато вуха. На цей раз чоловіка дрижаки ще дужче опали. Мороз перемагав його. Холод прокрадався до нього з усіх боків. Свідомість цього підіграла його, але він не пробіг і ста футів, як спіткнувся й простягся на снігу. Жах його минув. Відсапавшись й заспокоївшись, він сидів та думав, як би йому гідно зустріти смерть. А втім, зовсім не в такій формі виникла у нього ця думка. Насамперед він собі сказав, що робить дурниці, бігаючи, наче курча з одрубаною головою, — таке порівняння спало йому на думку. Що б він не робив, однаково замерзне; то чи не краще зустріти смерть з гідністю. Разом з цим ново-нав'язаним спокоєм прийшли і перші ознаки дрімоти. Хороше було б, — подумав він, — проспати до смерти. Це ніби анестезія. Замерзнути не так вже й погано, як дехто думає. Буває ще гірша смерть.

Він уявив, як завтра хлопці знайдуть його тіло. Раптом побачив і себе з ними, як вони йшли стежкою та шукали його. Далі, разом з ними, він обігнув поворотку і побачив себе лежачи на снігу. Він вже не належав більше собі, бо навіть був вже якимось поза собою, поза своїм тілом: стояв з хлопцями і дивився на себе, як лежить на снігу. Справді таки холодно, подумав він. Коли він вернеться до Сполучених Держав, то розповість людям, що то значить холод. Далі думка якимось перескочила на старожитця з Сірчаної річки. Він бачив його цілком виразно: той сидів в теплі, в затишку і палив люльку.

— Твоя правда, старий. Твоя правда, — бурмотів чоловік до старожитця з Сірчаної річки.

Тоді його охопила якась приємна дрімота, він заснув таким солодким сном, якого досі й не знав. Собака сидів і дивився. Чекав. Короткий день кінчався довгим, повільним присмерком. Не було ніяких ознак, що горітиме багаття. До того ніколи ще за весь свій собачий досвід цей пес не бачив, щоб людина так сиділа на снігу, не розкладаючи багаття. Стала западати ніч, і собаку охопив жадібний сум за вогнем; переминаючися з ноги на ногу, він стиха заскавчав і враз спустив вуха, боючися, що йому попаде від чоловіка. Але чоловік мовчав. Трохи згодом собака заскавчав голосніше. Ще згодом він підповз до чоловіка і відчув дух смерти. Наїжився і відскочив геть. Ще деякий час лишався там, виючи на зорі, що стрибали та танцювали, яскраво сяючи на холодному небі, а тоді повернувся і побіг стежкою геть — туди, де був знайомий табор, де є ще інші люди, що теж здобувають їжу та вогонь.

СПОТ

Тепер я й не згадую ніколи про Стіва Мекейе, дарма, що колись навіть присягався його ім'ям. Тоді я любив його дужче за рідного брата. А тепер, як доведеться зустрінути його, то не ручуся за себе. Не сила мені зрозуміти, як такого вчинку могла допуститися людина, з якою я поділяв їжу й спав під одною ковдрою, людина, що зо мною разом перейшла через Чількут.

Стіва я завжди мав за чесного, щирого товариша, у якого й на думці не могло бути, щоб заподіяти комусь зло, або помститися над кимсь. Тепер вже ніколи не покладатимусь на свій інстинкт вгадувати вдачу людську. Ще б пак, я відходив його від тифу; ми голодували разом коло вершини Стюартової, а він урятував мені життя на Маленькому Лососі. А тепер, по всіх тих роках перебутих разом, я можу тільки сказати, що це людина наймерзенніша, яку я коли знав.

Ми вирушили на Клондайк в-осени р. 1897, вирушили, занадто пізно, щоб перейти Чількут до перших морозів. Частину дороги ми пройшли з кладдю на спині, а коли впав сніг, купили собак, щоб далі їхати санками. Тоді й з'явився Спот. Собаки були в ціні, і ми заплатили за нього сто десять доларів. На вигляд він вартий був тих грошей. Кажу на вигляд, бо це був найкращий на вроду собака з тих, що

я на віку своєму бачив. Важив він шістдесят фунтів і мав всі прикмети доброго упряжного пса. Якої він породи, ми так і не дізналися. Був він не з канадських собак, ні з Маламутів, ні з породи Гудзонової затоки; мав, здавалося, риси кожної з цих пород, а разом з тим не скидався ні на одну з них; в додаток до всього ще мав щось властиве собакам білих людей: ряба, кудлата шерсть, якась жовто-бура й брудно-біла, а на одному боці — чорна, наче вугіль, пляма з дно цеберки завбільшки. Тому ми його й прозвали Спот ¹⁾. На вигляд це був чудесний пес, м'язи йому аж випиналися. Здавалося, собаки дужчого і розумнішого не знайти на всій Алясці. Глянувши на нього, ви подумали б, що він витягне за трьох собак однакової з ним ваги. Може й справді витяг би, та тільки не довелось мені цього бачити. Його розум скерований був в інший бік. Він чудесно вмів красти та грабувати їжу. Його інстинкт вгадувати, що є робота, і вчасно уникати її, просто таки жахав; але зникнувши, він знову з'являвся, скоро небезпека минала.

Коли ж йому доводилося стати до праці, весь його розум миттю випарювався з нього, і тоді пес уявляв собою лише якусь купу тремтячих драглів. Дивлячися на це, серце обливалось кров'ю.

Часом мені здається, що то не була дурість. Може, як де-хто з відомих мені людей, він був занадто мудрий, щоб працювати. Тому я й не дивуюся, що при його розумі, він брав гору над нами. Можливо, що він зважив все і рішив, що краще бути час од часу битому і не робити, аніж працювати весь час і не бути битому. Він мав

¹⁾ Спот по англійськи п л я м а. *Перекл.*

досить розуму, щоб зміркувати це. Кажу вам, що я якось сидів і дивився в його собачі очі, аж за шкірою мені мороз пробіг, а спинний мозок поліз до гори, наче дріжджі, — такий розум, я бачив, світився в тих собачих очах. Мені слів бракує, щоб схарактеризувати його. Та й словами цього не віддаси. Я бачив, та й годі. Часом, дивлячись у ті очі, здавалося, ніби заглядаєш у людську душу; і те, що я бачив, злякало мене і сполощило цілий рій думок про перевтілення та інше. Скажу вам, я відчував щось велике в цих собачих очах; вони щось казали, але я був неспроможний зрозуміти їхню мову. Не знаю, що в них світилося, але ті очі — хай звуть мене божевільним — зводили мене з ума. Трудно дати навіть натяк на те, що я бачив у тих собачих очах; не блиск і не колір їхній мене вражав; там було щось живе, що тремтіло, ховалося кудись у глиб, тоді як сами очі лишалися нерухомі.

І мені здається, що я ніколи й не бачив їх рухливими; я тільки відчував їхній рух. Був то певний вираз — ось що! — і сприймав я його, як певне вражіння. Хоч ні, не просто вираз, а щось більше за це. Я не знаю, що саме, я відчував якусь спорідненість. О, ні, то було не почуття приязни чи страху, а спорідненість, що ґрунтується на рівності. Ці очі ніколи не благали, як оленячі очі. Вони ніби викликали. Ні, то був і не виклик, а спокійне визнання рівності! Не думаю, щоб це був акт свідомости. Гадаю, що з боку собаки це було цілком несвідомо. Оце щось було там, а тому не могло не світитися йому з очей. Ні, не світилось, а рухалось воно там. Знаю, що кажу недоладно, але ви зрозуміли б, якби заглянули, як я, в ті собачі очі. Стів відчував те саме, що

й я. Отож, якось я хотів убити цього Спота — він був нам ні до чого; але мені не пощастило. Я повів його в кущі, він йшов поволі, огинаючися. Почував, що мало статися. В зручному місці я спинився, наступив ногою на мотузок і витяг свого великого кольта. Собака сидів і дивився на мене. Запевняю вас, що він не благав, а тільки дивився. І я побачив, як в його очах заворушилося, так, заворушилося оте мені не зрозуміле. Властиво, я не бачив цього руху, а тільки гадав, що бачу, бо—як сказав раніше—мені здавалося, що я відчуваю його. Тепер, скажу по правді, що не сила було мені збагнути це. Я ніби збирався вбити людину, свідому, хоробру людину, що спокійно дивилася в дуло зброї і наче казала:

— Ну, хто з нас боїться? — Саме в той мент мені здалося, що таємниця ось-ось стане мені ясною; замість потягти за цингель, я спинився, дивлячися собаці у вічі, немов би й справді годен був збагнути ту таємницю. Ось-ось вона, миготіла йому в очах. Але не встиг я її прочитати. Мене поймав жах. Я весь тремтів, якісь нервові корчі схопили шлунок, і мені стало млосно.

Я тільки сидів і дивився на собаку, а він дивився на мене, аж нарешті мені здалося, що я божеволію. Сказати вам, що я зробив? Я кинув зброю; злякавшись, втік назад до табору. Стів глузував з мене. Тиждень по тому—я бачив—Стів повів Спота до лісу з тою самою метою і вернувся сам, та трохи згодом прибів і Спот.

Як ні як, а Спот не хотів працювати. Ми заплатили за нього останніх сто десять доларів, а він не хотів робити. Не хотів навіть натягнути посторонки. З першого ж разу, як ми

запрягли його, Стів забалакав до нього, але пес тільки здригався — оце й усе. А ні на стілки не наліг на посторонки. Тільки стояв і трусився, наче холодець, і не з місця. Стів стьогнув його батоном. Пес заскавчав, але не рушив. Тоді Стів ще раз стьогнув, дужче; пес завив протяжно, по-вовчому. Стів наче сказився і стьогнув його добре разів шість, так що й я вибіг з намета.

Я сказав Стіву, що він занадто жорстоко поводитьсь з твариною, і ми тоді вперше посварились. Він кинув батога на сніг і розлютований пішов геть. Я підняв його і взявся сам до справи. Але ще не встиг я махнути батоном, як Спот уже почав тремтіти, труситися і припав до землі, а коли я раз оперішив його, він завив, наче грішна душа. Далі ліг на сніг. Я погнав решту собак, і вони потягли його, тоді як я бив його батоном. Він перекинувся на спину і так тягся, мотаючи ногами в повітрі і виючи, наче його пропускали крізь мясорізку. Стів вернувся і почав глузувати з мене, а я перепросив його.

Роботи з цього Спота не було ані якої, що ж до їжи, то він їв, немов свиня якась; пса ненажерливішого я в житті своєму не бачив. До того був він ще найспритніший злодій. Обдурити його, ніяк не обдуриш.

Не раз доводилося нам снідати без шинки, бо Спот перший до неї добирався. Через нього ми трохи-трохи не померли з голоду на Стюартовій. Він знайшов спосіб дістатися до наших запасів м'яса, і чого він не з'їв, доїли решта собак. Але він був безсторонній. Крав у всіх. Неспокійний пес. Завжди десь ганяв. Не було ні одного табору за п'ять миль в околиці, куди б він не робив наскоків. Найгірше те, що

завжди звідти приходили з вимогою, щоб ми заплатили за його рахунком. Це було справедливо, такий закон цієї країни. Але нам доводилося дуже важко, особливо першу зиму на Чількуті, він доводив нас до руїни, бо ми платили за цілі окості та груднину, дарма що сами цього не поїдали. Умів той Спот і гризтися. До всього був здатний — тільки не до праці. Ніколи не потяг ані фунта, але був привідцем цілої запряжки. Він ніби виховував її. Був страшенний заводіяка, і завжди один, а то й кілька собак, мали на тілі недавні сліди його ікл. Навіть більше, ніж заводіяка: не боявся нічого, що ходило на чотирьох ногах; я бачив, як він сам самісінкий, ні з того, ні з сього, увіходив до чужої запряжки і накладав лапу на всю їжу. Сказати вам, чого він тільки не їв? Якось я спіймав його на тому, як він поїдав бича. Коли я наскочив на це, він доходив до держална і їв собі далі.

Але вигляд він мав чудесний. Наприкінці першого тижня ми продали його за сімдесят п'ять доларів кінній поліції. У них були досвідчені погоничі, і ми думали, що коли йому доведеться пробігти шістьсот миль до Давсона, то з нього буде добра упряжна собака. Я сказав, ми думали, бо наше знайомство з Спотом тільки починалося. Трохи згодом ми би не сказали, що хоч трохи знаємо його вдачу. Минув тиждень; якось уранці ми прокинулися, почувши страшенну собачу гризотню. Це вернувся Спот і сколошків собак. Скажу вам, що ми снідали в дуже пригніченому настрої, але через дві години повеселішали, бо продали його урядовому кур'єрові, що віз до Давсона листи. За три дні Спот знову вернувся до дому і, як завжди, відсвяткував свій поворот гризотнею з собаками.

Перевізши своє майно через перевал, ми всю зиму й весну перевозили кладь для інших людей і добре заробили на цьому. Заробили ми чимало і на Спотові, продавши його дванадцять разів. Він завжди вертався, і ніхто за його не правив назад грошей. Ми не хотіли грошей. Ми сами заплатили б добрі гроші тому, хто на- завжди забрав би його від нас. Ми хотіли позбутися його, але не могли віддати його комусь за дурно, бо це збудило би підозріння. Виглядав він так добре, що продати його було зовсім не важко. Необ'їжджений, казали ми, і люди платили за нього яку завгодно ціну. Продавали його й задешево, за двадцять п'ять доларів, а то якось продали його за півтораєста. Той чоловік повернув його нам особисто, відмовився взяти назад гроші і страшенно нас лаяв. Він сказав, що це занадто мала ціна, щоб сказати нам все, що він думає про нас; ми почували, що він має рацію, і не сперечалися з ним. Але й досі я не вернув собі цілком тієї самоповаги, що мав до зустрічи з тою людиною.

Коли скресла крига з озер і річки, ми на озері Бенета навантажили наше майно на човен і вирушили до Давсона. Мали добрих собак і, звичайно, примостили їх поверх вантажу. Спот був поміж них — одкараскатися від нього було неможливо; першого-ж дня разів з дванадцять він заводив гризотню то з одним, то з другим собакою, скидаючи їх у воду. Приміщення було невеличке, а він не любив тісноти.

— Цьому собаці потрібний простір, — сказав Стів другого дня. — Треба його висадити.

Так ми й зробили, приставши до берега біля Карібу Кросінг, де він і вискочив з човна. Двоє інших собак, добрячих собак, побігло слі-

дом за ним. Ми втратили цілих два дні, шукаючи їх. Але більше вже їх не бачили, за те відчували полегкість і спокій, вирішивши, як той, що відмовився від півторацього доларів, що це ще дешева ціна позбавитись од Спота. Вперше за кілька місяців Стів і я сміялися, посвистували та співали. Ми були щасливі, наче мушлі. Похмурі дні минули. Кошмар зник. Спота не було.

Якось вранці, через три тижні, Стів і я стояли на березі річки в Давсоні. Саме під'їхав невеличкий човен з озера Бенет. Я побачив, як Стіва пересмикнуло, і почув, що він сказав щось не зовсім ласкаве і досить голосно. Тоді й я глянув: там, на прові човна, з нашорошеними вухами сидів Спот. Одразу ж ми з Стівом втекли звідти, немов побиті собаки, немов боягузи, або злочинці якісь. Це останнє і подумав на нас лейтенант поліції, коли побачив як ми тікали. Він зміркував, що в човні певне була сторожа, що переслідує нас. Не чекаючи, поки все з'ясується, не спускав нас з ока, а коли ми зайшли до таверни М. та М., покликав нас осторонь. Ми загаяли чимало часу на пояснення, але відмовилися йти до човна, щоб не зустрітись з Спотом. Кінець кінцем, він лишив нас на другого поліцая, а сам пішов до човна.

Одкараскавшись од нього, ми пішли додому і, наближаючись до хати, побачили, що Спот уже сидить на ганку, чекаючи на нас. Як він довідався, що ми жили там? Цього літа сорок тисяч людей перебувало в Давсоні, і як він пізнав нашу хату серед усіх інших? Як він міг знати, що ми саме в Давсоні? Я лишаю це на вас. Але не забувайте того, що я казав вам про його розум та той безсмертний вогонь, що мерехтів йому в очах.

Тепер уже не було ніякої змоги позбутися його. У Давсоні було занадто вже багато людей, які купували його в Чількуті, і розголос про нього пішов навкруги. Разів з шість ми заманювали його на пароплав, що йшов вниз Юконом, і залишали його там, але на першій пристані, тільки-но пароплав спинявся, він вискакував на берег і тупцем біг додому. Ми не могли його продати, не могли й убити (і Стів, і я вже пробували), та ніхто не міг би забити.

Він був наче зачарований. Якось я побачив його під час собачої гризотні на головній вулиці. Його опало з півсотні собак, та, коли вони розбіглися, він непошкоджений, підвівся на всі чотири лапи, тоді як двоє інших, що були зверху, лежали конаючи.

Бачив я, як Спот украв такий важкий шмат оленини з схованки майора Динвідді, що, несучи його, ледве міг втікати: біг тільки на один скік попереду індіанки-кухарки містера Динвідді, яка гналася за ним з сокирою. Коли він вискочив на горб, індіанка спинилася, захекана; вийшов сам майор Динвідді і почав стріляти з вінчестера. Він двічі спорожнив рушницю і не разу не влучив у Спота. Тоді з'явився поліцай і заарештував майора за те, що стріляв у межах міста. Майор Динвідді заплатив штраф, а Стів і я заплатили йому за оленину по ціні долар за фунт разом з кістками. Таку ціну він сам заплатив був. Того року м'ясо було дороге.

Я розповідаю тільки те, що бачив на власні очі. Отож, слухайте далі. Якось я побачив, що Спот провалився в ополонку. Крига була три з половиною фута завтовшки; і течія підтягла його, наче соломинку. Три сотні ярдів

нижче була ополонка, з якої користалася лікарня. Спот виповз з госпитальної ополонки, струхнув з себе воду, повикусював кригу, що понамерзла поміж пазурів, і подався в гору берегом; покусав ще дорогою ньюфаундленда, що належав комісарові золотих розсіпів.

В-осени р. 1898-го, перед кінцем навігації, Стів і я поїхали Юконом проти води, прямуючи до Стюартової річки. Ми взяли й собак, усіх, крім Спота. Ми рішили, що вже й так досить його годували. Він забрав у нас стільки часу! А скільки завдав нам турбот! Скільки ми витратили грошей та їжі на нього! Далеко більше, ніж ми заробили, продаючи його на Чількуті — особливо їжі. Ми з Стівом прив'язали його в хаті, а сами повезли нашу кладь. На ніч отаборилися коло гирла Індіанської річки; і Стів, і я були дуже веселі, радіючи, що здихалися Спота. Стів був дотепний хлопець, я сидів, загорнувшись в ковдри і реготався коли на табор наче вихор налетів. Аж волосся нам до гори піднялося, коли ми дивилися, як Спот влетів поміж собак і сколошкав їх. Як він звільнився? Лишаю вам відповісти на це. Я не можу з'ясувати цього. А як він перебрався через Клондайк? Це теж питання. Далі, як він дізнався, що ми поїхали проти води Юконом? Розумієте, ми ж їхали водою, і він не міг іти нашим слідом. Цей пес навіть породив якусь забобонність у мене і Стіва. Впливав він і на нерви, та, між нами кажучи, ми трохи його таки й боялися.

Вдарили морози, коли ми були коло гирла Гендерсонової річки; там ми продали його за два мішки борошна експедиції, що вирушила до Білої річки по мідь. Вся експедиція загинула. Ніякого сліду: ні шкіри, ні волосся, ні люд-

ського, ні собачого, ні санок, — нічогосінько не знайдено. Всіх немов язиком злизнуло.

Ця подія стала однією з неразгаданих таємниць країни. Ми з Стівом попленталися Стюартовою проти води, а через шість тижнів Спот приповз до табору. Це був ходячий кістяк, він ледве лазив; але то був він. І що мене цікавило, це те, звідки він дізнався, що ми подалися Стюартовою проти води? Ми ж могли піти в тисячу інших місць. Як він довідався? Ви питаєте мене, а я питаю вас.

Його не загубиш. Біля Майо він погризся з індіанською собакою. Парубок, власник собаки, замахнувся на Спота сокирою, але схибив і вбив свого собаку. От і говоріть тепер про магію та про одвертання кулі — я ж думаю, що відвернути сокиру в другий бік в руках здорового парубка значно важче. А я бачив це на власні очі. Цей парубок і гадки не мав убити свого собаку. З'ясуйте ж мені це.

Я вже казав вам, як Спот добувся до схованки нашого м'яса. Ми мале не загинули через це. Убити не було чого, а м'ясо — все, чим тут можна жити. Олені подалися геть звідси за кілька сот миль, за ними подалися і індіани.

Таке трапалося нам. Ось-ось мала початися весна, і ми муіли чекати, поки піде річка. Ми дуже вже охляли, і тоді зважилися їсти собак; рішили почати з Спота. Знаєте, що він зробив? Утік. Звідки він довідався про наш намір з'їсти його? Ми робили вночі засідки на нього, але він не приходив, а ми поїдали інших собак. Так ми поїли усіх.

Тепер далі. Ви уявляєте собі видовисько, коли рушає крига на великій річці, коли кілька біллонів тон криги ламається, треться або просто мелиться. Саме в такий час, коли кри-

га, гуркочучи та ревучи, рушила на Стюартовій, ми побачили Спота на самісінькій середині. Його захопило, коли він намагався перейти річку десь вище. Ми з Стівом тюкали, кричали, бігаючи берегом та підкидаючи в гору шапки. Іноді спинялися і кидалися один одному в обійми, буйно виявляючи свою радість, бо бачили загибель Спота. У нього не було ані якої надії врятуватися. Коли крига пройшла, ми сіли в човна і попливли за водою до Юкона, а далі Юконом до Давсона, спинившись на тиждень трохи підгодуватися біля хаток, що коло гирла Гендерсонової річки. І коли ми зійшли на берег у Давсоні, там уже був Спот: він чекав на нас. Побачивши нас, нашорошив вуха та замахав хвостом, якимось посміхаючися і щиро вітаючи нас. Як він вибрався з криги? Далі, звідки він знав, що ми приїдемо до Давсону, та ще чекав на нас на березі саме в ту годину й хвилину, коли ми мали прибути?

Що більше я думаю про Спота, то більше переконуюся, що на світі є речі, яких ми не можемо з'ясувати. Наука тут нічого не спроможна збагнути. Зверніться до психології, містики, теософії. Клондайк хороша країна. Я був би і доси там і зробився б мільонером, якби не Спот. Він вражав мої нерви. Я терпів його два роки, а тоді мені увірвався терпець. В літку року 1899 я утік звідти, нічого не сказавши Стівові. Простісінько зник. Але уладнав все, як слід. Написав Стівові записку і приклав до неї торбинку з отрутою на щурів і порадами, як її вживати. Я був вкрай вимучений і знервований: схоплювався на ноги і оглядався навколо, коли нікого не було.

Але найбільш мене дивувало, що я так швидко поправився, скоро позбувся того Спота.

Ще не доїхавши до Сан Франсиска, я нагнав аж двадцять фунтів ваги, а коли прибув до Окланду, я був вже знову сам собою, так що навіть моя жінка даремно шукала якіхось змін у мені.

Якось Стів написав мені; здавалося, лист був роздратований. Він обурювався, що я лишив його з Спотом. Ще він писав, що використав шурячу отруту за вказівками, але з того нічого не вийшло. Минув рік. Я працював у конторі, і мені щастило у всьому — навіть став огряднішим. І саме тоді приїхав Стів. Він не зайшов до мене. Я прочитав його прізвище в пароплавних списках і дивувався, чому він не заходить. Але дивувався не довго. Прокинувшись вранці, я знайшов Спота прип'ятого ланцюгом до стовпа, він загородив дорогу молочареві. Того ж ранку я довідався, що Стів поїхав на північ до Сітлу. Більш я не прибавлявся в вазі. Моя дружина примусила мене купити йому нашійника, а він через годину віддячив їй, замордувавши її улюблену перську кішку. Нема засобів позбутися цього Спота. Він лишиться зі мною, аж поки я вмру, бо сам ніколи не пропаде. З того часу, як він повернувся, я втратив апетит, і жінка каже, що зле виглядаю. Минулої ночі Спот добувся якось до курника містера Гарвея (Гарвей мій найближчий сусіда) і задавив девятнадцятеро дбайливо виплеканих курчат. Я маю заплатити за них. Мої інші сусіди посварилися з жінкою і вибралися. Причиною тому Спот. Отож я розчарувався в Стіві Макейе. Ніколи не думав, що він такий мерзотник.

ЗОЛОТИИ ПРОМІНЬ

Лон Мак Фен був трохи роздратований, що загубив свого кисета, бо інакше розповів би мені щось про хату біля Озера Несподіванок раніш, ніж ми добилися до неї. Весь день ми, по черзі, то один, то другий, йшли попереду, протоптуючи шлях собакам. Це була важка праця і не могла зробити людину балакучою, а проте Лон Мак Фен міг би улучити хвилинку опівдні, коли ми спинилися варити каву, щоб розказати мені. Але він не зробив цього. Озеро Несподіванок? Для мене й ця хата була несподіванкою. Я ніколи не чув про неї раніше. Признаюся, я був трохи стомлений і поглядав вже з якусь годину на Лона, чи не спиниться він, щоб отаборитися; але був занадто гордий, щоб сказати йому про це, або спитати про його наміри; а проте він працював у мене, я платив йому добрі гроші, як погоничеві собак, і він мусів коритися мені. Мабуть я й сам був трохи роздратований. Він не казав нічого, а я вирішив не питати, хоч би він мандрував цілісіньку ніч.

Раптом ми підійшли до хати. Вже з тиждень ми не бачили аніякого чоловічого сліду, а я гадав, що мине принаймні ще з тиждень, поки ми натрапимо на нього. І ось просто перед очима хата з тьмяним світлом у вікнах та димом, що йде з димаря.

— Чому ви не сказали мені... — почав я, але Лон урвав, пробубонівши:

— Озеро Несподіванок... трохи в гору маленькою стежкою, за пів-милі звідси. Воно не більше за ставок.

— Так, але ж хата — хто в ній живе?

— Жінка, — відповів Лон і постукав у двері, звідти жіночий голос попрохав увійти.

— Ви мабуть недавно бачили Дейва? — спитала вона.

— Ні, — якось байдуже відповів Лон.

— Я був по інших місцях, геть унизу, коло Серкл Сіті. А Дейв пішов у гору до Давсона, чи не так?

Жінка кивнула головою; Лон почав випрягати собак, а я взявся розв'язувати санки та вносити кладь до хати. Хата ця була велике приміщення з однієї кімнати; очевидно, жінка жила тут сама-самісінька. Вона показала на пічку, де вже кипіла вода, і Лон заходився коло вечері; я розв'язав торбу з рибою і пішов нагодувати собак. Я сподівався, що Лон знайомить нас; мене дратувало, що він цього не зробив; по всьому ж видно, вони давні приятелі.

— Ви Лон-Мак-Фен, правда? — почув я, як спитала вона. — Так, тепер я пригадую вас. В останнє я бачила вас на пароплаві, правда? Я пригадую.

Раптом слова їй завмерли на вустах, наче побачила вона жахливе видовисько; в очах у неї — я бачив — стояв жах, що його породила якась примара. Я був здивований, бо її слова так само вразили й Лона: на обличчі у нього відбився відчай, але його голос загучав щиро і м'яко, коли він сказав:

— В останнє ми зустрічались у Давсоні... був ювілей королеви, чи день її народження, або інше якесь свято — пам'ятаєте? — На річці були

перегони човнами і перегони з перепонами на головній вулиці?

Жах зник у неї з очей, і вона наче заспокоїлась.

— О, так, — пригадую, — сказала вона: — і ви перемогли в перегонах на човні.

— А як повелося Дейвові в останнє. Мабуть хороше, як і завжди? — спитав Лон без усякого зв'язку з попереднім.

Вона посміхнулася й кивнула головою, а тоді, помітивши, що я розкладаю постіль, показала місце в кутку, де я міг примоститися. Її ліжко, як я бачив, було з протилежного краю.

— А я думала, що це Дейв приїхав, коли почула ваших собак, — сказала вона.

Далі вона вже нічого не казала, а тільки стежила за Лоном, що куховарив, і часом прислухалася, чи не чути собак на дорозі. Я ліг на ліжко, палив і спостерігав. Тут була якась таємниця. Це напевне, але більш нічого я не міг сказати. Через що Лон, дідько б його взяв, навіть не натякнув мені, раніш аніж ми приїхали? Непомітно для неї, я глянув на її обличчя, і чим довше я дивився, тим важче було одвести від неї очі. Це було надзвичайно вродливе обличчя, якась неземна краса, воно, я сказав би, світилося, був на йому якийсь такий вираз, те «чого ніколи не було ні на землі, ні на воді». Острах і жах цілком зникли, і тепер це було спокійне, прекрасне обличчя — коли словом «спокій» можна схарактеризувати те невловиме та захищене, що не назвеш ні промінем, ні сяйвом, ні «виразом».

Раптом, наче вперше помітивши мою присутність, вона спитала мене:

— Ви недавно бачили Дейва?

У мене так і крутилося на язиці сказати:

— Якого Дейва? — коли Лон якось кашлянув серед чаду, який здіймався над салом, що шкварчало на вогні. Можливо, що кашлянув він і від чаду, але я зрозумів це, як застереження і не запитав.

— Ні, я не бачив, — одповів я. — Я нова людина тут у цій країні...

— Але ж ви не думаєте цим сказати, — урвала вона, — що ви ніколи не чули про Дейва... Великого Дейва Волша?

— Бачите, — виправдувався я. — Я тут новак. Здебільша жив на низах, там за Номом.

— Розкажіть йому про Дейва, — сказала вона Лонові.

Лон, здавалося, був збентежений, але почав тим щирим, м'яким тоном, якого я не раз чув. Але тепер той тон був вже занадто щирий і м'який і чомусь дратував мене.

— О, Дейв чудесна людина, — почав він. — Що ні цаль — то чоловік, заввишки шість футів чотири цілі без озуву. Слово його кріпке, як умова. Хто скаже, що Дев коли зорехав той сам бреше і матиме справу зі мною... як тільки від нього що лишиться, після того як Дейв сам розправиться з ним. Бо Дейв боєць... Так, дивний, незрівняний боєць. Він ходив на ведмедя з дитячою пугалкою 38 калібра. Ведмідь його трохи подряпав, але Дейв знав, що робить. Пішов до гаври, щоб здобути того ведмедя. Він нікого не боїться. Не тремтить над грошима, а коли їх немає, ладен віддати останню сорочку й останнього сірничка. Так, за три тижні висушив він Озеро Несподіванок і вибрав звідти дев'яносто тисяч, чи ж не так? Жінка зашарилась і хитнула гордо головою. Вона стежила за кожним словом його оповідання з величезною цікавістю. — І мушу сказа-

ти, — провадив далі Лон, — я розчарований, що не зустрів тут Дейва сьогодні.

Лон примостився з вечерею кінець необте-саного столу, і ми накинулися на їжу. Саме тоді завили собаки, і це притягло увагу жінчину. Вона підійшла до дверей і трохи відхилила їх, наслухаючи.

— Де Дейв Волш? — спитав я потихеньку.

— Помер, — відповів Лон. — Може, в пеклі. Хіба я знаю. Мовчіть.

— Але ви тільки-но сказали, що сподівалися зустрінути його тут сьогодні, — з викликом сказав я.

— Та помовчіть, — відповів Лон тим самим притишеним тоном.

Жінка зачинила двірі і вернулася назад, а я сів і міркував про те, що людина, яка звеліла мені замовкнути, діставала від мене платню двісті п'ятдесят доларів на місяць і харч.

Лон мив посуд, я палив і стежив за жінкою. Вона здавалася ще кращою, ніж коли, — щось дивне і чарівне було в цій красі. Подивившись на неї пильно з п'ять хвилин, я мусів одірватися і вернутися до дійсності, глянувши на Лона Мак Фена. Без сумніву, це переконало мене, що жінка справді таки реальна істота. Спочатку я вважав її за жінку Дейва Волша, але Дейв Волш помер, як сказав Лон, а тому вона могла бути тільки його вдовою.

Спати було ще рано, але на завтра нас чекала довга путь; тому Лон одразу ж поліз під ковдри поруч мене, і я зважився його спитати:

— Ця жінка божевільна, правда?

— Так, цілком з глузду зсунулась, — відповів він.

Заприсягаюся, не встиг я вдруге запитати його, як Лон Мак Фен уже спав. Він завжди

так засинав: тільки залізе під ковдри, очі заплющить — і готово, лише чути було його рівний віддих. Лон ніколи не хропів.

Вранці треба було як найшвидше поснідати, погодувати собак, навантажити санки і вирушити. Ми попрощалися, а коли рушали, жінка стояла на дверях, проводячи нас. Я поніс з собою образ її неземної краси: досить мені було заплющити очі, і вона передо мною стояла, як жива. Стежка була не протоптана, бо Озеро Несподіванок лежало геть далеко від проїзжого шляху, і мені з Лоном доводилося по черзі втолювати пухкий сніг великим лижвами, щоб собаки не загрузали.—А ви ж казали, що сподівалися зустріти Дейва Волша у хаті,—так і зривалося у мене з язика. Але я не сказав цього. Я міг почекати до півдня, коли спинимося. А коли повернуло на південь, ми пішли далі, бо — як з'ясував Лон — там, де розгалужується Тілі, був табор мисливців на оленів, і ми могли добитися туди ще завидна. Але завидна ми не добилися, бо Брайт, передній собака, зламав собі ногу, і ми потратили з годину, вовтузячися коло нього, заким його застрелили. Згодом, проїжджаючи поміж купою дерев замерзлим річищем Тілі, санки наші перекинулися, і ми поломалися; нічого не лишалося, як спинитися, щоб полагодити їх. Я варив вечерю і годував собак, а Лон лагодив санки, потім ми пішли разом, щоб запастися льодом і дровами на ніч. Тоді посідали на ковдрах. Наші мокасини, паруючи, сушилися на палицях коло вогню, а ми палили вечірні люльки.

— Хіба ви не знали її? — раптом спитав Лон. Я хитнув головою.

— Чи ви звернули увагу на кольор її волосся, на очі, на кольор обличчя, ну, через те її

так і назвали — вона була наче перший теплий промінь золотого ранкового сонця. Її прозвали Золотий Промінь. Чи чули ви коли про неї?

Якось невиразно пригадувалося, ніби я чув це ім'я, а проте воно нічого не казало мені. — Золотий Промінь, — повторив я. — Згучить, ніби ім'я якоїсь танцівниці.

Лон похитав головою.

— Ні, вона була порядна жінка, принаймні в цьому розумінні, хоч і мала великий гріх на душі.

— Але через що ви завжди говорите про неї в минулому часі, так ніби вона померла?

— Бо морок, що огорнув її душу, такий самий, як і морок смерті. Бо давно вже згас той Золотий Промінь, якого знав я, знав Давсон і знали всі на Сороковій Милі. Та німа сновиди, яку ми бачили минулої ночі, це вже не Золотий Промінь.

— А Дейв? — спитав я.

— Він збудував цю хату, — відповів Лон. — Збудував її для неї... і для себе. Він помер. А вона чекає його тут. Вона майже вірить, що Дейв не помер. Але хто знає примхи божевільного мозку? Може вона й цілком певна, що він не помер. Хоч там як, а вона чекає його тут, у цій хаті, що збудував він. Хто воскресить мертвого? Або хто воскресить живого, але з мертвою душею? Не я, а тому я дозволив собі сказати, що сподівався зустрітися з Дейвом Волшом. Ручуся, що я більше здивувався, ніж вона, зустрівши його там, тієї ночі.

— Не розумію, — сказав я. — Почніть з початку, як роблять усі білі люди, і розкажіть мені всю історію.

І Лон почав:

— Віктор Шове був старий француз родом з півдня Франції. Він приїхав до Каліфорнії саме підчас метушні з-за золота. Він був піонер. Золота не знайшов, але натомість почав фабрикувати сонячне сьйво у пляшках: простіше— став виноградарем та виноробом. Він пішов за шукачами золота. Тому він і опинився на Алясці в перші ж дні. Перейшов через Чількут і подався за водою Юконом, ще до відкриття Кармакового. Старе місто на Десятій Милі заклав. Шове. Він одвіз першу пошту до Арктик Сіті. Поставив віхи на тих вугляних копальнях, що на Дикобразі, ще дванадцять років тому. Він брав участь їжою в заявках на Лофтас, у Ніпенукській окрузі. Опріч того Віктор Шове був добрий котолік, що любив у світі дві речі: вино й жінку. Вино він любив різне, але жінку тільки одну, і то була мати Марії Шове.

Я голосно зітхнув, мимоволі згадавши, що плачу цьому чоловікові двісті п'ятдесят доларів на місяць.

— Ну, у чім справа? — спитав він.

— У чім справа? — жалівся я. — Я думав, що ви розкажете мені про Золотий Промінь. Мені зовсім не цікаве життя вашого старого п'яниці, француза.

Лон спокійно запалив люльку, добряче затягнувся, тоді відклав люльку на бік.

— Ви ж казали мені починати з самого початку, — сказав він.

— Так, — одповів я, — з початку.

— А початок оповідання про Золотий Промінь цей є історія п'яниці, старого Француза, бо він був батьком Марії Шове, а Марія Шове це ж і є Злотий Промінь. Чого ви ще хочете? Віктору Шове ніколи не щастило. Але якось-то жив, влаштувався, дбаючи як найкраще про

Марію, що нагадувала йому єдину жінку, яку він кохав. Він таки дуже дбав про неї. Золотий Промінь було ім'я, яке він дав їй. Річка Золотий Промінь була названа її ім'ям — місто Золотий Промінь теж. Старий умів закладати міста, тільки ніколи не доводив до кінця.

— Тепер, по щирости, — сказав Лон, з своєю блискавичною зміною голоса, — ви бачили її, що ви скажете про неї; звичайно, про її зовнішність? Яке вражіння зробила вона на ваше почуття?

— Вона надзвичайно вродлива, — сказав; — я ніколи не бачив такої вроди за все своє життя... Минулої ночі я не міг одвести очей від неї, дарма що підозрював її божевілля. І це не була цікавість, а дивування, справжнє дивування. Вона ж така на прочуд вродлива.

— Вона була ще вродливішою, поки морок не огорнув її душі, — лагідно сказав Лон. — Це був справжній Золотий Промінь. Вона привертала серця всіх чоловіків... і крутила голови їм. Вона ледве пригадує, що колись я переміг на човнових перегонах у Давсоні, ледве пригадує мене, що колись кохав її і теж чув од неї слова кохання. Її краса примушувала всіх чоловіків закохуватися в неї.

Вона напевне одержала б яблуко від Паріса, і не було б ніякої Троянської війни, крім того вона закрутила б голову самому Парісові. А тепер вона живе, огорнута мороком; вона, що завжди була зрадливою, вперше стала вірною, — та ще вірною тіні, мертвій людині, що смерті її вона не може збагнути.

— Ось як воно трапалося. Ви пригадуєте, що я казав минулої ночі про Дейва Волша, Великого Дейва Волша?

Так ось він справді мав усі ті чесноти,

і навіть багато більше. Він з'явився тут наприкінці вісімдесятих років — як на вас, то це піонер. Йому було тоді двадцять років. Це був молодий бичок. Коли він дійшов двадцяти п'яти, то міг підняти з землі тринадцять п'ятдесятифунтових мішків з борошном. Спочатку що року в-осени його виганяв голод. Тут була тоді пустеля. Ні річних пароплавів, ні їжи, ні чоґісінько, — тільки побачали, як лосось блисне черевцем, або трусик. Три роки підряд кидав він цю країну, а тоді сказав: — годі! — і на четвертий рік залишився. Він жив тільки на м'ясі, коли йому щастило здобути його; за зиму він поїв одинадцять собак, але не втік. Так залишався він ще на зиму, а тоді ще. Відтоді вже ніколи не покидав цієї країни. То був бик, здоровезний бик. Що до важкої роботи, то міг перевершити найдужчу в країні людину. Міг навантажити на себе більше, ніж чількутський індіан, гребти довше ніж тубілець із Стіка, міг мандрувати цілісінький день з мокрими ногами, коли термометр показував п'ятдесят під нулем, а це — скажу я вам — хіба не свідчить про його життєздатність? Ви відморозили б собі ноги при двадцяти п'яти градусах під нулем, якби, промочивши, йшли далі.

— Що до сили, Дейв Волш був справжній бик. А проте вдачею вдався лагідний та піддатливий. Кожен міг умовити його, і найгірший пройдисвіт у таборі міг виманити у нього останнього долара.

— Мені це байдуже, — казав він, сміючися з своєї лагідності, — це мене сну не позбавляє.

Але не подумайте, що він був м'якотілий. Пригадайте ведмеда, на якого він ходив з дитячою рушницею. Коли справа доходила до бійки, на Дейва не доводилося нарікати. Він до-

ходив до останньої межі, якщо можна в такий спосіб схарактеризувати його необмежність. Піддатливий та ласкавий він був з кволими, але дужі мали поступатися йому з шляху. Він був чоловік, якого любили чоловіки, а це найкраща йому похвала.

— Дейв ніколи не брав участі в перегонах на великі заявки в Давсоні, коли Кармак знайшов Бонанцу. Бачите, Дейв був тоді на Мамоновій річці, сам досліджуючи її. Він знайшов Мамонову річку. За зиму взяв там вісімдесят чотири тисячі і сподівався, що на другу зиму матиме з неї дві сотні тисяч. Надійшло літо, спала вода, і він поїхав вгору Юконом до Давсона, щоб подивитися на розробки Кармакові. Там він і побачив Золотий Промінь. Я пам'ятаю цей вечір. Завжди пам'ятатиму його. Сталося це якось раптово, — аж моторошно робиться, коли тільки здумавш, як дужого чоловіка може закрити лише одним поглядом ніжних очей квола, білява жінка, така як Золотий Промінь. Це трапилося в хаті її батька, старого Віктора Шове. Хтось з приятелів привів туди Дейва, щоб побалакати про закладку міста на Мамоновій річці. Але він мало говорив, а те, що казав, була нісенітниця. Скажу вам, що, побачивши Золотий Промінь, Дейв очманів. Старий Віктор Шове сказав, коли Дейв вийшов, що він п'яний. І воно так таки й було. Дейв був п'яний, але Золотий Промінь звалося те міцне вино, що сп'янило його.

Перший погляд, кинутий на неї, вирішив усе. Він через тиждень не поїхав назад за водою Юконом, як то був його намір. Протинявся місяць, два, ціле літо... Ми, що переживали те саме, розуміли його і тільки думали, чим воно скінчиться. Поза сумнівом, на нашу думку зда-

валося, що Золотий Проймінь знайшла собі господаря. А чому й ні? Оповитий романтикою Дейв Волш, був Мамоновий король, він знайшов Мамонову річку, був один з найстаріших піонерів цієї країни: люди оберталися, коли він проходив повз них і казали один одному: — То пішов Дейв Волш! — А чому б і ні? На зріст мав шість футів чотирі цілі; його руде волосся кучерями спадало на ший. Це був бик з рудою гривною бика, якому пішов тільки тридцять перший рік.

Золотий Промінь покохала його. Так, він ціле літо залицявся до неї і нарешті заручився. Надходила осінь, Дейв мусів повертатися на зимові роботи на Мамоновій річці, але Золотий Промінь відмовилась так одразу виходити заміж. Дейв доручив Дескі Бернсові свої справи на Мамоновій річці, а сам і далі тинявся по Давсону. Користи аж ніякої. Вона хотіла ще деякий час побути вільною. Хотіла вийти заміж лише через рік. Отож, як тільки Юкон узявся кригою, Дейв Волш почвалав за своїми собаками, умовившись з нею, що весілля відбудеться, коли він приїде з першим пароплавом, на другий рік.

— Дейв був постійний, наче Полярна Зірка, а вона мінлива, наче магнетова голка на кораблі, навантаженому магнетом. Дейв був постійний та стійкий, а вона зрадлива та легковажна; отож Дейв, що звірявся на всіх, не міг звіритися на неї. Можливо, це була ревність кохання, а може це передавалося від неї йому; але, як би там не було, Дейв боявся її зрадливості, боявся вірити їй аж до наступного року, але ж мусів. Вже згодом якось де-що я довідався від старого Віктора Шове і з усього того гадаю, що у них була якась сцена перед тим,

як Дейв подався с собаками на північ. Він став перед старого француза разом з Золотим Промінем, і сказав, що вони належать одне одному. Це було дуже драматично, очі йому горіли, — так потім розказував старий Віктор. Він сказав, що тільки смерть розлучить їх, і особливо добре пам'ятав старий Віктор, як Дейв схопив Золотий Промінь за плече своїми величезними лапами і майже трусонув її, кажучи:—Коли навіть помру, ти будеш моя, і я встану з домовини й прийду по тебе!—Старий Віктор добре пам'ятає ці слова:—Коли навіть помру, ти будеш моя, і я встану з домовини й прийду по тебе.—Згодом вже казав він мені, що Золотий Промінь таки не на жарт злякалася, і що він одвів Дейва на бік і на самоті сказав йому, що в такий спосіб йому не вдержати за собою дівчину, що треба з нею бути ніжним і лагідним, якщо хочеш, щоб вона була твоя.

— У мене немає сумніву, що Золотий Промінь справді злякалася. Вона жорстоко поводитися з чоловіками, тоді як чоловіки завжди упадали коло неї, були ніжні, запобігливі, щоб бува не вразити її. Сама вона не зазнала ніколи жорстокости... аж поки Дейв Волш, шости футів і чотирьох цалів на зріст, величезний бик, схопив її своїми лапищами і сказав їй, що вона його аж до смерти і аж повік.

— Тієї зими в Давсоні пробував музика — один з тих макаронників, масляний тенор, італієць, даго ¹⁾, — і Золотий Промінь віддала йому своє серце. Можливо, що тут було засліплення, я не знаю. Іноді, здавалося мені, що вона таки справді кохала Дейва Волша. Можливо, що при-

¹⁾ Так прозивають в Америці емігрантів романської раси: італійців, еспанців та инш. *Перекл.*

чиною її останньої прихильності до цього музики — даго було ні, що інше, як сам Дейв, бо налякав він її своїми словами «до смерті», «встану з труни». Але все це здогади, досить є й фактів. Музика, виявилося, не був даго; а росіянин, граф — і це таки правда; і зовсім не фаховець — п'яніст, чи щось у цьому роді. Грав, правда, на скрипці й п'яніно і співав — співав хороше — але тільки для власної втіхи та для втіхи тих, кому співав. Він мав також гроші — але дозвольте мені тут сказати, що Золотий Промінь ніколи про гроші не дбала. Вона була легковажна, але ніколи не ласилася на золото.

— Але ж далі. Вона заручилася з Дейвом, а Дейв мав приїхати з першим пароплавом, щоб забрати її — це було влітку 98-го року, і першого пароплаву сподівалися в середині червня. Золотий Промінь боялася, кинувши Дейва, потім зустрітися з ним. Весь план виник несподівано. Росіянин, — музика і граф, — був її слухняний раб. Планувала вона, я це знаю. Я довідався згодом від старого Віктора. Граф, одержавши від неї накази, поїхав першим пароплавом униз. Це був пароплав Золота Ракета. Тим самим пароплавом поїхала й Золотий Промінь. Так само поїхав і я. Їхав я до Серкл-Сіті і дуже здивувався, зустрівшись на борту з Золотим Промінем. Я не бачив її ймення в списках пасажирів. Весь час вона була з графчиком; була щаслива, посміхалася; і я тоді звернув увагу на те, що граф в списках значився з дружиною. Вперше я довідався, що він жонатий, тільки не бачив я ані якої жінки... якщо не вважати за неї Золотий Промінь. Я не припускав, щоб вони могли одружитися на березі ще до відплиття. Скільки було б балачок про це

в Давсоні, сами знаєте; а скільки билося б об заклад, що графчик дав од кошя Дейвові.

— Я балакав з баталером. Але він знав не більше за мене. Він навіть не знав Золотого Проміня, до того ж був зайнятий без краю. Ви знаєте, що таке Юконський пароплав, але ви не знаєте, що уявляла з себе Золота Ракета, коли вона відбула з Давсона в червні 1898 року. Ото був рейвах. Це перший пароплав, і віз він усіх хворих на цингу й усіх шпитальних хворих. Тоді мусив ще везти на два міліони клондайкського піску та золотих самородків, не кажучи вже про класних пасажирів, набитих, як оселедці в діжці, та про палубних пасажирів, індіан, індіанок та незчислених собак. Опріч того, там було навантажено знизу до верху кладдю та багулом. Така сама гора була і спереду на нижній палубі і зростала вона після кожної невеличкої зупинки. Бачив я, як внесли скриньку на Тілі-Портедж; я знав, що воно таке, хоч не догадувався, хто саме там був. Вони скинули її спереду на нижній палубі поверх усього іншого, але не досить добре її примостили. Помічник думав пізніше прийти і прив'язати її, але забув. Тоді ж я подумав, що ніби мені по знаку велика собака, яка залізла на речі й лягла коло тої скриньки. Далі ми розминулися з пароплавом Глендейл, що прямував до Давсона. Коли нам салютували, я подумав, що там же має бути Дейв, який поспішав до Давсону, до Золотого Променя. Обернувшись, я глянув на неї. Вона стояла біля облавку. Очі їй сяли, але, дивлячися на другий пароплав, вона виглядала ніби трохи зляканою і щільно тулилася до графчика, наче шукала у нього захисту. Йй не треба було так до нього тулитися, та й мені не було чого з та-

кою певністю уявляти розчарування Дейвово, коли він приїде до Давсона. Бо Дейва Волша не було на Глендейлі. Багато чого я не знав, але незабаром довідався — наприклад, що ця пара ще не вінчана. Через пів-години почали готуватися до вінчання. В головній каюті містилися хворі, і при тій тісноті, що була на Золотій Рaketі, за найкраще для вінчання місце вважали прову на нижній палубі, де між облавком та трапом, була вільна просторінь, захищена цілою горою речей, що поверх них стояла велика скринька, коло якої спав собака. На пароплаві був місіонер, що мав висісти в Ігл Сіті, на найближчій зупинці, тому треба було як найшвидше скористати з нього. Так вони й вирішили зробити—повінчатися на пароплаві.

— Але я забіжу трохи вперед.

Дейва Волша не було на Глендейлі, тому, що він був на Золотій Рaketі. Ось, як воно трапилось. Протинявшись в Давсоні, де його вабив Золотий Промінь, він спустився кригою до Мамонової річки. Там він побачив, що Дескі Бернс вів справи так добре, що не було ані якої потреби й йому там лишатися. Він поклав трохи їжи на санки, запряг собак, взяв з собою індіана і подався до Озера Несподіванок. Він завжди любив цю місцевість. Мабуть, ви не знаєте, що з річки мало толку вийшло; але перспективи тоді предбачалися добрі, і Дейв почав будувати хату для себе і для неї. Це й є та сама хата, де ми спали. Збудувавши, він пішов полювати на оленів туди, де розгалужується Тілі і взяв з собою індіана.

Сталося воно ось як. Вдарив лютий мороз. Термометр показував сорок, п'ятдесят, шість-

десять під нулем. Я пам'ятаю цей мороз — я був тоді на Сороковій Милі, і пам'ятаю навіть цей день. Об одинадцятій ранку спиртовий термометр на коморі Товариства Н. А. Т. і Т. показував сімдесят п'ять під нулем. І цього ж таки ранку, недалеко від розгалуження Тілі, Дейв Волш полював на оленів з своїм індіаном. Про все це я довідався згодом од самого індіана — мені з ним довелося разом іти кригою аж до Дайї. Цього ранку індіан провалився крізь кригу і змокрів по пояс. Звичайно, він почав обмерзати. Найпростіше було розкласти багаття. Але Дейв Волш був бик. Лишалось якіхось там пів-милі до табору, де вже горів вогонь. Навіщо розкладати друге багаття? Він скинув містера індіана на плечі і побіг з ним біг пів-милі, тоді, як на термометрі показувало сімдесят п'ять під нулем. Ви знаєте що це означає. Самогубство. Не має іншої назви для цього. Цей індіан важив по-над двісті фунтів, і Дейв біг з ним пів-милі. Звичайно, що одморозив собі легені. Одморозив навіки. Це було справжнє божевілля. І отож, після кількох тижнів повільних, але страшних мук Дейв Волш помер.

— Індіан не знав, що йому робити з тілом. Звичайно, він поховав би його, і на цьому й край. Але він знав, що Дейв Волш значна людина, варта багато грошей, г і - ю - с к у к у м, привідця. Він же бачив, що, тіла інших г і - ю - с к у к у м ' і в возили по країні, наче справді вони були чогось варті. Отож він наважився одвезти Дейвово тіло до Сорокової Милі, де було головне Дейвове становище. А ви ж знаєте, що тут, у цій країні, під корінцями трави вже крига — ну, індіан закопав Дейва на фут у землю — або інакше, поклав Дейва на кригу. Дейв міг пере-

бути там тисячу років і навіть більше і не змінитися ані трохи. Розумієте, це те саме, що холодильник. Тоді індіян приніс з тої хати, що коло Озера Несподіванок, велику пилу і почав наготовляти дошки на скриньку. Далі, чекаючи на відлигу, він настріляв щось коло десяти тисяч фунтів оленини. І він так само держав на кризі. Почалася відлига. Рушила крига на Тілі. Він змайстрував сплава і навантажив на нього м'ясо, велику скриньку з тілом Дейвовим, Дейвових собак і з усім цим поплив по Тілі за водою.

Сплав застряв серед дерев, що збилися на річці і простояв там два дні. На дворі була спека, і містер індіян ледве не втратив свою оленину. Етож доїхавши до Тілі Портедж, він зміркував, що пароплавом дістанеться Сорочкової Милі швидше, ніж отим сплавом, а тому перевантажив свою кладь. І ось маєте: спереду на нижній палубі Золотої Ракети Золотий Промінь має вінчатися, а велика скриня з Дейвом Волшом дає їй затінок. Так, ще одне я забув сказати. Не диво, що собака, яка зійшла на пароплав у Тілі Портедж, була мені по знаку. Це був Пі-Лат, Дейва Волша передовий собака і улюбленець, страшний гризун. Він лежав біля скриньки.

Золотий Промінь побачила мене і покликала, махнувши мені рукою, та зазнайомила з графом. Вона була чарівна. Як і раніш, я божеволів, дивлячися на неї. Вона посміхнулася мені і сказала, що маю розписатися за свідка. Одмовити їй я не міг. Вона завжди лишалася дитиною, жорстокою, як звичайно бувають діти. Сказала, що у неї дві пляшки шампану, останні, які були в Давсоні ще минулої ночі; не встиг я оговтатися, як мусів випити за здоров'я її та

графу. Всі товпилися навколо. Капітан пароплава, — дуже вже це кидалося у вічі, — намагався доскочити й собі, я гадаю, до вина. Це було кумедне весілля. На верхній палубі шпитальні хворі, що одною ногою були в могилі, зібралися, щоб подивитись.

Навколо їх збилися індіани — все здорові хлопці — і їхні скво з дітьми, не кажучи вже про якіхось там двадцять п'ять лютих вовкодавів. Місіонер поставив поруч молодих і почав відправу. І саме тоді загризлися поміж себе Пі-Лат, що лежав на купі речей, біля великої скрині, на горі, та пес білої масти, що певне належав комусь із індіан. Собаки, властиво, не гризлися. Вони тільки гарчали здалека один на одного — гарчали здалека, знаєте, ніби казали: — а що боїшся? а боїшся? Це заважало, хоч місіонерів голос і покривав галас.

Дістатися до собак не могли, хіба що з другого боку цієї клади. Але з того боку не було нікого, бо, як бачите, всі дивилися на вінчання.

Кінець кінцем, все обійшлося б добре, якби капітан не пожбував дрючка на собак. Це прискорило подію. Я вже сказав, якби капітан не кинув дрючка, то може й не сталося б нічого.

— Місіонер саме дійшов до місця, де він казав «в хворобі і здоров'ї» і «поки смерть нас розлучить». І саме тоді капітан кинув дрючка. Я бачив усе. Дрючок влучив в Пі-Лата, і тоді ж на нього кинувся білий пес. Дрючок був причиною всьому. Пси загризлися і штовхнули скриньку, а вона почала сповзати нижнім краєм до долу. Це була довгаста скринька, вона сповзала поволі, поки не стала руба, а тоді полетіла вниз. Глядачі з цього боку ледве встигли відскочити. Золотий Промінь і граф

стояли з протилежного боку кола, обличчям просто до скриньки; місіонер стояв задом до неї. Скринька впала з височини десяти футів і вдарилася краєм.

— Тепер згадайте, що ніхто з нас не знав, що Дейв Волш помер. Всі ми думали, що він пливе на Глендейлі до Давсона. Місіонер одскочив на бік, але Золотий Промінь стояла обличчям просто проти скриньки, коли вона вдарилася об поміст. Все виглядало, наче на сцені. Краще й придумати не можна було. Скринька ударилася краєм, покришка відскочила, а з середини випав Дейв Волш, напів-обгорнутий ковдрою. Його руде волосся, замаєвши в повітрі, яскраво засяло на сонці. Просто із скриньки, стоячи на ногах, він упав на Золотий Промінь. Вона не знала, що Дейв помер, але помилки тут не могло бути. Два дні він простояв на спеці серед дерева, що запрудило річку, а тепер встав із мертвих і прийшов її правити. Таке, мабуть, спало їй на думку.

Як би там не було, але вона наче скамяніла. Не могла поворухнутися. Вся наче зів'яла і дивилася на Дейва Волша, що прийшов по неї. І він дістав її. Здавалося, що він простяг руки до неї. Так, чи інакше, а впали вони на палубу разом. Ми мусіли відтягти тіло Волшове, щоб дістати з-під нього її. Вона була непритомна; краще якби вона померла. Бо коли очунилася, то почала кричати, як кричать божевільні. Кричала цілими годинами, аж поки знесилася. О так, вона видужала.

Вчора ввечері ви бачили її і знаєте, наскільки видужала. Правда, вона не бешкетує, але живе серед якогось мороку. Вірить, що чекає на Дейва Волша, і справді таки чекає в хаті, що збудував він для неї. Тепер вона вже

не зраджує. Ось уже дев'ять років, як лишається вона вірною Дейву Волшові і, очевидно, такою лишиться до кінця. Лон Мак Фен одкинув край ковдри і намірився залізти під неї.

— Що року ми привозимо їй харч, — додав він, — і взагалі дивимося за нею. Лише вчора ввечері вона вперше пізнала мене.

— Хто це ми? — спитав я.

— О, — відповів він, — граф, старий Шовета я. Знаєте, я гадаю, що граф єдиний справді потерпів на цій пригоді. Дейв Волш ніколи не дізнався, що вона зрадила його, а вона теж не мучиться. Темрява ласкаво огорнула її.

З хвилину я мовчки лежав під ковдрами.

— А граф і досі ще тут? — спитав я.

Але чути було лише тихий віддих, і я зрозумів, що Лон Мак Фен заснув.

ЯК ЗНИК МАРКУС О'БРАЙЕН

— Суд постановив, щоб ви залишили табір... як велять звичаї, сер, як велять звичаї.

Суддя Маркус О'Брайен був неуважний, і Муклук Чарлі штовхнув його в бік. Маркус О'Брайен прокашлявся і провадив далі...

— Зважаючи на важкий злочин, сер, і ще на деякі обставини, що зменшують провину, суд постановив дати вам трехденний запас їжі. Цього, я думаю, досить.

Арізона Джек похмуро глянув на Юкон. Він розбухав, цей шоколадного коліру потік, доходячи милі завширшки; і невідомо, який був завглибшки. Берег на якому він стояв, підносився звичайно на дванадцять футів понад водою, але тепер повинь так розлилася, що вода доходила до верхніх країв того берега і розмивала його, раз-у-раз, маленькими частками. Ці частки попадали в брунатні роззявлені пащі вирів, що їх тут була сила силенна, і зникали там. Ще кілька цалів, і Ред Кау залл'є водою

— Цього замало, — гріко сказав Арізона Джек. — На три дні їжі не досить.

— А в справі Манчестера, — поважно відповів Маркус О'Брайен, — йому ж не дали нічогосінько.

— Ну що ж, і знайшли його на Нижній Річці, напів-обгризеного собаками, — відказав Арізона Джек. — А він на убивство нічим не був викликаний. Джо Дівс нікому нічого не за-

подіяв, ніколи навіть не муркнув; причиною було тільки те, що у Манчестера шлунок тоді зле травив, і він через те й убив. Ви робите не по правді, О'Брайен, я вам кажу у вічі. Дайте мені на тиждень їжі, і я гадаю, що виграю. На три дні їжі це однаково, що зразу лягти в труну.

— За що ви вбили Фергюсона? — сказав О'Брайен. — Я не можу терпіти такого безпричинного убивства. Цьому треба край покласти. Ред Кау не таке вже багате на людей. Це хороший табір, і ніколи тут не було ніяких убивств. Тепер наче якась пошесть. Мені шкода вас, Джеку, але ж треба показати приклад іншим. Фергюсон нічим же не викликав вас на убивство.

— Нічим?! — вигукнув Арізона Джек. — Я кажу вам, О'Брайене, що ви не розумієте цього. У вас нема артистичного чуття. За що я убив Фергюсона? А навіщо Фергюсон співав: Я хотів би бути пташкою? Ось що я хотів би знати. Ну, скажіть мені, навіщо він співав; пташкою, пташкою? Одної пташки було б досить. Я міг би ще стерпіти одну пташку. Але ж ні, йому треба було співати про двох пташок. Я ж прохав його. Я підійшов до нього і як найввічливіше, як найласкавіше прохав його викинути цю зайву пташку. Я просив його. Це можуть ствердити навіть свідки.

— Авжеж, у Фергюсона голосок не солов'їний, — сказав хтось з натовпу.

О'Брайен виявив нерішучість.

— Хіба людина не має права мати артистичне чуття? — спитав Арізона Джек. — Я попереджав Фергюсона. Я насилував власну природу, слухаючи його пташок. Ну, бувають такі чутливі музики, з артистичною жилкою, що й

не за таке, як я, убили б його. Але я згодний заплатити за своє артистичне почуття. Я міг би випити ліки й облизати ложку, але на три дні харчу, це каюк, от що. Ото ж можете зареєструвати мою смерть і готуватися до мого похорону.

О'Брайен ще вагався. Він запитливо глянув на Муклука Чарлі.

— Я сказав би, суддю, що на три дні харчу, це страх як мало, — зауважив останній, — але ви керівник справою. Коли ми вас обирали тут на суддю, то погодились приставати на ваші вироки; отож чинили так досі і далі чинитимемо.

— Можливо, що я трошки був суворий, Джеку, — сказав О'Брайен ніби виправдуючися. — Мене дратують ці вбивства. Але я погоджуюся дати вам харчу на тиждень.

Він кашлянув, як справжній суддя, тоді швидко поглянув навколо.

— А тепер ви можете йти і кінчати справу. Човен наготові. Леклер, підіть і видайте йому харч. Порахуємося за це потім.

Арізона Джек глянув вдячно, щось промугикав про «клятих пташок», — і вскочив у човна, що раз-у-раз черкався об берег. Це був великий ялик, зроблений з грубих соснових дощок, розпиляних руками у лісі, що біля озера Ліндерман, за кілька сот миль вище, коло півніжжя Чілкута. В човні була пара весел та Джекові ковдри.

Леклер приніс харч, зав'язаний у мішок з під борошна, і поклав його в човен. Кладучи, прошепотів:

— Я добре вам одміряв, Джеку. Вас викликали на це вбивство.

— Одпихай! — крикнув Джек.

Хтось одв'язав причал і зіпхнув човна. Потік підхопив, закрутив і поніс його. Убивця не взявся за весла, а задовольнився тим, що сів на корму і почав скручувати цигарку. Скрутивши, черкнув сірничком і запалив її. Це спостерегли на березі, бо видко було маленькі клуби диму. На березі лишалися доти, поки човен зник, сховавшись за поворотом, що за півмилі нижче. Правосуддя було виконано.

Громадяни з Ред Кау сами видавали закони і виконували вироки без тих проволік, що характеризують м'якотілу цивілізацію. На Юконі не було іншого закону, окрім того, що вони сами творили для себе, бо змушені були його сами творити. Це було дуже давно, коло на Юконі процвітало ще Ред Кау — 1887 рік! — а Клондайк з його гонитвою за золотом ще весь був у нерозгаданому майбутньому. Люди з Ред Кау навіть не знали, чи їхній табір лежить на Алясці, чи на Північно-Західній Території, чи вдихають вони повітря під зоряним, чи під британським прапором. Ні один дослідувач не заходив туди, щоб визначити довготу та широту. Ред Кау десь на Юконі, і цього було їм досить. Оскільки справа торкалася прапору, то вони жили по-за тими межами, куди сягала державна влада. Оскільки вона торкалася закону, то вони також були по-за тими межами, куди він сягав.

Вони творили свій власний закон, і цей закон був дуже простий. Юкон виконував їхні декрети. Якіхось дві тисячі миль нижче за Ред Кау Юкон вливався у Берингове море дельтою, що була сто миль завширшки. Кожна з тих двох тисяч миль була дикою пустелею. Правда, там де Дикобраз втікав до Юкону, по той бік Арктичного кола, стояв торговельний пост Товариства Гудзонова Затока. Але він лежав за

багато сот миль. Ще ходили чутки, що за багато сот миль ще далі були місії. А проте, це були тільки чутки, бо люди з Ред Кау ніколи туди не трапляли. Вони приходили сюди, до цієї пустелі, через Чількут, або вершину Юкону.

Люди з Ред Кау ігнорували всі незначні злочини. П'яцтво, бешкети, лайка вважались як щось природне, чого не відкинеш. Люди з Ред Кау були індивідуалісти і визнавали за священе тільки дві речі: власність та життя. Жінок тут не було, щоб ускладняти їхню просту мораль. В Ред Кау стояло лише три довгих бараки — більшість населення, щось із сорок чоловік, жило під наметами, або по куренях; в'язниці, куди можна було б кинути злочинця, не мали: мешканці, копаючи та шукаючи золото, не мали часу, щоб хоч один день урвати на збудування її. До того ще скрута з іжею не допускала до цього. Отож, коли чоловік порушував права власності, чи зазіхав на життя, його кидали в човен і пускали Юконом за водою. Кількість їжи, що йому давали, визначалася важливістю злочину. Так звичайний злочинець міг дістати харчу на два тижні; незвичайний злочинець одержував не більше, як половину цього. Убивця не одержував нічого. Коли обставини, зм'якшували провину злочинця, то він діставав харчу на три дні, а то й на тиждень. Маркуса О'Брайена обрали на суддю, і він визначав кількість їжі. Чоловік, що порушив закон, мав ще деякі шанси. Юкон уносив його, і він міг ще добитися до Берингового моря. Їжа на кілька день давала йому змогу ще змагатися за життя. Коли ж не давали їжі зовсім, то на практиці це була найвища кара, — страта, але ж де-яка надія залишалася, все залежало від того, яка пора року.

Отож, прогнавши Арізону Джека і простеживши за ним, поки він зовсім зник, люди повернулися і пішли працювати на свої ділянки, — всі, крім Кучерявого Джіма, власника єдиної на всю Північ колоди карт для гри в фараона. То був спекулянт, що перекупував ділянки. Цього дня трапилося дві важливі події. Пізно вранці Маркус О'Брайен був дуже вражений. Він промив золота на долар, потім на півтора, далі на два долари, — і це з трьох тільки сковорідок. Він напав на жилу. Кучерявий Джім бачив це, промив кілька сковорідок сам і запропонував О'Брайенові десять тисяч доларів, щоб той переуступив йому всі права. Запропонував п'ять тисяч піском, а замісто других п'яти тисяч — половину виграшу з гри в фараона. О'Брайен одмовився. Він сказав з запалом, що здобуває гроші з землі, а не бере їх від своїх товаришів. До того ще й не любить цієї гри в фараона. Крім того, оцінює свою ділянку в цілому дорожче, ніж у десять тисяч.

Друга, не менш важлива подія сталася пополудні, коли Сіскію Перлі врізався провою свого човна в берег і прив'язав його. Він допіру приїхав із Штатів і мав газету, якій було тільки чотири місяці. Далі, він привіз шестеро барильців віскі, всі на адресу Кучерявого Джіма.

Люди з Ред Кау кинули роботу. Вони куштували віскі — по долару золотом за чарку, важили те золото на терезах Кучерявого і балакали про новини. Все було б гаразд, якби Кучерявий не замислив небезпечного плану, а саме: напоїти Маркуса О'Брайена, а тоді купити у нього його ділянку.

Першу половину плану виконано чудово. Почали рано ввечері, а о дев'ятій годині О'Брайен уже співав. Він обняв одною рукою за шию

Кучерявого Джіма і навіть намагався проспівати пісню недавно похованого Фергюсона про пташку. Гадав, що це цілком безпечно, бо єдина людина в таборі, що мала артистичне почуття, тепер пливе за водою на хвилях Юконових з швидкістю п'яти миль.

Але з другою половиною плану не щастило. Хоч як багато віскі вливав собі О'Брайен у пельку, а проте ніяк не міг зрозуміти, що його дружній обов'язок — продати свою ділянку. Він вагався, хоч здавалося, що ось-ось уже погодиться. Хоч мозок йому затуманено, він у душі сміявся, бо розумів гру Кучерявого Джіма, і йому подобалася карта, яку той йому здав: віскі дуже припало йому до смаку. Наливалося його з окремого барильця, і воно було разів у десять краще за віскі з інших п'яти барилець.

Сіскію Перлі наливав віскі в барі іншим поселенцям Ред Кау, тоді як О'Брайен з Кучерявим мали ділову п'ятику в кухні. Але О'Брайен не поступався. Він вийшов у приміщення бару і вернувся з Муклуком Чарлі та Персі Леклером.

— Мої спільчани, спільчани, — оповістив він, одверто підморгуючи їм і хитро посміхаючися Кучерявому. — Завжди звіряюся на їхню думку, завжди звіряюся на них. Вони завжди добре порадять. Налий їм цієї вогняної води, Кучерявий, а тоді й побалакаємо.

Він напрошувався на частування; але Кучерявий Джім, нашвидко прикинувши вартість ділянки і згадавши, що з останньої сковорідки промив піску на сім доларів, вирішив, що ділянка далеко більш варта ніж додаткове віскі, хоч би воно й продавалося в другій кімнаті по долару за чарку.

— Я вже не годен міркувати, — гикаючи,

казав О'Брайен обом своїм приятелям, пояснюючи їм справу з самого початку.

— Хто? Я?.. продати за десять тисяч доларів! Ніколи. Я сам копатиму золото, а тоді поїду до благословеної країни Південної Каліфорнії, там я найду собі притулок на старість — і там я заведу... як я сказав раніше, там я заведу... що я сказав, що я збираюся заводити?

— Струсову ферму, — навмання сказав Муклук Чарлі.

— Отож то, воно саме, — О'Брайен раптом урвав і з острахом подивився на Муклука Чарлі.

— Звідки ви знаєте? Ніколи я не казав про це. Я тільки визнаєте. Ви, Чарлі, читаєте думки. Дозвольте ще по одній.

Кучерявий Джім налив шклянки і мав приємність бачити, як зникло віскі на чотири долари, а на один долар він сам себе вводив у витрати, бо О'Брайен намагався, щоб і він пив нарівні з гістьми.

— Краще взяти гроші тепер, — доводив Леклер. — Це ж два роки промине, поки ви викопаете їх з цієї ями, а за цей час можна виплекати крихотних струсенят і повищівувати пір'я у великих струсів.

О'Брайен псміркував над цим і задоволено хитнув головою. Кучерявий Джім вдячно подивився на Леклера і знову налив у шклянки.

— Почекайте! — загудів Муклук Чарлі, у якого язик почав вільніше мотатися та заплітатися. — Як ваш духовник... я кажу, як ваш брат... о сто чортів! — Тут він спинився, збираючись з думками, щоб знову почати. — Як приятель... як діловий друг, скажу я, пропоную, швидше беру сміливість, як сказано, нагадати... я думаю, я пропоную, щоб було далеко більше струсів... а чорт би тебе взяв! — Він вихилив ще

шклянку і провадив далі більш доладно.—До чого я веду це... до чого я веду це? — Він разів шість бахнув себе долонею по голові, щоб витрусити звідти свої думки.—О, є!—вигукнув він, радіючи.

— А що, як там, у цій ямі більше, ніж на десять тисяч доларів!

О'Брайен, що, здавалося, ладен був підписати умову, раптом повернув в інший бік.

— Господи! — скрикнув він. — Блискуча думка. Ніколи б я не додумався сам. — Він щиро стиснув руку Муклукові Чарлі. — Справжній друг! Щирий товариш! — і він войовничо повернувся до Кучерявого Джіма. — А може там на сто тисяч доларів, у тій ямі? Ви ж не пограбуєте свого старого друга, ви, Кучерявий. Звичайно, ні. Я знаю вас... краще ніж ви себе, краще, ніж ви. Пропустимо ще по одній. Ми ж тут добрі друзі, всі ми, я кажу, всі ми.

І так ішло далі, так розливалось віскі, і надії Кучерявого Джіма то зростали, то знов гинули. Ось Леклер доводив, що потрібно негайно продати і майже переконав О'Брайена, який огинався, але тут устрявав Муклук Чарлі з найблискучішим контр-аргументом. А то Муклук Чарлі переконував продати, а Персі Леклер уперто огинався. Ще далі, вже сам О'Брайен був за те, щоб продати, а обидва приятелі, з сльозами і прокльонами, намагалися відрадити йому. Чим більше пили віскі, тим буйніше працювала їхня уява. Замість одного тверезого *про* і *контра* вони знаходили їх, по п'яному, двадцять; і переконували один одного так легко, що раз-у-раз міняли те, що перед тим обстоювали.

Кінець-кінцем прийшов час, коли обидва, Муклук Чарлі та Леклер, твердо стояли за продаж і весело відкидали всі О'Брайенові заперечення, які він тільки знаходив. О'Брайен вда-

вся у розпуку. Він вичерпав свої останні аргументи і сидів мовчки. Благаючи, дивився на приятелів, що одсахнулися його. Штовхнув під столом ногою Муклука Чарлі, але цей безжалісний герой, невгаваючи, наводив нові і нові, ще більш логічні аргументи за продаж. Кучерявий Джім взяв перо, чорнило та папір і написав запродажну. О'Брайен сидів, міркуючи, з пером в руці.

— Дозвольте ще по одній, — благав він. — Ще по одній, раніш ніж я підпишу і викину геть сто тисяч доларів. — Кучерявий Джім, триумфуючи, налив шклянки. О'Брайен випив свою і нахилився, щоб тремтячим пером підписати своє прізвище. Не встиг він ще навіть черкнути, як раптом спинився, ніби його що штовхнуло, нова ідея промайнула у нього в голові. Тоді встав, і стояв, похитуючися, перед ними; його стурбовані очі відбивали думки, що зарилися десь у глибині свідомости. Тоді схопив вою думку. Обличчя йому запромініло. Він подернувся до грача у фараон, схопив його за суку й урочисто сказав:

— Кучерявий, ви мій друг. Ось вам моя рука. Стисніть її. Друже, я цього не зроблю. Я не продам. Не пограбую друга. Щоб ні один пройдисвіт не сказав, що Маркус О'Брайен пограбував друга тільки тому, що той був п'яний. Ви п'яні, Кучерявий, і я не хочу грабувати вас. Щойно мені промайнула така думка... ніколи я раніш не думав про це... не знаю, як це сталося зі мною, але я про це не подумав раніше. А якщо, а якщо, Кучерявий, мій друже, а як що там не буде десяти тисяч в цій ділянці? Ви будете пограбовані. Ні, сер; не хочу цього. Маркус О'Брайен здобуває гроші з землі, а не з кишені друзів своїх.

Вияв такого шляхетного почуття Персі Леклер та Муклук Чарлі вітали оплесками, що заглушили заперечення грача у фараон. Вони припали з обох боків до О'Брайена, любязно обнявши його руками за шию, з їх уст лився цілий потік слів, тому вони не могли чути пропозиції Кучерявого вставити в умову пакт: якщо ділянка не дасть десяти тисяч, він поверне ріжницю між здобутим та продажною ціною. Чим довше вони балакали, тим п'яніші ставали їхні суперечки. Всі низькі мотиви було одкинуто. Вони три філантропи, що намагалися урятувати Кучерявого Джіма від самого себе і його власної філантропії. Вони обстоювали те, що він філантроп. Відмовлялися й на мить припустити, що на світі є низькі думки. Вони повзали, здиралися, рачкували по високостях та кряжах етичних плато, або самі потопали в метафізичних морях сентиментальности.

Кучерявий аж упрів, сердився і наливав віскі. В подяку за це йому давали з двадцять різних аргументів, з яких ні один не стосувався золотих копалень, які він хотів купити. Чим довше вони балакали, тим далі відходили від золотих копалень, і о другій годині вранці Кучерявий визнав, що не перемогти йому їх. Одного по одному він повиводив своїх безпорадних гостей кухенними дверима й виштовхав їх на двір. О'Брайен вийшов останній, і всі троє, побравшись за руки для взаємної допомоги, важко топталися на ганку.

— Хороша ділова людина ви, Кучерявий, — сказав О'Брайен. — Мушу визнати, що подобається мені ваша поведінка, — чудесна і шляхетна, щира гостинність... гостинність... гостинність. Цілком вірю вам. Нічого низького у твоїх вчинках. Як я сказав...

Але саме тут фараоновий ділок, грюкнувши, зачинив двері. Троє щасливо сміялися на ганку. Вони довго сміялися. Тоді Муклук Чарлі спробував говорити.

— Весело... таки добре посміялися... не це я хотів сказати. Я думаю... що я думаю? А, ось що. Цікаво, як думка зникає. Тікає думка... полювання на думки, що тікають... гарний спорт. Персі, мій друже, чи полювали ви коли на трусиків? У мене був собака — великий собака на трусиків. Як його звали? Не знаю... ніколи не мав ім'я... забув ім'я... зникло ім'я... полювання за зниклим ім'ям... ні, думкою... зникла думка, але ось піймав її... що я хотів сказати... о, дідько тебе взяв би!

Після цього деякий час мовчали. О'Брайен вислизнув з їхніх рук і сів на ганку, де зразу й заснув. Муклук Чарлі полював на зниклу думку по всіх закутках та щілинах своєї потьмареної свідомості. Леклер був ніби зачарований цим невисловленим висловом. Раптом рука приятеля вдарила його по спині.

— Спіймав! — гукнув Муклук Чарлі, наче грім загремів.

Несподіваний удар перервав звязок Леклерового процесу мислення.

— Скільки на сковорідку? — спитав він.

— Нічого на сковорідку! — розсердився Муклук Чарлі. — Думка... впіймав її... схопив... загнав її.

Леклерове обличчя набуло якогось захвату; захоплення так і сяло на ньому, і він очей не зводив з уст приятелевих.

— О чорт! — сказав Муклук Чарлі. Тоді саме кухенні двері відчинилися на мить, і Кучерявий Джим гукнув:

— Ідіть додому.

— От кумедія, — сказав Муклук Чарлі: — Та шама думка... та шама, що й в мене. Ходімо до дому.

Вони забрали О'Брайена, взявши його з обох боків, і рушили. Муклук Чарлі голосно почав шукати другу думку. Леклер з захопленням слідкував за цією гонитвою. Але О'Брайен не поділяв цього. Він нічого не чув, не бачив, не знав. Це був просто автомат, що гойдався з боку на бік, якого підтримували люб'язно, але не твердо двоє його спільчан.

Вони пішли стежкою вниз, берегом Юкона. Додому треба було йти не цією дорогою, але зробили так, бо думки у них зникли. Муклук Чарлі захихотів над думкою, якої він не міг схопити на науку Леклерові. Вони підійшли до місця, де човен Сіскію Перлі був прив'язаний до берега. Кодолка, якою його прив'язано, тяглася через стежку до соснового пенька. Вони спіткнулися об неї й упали. О'Брайен опинився підсподом. Слабий відблиск свідомости промайнув у нього в голові. Він відчув на собі вагу тіл і люто бив деякий час кулаками. Тоді знову заснув. Його легкий храп залунав у повітрі, і Муклук Чарлі почав хихотіти. — Нова думка, — сказав він, — що ні на є, нова. Щойно схопив її цілком без зусилля. Простісінько прийшла, і я хапанув її по голові. Тепер вона моя. О'Брайен п'яний... п'яний як свиня. Саме так... як раз так... треба його провчити. Ось Перлів човен. Кинемо О'Брайена в Перлів човен. Одштовхнемо його — хай його за водою пливе Юконом. О'Брайен прокинеться вранці. Течія дуже прудка... гребти проти течії не зможе... муситиме пішки йти назад. Повернеться страх який скажений. Ми з вами по-

кладемо його до цього човна. Провчимо його, неодмінно треба провчити, і провчимо.

Човен Сіскію Перлі стояв порожній, була тільки пара весел. Він боком терся об берег, саме напроти лежав О'Брайен. Вони скотили його до човна. Муклук Чарлі одв'язав причал, а Леклер пустив човна за течією. Тоді, потомлені цією працею, вони полягали тут же на березі й поснули.

Вранці весь Ред Кау знав про витівку, яку втяли з Маркусом О'Брайеном. Де-хто бився об заклад на великі суми на те, що буде з двома злочинцями, коли їхня жертва повернеться назад.

Після полудня поставили дозорців, щоб знати, коли він появиться. Кожному хотілось побачити, як він увійде до міста. Але він не прийшов, хоча вони сиділи аж до півночі. Не прийшов О'Брайен і на другий день, і на третій. У Ред Кау ніколи вже не бачили його, і хоч багато було здогадів, але розгадати таємницю, куди зник О'Брайен, так і не довелося.

Знав про це тільки сам Маркус О'Брайен, але ніколи не повернувся, щоб розповісти. На другий день вранці він прокинувся в страшних муках. Його шлунок, попечений неймовірною кількістю випитого віскі, був наче сухе, розпалене горно. Вся голова боліла, і в середині і зовні; ще гірше боліло обличчя. Шість годин незчисленні тисячі москітів годувалися з нього, і від їхньої отрути воно страшенно розбрякло. Тільки з величезним зусиллям міг він розплющити трохи очі і крізь вузькі щілинки дивитися на світ божий. Якось він поворухнув руками і відчув, що вони болять. Він скося глянув на них, але не міг їх пізнати — так вони

понапухали, покусані москитами. Він був втрачений, або інакше його подоба була втрачена для нього. Нічого знайомого не було в ньому, що викликало б думки, які в'язали його свідомість з його існуванням. Він наче цілком відокремився від свого минулого, бо ніщо не викликало в його свідомості згадок про те минуле. Крім того, почував себе таким хворим та нещасним, що втратив енергію та охоту дізнаватися, коли і чим він був.

Тільки побачивши злом на мізинці від вправленого багато років тому звиху, він пізнав у собі Маркуса О'Брайена. Тоді ж його минуле промайнуло у свідомості.

Коли ж побачив підтьок під нігтем великого пальця, якого забив на минулому тижні, його самоусвідомлення стало ще певніше. Він зрозумів, що ці незнайомі руки належать Маркусу О'Брайенові, або ще інакше, Маркус О'Брайен має якесь відношення до них. Першою думкою було, що він хворий — що він у пропасниці. Йому дуже боляче було розплющити очі, і він держав їх заплющеними. Невеличка гиляка, пливучи, вдарилася об човен. Він подумав, що хтось стукає у двері його хати і сказав: — Заходьте. — Почекав трохи, а тоді роздратовано промовив: — Ну то лишайтесь там, дідько б вас узяв. Але йому хотілося, щоб увійшли і розповіли йому про його хворобу.

Коли він лежав так, події минулої ночі почали вимальовуватись у нього в голові. Зовсім він не хворий; простісінько був п'яний, і саме час вставати, щоб іти на працю. Разом з думкою про працю виникла думка про копальні, і він пригадав, що відмовився продати їх за десять тисяч. Раптом сів і трохи розплющив очі.

Він побачив себе в човні, що плив бурхли-

вою течією Юкона. Вкриті сосною береги та острови видавалися йому незнайомі. Це його вразило на мить. Він не розумів цього. Пригадати п'яцтво минулої ночі він міг, але ніякого звязку не було між тим і теперішнім його становищем.

Він заплющив очі і схопився руками за хвору голову. Що скоїлося? Поволі страшна думка виникла у нього. Він змагався з нею, силкувався відігнати її, але вона уперто лізла; він когось убив. Тільки цим і можна пояснити, що він пливе у човні Юконом. Закон Ред Кау, якого він так довго прикладав до інших, тепер було прикладено до нього. Він когось убив, і його пустили за водою. Але кого ж? Даремно силкувався здобути відповідь з своєї хворої голови, тільки невиразна згадка, як на нього упали якісь тіла, і як він одбивався, — оце було все. Хто вони були? Можливо, що він убив не одного. Він взявся за пояс. Ножа не було в піхвах. Без сумніву, він зробив це ножем.

Але мусіло бути щось, що спонукало його убити. Він розплющив очі і з острахом почав роздивлятися у човні. Харчу не було, ані одної унції харчу. Він сів, стогнучи. Так, він убив хоч і не було причин на це. Найсуворіший присуд припав йому.

З пів-години він лишався нерухомий, тримаючи свою хвору голову і силкуючися міркувати. Тоді прохолодив шлунок, випивши трохи води з річки. Йому стало легше. Він встав у човні самотний і, дивлячись на широкий Юкон, проклинав міцні напої, та ніхто його не чув, хіба тільки первісна пустеля. Тоді прив'язав човна до великої сосни, що пливла річкою і сиділа глибше у воді, ніж човен,

а тому пливла швидше. Він помив собі обличчя і руки, сів на містку коло стерна і ще глибше замислився. Це було пізно в червні. До Берингового моря дві тисячі миль. Човен робив пересічно п'ять миль на годину. В цих широтах, у цю пору року ночей не буває, і він міг плисти річкою весь час, цілих двадцять чотири години, то б то пропливати що дня сто двадцять миль. Коли відкинути двадцять миль на всякі випадки, то лишається сто миль на добу. За двадцять день він доб'ється до Берингового моря. І це без усякої витрати енергії; річка сама працюватиме замісто нього. Він лежатиме насподі у човні і берегтиме свою силу.

Вже два дні, як він нічого не їв. Тому, підпливши до мілини на Юконі, вийшов на низький берег острову і набрав там яець диких гусей та качок. У нього не було сірничків, і він з'їв їх сирими. Вони були споживні і добре підтримали його. Перетявши арктичне коло, він натрапив на пост Товариства Гудзонової Затоки. Бригада ще не повернулася з Мекензі, і на посту зовсім не було харчу. Вони запропонували яець диких качок, але він сказав їм, що має їх цілий четверик на човні. Йому запропоновано ще віскі, але він з відразою odmовився. А проте дістав тут сірничків і далі вже міг варити яйця. Недоїжджаючи до гирла річки, подув супротивний вітер, що затримував його, і він двадцять чотири дні перебивався на яечній дієті. На нещастя, він проспав обидві місії, місію св. Павла і св. Хреста. Він міг по щирості казати — як це згодом і робив, — що всякі розмови про місії на Юконі — нісенітниця. Ніяких місій там нема, і кому це знати, як не йому.

На Беринговому морі він змінив яечну дієту на тюленьчу і ніколи не міг по щирості ска-

зати, яка з них гірша. В-осени його забрав митницький катер до Сполучених Держав, і вже зимою він виявив себе в Сан Франсиско, і досить щасливо, як проповідник тверезости. Тут він знайшов своє покликання. Уникайте пляшки! — таке його гасло і бойовий поклик. Він тонко провадив свою проповідь, але в ній відчувалося, що пляшка спричинилася до великого лиха в його житті. Він навіть згадував про багатство, втрачене через цю диявольську спокусу, але по-за цим слухачі відчували невиразно якесь страшне і невідгадане лихо, до якого спричинилася пляшка. На цій ниві він досяг успіху, посивів і здобув пошану, борючися проти горілки. Але на Юконі склався переказ, як зник Маркус О'Брайен. Куди зник, залишилося невідомим, так само, як невідомо досі, куди зник сер Джон Франклін.

ПОРПОРТУКОВА ВИТІВКА

Ел-Су виховувалася в місії. Коли вона була ще дуже малою, померла її мати, і якось улітку сестра Альберта вихопила Ел-Су, як головешку з вогнища, відвезла її до місії св. Хреста та присвятила богові. Ел-Су була чистокровна індіанка, а проте перевищувала здібностями як метисок так і квартерон¹⁾. Ніколи ще побожним сестрам не доводилося мати справу з такою здібною і тямучою дівчиною.

Ел-Су була моторна, метка, розумна; але по-над усім — справжній вогонь, живе полум'я життя. Вона була палка, але з дужою волею, ніжна та смілива. Її батько був ватажок, і кров його текла у неї в жилах. Заздалегідь обумовлено, що Ел-Су буде слухняною. Вона мала дуже розвинене почуття справедливості; можливо, що це було причиною її успіху в математиці.

Але вона мала успіх і в іншому. Навчилася читати та писати англійською мовою так, як це не вдавалось ні одній дівчині у місії. Вела перед у співах, але і в пісню вкладала своє почуття справедливості. Це була артистична вдача, і вогонь, що палав у ній, вів її до творчості. Якби вона народилася за сприятливіших обставин, то кохалася б в літературі та музиці.

Замість того Ел-Су була дочкою Клакі-На, ватажка, і жила в місії св. Хреста, де не було

¹⁾ Метиси — діти мішаної крові у першому поколінні, квартерони — у другому.

митців, — самі лише побожні сестри, що дбали лише про чистість, чесноти та блаженство духу в країні безсмертя, що лежала десь по той бік неба.

Роки минали. Коли вона трапила до Місії, їй було вісім років; тепер їй минуло шіснадцять, і сестри листувалися з керовниками Ордену, щоб послати Ел-Су до Сполучених Держав, закінчити освіту, коли прибув до неї чоловік з її племені і мав з нею розмову. Ел-Су він трохи вразив. Був брудний. Виглядав наче Калібан, примітивно бридкий з цілою копйцею волосся, ніколи нечісаного. Він подивився на неї якось докірливо й відмовився сісти.

— Твій брат помер, — сказав він коротко.

Це не дуже вразило Ел-Су. Вона ледве пам'ятала свого брата.

— Твій батько старий і самотній, — провадив далі посланець. — Його оселя велика і порожня. Він хоче чути твій голос і бачити тебе.

Батька вона пам'ятала. Клакі-На — голова селища, приятель місіонерів та торговців, здоровезний наче велетень, з лагідними очима і владними рухами, що виступав з свідомістю величи серед свого почету.

— Скажи йому, що я прийду, — така була відповідь Ел-Су.

Сестри вдалися в розпач; головешка, вихоплена із згарищ, знов поверталася туди. Як не благали Ел-Су, все було даремне. Доводили, докоряли, плакали. Сестра Альберта виявила їй навіть проєкта, що мають її послати до Сполучених Держав. Ел-Су з широко-розплющеними очима вдивлялася в золоте марево, що ввижалося їй, і хитала головою. Її очі уперто бачили інше видовисько: могутнє коліно Юкона, де він повертав біля станції Тана-Нау. Там по

один бік була місія св. Георгія, по другий — торговельне становище, а проміж них, на півдорозі, індіанське селище, а там велика рублена хата, де живе старий чоловік, коло якого ходили невільники.

Вся людність на побережжю Юкона за дві тисячі миль знала велику рублену хату, старого чоловіка і невільників, що ходили біля нього; добре знали сестри цю хату з гульнею, бенкетами та веселістю. Скільки то було плачу в місії, коли від'їздила Ел-Су.

У великій оселі почали чепурити, тільки но з'явилася Ел-Су. Клакі-На, що досі не визнавав над собою нічиєї влади, протестував проти владної поведінки своєї молодой доньки; але кінецькінцем, мріючи по варварському про пишноту, він пішов і позичив тисячу доларів у старого Порпортука (не було на Юконі індіана, багатшого за нього). Отож Клакі-На оплатив великий рахунок у торговельному становищі. Ел-Су просто таки перетворила величезну хату. Вона надала їй нового блиску, тоді як Клакі-На підтримував свою давню традиційну гостинність та гульню.

Незвичайне це було для юконського індіана, але Клакі-На був не звичайним індіаном. Не тільки любив він виявляти широку гостинність, але був ще до того ватажок, та ще багатий на гроші, і це давало йому спроможність так поводитися. В перші дні торгівлі він був силою серед свого народу і робив добрі справи з торговельним товариством білих людей. Згодом, разом з Порпортуком, знайшов золото на річці Койокук. Клакі-На був з виховання і з природи аристократ. Порпортук — буржуа і Порпортук одкупив у нього золоті копальні. Порпортука задовольняло повільне стягання та збага-

чення. Клакі-На повернувся до свого великого дому і почав тратити. Порпортука знали за найбагатшого на Алясці індіана, а Клакі-На за найбільшого. Порпортук позичав гроші і був лихварем. Клакі-На — це якийсь анахронізм, уламок середньовічної руїни: вояка й гультай, щасливий з вина та пісні.

Ел-Су пристосувалася до великого дому та його звичаїв з такою самою легкістю, як колись пристосувалася була до звичаїв місії. Вона не намагалася переїначити батька чи наставити його на стежку віри. Правда, вона докоряла йому, що він дуже багато п'є й напивається, але це було з-за ради його здоров'я, з-за ради його самого.

Двері великого будинку завжди були відчинені. Приходили й виходили, і так без кінця-краю. Крокви великої кімнати аж ходором ходили від реготу та співів. Навколо столу сиділи люди з усього світу і ватажки далеких племен, англійці і жильці колоній, сухорляві янкі-торговці й огрядні урядовці великих товариств, ковбої з західних держав, матроси, мисливці та погоничі собак що-найрізніших національностей.

Ел-Су вдихала космополітичну атмосферу. Вона говорила англійською мовою так само добре, як і рідною, співала англійських пісень та балад. Вона знала індіанський церемоніал, що вже доживав свій вік, і традиції, що також гинули. При нагоді вона знала, яку носить одіж дочка ватажка племені. Але здебільш одягалася, як одягаються білі жінки. Недаремно ж вона вчилася шити в місії, до того ще з неї був природжений мистець. Вона шила й носила такі сукні, які носять білі жінки.

Вона, як на індіанку, була така сама незвичайна, як і її батько. Становище її теж бу-

ло незвичайне, як і його: єдина індіанка, що соціяльним станом дорівнювала ріжним білим жінкам на посту Тана-Нау, і єдина індіанка, яку сватали, шануючи її, білі чоловіки. Так само єдина індіанка, яку ніколи ні один білий не образив.

Бо Ел-Су була гарна, але не такою красою, як білі жінки, і не такою, як індіанки. Її краса не була красою зовнішніх рис; красою був той вогонь, що палав у ній. Що до рис, то вона являла собою класичний індіанський тип: чорне волосся і ніжно-бронзова шкіра, чорні очі, блискучі й сміливі, гострі, наче відблиск меча; та горді; гарний орлячий ніс з тоненькими, тремтливими ніздриями, випнуті вилиці, не дуже широко розставлені, і тонкі, але не занадто тонкі вуста. З усієї істоти її пашів вогонь, те, що не піддається аналізі; цей вогонь, ця душа її м'яким теплом і блиском світилася в її очах, розливалася по її обличчю, роздимала ніздрі, карбувала її уста, а коли вуста були спокійні, однаково відбивалася там і сповнювала їх тремтінням.

Ел-Су була дотепна — дотеп її не вражав, лише відзначав невеличкі хиби. Її сміх лунав і тремтів навколо, наче мерехтливе полум'я; у відповідь йому теж лунав сміх. А в тім вона ніколи не була в центрі. Не дозволяла собі цього. Велика оселя та все те, чим вона вславилась, належало її батькові; і до кінця в оселі панувала його героїчна постать верховода гульні і законодавця племені. Правда, коли сила почала його облишати, вона з його кволих рук узяла на себе де-які обов'язки. Але здавалося, що керує він. Часто засинав за столом — вакханальна руїна, — а проте все ще здавався господарем бенкету.

По великій оселі тинялася ще постать Порпортука, що зловісно похитував головою і гудив усіх, — він платив за все. Не те, щоб справді платив, бо стягав з усього відсотки і рік у рік всмоктував у себе власність Клакі-На. Якось Порпортук хотів погудити Ел-Су за марнотратне життя у великому домі — це було, коли він всмоктав останнє з достатків Клакі-На, але ніколи не зважився більш казати цього. Ел-Су, як і її батько, була аристократка; як і він, погордливо ставилася до грошей і мала дуже витончене почуття честі.

Нехотя, і далі Порпортук позичав гроші, і вони лилися золотою піною. Ел-Су твердо зважила одну річ: її батько помре так, як і жив. Він не повинен відчувати занепаду; ні бенкети, ні гостинність не повинні зменшитися. Коли був голод, індіани, як завжди, приходили, стогнучи, до великого дому і виходили звідти задоволені. Коли був голод, і не було грошей, їх позичали у Порпортука, і індіани все ж таки виходили з хати задоволені. Вона мала право говорити, як аристократи інших часів та країн, що після неї хай буде хоч потоп. Тут потопом являвся Порпортук. Після кожної позички грошей він дивився на неї власницькими очима і почував, як у ньому запалюється давній вогонь.

Але Ел-Су не накидала оком на нього. Не накидала вона оком і на білих чоловіків, що хотіли одружитися з нею в місії, з каблучкою, попом та біблією. Бо на Тана-Нау жив один юнак, Акун, людина одної крові, племені і з одного селища з нею. Він був дужий і вродливий, на її погляд, славний мисливець, багато і далеко мандрував та дуже бідний; бував по невідомих місцях та пустелях; мандрував до Сітки та Сполучених Держав. Перейшов континент

од Гудзонової затоки і назад і, як мисливець на тюленів, плавав до Сибіру та Японії.

Шукавши золота на Клондайку і повернувшись звідти, він прийшов, як звичайно, до великого дому, щоб розповісти старому Клакі-На про все, що бачив по світах; і тут вперше угледів Ел-Су, що вже три роки, як повернулася з Місії. З того часу Акун більше не мандрував. Він одмовився від двадцяти доларів щоденного заробітку, які йому платили за лоцманство на великих пароплавах. Він трохи полював, трохи ловив рибу, але ніколи не заходив далеко від Тана-Нау і бував у великому домі часто, засижувався довгенько. Ел-Су прикидала його до інших і гадала, що він кращий. Він співав їй пісень, весь горів і палав, аж нарешті все Тана-Нау довідалося про його кохання. А Порпортук тільки посміхався та позичав ще більше грошей на утримання великого дому.

І ось передсмертний бенкет Клакі-На. Він сидів за столом, а смерть стояла за спиною, але він не міг утопити її в вині. Регіт, жарти та пісні чути було навколо, Акун розповідав історію, від якої аж луна пішла під кроквами. Не було ні сліз, ні зітхань за цим столом. Не вигадка, що Клакі-На мав померти так, як і жив, і ніхто не розумів цього краще, як Ел-Су з її чуттям митця. Давнє бучне товариство зібралось тут, як і в старі дні; були тут ще три обморожених матроси, щойно повернувшись з довгої мандрівки по Льодовитому Океану. Всього екіпажу було сімдесят чотири чоловіка, з них вижили тільки оцих троє. За спиною у Клакі-На ходили чотири діди, — все, що лишилось у нього від невірників, що ними володів за молодих років. Сльозливими очима вони стежили, що йому треба подати, і заанімілими руками

наливали шклянку або стукали йому по спині, між плечима, коли смерть давала про себе знати, коли він кахикав та задихався.

Це була бурхлива ніч. Минала година за годиною, веселий регіт і гармідер не стихав, смерть все настирливіше ворушилася за спиною Клакі-На. Тоді він послав по Порпортука. І Порпортук прийшов з холоду, щоб глянути критичним оком на ласощі та вино, за яке він платив гроші. Але коли, обдивляючись довгу низку зчервонілих облич, на дальньому кінці він побачив обличчя Ел-Су, очі йому спалахнули, і в мить докірливий вираз зник.

Його посадовили поруч з Клакі-На, і шлянка стояла перед ним. Власною рукою Клакі-На налив йому пекучого питва.

— Пий! — гукнув він. — Хіба воно не добре?

І Порпортукові очі сповнилися слізьми, коли він хитнув головою і прицмокнув губами.

— Чи ти пив коли дома таке вино? — спитав Клакі-На.

— Не заперечую, що питво добре для моєї старої горлянки, — відповів Порпортук, вагаючися висловити щиро свою думку.

— Але воно коштує дуже дорого, — загремів Клакі-На, кінчаючи за нього.

Порпортука пересмикнуло від реготу, що розкотився навколо столу. Його очі злісно горіли.

— Ми були хлопцями - однолітками, — сказав він. — У тебе за спиною стоїть смерть, а я ще живий та здоровий.

Тут зловісно зашепотіло товариство. Клакі-На закашлявся й задихався, а старі невільники ляпали йому руками між лопатками. Він підвівся, хапаючи повітря, і махнув рукою, щоб замовкло погрозливе шипіння.

— Ти жалкував огню у себе дома, бо дрова дуже дорогі! — вигукнув він. — Ти жалів життя. Воно коштує дуже дорого, і ти відмовився платити за нього його вартість. Твоє життя нагадує хату, де немає ні вогню, ні постелі на підлозі.

Він зробив знак невільника налити ще шклянку і високо підняв її.

— А я жив. У мене було тепло в житті, якого ти ніколи не зазнав. Правда, ти житимеш довго. Але найдовші ночі — то холодні ночі, коли людина тремтить і не може заснути. Мої ночі були короткі, але я спав у теплі.

Він вихилив шклянку. Тремтяча рука невільника не встигла підхопити її, і вона впала до-долу. Клакі-На відкинувся назад, задихаючися, він пильнував за перекинутими шклянками питців, і злегка посміхався на оплески. На його знак, двоє невільників спробували допомогти йому знову сісти просто. Але вони були заслабі, а він був огрядний, і четверо дідів, трусячись, підвели його.

— Але жити треба не так, — провадив він далі. — У мене з тобою сьогодні інша справа. Борги — це лихо, і таке лихо я маю з тобою. Як там мій борг, і скільки я винен?

Порпóртук пошукав у гаманці і витяг запис. Він надпив трохи з шклянки и почав:

— Ось рахунок на три сотні доларів від серпня 1889 р. Відсотки ніколи не платилися по ньому. А ось рахунок на другий рік на ч'ятьсот доларів. Цей борг приписали до іншого рахунку на тисячу доларів два місяці пізніше. Тоді ще рахунок...

— Облиш ти ці рахунки! — крикнув нетерпляче Клакі-На. — У мене голова йде обертом од них. Всього! Разом! Ну, скільки?

Порпортук передивився запис.

— П'ятнадцять тисяч дев'ятсот шістдесят сім доларів і сімдесят п'ять центів, — проказав він, дбаючи про точність.

— Хай буде шістнадцять, хай буде рівно шістнадцять тисяч, — сказав Клакі-На владно. — Не люблю нерівні числа. А тепер — на те я і посилав по тебе — випиши мені новий рахунок на шістнадцять тисяч, який я й підпишу. Я не маю уявлення про відсотки. Лічи їх, як хочеш, — я заплачу тобі на тому світі, коли зустрінемося біля вогнища Великого Батька всіх індіан. Там твій рахунок буде сплачено. Я обіцяю тобі. Це є слово Клакі-На.

Порпортук був вражений. Голосний регіт залунав по хаті, аж стіни захиталися. Клакі-На підняв руку.

— Ні, — вигукнув він, — це не жарт. Я кажу серйозно. Тому я й послав по тебе, Порпортуку. Пиши новий рахунок.

— Я не маю справ з тим світом, — поволі відповів Порпортук.

— Хіба ти не думаєш зустрітися зі мною перед лицем Великого Батька? — спитав Клакі-На, а тоді додав: — А я певен, що там буду.

— Я не маю справ з тим світом, — повторив невдоволено Порпортук.

Клакі-На подивився на нього, щиро здивований.

— Я нічого не знаю про той світ, — пояснив Порпортук. — Я роблю свої діла на цьому світі. Обличчя Клакі-На прояснилося.

— Це у тебе від холодних ночей, — засміявся він. Він міркував де-який час, тоді сказав: — Значить, на цьому світі мушу я тобі сплатити? У мене лишився цей дім. Візьми його й спали рахунок на свічці.

— Дім занадто старий і не вартий цих грошей, — одповів Порпортук.

— Є у мене ще копальні на Твістед Семон.

— Вони не варті того, щоб коло них працювати, — була відповідь.

— Я маю свою частку в пароплаві Койокук. Моя там половина.

— Він на дні Юкона.

Клакі-На був вражений.

— Правда, я забув. Це сталося минулої весни, коли пішла крига. Він замислився, ніхто не торкався шклянок, всі чекали, що він скаже.

— Тоді, значить, я винний тобі такі великі гроші, що не зможу сплатити їх... на цьому світі?

Порпортук хитнув головою і подивився на край столу.

— Тоді, виходить, що ти Порпортуку, кепський ділок, — хитро сказав Клакі-На.

Але Порпортук зухвало відповів:

— Ні, забезпечення є.

— Яке? — вигукнув Клакі-На. — У мене ще є майно? Кажі, й воно стане твоїм, і борг буде сплачено.

— Ось воно! — Порпортук показав на Ел-Су.

Клакі-На не зрозумів. Він подивився в кінець столу, протер очі і знову подивився.

— Твоя дочка, Ел-Су — її я візьму, тоді боргу не буде. Я спляю борг тут на свічці.

Широкі груди Клакі-На почали важко дихати.

— Ха! ха! — ось так утяв. Ха! ха! ха! — сміявся він. — І це з твоїм холодним ліжком і дочками, що годяться у матері Ел-Су! Ха! ха! ха! — Він почав кашляти та задихатися, а старі невільники ляпали його по спині. — Ха! ха! ха! — знову сміявся він, і його схопив другий пароксизм.

Порпортук терпляче чекав, одсьорбнувши трохи з шклянки, і вивчав подвійний ряд облич за столом.

— Це не жарт, — нарешті сказав він. — Я говорю серйозно.

Клакі-На протверезився і подивився на нього тоді потягся до шклянки, але не міг взяти її. Невільник підсунув її ближче, і він кинув шклянку з ліквором в обличчя Порпортукові.

— Викиньте його! — загремів Клакі-На до товариства, що напружено чекало за столом; наче свора собак на прив'язі. — Та викачайте його в снігу.

Збожеволіла юрба проскочила повз нього в двері, а він подав знак невільникам, і четверо дідів, похитуючися, підтримували його на ногах, коли він, з шклянкою в руці, зустрів тих, що верталися, пропонуючи їм випити за коротку ніч, коли тепло спиться.

Не багато часу забрало, аби виявити стан майна Клакі-На. Ел-Су покликала допомогти їй в цій справі Томі, маленького англійця, урядовця торговельного становища. Не лишилося нічого, тільки борги, несплачені рахунки, заставлене майно і майно не заставлене, але не варте нічого. Рахунки і заставні записи були в руках Порпортукових. Томі взивав його розбійником, багато разів перевіряючи начислені відсотки.

— Хіба це не борг? — спитала Ел-Су.

— Це грабунок, — відповів Томі.

— А проте це ж борг, — уперто намагалася вона.

Минула зима та провесна, а борг Порпортуків лишався ще й досі не сплачений. Він часто бачив Ел-Су і пояснював їй подовгу, як колись батькові, в якій спосіб виплатити борг. Окрім того, він приводив шаманів, що лякали її

вічними муками, що загрожують батькові, якщо борг не буде сплачено. І ось одного дня Ел-Су сказала Порпортукові:

— Я скажу тобі дві речі. — По-перше я ніколи не буду тобі за дружину. Запам'тай це. По-друге, ти одержиш до останнього centa шіснадцять тисяч доларів.

— П'ятнадцять тисяч дев'ятсот шісдесят сім доларів і сімдесят п'ять центів, — поправив Порпортук.

— Батько сказав шіснадцять, — відповіла вона. — І ти одержиш шіснадцять.

— Як?

— Не знаю як, але я вже доберу способу. А тепер іди і не набридай мені більше. А якщо будеш обридати, — вона спинилася, вагаючися, яку підібрати кару, — а якщо будеш обридати, то я знову викачаю тебе в снігу, як тільки випадє перший.

Це було на-провесні, а трохи згодом Ел-Су здивувала всю округу. Пішла чутка вгору і вниз по Юкону, від Чілкута до Дельти, рознеслася вона від табору до табору, аж до найдальших таборів, що в червні, коли піде перший лосось, Ел-Су, дочка Клакі-На буде продавати себе прилюдно, аби сплатити борг Порпортукові. Даремно намагалися умовити її.

Місіонери з місії св. Георгія змагалися з нею, але вона відповіла:

— Тільки борги богові сплачуються на тому світі, а людські борги тут, на цьому.

Змагався й Акун з нею, та вона відказала:

— Я кохаю тебе, Акуне, але честь більша за кохання, а чи можу я знеславити батька?

Сестра Альберта приїхала з першим пароплавом із своєї Місії, але і їй не пощастило.

— Батько блукатиме по безкраїм порожнім

лісам, — сказала Ел-Су. — І блукатиме так, ридуючи, разом з грішними душами, поки не буде сплачено борг. Тоді, лише тоді, він зможе увійти у дім Великого Батька.

— І ти віриш у це? — спитала сестра Альберта.

— Не знаю, — відповіла Ел-Су. — Це віра мого батька.

Сестра Альберта неймовірно знизнула плечима.

— Хто знає, чи не справдиться те, в що ми віримо, провадила своє Ел-Су. — Чому ні? На тому світі ви матимете небо та арфи... бо ви вірите в небо та арфи; а батько, може, буде на тім світі у великому будинкові, де сидітиме завжди за столом, бенькетуючи з богом.

— А ти? — спитала сестра Альберта. — Який у тебе той світ?

Ел-Су вагалася тільки одну мить.

— Я хотіла б потроху і того, і того, — сказала вона. — Мені приємно було б бачити і ваше обличчя; і батькове.

Прийшов день аукціону. У Тана-Нау було досить людно. Як звичайно, племена зійшлися, чекаючи, коли піде лосось, а поки що проводили час у танцях, забавах, торгували собі та базікали. Тут були звичайні чепуруни, білі авантюристи, торговці, шукачі золота і опріч того сила білих, яких привабила цікава подія.

Весна запізнилася, і лососі не йшли. Затримка тільки збільшувала зацікавлення. Тоді ще, в день аукціона становище стало напружене з-за Акуна. Він підвівся й прилюдно урочисто оповістив, що той, хто купить Ел-Су, одразу ж загине. Акун тряс вінчестером щоб показати, в який спосіб загине. Ел-Су сердилася на це, але він відмовився з нею балакати

і пішов до торговельного становища, щоб набути набоїв.

О десятій годині у вечері спіймали першого лосося, а опівночі вже розпочався авкціон. Влаштували його на високому березі Юкону Сонце, як звичайно на півночі, заховалося трохи за обрій, а небо було якесь похмуро-червоне. Чималий натовп зібрався на березі, де поставлено стола та два стільці. Спереду було багато білих та кілька ватажків, серед них особливо вирізнявся Акун з рушницею в руці. Томі, на прохання Ел-Су, правив за авкціонера, але вона сама розпочала авкціон промовою, де намагалася змалювати крам, що продавався. Зодягнена в тубільську одіж, одіж ватажкової дочки, по варварському пишну, вона стояла на стільці, щоб її краще могли розгледіти.

— Хто хоче купити собі жінку? — запитувала вона. — Подивіться на мене. Мені тільки двадцять років, і я дівчина. Буду за добру жінку тому, хто купить мене. Якщо то буде білий — одягатимуся, як білі жінки; якщо індіан — одягатимуся як... — тут вона завагалася на мить — як скво. Я вмю сама собі краяти, шити, прати та латати. Вчилася цьому вісім років у місії св. Хреста. Читаю і пишу англійською мовою і вмю грати на органі. Знаю трохи з арифметики та алгебри. Продамся тому, хто найбільше дасть і видам йому запродажну на себе. Я забула сказати, що вмю добре співати і ніколи ні на що не хворіла. Важу сто тридцять два фунти. Батько помер, і у мене немає родичів. Хто хоче мене?

З палкою сміливістю оглянула натовп і зійшла з стільця. На вимогу Томі, знову стала на стілець, а він на другий і розпочав торги.

Навколо Ел-Су стояло чотири батькових ста-

рих невільники. Зігнуті від старости та паралічу, вірні собі, представники минулого покоління, вони непорушно стежили за витівкою молодого життя. На чолі натовпу було кілька королів з Ельдорадо та Бонанци, з горішнього Юкону, а поруч з ними, на милицях, розпухлі від цинги, двоє убогих злотошукачів. З-поміж юрби жваво пробилась скво й виставила обличчя з дикими очима: вона була здалеку, аж з Верхнього Тана-Нау; заблукав сюди з бережжя індіан з племені Сітка, він стояв поруч Стікса, що з Озера Ле-Барж. Далі збилося до купи шестеро французько-канадійських мандрівців.

Здалека доходив тихий гомін сили силенної дикого птаства, що впорядковували свої гнізда. Ластівки літали, трохи-трохи не черкаючися голів людських; знімаючися з спокійної поверхні Юкона, співав ріполов. Заховане сонце кидало косі проміння крізь дим, що високо слався над лісовою пожежою геть за тисячу миль; вона робила небо червоно-похмурим, і земля червоно виблискувала у заграві. Цей червоний відблиск ліг на всі обличчя, і всі видавалися якимись неземними, нереальними.

Торги починалися мляво. Чоловік із Сітки, чужинець, що тільки за півгодини прибув сюди, запропонував упевненим голосом сто доларів, і здивувався, коли Акун погрозово повернувся до нього з рушницею. Торги тяглися. Лоцман індіан з Тозікекет запропонував сто п'ятьдесят, а трохи згодом грач, якого вигнали з Горішньої Країни, підняв ціну до двох сот. Ел-Су стояла сумна; вражено гордість її. Але дивилася на юрбу ще сміливіше, — мов полум'я стояла над нею.

Коли протиснувся наперед Порпортук, глядачі заметушилися.

П'ятсот доларів, — голосно запропонував він, тоді гордо поглянув навколо, яке вражіння це зробить.

Він хотів скористатися з своїх величезних достатків, як з дрючка, яким можна приголомшити всіх конкурентів на торгах. Але один з мандрівців, глянувши на Ел-Су іскрястими очима, додав сотню.

— Сімсот, — поквалпно сказав Порпортук.

І з такою ж швидкістю почувся Вісімсот! з уст мандрівця.

Порпортук знову махнув своїм дрючком.

— Тисячу двісті, — вигукнув він.

Гірко розчарований, мандрівець поступився. Пропозицій більше не було. Томі дбав як найкраще, але не міг заохотити торгуватися далі.

Ел-Су заговорила до Порпортука.

— Добре було б, якби ти зважив, що робиш. Хіба ти забув, що я сказала тобі, що ніколи не піду за тебе заміж.

— Це прилюдний аукціон, — відказав він. — Я купую, додержуючися правил і запропонував тисячу двісті... Ти дешево йдеш.

— Страшено дешево! — скрикнув Томі: — що з того, що я аукціонер? Це не перешкоджає мені торгувати. Я даю тисячу триста.

— Тисяча чотириста, — сказав Порпортук. — Я купую вас, щоб ви були мені... мені за сестру, — прошепотів Томі Ел-Су, тоді голосно гукнув:

— Півтори тисячі!

— Дві тисячі сто, — встряв один з Ельдорадських королів, і Томі відступився.

Втретє Порпортук трусонув своїм гаманом, наче дрючком, одразу накинувши п'ятсот доларів. Але це зачепило пиху Ельдорадського короля. Не було чоловіка, щоб міг його приго-

ломшити. І він одповів і собі п'ятю стами доларів.

Ел-Су підскочила в ціні до трьох тисяч.

Порпортук давав три з половиною і витріщив очі, коли Ельдорадський король підняв ще на тисячу. Порпортук додав знов п'ятсот і знов був вражений, бо король підняв ще на тисячу.

Порпортук лютував. Зачепили його пиху. Його силі було кинуте виклик, а силу він уважав як достатки. Він не буде знеславлений перед світом. Ел-Су відійшла на другий план. Все, що він зберіг, урізуючи себе багато років у холодні ночі, він ладен був промарнувати. Ел-Су підскочила до шости тисяч. Він давав сім. І тоді почали додавати по тисячі доларів так швидко, що ледве встигали вимовити. Ціна на Ел-Су зростала. На чотирнадцяти тисячах обоє спинилися, щоб віддихати.

Тоді трапилося цілком несподіване. Махнув ще важчий дрючок. Під час павзи, грач, що почув можливість спекуляції, утворив синдикат з кількох своїх товаришів і запропонував шіснадцять тисяч.

— Сімнадцять, — мляво сказав Порпортук.

— Вісімнадцять, — додав король.

Порпортук зібрав свої сили.

— Двадцять.

Синдикат не витримав. Король підняв на тисячу, а Порпортук ще на одну. І коли вони додавали, Акун повертався від одного до другого, напів-погрозово, напів-зацікавлено, наче дивився, кого з них йому доведеться вбити. Коли король мав ще надбавити, Акун наблизився до нього. Тоді король зняв з пояса пістоль і сказав:

— Двадцять три тисячі.

— Двадцять чотири, — відповів Порпортук,

злісно посміхнувшись, бо певність короля трохи захиталася. Він наблизився до Ел-Су і пильно і довго розглядав її.

— І п'ятьсот доларів, — нарешті сказав він.

— Двадцять п'ять тисяч.

Король довго роздивлявся і похитав головою. Знову подивився і мовив, нехотя:

— Ще п'ятьсот.

— Двадцять шість, — випалив Порпортук.

Король похитав головою і не схотів зустрітися з благаючими очима Томі. Тим часом Акун ще ближче присунувся до Порпортука. Ел-Су помітила це, і поки Томі змагався з Ельдорадським королем ще за одну надбавку, вона нахилилася і сказала щось потихеньку на вухо невільникові. І поки в повітрі лунав Томін вигук: — Продається... продається... продається! — невільник підійшов до Акуна і пошепки щось сказав йому на вухо. Акун і знаку не подав, що почув, хоча Ел-Су стурбовано стежила за ним.

— Продана Порпортукові за двадцять шість тисяч доларів! — вигукнув Томі.

Порпортук якось боязко подивився на Акуна, що на ньому очі всіх зосередилися. Але Акун нічого не зробив.

— Принесіть терези, — сказала Ел-Су.

— Я заплачу дома, — відказав Порпортук.

— Хай принесуть терези, — вдруге сказала Ел-Су. — Виплата мусить бути тут, щоб усі бачили.

Принесли терези на золото з торговельного становища. Порпортук пішов і незабаром вернувся. За ним слідом ішов чоловік, що ніс на плечах у мішку з оленьчої шкіри золотий пісок. Позаду Порпортука йшов ще один чоловік з ружницею; він не зводив очей з Акуна.

— Тут рахунки і заставні, — сказав Порпортук, — на п'ятнадцять тисяч дев'ятьсот шістдесят сім доларів вісімдесят п'ять центів.

Ел-Су взяла їх в руки і сказала Томі.

— Рахуйте їх за шіснадцять тисяч.

— Ще десять тисяч доларів лишається заплатити золотом, — сказав Томі.

Порпортук хитнув головою і порозв'язував мішки. Ел-Су, стоячи край берега, порвала папери на шматочки і кинула їх у Юкон. Почали відважувати, але раптом спинилися.

— Звичайно, по сімнадцять доларів, — сказав Порпортук, коли той вирівнював вагу.

— По шіснадцять доларів, — гостро зауважила Ел-Су.

— Такий же звичай по всій країні рахувати золота сімнадцять доларів в унції, — відповів Порпортук. — А це ж комерційна справа.

Ел-Су засміялася.

— Це ж новий звичай, — сказала вона, — з початку цієї весни. Минулого року і раніше рахували по шіснадцять доларів за унцію. Коли батько позичав, лічили йому по шіснадцять доларів. Коли витрачав позичені у тебе гроші у коморі, він одержував за одну унцію на шіснадцять доларів борошна, а не на сімнадцять. Тому й ти мусиш заплатити за мене по шіснадцять, а не по сімнадцять.

Порпортук щось муркнув, але дозволив важити далі.

— Томі, важте на три купки, — сказала вона. — Сюди тисячу доларів, сюди три тисячі, а сюди шість тисяч.

Робота була забарна, і поки важили далі, всі пильно стежили за Акуном.

— Він чекає, поки заплатять гроші, — сказав один. Це пішло по людях, цьому повірили

й чекали, що то Акун зробить, коли гроші буде сплачено.

— Ось вже скінчили важити, три темно-жовтих купки золотого піску лежали на столі.

— Ось три тисячі доларів батьків борг Товариству, — сказала Ел-Су. — Візьміть його, Томі, для Товариства. А ось четверо старих, Томі. Тут лежить тисяча доларів для них. Візьміть її і дивіться, щоб старі не були голодні і не сиділи без тютюну.

Томі позгрібав золото в окремі мішки. Шість тисяч доларів лишалося на столі. Ел-Су сунула коряком у купу золота, тоді вивернула, що там було в Юкон, і воно посипалось золотим дощем.

Порпортук схопив її за руку, коли вона вдруге засунула коряк у купу золота.

— Воно моє, — спокійно сказала вона, а Порпортук випустив руку, але заскреготів зубами і похмуро дивився, як вона далі зачерпувала золото і кидала в річку, аж поки не лишилося нічого.

Натовп дивився тільки на Акуна, а Порпортуків наймит стояв, скерувавши рушницю на Акуна, за якийсь ярд від нього, натискав пальцем на цингель. Але Акун нічого не робив.

Пишіть запродажну, — роздратовано сказав Порпортук.

Томі написав запродажну, якою всі права на жінку Ел-Су переходили до чоловіка Порпортукка. Ел-Су підписала документ, а Порпортук склав його і положив у гаман. Раптом йому очі заїскрилися, і він несподівано звернувся з промовою до Ел-Су.

— Але це не батьків борг, — сказав він. — Те, що я заплатив, це ціна за тебе. Цей продаж — справа сьогоднішнього дня, а не минулого, і не минулих років. За кожну унцію, що

я заплатив, можна купити сьогодні на становищі на сімнадцять доларів борошна, а не на шіснадцять. Я втратив долара на кожній унції. Я втратив шістьсот двадцять п'ять доларів.

На мить Ел-Су замислилася, і зрозуміла свою помилку. Вона посміхнулася, а тоді зареготалася.

— Ти маєш рацію, — сміялася вона. — Я помилилася. Але вже пізно. Ти заплатив, і золота нема. Ти не досить швидко думаєш. Це твоя втрата. Твій розум мляво працює сьогодні, Порпортуку, ти старієш.

Він не відповів. Занепокоєно глянув на Акуна, але заспокоївся. Стиснув губи, обличчя йому прибрало жорстокого виразу.

— Ходім, — сказав він. — Ходім до мене додому.

— Чи пам'ятаєш ти ті дві речі, що весною я казала тобі? — спитала Ел-Су, не поворухнувшись навіть, щоб іти за ним.

— Моя голова була б повна жіночої балаканини, якби я звертав на неї увагу, — відповів він.

— Я казала, що сплачу тобі борг, — спокійно провадила далі Ел-Су, — та ще казала, що ніколи не буду тобі за жінку.

— Але ж це було до запродажної, — пошарудів папером у гамані Порпортуку. — Я купив тебе перед усім миром. Ти належиш мені. Ти ж не будеш заперечувати, що належиш мені.

— Я належу тобі, — твердо сказала Ел-Су.

— Я володію тобою.

— Ти володієш мною.

Порпортуків голос поволі та урочисто підносився.

— Як собакою, володію я тобою.

— Як собакою, володієш мною, — спокійно

провадила далі Ел-Су. — Але, Порпортуку, ти забув, що сказала я. Якби хтось інший купив мене, я була б йому за жінку. Була б гарною йому жінкою. Але тобі ніколи не буду за жінку, така моя воля. Тому я твоя собака.

Порпортук знав, що грається з вогнем і наважився триматися твердо.

— Тоді я говоритиму з тобою, не як з Ел-Су, а як з собакою, — сказав він. — Велю тобі йти за мною.

Він вже простяг був руку, щоб схопити її, але вона рухом спинила його.

— Не квапся так, Порпортуку. Ти купив собаку. Собака тікає. Це твоя помилка. Я собака. А що, як я втечу?

— Як власник собаки, я битиму тебе...

— Коли піймаєш мене?

— Коли піймаю тебе.

— Так лови ж!

Він хутко кинувся до неї, але вона ухилилася. Сміючися, побігла навколо столу.

— Піймай її, — звелів Порпортук індіанові з рушницею, що стояв неподалік неї. Але коли індіан простяг руку, Ельдорадський король зацідив йому кулаком у вухо. Рушниця, гуркнувши, упала додолу. Акун мав нагоду. Його очі блиснули, але він нічого не зробив.

Порпортук був старий, але холодні ночі заховали в ньому жвависть. Він не став кружляти коло столу, а несподівано перескочив через нього, Ел-су не сподівалася цього. Злякавшись, вона з криком кинулася назад, і Порпортук піймав би її, якби не Томі підставив ногу. Порпортук спіткнувся й упав ниць до долу. Ел-Су скористалася з цього.

— Так лови ж мене, — сміялася вона через плече, тікаючи від нього.

Вона бігла легко і вільно, але розлютований Порпортук біг швидко. Він нагонив її. В юнацькі роки він бігав швидче за всіх юнаків. Але Ел-Су ухилялася раз-по-раз, услизаючи від нього. Вона була в тубільчому одязі, ноги їй не сплутувала спідниця, а гнучке та в'юнке тіло ніяк не могли ухопити чепкі Порпортукові пальці.

З сміхом і гаміром розсипався великий на-товп, стежачи за гонитвою. Вони бігли індіанським становищем, то зникаючи, то кружляючи, то знов з'являючися. Так Ел-Су та Порпортук тільки миготіли поміж наметів. Здавалося, Ел-Су летіла в повітрі, махаючи руками, була то тут, то там, а іноді, на раптових поворотах, її тіло під гострим кутком пригиналося до землі. А Порпортук, весь час на цілий стрибок то позаду, то з боку, наче худий пес, гнав за її слідом.

Вони перебігли вільну просторінь, що за табором, і зникли в лісі. Люди чекали, що вони знову з'являться, але чекали довго і марно.

Тим часом Акун їв і спав, тиняючися на пароплавній пристані і не зважаючи на докори, що він нічого не вдіяв. За двадцять чотири години Порпортук повернувся стомлений і лютий. Не говорив ні з ким, окрім Акуна, зачіпаючи його, щоб посваритися. Але Акун знизував плечима та йшов собі геть. Порпортук не гаяв часу. Він вирядив шестеро юнаків, вибравши найкращих слідопитів та ходаків, і повів їх у глибокий ліс.

На другий день пароплав Сітл, що йшов проти води, пристав до берега набрати дров. Коли причалило було віддано, і пароплав одійшов, коло стерна на ньому з'явився Акун. Трохи згодом, коли була його черга стернити,

він побачив, як маленький човник з березової кори відплив од берега. В ньому була тільки одна людина. Він пильно придивлявся до неї і поволі повернув колесо.

Капітан підійшов до нього.

— В чому справа? — спитав він. — Тут же глибоко.

Акун щось примимрив. Він побачив, великий човен відплив від берега, в ньому було кілька осіб. Коли Сітл відхилився від свого напрямку, він ще повернув колесо.

Капітан сердився.

— Це ж тільки скво, — протестував він.

Акун не відповів. Вся увага його була зосереджена на скво та на човен, що гнав за нею. У човні вилискувало шість весел, тоді як скво гребла поволі.

— Ви наскочете на міліну, — протестував капітан, схопивши за колесо.

Але Акун наліг на колесо усією вагою і глянув йому у вічі.

Капітан поволі уступився.

— Чудний чоловік, — чмихнув сам собі.

Акун держав Сітл біля самої мілини і чекав, поки пальці скво схопилися за передній облавок. Тоді він подав гасло повний хід в перед і повернув колесо. Великий човен був дуже близько, але просторінь між ним та пароплавом ширшала.

Скво сміялася, перехилившись через облавок.

— Ну ж піймай мене, Порпортуку! — крикнула вона.

Акун зійшов з пароплава у Форті Юкон. Він спорудив маленького човна і, попихаючись багром, поплив вгору Дикобраз-рікою.

З ним їхала Ел-Су. Подорож була важка, і

шлях ішов через хребет світу; але Акун подорожував тут раніше. Добившись до вершини Дикобраза, вони кинули човна і пішли пішки через Скелясті Гори.

Акунові дуже подобалося йти позад Ел-Су і милуватися її рухами. В цьому була музика, яку він любив. Особливо йому подобалися гарно округлені литки, обгорнуті ніжно вичиненою шкірою, та маленькі озуті в мокасини ступні, що невтомно простували цілісінький довгий, літній день.

— Ти легенька, як вітрець, — сказав він, дивлячися згори на неї. — Тобі ходити не важко. Ти наче пливеш, так легко піднімаються та спускаються твої ноги. Ти наче та ланя, Ел-Су; ти наче ланя, і очі твої робляться наче очі лані, коли часами глянеш на мене, або раптом почувеш звук і подумаєш, чи не загрожує небезпека. І тепер, коли ти дивишся на мене, твої очі точнісінько як очі лані.

Ел-Су вся запроменіла радістю. Вона нахилилася й поцілувала Акуна.

— Коли ми дійдемо до Мекензі, не будемо гаяти часу, — сказав трохи згодом Акун. — Підемо на південь, поки зима не заскочила нас. Ми підемо в сонячні країни, де немає снігу. Але ми вернемося. Я чимало бачив країн, та немає такої країни, як Аляска, ні сонця такого, як у нас, та й сніг радісно побачити після довгого літа.

— І ти навчишся читати, — сказала Ел-Су. Акун відповів:

— Звичайно, навчуся.

Але, добившись до Мекензі, довелося трохи забаритися. Вони надібали на мекензьких індіан, і, полюючи, Акун випадково був поранений з рушниці одного юнака. Куля розтрощила Аку-

нові праву руку, пішла далі та зламала два ребра. Акун знав примітивні засоби, як вправляти кістки, але Ел-Су в місії навчилася це робити досконаліше. Кінець-кінцем, кістки вправили, і Акун лежав біля вогню, чекаючи, коли вони зростуться. Дим відганяв від нього москитів.

Саме тоді сюди прибув Порпортук з своїми шістьма юнаками. Безпорадний Акун стогнав і звертався за допомогою до мекензьців. Але Порпортук заявив свої права, і мекензьці не знали, що їм чинити. Порпортук наважився забрати Ел-Су, але на це вони не дозволили. Мусять бути суд, а тому що справа йшла між чоловіком та жінкою, потрібна нарада старих, бо молоді, маючи палкі серця, могли винести занадто палкі постанови.

Старі посідали навколо багаття. Обличчя їхні були худі та в зморшках, сами вони задихалися від диму. Часом били старечими руками москитів, що не зважали на дим. Після такого напруження, глухо та важко кашляли. Де-хто харкав кров'ю, а один з них навіть сидів окремо з похиленою головою, у нього поволі, весь час ішла ротом кров; кашель душив його. Вони скидалися на мертвяків; дні їхні було пораховано. Це був суд мерців.

— І я заплатив за неї величезну ціну,—закінчив Порпортук свою скаргу. — Такої ціни ви ніколи не чули. Продайте все, що у вас є — продайте свої списи, стріли та рушниці, продайте шкіри та хутра, продайте свої намети, човни та собаки, продайте все і ледве чи ви матимете тисячу доларів. А я заплатив за цю жінку, Ел-Су, двадцять шість разів ціну всіх ваших списів, стріл та рушниць, шкір та хутр, наметів, човнів та собак. Це була велика ціна.

Старі захитали поважно головами, хоч вузькі їхні очі широко розплющилися: вони здивувалися, що якась там жінка варта таких грошей. Той, що харкав кров'ю, обтер губи.

— Це правда? — спитав він кожного з шістьох Порпортукових юнаків. І кожен відповів, що правда,

— Це правда? — спитав він Ел-Су, і вона відповіла: — Правда.

— Але Порпортук не сказав, що він старий, — промовив Акун, — і що у нього є дочки старіші за Ел-Су.

— Це правда, Порпортук старий, — сказала Ел-Су.

— Порпортук мусить сам міряти силу своїх літ, — зауважив той, у якого кров ішла ротом. — Ми старі. Гляньте! А проте наш вік не такий старий, як думає юнацтво.

І старі біля вогню зашамкали беззубими ротами, захитали потакуючи головами і закашлялись.

— Я казала, що ніколи не буду йому за жінку, — мовила Ел-Су,

— А проте взяла з нього двадцять шість разів стільки, скільки ми всього маємо? — спитав одноокий старий.

Ел-Су мовчала.

— Правда? — єдине його око загорілося і розпеченим свердлом вп'ялося в неї.

— Правда, — сказала вона.

— Але я втечу знову, — палко вигукнула вона трохи згодом. — Завжди буду тікати.

— Це справа Порпортукова, — зауважив другий старий. — Нам треба винести вирок.

— Скільки ти заплатив за неї? — спитали Акуна.

— Нічого не платив, — відповів він. — Вона

вища над усяку ціну, Я не міряв її ні на золотий пісок, ні на собак, ні на намети, ні на хутра.

Старі довго сперечалися проміж себе і щось потихеньку бурмотіли.

— Ці старі наче кріга, — сказав Акун англійською мовою. — Я не послухаюся їхнього присуду, Порпортуку. Якщо візьмеш Ел-Су, я уб'ю тебе.

— Старі замовкли і підозріло подивилися на Акуна.

— Ми не знаємо мови, якою ти балакаєш, — зауважив один.

— Він щойно сказав, що вб'є мене, — оповістив Порпортук. — Отож слід би було взяти у нього рушницю та посадити коло нього кількох ваших юнаків, щоб він мені лиха не заподіяв. Він ще молодий, а молодому не важко поламати комусь кістки.

У Акуна, що лежав безпорадний, забрали рушницю і ножа, з обох боків посідали мекензькі юнаки. Одноокий старий підвівся на весь зріст.

— Ми дивуємося з ціни, заплаченої за одну жінку, — почав він; — але ціна не обходить нас. Ми тут маємо винести постанову, і ми вже її зробили. У нас немає сумніву, що Порпортук заплатив велику ціну за жінку Ел-Су. Тому жінка Ел-Су належить Порпортукові і нікому іншому.

Він важко сів і закашлявся.

— Я уб'ю тебе, — вигукнув Акун по англійськи.

Порпортук, посміхаючися, встав.

— Ви винесли справедливу постанову, — сказав він до наради, — і мої хлопці дадуть вам багато тютюну. Тепер звеліть підвести жінку до мене.

Акун скреготав зубами. Хлопці взяли Ел-Су за руки. Вона не пручалася, і її повели до Порпортука. Обличчя її спалахнуло похмурим полум'ям.

— Сядь тут, біля моїх ніг, поки я скінчу розмову, — наказав він і спинився на мить.

— Правда, — сказав він, — я старий. Але я можу ще розуміти примхи молодости. Ще не весь огонь погас у мене. Але я й не молодий і тому не хочу останні роки, що лишилися мені, пробігати своїми старими ногами. Ел-Су може бігати швидче і краще. Вона ланя. Я це добре знаю, — сам бачив і бігав за нею. Негаразд, коли жінка так швидко бігає. Я заплатив за неї велику ціну, а проте вона тікає від мене. Акун не заплатив нічого, а вона біжить до нього.

— Коли я прийшов до вашого народу, що живе на Мекензі, у мене була одна думка. Прислухаючися до наради і думаючи про швидкі ноги Ел-Су, я мав багато намірів. Тепер у мене новий намір, але цілком відмінний од тих, з якими я прийшов на нараду. Дозвольте вам його виложити. Коли собака раз утік од свого господаря, він вдруге втече. Скільки разів не приводь його назад, він однаково втікатиме. Коли у нас є такий собака, ми продаємо його. Ел-Су немов та собака, що втікає. Я продаю її. Чи є хто серед вас, хто купив би її.

Старі закашлялися і змовчали.

— Акун купив би її, — провадив далі Порпортук, — тільки у нього немає грошей. Тому я віддам йому Ел-Су, як він сказав, без одкупу. Навіть оце зараз віддам йому,

Нахилившись, він взяв Ел-Су за руку і повів туди, де лежав на спині Акун.

— У неї погана звичка, Акуне, — сказав він

садовлячи її біля Акунових ніг. Коли вона ранише втікала від мене, то прийдуть дні, що вона втече й від тебе. Але нема чого боятися, що вона тікатиме, Акуне. Я подбаю за це. Ніколи вона не втече від тебе — це слово Порпортукове. Вона дуже дотепна. Я знаю, часто вона дошкуляла мене. А тепер я думаю вжити свого дотепу. Мій дотеп забезпечить тобі її, Акуне.

Нахилившись, Порпортук схрестив ноги Ел-Су так, що голітка одної лежала на другій, а тоді, ранише ніж хто встиг би намір його відгадати, прострелив їй обидві кісточки. Акун, намагаючися скинути з себе хлопців, почув, як хруснули потрошені кістки.

— Це справедливо, — сказали старі один одному.

Ел-Су не йойкнула навіть. Сиділа і дивилася на свої потрошені ноги, що ніколи вже не ходитимуть.

У мене ноги дужі, Ел-Су, — сказав Акун: — але вони ніколи не понесуть мене геть від тебе.

Ел-Су подивилася на нього, і вперше за весь час Акун побачив сльози у неї на очах.

— Твої очі наче очі лані, Ел-Су, мовив він.

— Чи справедливо? — спитав Порпортук і посміхався крізь дим, збираючись вирушати.

— Справедливо, — відказали старі. Запала мовчанка.

Вони все ще сиділи навколо багаття.

БОГ ЙОГО БАТЬКІВ

THE GOD OF HIS FATHERS

БОГ ЙОГО БАТЬКІВ

*Вовчим дочкам, що виховали
й вигодували цілу расу людей.*

I.

Широко навколо розрісся первісний ліс —
огнище бучних комедій і німих трагедій. Бо-
ротьба за існування точилася тут з усією пер-
вісною жорстокістю. Британці й росіяни зма-
галися ще за панування в країні Кінець Ве-
селки, — самому серці півночі, — а золото ян-
ків ще не посіло отих широких володінь ¹⁾)
Вовчі тічки й досі нападали на табуни карібу,
вибираючи з них по одинці кволіх самців та
тільних самиць; немилосердно й безжалісно ни-
щили їх, як це творилось протягом сотень і
тисяч поколінь. Нечисленні тубільці ще ви-
знавали владу своїх вождів і знахурів, виган-
няли злих духів, спалювали відьом, воювали з
сусідами і поїдали своїх ворогів з таким сма-
ком, що свідчив, як добре травлять їхні шлунки.
Але це було за часів, коли кам'яний вік тут
хилився до занепаду. Уже невідомими доріж-
ками, непрохідними нетрями прибували віщуни
заліза. То були люди біляві, блакитнозорі, що
втільювали в собі невгамовний дух своєї раси.
Чи випадково, чи з метою, по-одинці, по-два,
по-три вони приходили, що й ніхто не знав.

¹⁾ Мова йде про Аляску, що напочатку належала Росії
і що її потім продано Сполученим Штатам.

звідкіля, і боролись, умирали, або йшли далі — невідомо куди. Знахурі лютували, вожді збирали своїх вояків, — і тоді камінь стикався з залізом. Але марно. Як вода маленькими струмочками просмоктується крізь щілини великого резервуару, так і вони текли крізь темні, густі ліси, гірські проходи, плили рікою на човнах з дубової кори, або своїми ногами в мокасінах протоптували дорогу для вовкодавів.

То були діти великого народу, нащадки численних матерів. Але у шкіри одягнені жильці Північної країни ще цього не знали. Багато було неоспіваних скитальників, що боролися й умирали під холодним північним сяйвом, як умирали їхні брати в гарячих пісках і парних джунглях. І це триватиме аж до того часу, доки остаточно сповниться доля цієї раси.

Була година дванадцята. Вздовж північного небосхила рожевіло сяйво, пригасало на заході, червоно спалахувало на сході: то десь за обрієм ховалося арктичне сонце. Присмерок швидко переходив у світанок; ночі не було. То вечір вінчався з ранком, і — непомітно для ока — на небі зливалось два сонячних кола.

Пташка кільді боязко щебетала: на добраніч, а ріполов на весь голос віщував доброго ранку. З острова на Юконі зграї диких кур виголошували свої скарги, а катр, сміючися, глузливу відповідь дав з потойбічного берега широкої, тихої ріки.

Спереду, на березі тихого, лінивого виру, по-два, по-три, розташовано було човни з березової кори. Гаки з наконечниками із слонової кости, стріли з костяними зубцями, луки з ремінців оленячої шкіри і прості верші, — усе свідчило про те, що каламутною рікою вже йде лосось. Позаду видно було шкіряні шатри,

сушняні рямки для риби, а з-поміж них добувалися голоси рибалок. Молоді хлопці жартували між собою й залицялися до дівчат; старі жінки сиділи осторонь, бо їхній час родити дітей уже минув; вони про щось розмовляли, плели мотузки із зеленого коріння дикого винограду. Біля їхніх ніг гралися голі, молоді унуки, вовтузились, качалися у болоті з бурими вовкодавами.

Оподалік табору, якось окремо стояло два намети. Там розташувалися білі люди. Хоч би й не було інших прикмет, то саме вже місце, вибране для оселі, яскраво свідчило, що тут отаборилися люди білої раси. Якби довелось наступати, то це була височина, що з неї видно оселі індіців за сто ярдів, а з гори був прикрий схил до річки, розчищений навмисне, щоб підчас небезпеки можна було швидко спуститися на низ і сісти на човни.

З одного із шатрів чутно було вередливий крик хворої дитини й коліскову пісню стурбованої матери. На дворі, біля вогню, що вже попелів, стояло двоє і про щось розмовляли.

— Так. Я люблю церкву, як добрий син її. Вієн. Люблю її такою великою любов'ю, що в день втікав від неї, а вночі, крізь сон, мріяв помститися над нею. Послухайте-ж. — Голос метиса гнівно хрипів. — Я родом з Червоної Ріки. Батько мій був білий, — білий, як і ви. Але ви — янкі, а він був британець, син джентльмена. Мати моя була дочка вождя, а я собі був звичайна людина. І треба було добре придивитись, якого роду кров текла в моїх жилах, бо я жив з білими, був їхнього табору, і серце батькове билосся в мені. Сталося так, що біла дівчина споглянула на мене очима щирого кохання. Її батько мав багато землі і багато ко-

ней; був великою людиною серед свого народу, і кров, що текла в ньому, була кров французька. Він став наперешкоді нашому коханню, лютував і казав, ніби то дівчина й сама не знає, чого хоче.

Але вона знала, що робила, чого хотіла, і ми пішли до священника. Та батько випередив нас, з'явився туди з брехливими словами на вустах, з фальшивими обіцянками. Тим то й священник відмовився вінчати нас, не дав нам права жити вкупі. І як спочатку церква не хотіла благословити мого народження, так і тепер церква відмовилася одружити мене, проливши людську кров на мої руки.

Тим то я й маю причину любити церкву. Я вдарив священника по його баб'ячій пиці, і ми з дівчиною живо поїхали швидкими кінсьми до Форт-П'єра, де був пастир з добрим серцем. Наздогін за нами гнався батько з братами та челяддю. Між нами сталася кривава сутичка. Ми билися на-скаку аж я трьох висадив із сідла; інші поспішили до Форт-П'єра. Ми-ж—я з дівчиною—подалися на Схід, у ліси та гори, і жили вкупі, не вінчані,—і все це зробила добра церква, що любив я її, як добрий син.

Але завважте: жінки якісь химерні; жоден чоловік їх не зрозуміє. Один з тих, кого я висадив із сідла, був її батько. Інші вершники, ззаду налетівши, потоптали, зграсували копитами його труп. Ми це бачили—дівчина і я. Тільки я забув, а вона не забула і частенько згадувала. В тиші вечірній, після денного полювання, коли ми лежали під зоряним небом, коли, здається, ніщо не могло нас роз'єднати,—воно, оте чуття, ота кривава картина батькової смерті повставала між нами і підточувала нашу єдність. Жінка ніколи про це словами не

згадувала, але щось таємне, невидиме сиділо за нашим багаттям і розділяло нас. Вона намагалася забути, але воно зростало, і тоді я читав в її очах, серцем болісно відчував її тяжке зітхання.

Нарешті, вона породила мені дитинку, дівчинку, і вмерла. Я подався до народу моєї матери, шукаючи мамки, щоб виплекала, вигодувала мені дитинку коло теплих грудей. Але руки мої зрошені були кривлею людською, людською кривлею, і церква була тому винна. З півночі приїхали за мною вершники, але брат моєї матери, що був тоді вождем племені, сховав мене, давши мені на дорогу коней і їжи. І я з дитям помандрував у країну Гудзонової затоки, де білих людей було мало. Вони не допитувалися, хто я і звідки. Я працював у них за мисливця, поводитира та погонича собак, аж доки дочка моя виросла, стала жінка — висока, струнка, що око милує.

Ви знаєте, зима, довга, самотна, випещує кепські думки та злі вчинки. Головний агент нашого товариства був людина жорстока, смілива. Не з тих, що приваблюють жінок. Але скинув він оком на мою доньку, що розцвіла, стала жінкою. Матір божа! Він відрядив мене з собаками в далеку путь, щоб мати можливість.... Розумієте, це була жорстока й безсердечна людина. Вона-ж, дівчинка моя, була зовсім біла, і душа її була біла, і була вона добра жінка і..... ну, й померла.

Був лютий холод у ніч мого повороту. В дорозі я пробув кілька місяців; собаки мої знесилились і дуже шкутильгали, коли я приїхав до форта. Індієць і метиси мовчазно дивилися на мене, і я — сам не знаю, чому — відчув якийсь страх. Але нічого не промовив, аж нагодував

собак, і сам попоїв, як людина, що її очікує якась праця. Тоді лише промовив, питаючи їх, в чим річ, що сталося. Але вони відступалися від мене, боячись мого гніву і того, що міг би я зробити. Я розпитував їх, і вони оповідали мені слово за словом, дію за дією, і дивувалися, що я так спокійно слухаю.

Вислухавши все, я пішов до хати агенто-вої; я був тоді спокійніший, ніж тепер, оповідаючи вам. Він перелякався і почав кликати метисів, але вони й сами обурились проти його вчинку і відреклися його: хай, мовляв, спить на тому, що послав.

Але він утік до священника. Я швидко подався за ним. Прийшовши туди, я зустрів попа, що став мені поперек дороги і почав мене заспокоювати; він казав, що роздратована людина не повинна йти ні праворуч, ні ліворуч, а лише просто до бога. Я просив, як ображений батько, дозволити мені пройти. Він відповів, що лише через труп його я зможу перейти, і благав мене помолитись. Дивіться, тут знову втручалася церква, завжди та церква. Отож, я перейшов через труп священника і вирядив агента, щоб разом з моєю дочкою став він на суд перед бога, лихого бога, бога білих людей.

Знявся крик і гамір, бо дали знати на станцію, і я втік. Пройшов країну Великого Невільника, подався вниз долиною ріки Мекензі до вічних льодів, перейшов через Білі Скелі, обігнув велике коліно Юкона і дійшов аж до цього місця. Від того часу до цього дня не бачив я людей з народу мого батька. Ви — перший, будьте ж і останнім. Цей нарід став моїм народом, це люди прості, я здобув собі серед них велику шану. Моє слово — їм закон, і

жерці їхні виконують усе з мого наказу, інакше я-б і не мовчав. Коли я говорю за них, то це все одно, що говорю я за себе. Ми просимо, щоб ви нас залишили. Нам не треба людей вашого роду. Якщо ми дозволимо вам сісти біля нашого багаття, то слідом за вами прийде ваша церква, ваші священники, ваші боги. І знайте, що кожна людина, яка завітає до нашої оселі, мусить зріктися свого бога. Ви — перший, і я милую вас. Краще для вас, чим швидше підете.

— Я не відповідаю за своїх братів, — промовив другий, задумливо набиваючи свою люльку. Гей Стокард був іноді розсудливий в розмові і швидкий на вчинки; але не завжди.

— Я добре знаю ваше кодрло, — відповів перший. — Ваші брати численні, а ви і до вас подібні протоптуєте їм доріжки; вони йдуть за вами. Згодом вони володітимуть цією країною, але це буде не за моїх часів. Уже я чув, що вони коло верховини Великої Ріки, а далі, ближче до гирла — росіяни.

Гей Стокард, мов з переляку здригнувшись, підняв голову. Це були нечувані для нього географічні інформації. У Форт-Юконі коло Гудзонової затоки люди інакше уявляли собі течію ріки, гадаючи, що вона вливається в Льодовитий Океан.

— Значить, Юкон вливається в Берингове море? — запитав Стокард.

— Я не знаю; знаю тільки, що в долішній частині Юкона є росіяни, і що багато їх. Це не тут, не там. Ви підіть туди сами й подивіться. Ідіть собі назад до своїх братів; але проти води ви Коюкуком не попливете, доки жерці і мої вояки виконують волю мою. Так наказую я, Баптист Червоний, чие слово — закон, і хто є керівник цього народу.

— А що, як я не подамся за водою до росіян і не повернуся до своїх братів?

— Тоді швидко підете до свого бога, лихого бога білих людей.

Червоне сонце раптом виглянуло на північному небосхилі, немов кров'ю зрошене. Баптист Червоний піднявся, кивнув головою і подався назад до свого табору. Стояв малиновий присмерк, і співали ріполови...

Гей Стокард докурював люльку, сидячи біля вогню; в диму й червоному жарі ввижалась йому невідома вершина Кююкука, тої дивної річки, що закінчувала отут свою північну мандрівку і виливала свої води в каламутний Юкон. Якщо вірити передсмертним словам матроса, що врятувався від корабельної катастрофи і досить помандрував по тих краях, якщо вірити шклянці з золотим піском, що була в його кишені, то десь там, ближче до моря, в царстві довічної зими, стоїть Скарбниця Півночі. І немов воротар, він, Баптист Червоний, англійський покруч і ренегат загорожує дорогу туди. Бах! Він розкидав ногою жар і встав на весь свій зріст, ліниво потягаючись, розкинувши руки, безтурботний, повернувши обличчя на північ, де заграва грала.

II.

Гей Стокард грубо вилаявся своєю рідною, односкладовою мовою. Жінка його, облишивши горшки і каструлі, простежила за його поглядом. Він пильно роздивлявся на річку. Жінка була з країни Теслін і добре зналася на всіх відтінках його фразеології: особливо, коли говорив він з завзяттям. Залежно від тону і словника його блюзнірської лайки, вона завжди могла визначити, чи йде справа про розмотаний

ремінець на лижві, чи загрожує смертельна небезпека.

— Тим то й вона дуже добре знала, що теперішній момент заслуговує уваги. Довгий човен, веслами вилискуючи на вечірньому сонці, перебивав течію, прямуючи до затоки. Гей Стокард напружено стежив за ним. Три постаті ритмічно підіймали і спускали весла. Червона хустка, що нею обмотано голову одного з гребців, приковувала до себе його увагу.

— Білю! — гукнув Гей Стокард: — Гей, Білю! — З одного із шатрів виліз якийсь незграбний велетень, позіхаючи й протираючи заспані очі. Кинувши очима на дивного човна, він ураз очунав.

— Бий мене біг! Це ж проклятий небесний пілот.

Гей Стокард, прикро покивавши головою, простяг руку до рушниці, але, знизнувши плечима, зупинився.

— Застрілити його, і кінець справі, — промовив Біль. — Або нам, або йому каюк.

Але Стокард відхилив цю енергійну пропозицію: відкликавши Біля від берега, він обернувся до жінки і наказав їй знову взятися до своєї праці. Два індієці прив'язували в затоці човна, а білий пасажир з розкішним завоєм на голові, скочив на пісок.

— Вітаю вас, як Павла Тарського. Спокій і милість господня хай буде з вами.

Його виступ зустрінuto похмурим мовчанням.

— Вам, Гею Стокарде, богохульнику і філістимляне, моє привітання. У вашому серці хіть Мамонова, у вашому розумі хитрощі диявольські, у вашому шатрі та жінка, що з нею ви живете в розпусті. Але я, Стерджес Овен, апо-

стол господній, наказую вам у цій пустелі покаятися в усіх гріхах і відректися беззаконства.

— Досить лицемірства! Досить лицемірства!— роздратовано перепинив його Гей Стокард.— Вам ще більше це пригодиться для Червоного Баптиста, що перебуває там.

Тут він махнув рукою в той бік, де був індійський табір. Звідтіля вперто дивився мегіс, намагаючись розпізнати нових людей. Стерджес Овен, апостол і розповсюдник світла божого, прибувши на крутий берег, наказав своїм людям принести все табірне приладдя. Стокард подався за ним.

— Стійте! Чи ціните ви своє життя?— промовив Стокард. Він шарпнув місіонера за плече й перекутив його на місті.

— Моє життя в руках господніх, і я тільки працюю в його винограднику, — з повагою відповів місіонер.

— Ой, киньте це! Невже ви шукаєте мучеництва?

— Коли на це воля його.

— Добре, ви як раз знайдете, що шукаєте, але хочу вас попередити. Воля ваша послухатися, чи ні. Якщо ви тут залишитесь, то вашій праці кінець, смерть спіткає не тільки вас, а й нас, і Біля, і мою дружину..

— Вона дочка Веліялова і не слухає слова божого.

— Так само й я. Ви приносите нещастя не тільки собі, а й нам. Минулої зими— пригадуєте?— ми з вами застрягли в снігу, і я знаю вас як добру, але не розумну людину. Коли ви вважаєте за свій обов'язок боротися з поганцями, то це гаразд; але слід вам трошки прикласти розуму до цієї справи. Ця людина, Чер-

воний Баптист, не індієць: він нашої раси, такий самий упертий, як і я, і такий самий дикий фанатик, як ви. Коли ви з ним зійдетесь, то станеться чорт зна що. Я стану осторонь. Розумієте? Слухайте моєї поради і йдіть собі геть звідсіля. Якщо попливете за водою, то зустрінете росіян. Там, без сумніву, є православні священники, і вони покажуть вам безпечний шлях до Берингівого моря, — це там, де вливається Юкон, — а звідтіля вам не важко буде повернутися до країни цивілізації. Повірте моїм словам і викидайтеся, як мога швидче.

— Той, хто має бога в серці, а євангелію в руках, не боїться підступів людських і диявольських, — непохитно відповів місіонер. Я побачуся з цією людиною і буду з нею боротися. Один віроодступник, повернений до пастви, більша перемога, ніж тисячі на шлях навернених поганців. Той, хто дужий у злі, може бути дужий в добрі. Свідок тому — Савл, що мандрував до Дамаску, щоб перегонити християнських невільників до Єрусалиму. Голос спасителя промовив до нього: — Савле, Савле, на що гониш мене? — Тоді ж Павло пішов за господом і став великим спасителем душ людських. Так само, як і ти, Павле із Тарса, працюю і я в винограднику господньому. Його ласки ради терплю лихо і напасті, глум і зневагу, муки й кару.

— Принесіть-но торбинку з чаєм і чайник з водою! — гукнув зараз же місіонер до своїх гребців. — Не забудьте взяти оленьчу шинку й каструлю.

Його люди, що їх він сам навернув на шлях божий, зійшли на берег і всі трое стали навколюшки; руки, спини їхні були навантажені таборним приладдям. Вони дякували богові за перехід через пустелі й щасливе прибуття.

Гей Стокард дивився на цю церемонію з глузливою непохвальністю; вся ця романтика й урочистість ані крихітки не впливали на його душу, що визнавала лише матеріальні факти.

Червоний Баптист, дивлячись на все це здалека, впізнав знайому поставу, згадав свою дружину, що поділяла з ним ложе під відкритим зоряним небом, на горах і в лісах, згадав і дочку, десь поблизу Гудзонової затоки поховану.

III.

— Забудьте, Баптисте! Я про це й думати не можу! Припустім, що цей чоловік дурень і ні до чого нездатний, але все-ж таки я не можу зріктися його.

Гей Стокард зупинився, намагаючись виявити словами сувору етику своєї душі.

— Знаєте, Баптисте, він мені давно вже в'ївся, чимало клопоту завдав. Але-ж, розумієте, він моєї раси, білий і... ну, я не міг би купити моє життя коштом його життя хоч, би й був він негр.

— Хай буде так — відповів Червоний Баптист. — Я зробив вам ласку, дав право вибору. Тепер же я прийду з своїми жерцями й вояками, і тоді або я вас уб'ю, чи ви зречетеся свого бога. Видайте мені вашого жерця в моє цілковите розпорядження, і тоді я вас відпущу з миром, інакше тут вам і кінець. Увесь мій нарід ненавидить вас, навіть немовлята наші. Ось дивіться, діти покрали ваші човни.

Він показав на річку. Голі хлопчики посповзали з високого берега, повідв'язували човни й пустили їх за водою. Коли їх винесло по-за рушничний постріл, вони повлізали до човнів й повеслували до берега.

— Віддайте мені жерця того, і вам повер-

нуться човни. Ну! Відповідайте. Але не кваптеся, обміркуйте гарненько.

Гей Стокард похитав головою. Він скинув очима на жінку з країни Теслін, що тримала його хлопчика біля грудей, і може, завагався б, якби не зустрівся очима з людьми, що стояли перед ним.

— Я не боюсь,— промовив Стерджес Овен, — господь — заступник мій, і я ладен іти в табор невірних. Ще не дуже пізно. Віра рухає гори. Навіть в одинадцяту годину я можу повернути його душу до істиної віри.

— Зваліть на землю та зв'яжіть цього червоного поганця,— хрипко прошепотів Біль.— Хай буде у нас закладником. Коли наскочуть червоношкірі, ми його приколимо.

— Ні!— відповів Стокард.— Я йому дав слово, що він говоритиме з нами безпечно. Тут так, як на війні, а тому, Білю, треба шанувати звичаї війни. Він поводився чесно, остерегав навіть нас, і... і, сто чортів, не можу ж я порушити свого слова.

— Він свого теж не порушить, не турбуйтеся.

— Безперечно, але я не дозволю якомусь метисові буту чеснішим від мене. Чому-б не виконати те, чого він хоче: віддати місіонера, і край.

— Ні,— вагаючися, відказав Біль.

— Що, ніяково?

Біль, злегка почервонівши, припинив розмову.

Червоний Баптист все ж таки чекав остаточного вирішення. Гей Стокард підійшов до його.

— Ось що, Баптисте, я прийшов до вашого села з метою Коюкуком податися далі, за водою. Не мав на думці нічого лихого. Серце моє було чисте. Воно й тепер чисте. Але ось приходять цей жрець, як ви його звете.

Я не привів його сюди. Чи був би я тут, чи ні, він однаково прийшов би. Але коли вже він тут, я мушу заступитися за нього, бо він з мого народу. І я боронитиму його. Але це не буде дитяча гра. Ваші оселі спустіють, пануватиме в них мертва тиша, ваш нарід, мов після голоду, порідішає. Правда, потерпимо й ми, але твої вояки...

— Але ті, що залишаться живі, матимуть спокій; слова чужого бога і голоси чужих жерців уже не дринчатимуть в їхніх ухах.

Обидва розмовці, знизнувши плечима, відвернулися; метис подався до свого табору.

Стерджес Овен покликав до себе своїх двох людей, і вони вкупі почали молитися. Стокард з Білем почали рубати сокирами сосни, щоб спорудити на захист бруствери. Дитина заснула. Мати, поклавши її на купу хутрів, взялася допомагати в роботі. Отже, з трьох боків табір уже був захищений; прикрий схил позаду виключав можливість нападу з цього боку. Скінчивши готування, двоє людей ще виступили на відкрите місце, щоб розчистити чагарник. Тим часом, з протилежного, ворожого табору вже чути було гамір, гуркотіння бойових барабанів та голоси жерців, що збуджували лютість народу.

— Найгірше те, що вони нападатимуть наскоками, — жалкувався Біль, коли вони вже повертались з сокирами на плечах. — Та ще вони чекатимуть до півночі, коли темно буде стріляти.

— То, може, краще почати зараз?

Біль, замінивши сокиру на рушницю, став націлятися. З-по-між індіців яскраво вирізнялася постать одного із знахурів.

— Готово? — запитав він.

Гей Стокард відкрив коробку з набоями, улаштував жінку в такому місці, де б вона могла безпечно набивати рушницю, і дав сигнал. Знахур упав. На мить запала тиша, і враз розтялося дике голосіння. Полетіла ціла туча костяних стріл. Вони не досягали.

— Кортить мені глянути на цього халамидника, мовив Біль, удруге набиваючи рушницю, — їй богу, влучив йому просто межі очі.

— А що, не клюнуло? — промовив Стокард, сумно хитаючи головою.

Баптист, очевидно, встиг угамувати своїх вояків. Замість прискорити атаку при ясному денному світлі, постріл спричинився до спішного відходу: індієць виходили з села за зону пострілу.

В повному розпалі свого прозелітичного поривання, почувавши заступництво боже, Стерд-жес Овен кілька хвилин тому зважився б один піти в табор невірних, сподіваючись чуда, або вінця мученицького. Але, чекаючи, настрої його пересівся, і запал помалу згасав. В ньому прокидався природній інстинкт.

Фізичний страх переміг віру в блаженство, любов до бога поступилася перед любов'ю до життя. Він не вперше це відчував, — з давнього досвіду знав, що наближається спокуса.

Він ще раніш боровся з нею не раз, але завжди вона його перемагала.

Пам'ятав, як одного разу, на воді, люди до неприємності гребли серед бурхливих криг, а він у критичну хвилину, поіннятий страхом смертельним, кинув весло и почав несамовито благодати порятунку у свого бога. Багато бувало різних випадків. Спогади про них були неприємні. — Соромно йому було, що дух його немічний, а голос плоти дужий. Але ж любов

до життя! Любов до життя! Він не міг її позбутись. Їй завдяки його невідомі предки продовжували свій рід, їй завдяки і він його продовжуватиме. Його хоробрість, якщо хоробрістю це можна назвати, була витвором фанатизму. Хоробрість Стокардова й Білева була любов до ідеалу, що глибоко пустив коріння. Любов до життя була в них не менша, ніж у нього, але расові традиції були ще дужчі. Не те, щоб їх не страшила смерть, але вони були досить відважні, щоб не купувати життя ганебною ціною. Місіонер підвівся, охоплений хвилиним настроєм самопожертви. Він до половини переліз засіку, щоб добутися до другого табору, але враз охляв, плюхнув до долу — весь якась тремтяча, плаксива маса: — Як дух скерує! Як дух скерує!

— Хто я, що наслідуюсь відкидати веління божі! Ще до створення світу все було написано в книзі. Навже я, червяк, стану вискріпати сторінку звітля чи який небудь рядок, її! Як бог звелить, так і дух скерує.

Біль, перехилившись, підвів його на ноги і, мовчки люто потряс. Потім він кинув цей жмут тремтячих нервів і звернув увагу на двох прозелітів. Але вони виявляли мало страху; жваво і весело готувалися до наступних військових дій.

Гей Стокард, стиха порозмовлявши з жінкою, обернувся до місіонера.

— Приволочи його сюди, — промовив він до Біля.

— Ну, а тепер повинчай нас, тільки швидше — промовив він до Стерджеса Овена, коли той став перед його.

— Важко вгадати, чим усе це кінчиться; тим то я й рішив упорядкувати свої справи, — промовив він до Біля, немов виправдуючись.

Жінка слухняно чинила волю свого білого господаря. Для неї обряд не мав ніякісінького значіння. На її думку, вона була одружена з того самого дня, коли вони почали вкупі жити. Сопутники місіонерові були за свідків. Біль квапив місіонера, щоб не барився. Гей Стокард підказував дружині відповіді, і, за браком персня, округлив її палець своїми: великим та указовим.

— Поцілуйте молоду! — гримнув Біль.

Стерджес Овен не насмілився навіть заперечити.

— Тепер охрестить дитину!

— Та щоб усе було, як слід! — додав Біль.

— Треба бути добре озброєним, ідучи в далеку мандрівку, — пояснив батько, взявши хлопчика з рук його матери. — Мені одного разу довелось застрягти в Каскадах, і я мав усе в своєму мішку, крім соли. Ніколи цього не забуду. Може, жінці з хлопчиком доведеться сьогодні вночі перейти далекий кордон, а тому треба, щоб усе в них було гаразд. Між нами, Білю, це занадто далека путь, але ми ще можемо виграти. Ще позмагаємось.

Філіжанки води було досить, щоб охрестити, і дитину поклали в безпечний куточок барикад. Чоловіки розклали вогонь, і вечеря була готова. Сонце сквапливо сунуло на північ, що раз нижче схиляючись до обрію. В цьому місці небо ставало червоним і кривавим. Тінь довшала, світ згасав, і в темній лісовій глибині життя поволі завмирало. Навіть дике птаство на річці притишувало своє гомінливе стрекотіння і теж немов послуло. Лише тубільці гучніше знімали галас. Гуркотіли бойові барабани, і заглушливо лунали несамовиті дикунські пісні.

Але тільки - но зайшло сонце, усе замовкло. Північна запала тиша. Стокард став навколюшки

й почав роздивлятися крізь барикади. Заплакала дитина від болю, і це його засмутило. Мати нахилилась над нею, і вона знову заснула. Тиша була безкрая, глибока. Раптом голосно заспівали дружню пісню ріполови. Ніч минала.

Закишіла на галявині ціла ватага темних постатів. Засвистіли стріли, заспівали натягнуті тетівки. Раптом спис, влучно кинутий сильною рукою, прошив жінку з Тесліна, тоді саме, коли вона нахилилася до дитини. Слабка стріла, пролетівши поміж брусами, вп'ялася в руку місіонерові. Не було ніякої спроможности спинити напад. Просторінь між двома таборами усалася трупом, але решта індіців, мов хвиля морська, котилися вперед, розбиваючись об барикади й перелізаючи через них. Стерджес Овен сховався в шатрі, але інших хвиля змила геть і покрила.

Гей Стокард один лише вплив на поверхню, відкидаючи від себе індіців, що, немов ті цуценята, скавучали. Йому пощастило захопити сокиру. Темна рука раптом захопила дитину за голу ніжку й витягла з-під матери. Тут же недалечко маленьке тільце закружилось у повітрі й розбилось об дерево. Гей Стокард, розсікши голову індіцеві аж до підборіддя, став прочищати місце навколо себе. Коло диких людей чим раз більше стягалось, засипаючи його дощем зубчастих, кістяних стріл і ударами списів. Вже сонце зійшло. У малиновому ранковому присмерку хвиля, коливаючись, котилась то вперед, то взад, нахлинала і відливала. Двічі, коли йому від сильного удару застрягла сокира, індіці опадали Стокарда, але він що разу їх відкидав. Вони падали під ноги, і він топтав мертвих і поранених, аж слизько стало від крові. А день все ж таки яснів, і ріполови

співали. Нарешті вороги з жахом відхлинули від нього, а він, тяжко дихаючи, сперся на свою сокиру.

— Присягаюся душею своєю! — гукнув Червоний Баптист: — Ти ж чоловік. Зречися свого бога, і будеш живий.

Стокард тихим голосом, але з повагою відмовився.

— Дивіться! Це-ж баба! — Стерджеса Овена привели й поставили перед метиса. Крім уразки на руці, він був зовсім непошкоджений, але, пойнятий нестямним жахом, кидав очима в усі боки. Героїчна постать скаліченого стрілами, байдужливого, невгамовного богохульника, що з погордою обіперся на свою сокиру, приковувала до себе його погляд. Він відчув велику заздрість до цієї людини, що так спокійно сходила до темної брами смерти. Запевне Христос, а не він Стерджес Овен, був створений по тому ж образу. А чому ж не він? Він невиразно відчував прокляття спадщини — кволість духа, що перейшла на нього від далеких предків; його поймав гнів проти творчої сили, — під яким би символом вона не виявлялась, — тієї сили, що створила його, слугу свого, таким кволим. Навіть людину дужчу за нього цей гнів і ця скрута змусили би зректися віри, а Стерджеса Овена й поготів. Жахаючись лютої людської, понехтував він гнівом божим. Він захопився служінням богові лише для того, щоб упасти. Йому дано було віру без сили віри, йому дано було благодать без сили благодати. Це було несправедливо.

— Де ж тепер бог твій? — запитав метис.

— Не знаю.

Він стояв рівно, нерухомо, як дитина, що відповідає з катихизиса.

— Чи маєш ти бога взагалі?

— Мав.

— А тепер?

— Ні, не маю.

Гей Стокард витер з лица кров і всміхнувся. Місіонер дивився на нього з цікавістю, як уві-сні.

Йому здалося, ніби він стоїть десь безмежно далеко від усього. В тому, що сталося і повинно було статися, він ніби не брав ніякої участі. Був лише глядачем — здалека, так, здалека дивився на все.

Слова Баптистові ледве доходили до нього.

— Добре. Дивіться ж, щоб цю людину звільнити, і щоб не сталося з нею лихо якесь. Хай іде з миром. Дайте йому човна та їжі. Скеруйте його до росіян, хай оповістить жерцям їхнім про Червоного Баптиста та його країну, де немає ніякого бога.

Вони повели його на край крутого берега, де всі зупинились, щоб діждатися фіналу трагедії. Метис обернувся до Гея Стокарда.

— Бога нема? — промовив він до нього. Гей Стокард усміхнувся на це. Один із молодих індіців схопив списа і став напоготові.

— Чи маєш ти бога?

— Так, маю бога моїх батьків.

Він міцніше стиснув сокиру. Червоний Баптист подав знак, і спис прошив йому груди. Стерджес Овен побачив, як кістяний наконечник списа пройшов наскрізь; бачив як Гей Стокард, усміхаючись, заточився і впав на землю. Почув як тріснув, зламавшись, держак списовий.

Тоді поплив униз річкою, щоб росіянам принести звістку про Червоного Баптиста, що в його країні немає ніякого бога.

ЗАГАДКА.

I.

Сказати коротенько, місис Сейзер промайнула в Давсоні, наче метеор. Вона приїхала на-весні, собаками, на санях, з франко-канадськими вояжерами; проживши з місяць розкішно, вона, тільки-но скінчився льодохід, подалася річкою вверх. Лише чоловіками заселений Давсон ніяк не міг зрозуміти цього поспішного від'їзду, і чотириста жильців його засумували, відчувши себе самотними, аж новина про викриття золотих рудокопалень у Номі розпоширила старі вражіння, що поступилися місцем для нових. Бо ж Давсон зустрів був місис Сейзер дуже гостинно. Вона була гарненька, чарівна та ще й удова до того. Тим то й вона відразу придбала собі цілу низку адораторів: ельдорадських королів, урядовців та менших синів, що шукали пригод і пожадливо нашорошували вуха, почувши шелестіння жіночої сукні.

Інженіри-гірняки шанували пам'ять її чоловіка, покійного полковника Сейзера. Синдикати й головні його представники з побожністю згадували всі його діла, бо ж він був відомий рудокопальний діяч. Шанували його у С.-Штатах, а ще більш у Лондоні.

Для всіх було загадкою, чому з усіх на світі жінок, оця саме жінка надумала приїхати до цієї країни.

Але жильці північні практичний нарід; вони

зневажливо ставляться до теорій і визнають самі лише непохитні факти. Для багатьох із них Карен Сейзер була найістотнішим фактом. Вона бачила речі в цілком іншому освітленні, про що свідчить ота швидкість, з якою чергувалися освідчення і відмови протягом чотирьох тижнів її перебування у Давсоні.

Але зникла вона, і зник факт, — залишилася загадка.

Щоб розв'язати її, доля, з ласки своєї, дала одну вказівку. Остання жінчина жертва, Джек Куран, що даремно пропонував їй своє серце і рудокопальню в 500 футів на Бонанці, святкував своє горе, бенькетуючи цілісіньку ніч.

І ось опівночі він зустрівся з П'єром Фонтеном, провідником вояжерів Карен Сейзер.

Знюхавшись один з одним, вони почали піячити; тоді-ж вони таки зовсім сп'яніли.

— Ге й! — гукнув П'єр хрипким голосом: — Навіщо місис Сейзер приїхала сюди? Доведеться вам самим поговорити з нею. Я нічого не знаю. Знаю лише, що вона весь час питає за якусь людину... П'єр, — каже вона до мене: — П'єр, ви мусите знайти цю людину; дам вам тисячу доларів, аби тільки знайшли. Ця людина... Ага! Ім'я її — Дейвід Пейн. Так, мусьє, Дейвід Пейн. Вона раз-у-раз повторює це ім'я. Увесь час я всюди шукаю цю людину, це ж диявольська праця... але ніяк не можу знайти цієї проклятої людини, і тисячі доларів не одержав. Сто чортів!..

— Ага! Одного разу прийшли люди із Серкл-Сіті, що знали про цю людину... говорили, що він на Берч-Кріку. А мадам... Вона промовила: Вон, дуже зраділа й повеселішала. Тоді звернулася до мене... — П'єре, — каже, — запрягайте собак. Незабаром поїдемо. Якщо знайдемо цю людину,

я дам вам ще одну тисячу доларів. Я ж відповів їй: — Так, мадам, їдьмо скоріше!

Тепер, — гадаю я; — ці дві тисячі доларів уже мої, напевне мої. Хвалько хлопчина! А тут з'являються ще люди із Серкл-Сіті й кажуть, що Дейвід Пейн повернувся до Давсону. Так що ми з місис Сейзер зовсім не поїхали. Так, мусьє, сьогодні мені мадам сказала таке:—П'єре, купіть човна і все, що потрібно. Завтра поїдемо проти води! — Ага! Так, завтра ми їдемо. Отой проклятуший Сітка Чарлі взяв 500 доларів за човна. От клятий!

Отже другого дня, коли Джек Куран оповів усе, що чув напередодні, увесь Давсон цікавився питанням, хто цей Дейвід Пейн, і які його стосунки з Карен Сейзер.

Того ж самого дня, як сказав П'єр Фонтен, місис Сейзер із своїми вояжерами поплила на причалі вздовж східнього берега до міста Клондайк Сіті, а потім попростували вони до західнього берега, щоб уникнути кручі, і, нарешті, зникли на півдні серед лабіринту островів.

II.

— Так, мадам, це й є те саме місце. Один, два, три острови нижче ріки Стжарт. А ось і третій острів.

Так кажучи, П'єр Фонтен уперся жердиною об берег і повернув кермо проти течії. Жвавий метис швидко вискочив з мотуздом на берег і прив'язав човна.

— Зачекайте хвилиночку, мадам; я піду подивлюсь.

Він зник за краєм берега, звідки донісся цілий хор собачих голосів; але через хвилину знову повернувся.

— Так, мадам, це та сама хатина. Я розві-

дався. Цієї людини я не знайшов. Вона не далеко пішла і не надовго, а то б не залишила собак. Можу закластися, що вона скоро повернеться.

— П'єре, допоможіть мені вийти. Я вся змарудилась від цього човна. Ви-ж могли б підістлати, щоб було м'якше. З цілої купи хутрів серед човна підвелась місис Сейзер в усій своїй красі.

Сама вона скидалась на ніжну лілею, але цьому вражінню суперечила та сила, з якою вона стиснула руку П'єрову, пружність її жіночих мускулів, що прийняли на себе тягар її тіла, та спритність її рук і ніг, що допомогли їй так легко вибратися на самий верх стрімчастого берега.

Обличчя її здавалось таким гарним, делікатним, а тіло вражало своєю силою.

Вона так легенько вийшла на берег, а проте щоки їй пашіли, а серце калатало швидше, ніж звичайно.

До хатини вона підійшла з якоюсь побожною цікавістю і ще більше зарум'янилась на лиці.

— Дивіться сюди!

П'єр показав на трісочки, розсипані коло дров.

— Свіжі, два-три дні лише, як їх натесано; не більше.

Місис Сейзер кивнула головою. Вона хотіла заглянути в маленьке віконце, але нічого не побачила, бо віконце зроблено з нажированого пергаменту.

Після цієї невдачі, вона обійшла навколо до дверей, підняла до половини зашіпку, щоб увійти, але, передумавши, знов заклала її. Потім раптом стала на одно коліно й поцілувала грубо обтесаний поріг. П'єр Фонтен, хоч був

цьому свідок, але й знаку не подав, що бачить, і ніхто згодом за це не дізнався. Один із веслярів, спокійно запалюючи люльку, раптом здригнувся від незвично-гострого окрику капітанового.

— Гей! Ви там! Ле Гуаре! Постеліть, щоб м'яко було, — наказував П'єр. — Побільше шкір та коврд! Сто чортів вам!

Але скоро гніздо зруйновано, і більшу частину ковдр викинуто на високий берег, де вигідно умостилася місис Сейзер. Лежачи на боці, вона пильно дивилася на широкий розлив Юкона.

Далеко за горами небо похмуріло, затяглося димом невидимих лісових пожеж. Крізь цей дим надвечірнє сонце тьмяно просвічувало, кидаючи на землю якийсь присмерковий одсвіт з фантастичними тінями. Навколо аж за обрій простягся незайманий край з пустельними нєтрянми: островами, лісом чатинним порослими, темними водами та скелястими, кригою покарбованими, гірськими кряжами. В цій пустелі не було ніякого сліду людського; жоден звук не порушував тиші. Країна здавалася якоюсь фантастичною, немов зачарованою невідомими чарами, задумливою таємницею широких просторів оповитою. Може, якраз це нервувало місис Сейзер: вона була непосидюща, поглядала то в один, то другий бік річки, а то вдивлялась у темні береги, вивчаючи напів-заховані гирла річні. Проминула година. Гребців послано на берег, поставити намети на ніч. П'єр залишився біля м-с Сейзер.

— Аж ось і він. Їде, нарешті! — промовив П'єр Фонтен, після довгої мовчанки, уважно дивлячись на край острова.

За водою, виблискуючи веслами, плив човен. На кермі манячила постать чоловіча, а на прові си-

діла жінка. Вони працювали з ритмичними розмахами. М-с Сейзер спочатку не звернула була уваги на жінку, аж поки човен наблизивсь: тоді чарівна жіноча краса раптом прикувала її увагу. Блуза із лосиної шкіри, фантастично оздоблена намистом, щільно прилягала до тіла і наче обкреслювала закруглені лінії; шовкова хустка веселого кольору трохи прикривала її чорносине волосся. Лице її було, наче відлите з бронзи; воно прикувало до себе летючий погляд м-с Сейзер. З-під ясно окреслених бровів виглядали пронизуваті, чорні, великі очі, трошки помонгольському скошені. Вилиці були великі, але обличчя не худе; щоки поволі спадали до тонкогубого рота; губи були тонкі, але якось по м'якому енергійні.

Це обличчя мало на собі невиразні сліди старовинної монгольської крові. Здавалось, що після довгих блукань повертався до свого рідного коріння расовий тип. Вражав її гарний орлиний ніс, з тоненькими тремтячими ніздрями, і взагалі віяло чимсь орлиним, диким від неї, -- не лише від обличчя, а від усього її єства.

Насправді, вона являла собою татарський тип, змінений до ідеальності. Щасливе те плем'я червоних індіців, що на двадцять поколінь виплекає хоч одну таку своєрідну істоту.

Великими й сильними розмахами, у такт з чоловіком занурюючи весла, дівчина раптом повернула маленького човна проти течії і поволі підвела його до берега. За мить вона опинилася на піску і, перебираючи руками, підіймала на мотузці чверть туші щойно вбитого лося. Чоловік теж вискочив, і удвох вони швидко витягли човна на берег.

Собаки, скиглячи, лащилися до них; дівчина нагнулась погладити їх, а погляд її супутника

раптом спинився на м-с Сейзер, що підвелася з свого місця. Він подивився, протер собі очі, наче віри не йняв їм, і знову глянув.

— Карен! — промовив він просто, ідучи до неї й простягаючи їй руку. — Я одну хвилину думав, що це сон. Весною я на де-який час осліп був від снігу, і відтоді мої очі не раз бачили те, чого нема.

М-с Сейзер ще більш зарум'янилась, серце їй ще дужче закалатало. Вона всього сподівалась, тільки не цієї спокійно простягнутої руки. Однак, вона тактично стримала себе й сердечно стиснула руку.

— Розумієте, Дейвіде... Я часто мріяла приїхати до вас, і я б це зробила, але тільки... тільки...

— Тільки я не сповіщав вас.

Дейвід Пейн засміявся, стежачи за молодою індіянкою, що побігла до хатини.

— О, я цілком розумію вас, Дейвіде; на вашому місці, я, мабуть, так само вдіяла-б. Але бачите — ось я приїхала.

— Ну, то йдіть трошки далі, до хатини, та попоїжте чого-небудь, промовив він з радістю, не звертаючи уваги на жіноче благання, що вчувалося в голосі м-с Сейзер. — Ви, мабуть, стомилися. В якому напрямку мандруєте? Вверх? Значить, ви зимували в Давсоні, чи прибули з останнім льодом? Це ваш табор?

Він поглянув на вояжерів, що сиділи коло вогню на відкритому місці; потім, відчинивши двері, запросив її до хатини.

— Я приїхав сюди із Серкл-Сіті ще минулої зими; довелось іти льодом. А тут я оселився тимчасово. Маю на оці Гендерсон-Крік. Якщо не пощастить там, то в-осени подамся вверх Стюарт-рікою.

— Ви не дуже змінилися, адже правда?—запитала вона, перебиваючи розмову і намагаючись скерувати її на особисту тему.

— Так, може трошки схуд, але зате зміцніли м'язи. Як ви гадаєте?

Вона, здвигнувши плечима, поглянула крізь неясне світло на дівчину індіяку, що на вогні пряжила великі шматки лосини, перемішаної з тоненькими шматочками сала.

— Чи на довго ви зупинялись у Давсоні? запитав він, не піднявши навіть голови: стругав якийсь березовий брус для топорища.

— Ні, всього лише кілька день, — відповіла вона, стежачи за дівчиною й ледве слухаючи. — Про що ви питали?.. У Давсоні?.. Так, прожила там з місяць, і рада була, що виїхала. Знаєте, тут на півночі чоловіки якісь первісні, дуже палкі у своїх почуваннях.

— Так воно й повинно бути, коли людина добирається до землі. Умовність з пружинною постілью вона залишає вдома. Але ви гарний час вибрали для від'їзду. Ви залишите країну ще до сезону москитів, і це буде таке щастя для вас, що, за браком досвіду, ви його й оцінити не можете.

— Думаю, що ні... Але розкажіть мені щось про себе, про своє життя. Хто ваші сусіди? Та чи є вони у вас?

Допитуючись, вона стежила за дівчиною, що товкла каву в мішку з муки, на припічку. З твердістю й спритністю, які свідчили, що нерви її такі самі первісні, як і спосіб цей, вона розтирала горошини важким кам'яним оскілкою.

Дейвід Пейн, помітивши погляд своєї гості, злегка усміхнувся.

— Сусідів було кілька, — відповів він. — Мі-

сурійські хлопці та пара Корнвальців, але вони подалися до Ельдорадо на заробітки.

М-с Сейзер кинула запитливий погляд на дівчину.

— Індіців тут, здається, чимало?

— Всі до одного подалися вниз до Давсона. В усій країні немає ані жодного тубільця, опріч хіба Вінапі, але й вона із Коюкука, за тисячу верст униз річкою.

М-с Сейзер раптом стало млосно; усмішка їй з уст не зникла, але лице Дейвіда відступило кудись далеко, немов вона його бачила у телескоп. Бантини у хаті затанцювали перед її очима, наче п'яні. Тут її попросили сісти до столу, і за обідом вона опам'яталась. Розмовляла вона мало, та й то здебільшого про країну й погоду. А Дейвід Пейн почав довго розповідати про мілкі літні копальні Долишньої Країни й глибокі зимові Горішньої Країни.

— Ви навіть не питаєте мене, чого я приїхала сюди на північ. Ви, напевне, знаєте.

Вони відійшли від столу, і Дейвід Пейн знову взявся за топорище.

— Чи одержали ви мого листа?

— Із останніх? Думаю, що ні.

Цілком можливо, що він десь мандрує по країні Берч-Крік, або лежить у якогось торговця на Долишній річці. Пошта тут надзвичайно кепська. Ні порядку, ані системи, але...

— Не будьте бовваном, Дейвіде! Поможіть же мені! — промовила вона гострим, авторитетним тоном, що залишився в неї від минулих часів. Чому ж ви не розпитуєте про мене, про тих, що ми колись їх знали. Невже вас світ не цікавить більше? Чи знаєте ви, що чоловік мій помер?

— Невже? Мені дуже жалко! А давно?

— Дейвіде!

Вона мало не розплакалась з досади, але після оцих докорів, що вона їх висловила, їй стало легше на душі.

— Чи ж одержували ви хоч які-небудь листи від мене? Певне одержували, хоча й ніколи не відповідали.

— Останнього листа, де сповіщалось, очевидно, про смерть вашого чоловіка, я не одержав; інші, мабуть, пропали, але всеж таки деякі я дійсно одержав. Я... я читав їх голосно Вінапі, застерігаючи її, щоб знала вона, які злі її білі сестри. І я... я гадаю, що це було їй на користь... Як на вашу думку?

Вона, не звернувши уваги на цей докір, промовляла далі.

— В останньому листі, що ви його не одержали, я сповіщала, як ви вгадали, про смерть полковника Сейзера.

Цьому вже минув рік, і я додала, що, коли ви до мене не приїдете, то я поїду до вас. І ось, обіцяла й приїхала.

— Я не знаю жодної обіцянки.

— А в перших листах!

— Так, ви обіцяли, але я ні про яку обіцянку не просив і не відповів, тим то й вважаю, що не дав на те згоди. Отже, я не знаю такої обіцянки. Але добре пам'ятаю другу обіцянку, що ви її, мабуть, теж пам'ятаєте. Це було дуже давно.

Він випустив з рук топориче і підвів голову. Це було так давно, давно; а все ж я це пам'ятаю так ясно: і день, і хвилину, і кожну подробицю. Були ми з вами обоє в саду, де цвіли троянди, в саду вашої матери. Все брунилося і розцвітало... молода кров весінніми соками грала... і я пригорнув вас до себе, це було

вперше... і поцілував ваші уста. Хіба ж ви не пам'ятаєте?

— Не нагадуйте, Дейвіде, не треба! Я пам'ятаю всю свою ганебну поведінку. Як часто я плакала! Якби ви знали, скільки я вистраждала!

— Тоді ви мені обіцяли... о, та ви тисячу раз повторювали це тими чудовими днями.... Кожний ваш погляд, кожний дотик вашої руки, кожне ваше слово було обіцянкою. А потім, як би це сказати, з'явився чоловік... Він був дуже старий, міг би бути навіть вашим батьком; був не гарний, але з боку громадського порядна людина. Не зробив зла, жив по закону; всі його шанували, і, найголовніше, він володів декількома невеличкими рудокопальнями: було їх з двадцять у нього. Мав ще кілька миль землі; займався ще й комерційними справами. Він.....

— Але ж були й інші причини, — перебила Сейзер; — я казала вам: кепські матеріальні справи моїх батьків, нестаток. Ви ж розумієте, яке було жахливе становище. Я инакше не могла. Це не залежало від моєї волі. Вони жертвували мною. Ні, я сама віддалася на жертву. Як хочете, розумійте. Але, боже! Дейвіде, я відмовила вам! Ви ніколи не були справедливі до мене. Подумайте ж сами, що я пережила!

— Це не залежало від вашої волі? Примусили вас? Ні! Не могло бути такої сили на світі, щоб могла вас примусити поділяти ложе з тим чи з іншим чоловіком.

— Але ж я весь час вас любила! — заперечила вона.

— Я ніяк не міг звикнути до вашого мірива любови, та й досі не звик. Я нічого не розумію.

— Але ж тепер, тепер....

— Ми говорили про людину, з якою ви рішили одружитись. Що то людина була? Чим зачарувала вона вашу душу? Які чесноти були в неї?

— Правда, він був багатир; знався на справах, на відсотках. Мав розум обмежений, але чудово вмів перетягати гроші з чужої до своєї кишені. А закон лише посміхався на це. А коли закон дозволяв, то й християнська етика ухваляла. З громадського погляду він був людина не кепська. Але що це була за людина на мій, на ваш погляд, Карен, коли ми були з вами в саду рож?

— Не забувайте, він уже помер!

— Це справи ані крихітки не міняє! Я питаю вас, хто він був? Груба матеріальна істота, глуха до пісні, сліпа до краси, мертва до всього духовного. Він був жирний від лінощів, з відвислими щоками, і товстий живіт його свідчив про його ненажерливість.

— Але ж він помер. А ми живі тепер... тепер... Хіба ж ви не розумієте? Я була невірною, як ви кажете. Я згрішила. Добре, хай буде так. Чи ж не повинні й ви так само промовляти: — Я згрішив. — Якщо я порушила свої обіцянки, то хіба ж і ви цього не зробили? Де ж ваша любов, що так пишно розцвіла була у садку троянд. Де вона тепер?

— Вона й тепер отут! — гукнув він, палко б'ючи себе в груди кулаком. — Завжди жила тут!

— Я знаю, що ваша любов була велика, що не було більшої на світі, — так говорили ви в саду троянд. І все ж таки тепер вона не досить сильна, коли ви не хочете простити мені, що біля ваших ніг гірко заливаюсь слізьми.

Дейвід Пейн завагався; він хотів щось сказати, але не міг промовити ані слова. Вона

примусила його відкрити своє серце й висловити такі істини, що він їх сам ховав від себе. Вона стояла перед ним в усій своїй красі, осяяна пристрастю, що викликала старі спогади палкішого життя. Він одвернувся від неї, але вона знову, обійшовши, стала перед його очі.

— Погляньте ж на мене, Дейвіде! Погляньте! Адже я та сама, що й тоді була! І ви той самий, якби могли споглянути на себе. Ми не змінились обоє!

Її голова лежала на його плечі, і він уже напів-обняв її своєю рукою... але черкнув раптом сірник, і він схаменувся. Винапі, байдужа до всього, що творилось, засвітила брудну лямпу. Світло, спалахнувши, золотим вогнем запалило її бронзову красу, що яскраво вирізнілася на темному тлі.

— Ви ж бачите, що це не можливо! — промовив Дейвід Пейн, лагідно відстороняючи від себе біляву жінку. — Це ж неможливо! — повторив він, — ніяк неможливо!

— Вислухайте мене, Дейвіде! Адже я не дівчинка, і не з дівчачими ілюзіями, — промовила вона стиха, не сміючи навіть наблизитися до нього. — Я ж уже доросла жінка, і добре все розумію. Звичайно, чоловіки завжди залишаються чоловіками. Проста звичка в цій країні. Це мене не здивувало, і я відразу догадалась. Адже це тільки місцевий шлюб, а не справжній.

— Ми таких питаннів не розв'язуємо в Алясці, — промовив він непевним тоном.

— Я знаю, але....

— Так, це шлюб тільки за місцевими звичаями; більш нічого.

— А діти є у вас?

— Ні.

— Немає й не...

— Не знаю, але ж в усякому разі це неможливо.

- Та ні ж.

Вона знову стала коло його й ласкаво докторкнулась до його смуглявої руки.

— Я чудово знаю звичаї країни. Тут чоловіки завжди так поводяться. Вони не хтять назавжди залишатися тут, відірваними від усього світа. Жінці, чи дівчині, що з нею чоловік прожив де-який час, дають до Торговельної Компанії ордера на харчі за цілий рік, дають трохи грошей, і дівчина чи жінка тоді радісінька.— Сейзер здвинула плечима:— Так само й ви можете зробити з цією дівчиною. Ми забезпечимо її усім, але не на один рік, а на все життя. Скажіть, будь ласка, чим вона була тоді, коли ви її знайшли? Звичайною примітивною дикункою, що влітку їла рибу, а взимку оленину. Не наїдалася досхочу, голодувала. Коли б не ви, такою б вона й залишилась. З'явилися ви, і вона стала щаслива. Залиште ви її, забезпечивши всім, і вона буде ще щасливіша.

— Ні, ні! — запротестував він. — Це несправедливо.

— Слухайте, Дейвіде, ви ж повинні зрозуміти, що вона вам не рівня: між вами немає нічого спільного. Вона споконвічна дикарка, що від землі походить, при землі й залишиться, неспроможна відірватися від неї. Народжена дикаркою, дикаркою й помре. Але ж ми з вами — ви і я — пануюча, розвинена раса, ми — сіль землі, а через те й господарі. Ми створені один для одного. Найсильніша поваба — це расова, а ми ж з вами однієї раси. Розум і чуття це нам велять, сам інстинкт ваш цього вимагає. Цього ви не можете заперечувати. Ви не мо-

жете позбутися попередніх ваших покоління. Ваші предки існували вже тисячу століть, і навіть сто тисяч, і рід ваш не повинен обірватися тут. Не повинен! Ваші предки на це не дозволять. Інстинкт сильніший від волі, раса могутніша від вас! Підемо, Дейвіде, підемо. Ми ще молоді, нас кличе життя, що таке хороше. Підемо!

Він звернув увагу на Вінапі, що вийшла з хатини погодувати собак, і похитав головою на знак заперечення.

Але жінчина рука вже обняла його за шию, і своїм лицем вона притулилась до його лица. Перед ним повстало його суворе життя — марна боротьба з неблаганною стихією, жажливі роки холоду й голоду, первісне, дикунське життя, болісна порожнеча, що її не могло заповнити оте звіряче животіння. А тут з'явилася спокуса, що нашіптує йому про ясні теплі країни, музику, світло і радість, — що викликала спогади минулих часів. Він несвідомо віддався цим примарам. — Перед ним маячили обличчя, уривки забутих подій, веселі години, залунали в ушах звуки пісень, дзвінкий, розкотистий сміх.

— Підемо, Дейвіде, підемо! У мене вистарчить на двох усього. Наш шлях чудовий! — Вона обвела очима бідну обстанову хатини. — У нас вистарчить на двох. Світ коло ніг наших, і всі радощі наші! Ходімо, ходім!

Вона була в його обіймах і вся тремтіла, а він міцно пригорнув її до себе і вже підвівся... Та враз крізь товсті стіни добувся гострий окрик Вінапі: вона розбороняла собак, що покусалися.

Друга картина промайнула перед його очима: в лісі боротьба з ведмедем, пронизливий крик Вінапі і гавкотіння собак, що їх вона нацьковувала на звіря. Сам він серед цієї бійки, за-

хеканий, намагається врятуватися від кривавої смерти. Собаки з переломаними хребтами й розпоротими животами гинуть, виють у безсилих муках; білий сніг червоніє від крові людської й звіриної; лютий, невгамовний ведмідь згріб його, мене і душить. І раптом Вінапі, під час цієї жажливої бійки, простоволоса, з блискучими очима, мов та фурія, накидається на ведмедя, втикаючи кілька разів у нього довгий, мисливський ніж.

Піт проступив йому на лиці.

Він струснув з себе м-с Сейзер, що повисла була на його шиї, і відступився на кілька кроків. Вона, розуміючи, але ще не знаючи, що твориться в його душі, раптом відчула, що втрачає його назавжди, назавжди.

— Дейвіде! Дейвіде! — гукнула: — Я вас не залишу, — не залишу! Якщо ви не поїдете зі мною, то зістануся тут з вами, з вами. Увесь світ для мене ніщо без вас. Я буду вам за дружину отут, у північній країні; я готуватиму вам їжу, годуватиму ваших собак, протоптуватиму дорогу для вас, гребтиму вкупі з вами. Я можу це робити. Я дуже, повірте мені...

В цьому він не сумнівався; дивився на неї, але не підступав ближче. Лице його було суворе й жорстоке; пристрасть погасла в очах.

— Я розрахуюсь з П'ером, і хай він собі звідціля їде з гребцями. Я залишусь тут з вами, і чи буде тут священник, чи ні, з пастором, чи без пастора, — мені однаково. Я піду тепер за вами хоч на край світа. Дейвіде, Дейвіде! Вислухайте мене! Ви кажете, що в минулому я вас чимсь образила, — і це правда, — дозвольте ж тепер мені спокутувати свою провину. Якщо раніш я не вмiла кохати, то дайте мені змогу тепер виявити свою любов до вас!

Вона впала на землю і, заливаючись слізьми, обняла його коліна.

— І ви ж любіть мене! Ви любіть мене! Пожалійте мене! Скільки я за ці довгі роки, чекаючи, вистраждала й витерпіла. Ви собі й уявити не можете!

Він нахилився й підвів її на ноги.

— Слухайте,—промовив він, відчиняючи двері й допомагаючи їй вийти на свіже повітря.— Цього не може бути. Не за нас одних лише доводиться думати. Ви повинні поїхати звідси. Бажаю вам щасливої дороги! Вас чекає важка праця, коли ви доїдете до Шістдесятої Милі, але у вас найкращі на світі гребці, і ви проїдете безпечно. Чи скажете ви мені прощай?

Вона опам'яталась, але дивилася на нього безнадійно.

— А якби... якби Вінапі... — вона завагалась і урвала.

Він угадав невисловлену думку й відповів:

— Так, навіть і в цьому випадку! — і додав: — це цілком не можливо! Про це не треба й думати!

— Поцілуйте мене! — промовила вона тихо, прояснівши на лиці. Тоді одвернулась і пішла геть.

— Здіймайте табор, П'єре — промовила вона до човнаря; він, один з усіх, не спав, чекаючи на м-с Сейзер.

— Нам треба їхати.

При світлі багаття його спостережливе око примітило на її обличчі якесь горе, але він поставився до її наказу, як до звичайнісінької на світі речі.

— Гаразд, мадам! — погодився він.

— А куди поїдемо? В Давсон?

— Ні, — спокійно відказала вона. — Проти води. До Дайї.

Він швидко кинувся до тих, що спали, й почав будити штовхаючи їх ногою й стягаючи з них ковдри; його голос лунав по всьому табору.

В одну мить розібрали шатра м-с Сейзер; горшки й кастрюлі склали до купи; ковдри поскачували. Люди, заточуючись, несли все приладдя до човна. М-с Сейзер стояла на березі й чекала, доки усе навантажать і настелять.

— Треба обігнути острів, — промовив П'єр, випускаючи довгий буксирний мотуз. — Ми поїдемо протокою, де вода тихша; гадаю, що швидко посунемося наперед.

Раптом він почув тупотіння ніг, зашелестила торішня суха трава. Обернувшись, побачив індіанку, оточену кільцем наїжених вовкодавів. Вона наближалася до них. М-с Сейзер примітила, що лице індіанки, яке було таке спокійне під час їхніх завятих змагань, тепер пашіло гнівом.

— Що ви зробили з моїм чоловіком! — раптом мовила вона до м-с Сейзер.

— Він лежить на лаві, немов хворий. Я запитала: що з вами сталось, Дейвіде? Ви хворі? Він, трошки промовчавши, сказав мені: добра дівчино, Вінапі, залиши мене, я згодом поправлюся. Що ви зробили моєму чоловікові? Га? Я думаю, що ви недобра жінка.

М-с Сейзер з цікавістю поглянула на дикунку, що все життя мала прожити з цим чоловіком, тим часом, як її доводилось виїздити самій серед темної ночі.

— Я думаю, що ви недобра жінка, — повторила Вінапі повільним, своєрідним говором людини, що розмовляє не дуже знайомою їй чужою мовою.

— Я думаю, що краще вам залишити нас і більш не приїздити. Га? Як ви думаєте? Адже він у мене один чоловік. Я індійська дівчина, а

ви американська жінка. Ви гарна й знайдете багато чоловіків. Ваші очі блакитні, як небо. Ваше тіло таке біле... ніжне...

Вінапі, не церемонячись, повела пальцем по лиці Сейзер. Та навіть не ворухнулась. П'єр, зробив уже крок, щоб відштовхнути дикунку, але Сейзер не дозволила йому цього зробити, хоч у серці почувала вдячність до нього.

— Все гаразд, П'єре, — мовила, — не турбуйтеся. Будь ласка, залишіть нас.

Він слухняно відійшов у бік, щоб не чути розмови, і там щось собі муркотів під ніс.

— Біленьке й м'якеньке личенько, як у дитини!

Вінапі доторкнулась до щік Карен.

Скоро в нас з'являться москити, і вони вам все лице покусають. Воно набрякне, буде дуже, дуже боліти. Буде багато плям на вашому лиці. Гадаю, що краще вам тепер поїхати звідціль, поки їх ще нема.

Показавши рукою на течію річки, вниз, вона провадила далі:

— Ця дорога йде на Сент-Майкель, а ця, — показуючи вверх, — іде на Дайю. Краще, щоб ви їхали на Дайю. Прощавайте!

М-с Сейзер щиро обняла індійську дівчину, поцілувала її й заплакала. Це надзвичайно здивувало П'єра.

— Шануй його! — гукнула Сейзер: — шануй його! — Швидко зійшла на берег, обернулась і ще раз промовила: — Прощавай! — і миттю опинилась посередині човна.

П'єр пішов за нею і відчалив. Налагодив кермо і дав сигнал. Ле-Гуар заспівав старовинної французької пісні; люди, немов примари, нахилилися над буксирним мотузом; кермове весло різало темні води ріки, і човен поплив у нічну темряву.

НЕЗАБУТНЄ.

Фортюн-Ла-Перл біг глибоким снігом, спотикаючись, плачучи й кленучи свою долю, Аляску, Ном, картярство і людину, яку проткнув ножем.

Гаряча кров замерзала йому на руках; страшна картина ще стояла в очах: людина, що схопившись за край стола, поволі спускається на землю; розкидані фішки й карти, раптовий жах, що опанував усіх, і тоді напружена тиша; круп'є, що зупинились на півслові, завмерлий брязкіт жетонів, злякані обличчя, довгий, затяжний момент мовчання. А далі страшне ревище, що жадало крові й помсти; воно бігло за ним слідом і сполохало все місто, звідкіля він утікав.

— Всю нечисту силу випустили з пекла, — сам до себе, глузуючи, промуркотів він і знову впірнув в якусь пітьму, прямуючи до берега.

Порозчинялись двері, заблищали вогні з хатів, з шатрів і з танцювальних залів повибігали люди, приймаючи участь у погоні. Людський галас, собаче виття вражали його слух, і він ще швидче біг. Шо сили, біг далі.

Поволі гомін позаду затихав. Погоня змінилась лютістю на невдале й безцільне шукання.

Лише одна тінь не відставала від нього; озируючись назад, він бачив, що вона то виринала на безкрайній сніговій поляні, то зовсім зникала в чорній пітьмі, зливаючись з тінню хатини, або перекинутого на березі човна.

Фортюн-Ла-Перл лаявся, лаявся слабо крізь сльози, як знесилена жінка. Він ще глибше пірнув у лабіринт збитого купами льоду, шатрів та покопаних ям. Часто натрапляв на натягнуті скрізь канати, на купи сміття, на безглуздо понабивані кілки і не раз падав на купи водою пригнаного, розкиданого в безладді примерзлого дерева.

Часами йому здавалось, що погоні за ним уже немає, і він зупинявся, щоб відпочити трошки. І тоді відчував, як голова йде йому обертом. Серце калатало, задуха підступала до горла. І знову тінь виринала із п'їтьми, і знову мчав він на-осліп, без пам'яті.

Раптом в його голові блиснула думка, і забобонний жах пробіг по тілі. Тінь не відступна раптом стала в його уяві символом долі картярської. Мовчазна, невблаганна і необорна, вона, справді, здавалася йому тою долею, що за спиною чекає кінця гри, коли готовими грішми доводиться виплачувати вигране й програне. Фортюн-Ла-Перл твердо вірив у те, що бувають зрідка моменти прояснення, коли людський розум звільняється з-під влади часу і простору і, вільний, буває у вічності, читаючи великі події з відкритої кииги майбутнього. Він зрозумів, що цей момент настав для нього самого, а тому, коли, повернуши від берега, знову побіг засипаною снігом тундрою, його вже не злякала тінь, що повставала перед ним що раз ясніше. Власною безпорадністю пригнічений, він зупинився серед безмежної, білої пустелі й обернувся назад. Його правиця вислизнула із рукавиці, і високо піднятий револьвер блиснув у блідому зоряному сьайві.

— Не стріляйте! Я ж без зброї!

Тінь набрала виразних тілесних форм. Фор-

тюн-Ла-Перл, почувши людський голос, аж затремтів і відчув якийсь раптове полегчання.

Можливо, що обставини склалися-б инакше, якби Урі Брем був озброєний тої ночі, коли сидів на лавці в Ель-Дорадо і був свідком того вбивства. Ця-ж причина й примусила його бігти Довгим Шляхом з таким непідходящим йому товаришем.

Як би там не було, він знову крикнув:

— Не стріляйте! Чи ж ви не бачите, що я зовсім без зброї!

— А якого ж ви біса гналися за мною?.. — спитав Ла-Перл, спустивши револьвера.

Урі Брем здвигнув плечима.

— Тепер це справа не пильна. Я хочу, щоб ви пішли зі мною.

— Куди?

— До моєї хатини, на край табору. — Фортюн-Ла-Перл копнув мокасином у сніг і вилаявся найдобрішою лайкою, доводячи Урі Бремові, що той збожеволів.

— Хто ви такий і що я вам таке? — промовив він. — Ви хочете, щоб я з вашої ласки вклав свою голову в петлю?

— Я Урі Брем! — просто відповів той, і моя хатина на краю табору. Я вас не знаю, хто ви й що ви, але ж я бачив, як ви вбили чоловіка; ось кров його ще й досі на вашому рукаві, — і як на другого Каїна, все людство підняло на вас руку. Ви ж не маєте навіть притулку, де-б голову можно було прихилити. А в мене є хатина..

— Ради всього святого, замовчіть мені! — перебив його Фортюн Ла-Перл. — А то буде з вас другий Авель. Що за користь мені з вашої хатини, коли тисячі людей біжать за мною слідом, шукаючи мене скрізь. Я хочу втекти звідціль як найдалі, найдалі, найдалі.

— Але-ж прокляті вони свині. Мені кортить повернутися і ще кого-небудь із них відрядити на той світ, — свині вони. Хай ще буде одна славна різня, і тоді покладу кінець цій паскудній справі. Прожити все життя, боячись за свою шкуру... а ну його до біса оте життя, воно мені вже остогидло! — Він, як непритомний, спинився, пригнічений своїм безнадійним розпачем. Урі Брем скористався з цього моменту.

Був він людина не красномовна. Не було в житті його промови довшої, ніж оця, хіба що та, яку промовив пізніше та в іншому місці.

— Тому я й згадав про свою хатину. Я вас там так гарно заховав, що вас ніхто ніколи не знайде. Харчів у мене досить. Инакше ви ж не зможете нігде заховатися. Собак немає у вас, тай взагалі нічого немає. Море замерзло. Ст.-Майкель — найближчий від вас пост. Посланці рознесуть звістку про вас по всіх усядах. Те-ж саме буде з перевозом коло Анвіку, — отже жадної надії на порятунок. Поживете трохи в мене, поки все це розвіється. Вони всі про вас забудуть через місяць, а може й того менше. Захопляться паничним стремлінням в Йорк, та й ще може чим; тоді можна буде вам іти слідом за ними, під самим носом, а вони цього й не помітять. Я маю свій власний погляд на справедливість. Коли я берегом біг слідом за вами із Ельдорадо, то зовсім не мав на думці видати вас вашим ворогам. Мій власний погляд нічого спільного не має з їхніми поглядами.

Урі Брем раптом зупинився, побачивши, що вбивця виймає з кишені молитовника. При жовтавому світлі полярного саява стояли вони на морозі, поскидавши шапки й рукавиці і руки поклавши на священу книгу.

Урі Брем запрягнувся, що не видасть нікому Фортуна Ла-Перля. Цю присягу Урі Брем ніколи не мав на думці порушити й ніколи її не порушив.

Біля дверей Бремової хати Фортюн-Ла-Перл зупинився, вагаючись, чи йти, чи ні. Його страшенно здивувала ця людина, що з своєї ласки, невідомо через що, дає йому притулок у себе. Проте при світлі свічки хатина йому страшено сподобалась, до того ж і мешканців тут більше не було. Він швидко скрутив цигарку, тим часом, як Брем зварив каву. Його тіло трошки відпочило в теплі, і він, вдаючи якусь недбалість і безпечність, розсівся на лаві, пильно придивляючись крізь дим і вивчаючи Бремове обличчя.

Це було мужнє обличчя. В ньому була якась таємнича сила, захована й нікому невідома. Зморшки на лиці були глибокі, аж скидалися на рубці. В суворих рисах не було ані лагідності, ані юмора.

З-під густих, мохнатих брів визирали сірі, холодні очі. Під випнутими вилицями позначалися глибокі ямки. Підборіддя й щелепи свідчили про стійку упертість, яку підкреслював низький лоб. Ще казав він про те, що людина ця, коли треба, буває нещадна. — Усе було грубе й суворе: і ніс, і губи, і голос, і зморшки коло рота.

Це було обличчя людини, що багато прожила своїми власними думками, людини, що не звикла звертатись до кого-небудь за порадою, що часто по ночах боролась з янголами і зустрічала ранок із щільно замкненими устами, щоб ніхто ні про що не дагадався. Його розум був не широкий, але глибокий. Фортюн-Ла-Перл, навпаки, мав натуру широку, але неглибоку,

тим то й не міг він ніяк зрозуміти Урі Брема, яка то в нього вдача.

Якби Урі Брем сміявся, коли йому радісно, або плакав, коли йому сумно, то він зрозумів бо його, але ж німі, таємничі риси його обличчя були загадкою: Ла-Перл ніяк не міг збагнути захованої в ньому душі.

— Поможіть же мені, добрий чоловіче! — промовив Урі Брем, коли вже трохи попоїли. — Треба опорядкувати, бо може хто з гостей завітає.

Фортюн-Ла-Перл муркнув своє ім'я й почав допомагати господареві.

При стіні стояла лавка, що кінцем упиралася в куток.

Це був немудрий прилад, накладений з укритих мохом колод, що їх пригнало морською хвилею. Грубші кінці в ногах випиналися нерівним рядом. Урі поскидав з них мох під стіною і вийняв з лави три колоди. Тоді відпиляв нерівні кінці і знову вставив, так що нерівний ряд у ногах зялишився такий, як і був. Фортюн приніс із ями-комори кілька мішків з мукою і поклав їх на долівку один на одного під дірою з-під тих трьох підпиляних колод. На них Урі поклав пару довгих морських мішків, а зверху — кілька шарів моху й ковдр. Під цими ковдрами, що простягалися від одного кінця лави до другого, міг спокійно лежати Фортюн-Ла-Перл. Ніхто навіть би й недомислився, що там хтось є.

Протягом найближчих тижнів був трус по всіх хатинах і шалашах у Номі. Не минули нікого. Але Фортюна не знайшли в його куточку. На хату Бремову найменше звернули уваги: нікому ж на думку не спадало, щоб у цьому найгіршому на землі місці можна було знайти вбивця Джона Рандольфа. Після трусу Фортюн-

Ла-Перл виліз з кутка і спокійно собі ходив по хаті. Раз-по-раз закурював цигарки, а то з нудьги розкладав пасьянс. — Хоча вдачею був веселий, жартівливий, та швидко звик до мовчазного Урі Брема. Вони ні про що не розмовляли, а тільки іноді обміркували плани й заходи переслідувачів, говорили про стан дороги і про ціни на собак.

Та й про це говорили не часто і коротенько.

За цей час Фортюн-Ла-Перл почав був придумувати нову систему до гри в карти. Годинами й днями сидів і тільки й те робив, що тасував і здавав; занотовував різні комбінації карт довгими шпальтами, а потім знову тасував і здавав. Нарешті й ця робота йому остогидла, і він сидів, схиливши голову на стіл. Йому ввижались знайомі таверни у Номі, де повно людей, де безугаву працюють круп'є, а стрекотіння рулетної кульки не замовкає аж до самого ранку. Його самотність та свідомість свого горя пригнічували його, що він годинами сидів, не поворухнувшись і оком не зморгнувши. Бувало іноді, що стримувана злоба проривалась і викликала в його гіркі й жалісливі нарікання: мовляв, доля мало всміхається йому, не мав він від неї нічого доброго.

— Життя — погана гра, — повторював він завжди свою одноманітну думку.

— Мені ніколи не щастило. Моя мати породила мене нещасним? З молоком її всмоктав я прокляття. Такий вже мені вийнявся жеребок нещасний. Та чи ж винний я тому? Навіщо ж мати так на мене нарікала? Чому вона не помогла мені стати на ноги? Чому добрі люди не помогли? Навіщо я без копійки грошей приїхав до Сітлю? І чого я, як свиня в болоті, валявся,

їдучи до Номі? Навіщо я зайшов до Ель-Дорадо? Я прямував до Великого Піта за сірниками. І як це так, щоб у мене своїх сірників не було? І навіщо мені забаглося курити? Ви ж, розумієте, що все це завчасу було придумано, чого доброго, ще до мого народження. Ось воно що! Навіщо трапився на моїй дорозі Джон Рандольф, що одночасно зі мною поставив на карту? Хай йому чорт! Так йому й треба! Чому не змовчав він? Не зачекав, щоб я вперед поставив? Адже, він знав, що я майже зовсім програвся. Чому ж це я не стримав себе? Чому-ж? Чому? Чому?

Фортюн-Ла-Перл качався по землі, даремно допитуючи про все сліпу долю.

Підчас таких нападів Урі Брем мовчав і не рухався, тільки сірі очі робились якісь каламутні й тьмяні, наче-б то це його зовсім не цікавило.

Та й правду сказати, ці люди не мали нічого спільного, і навіть Фортюн-Ла-Перл частенько замислювався, що спричинилося тому, що Урі Брем заступився за його.

Нарешті прийшов кінець чеканню.

Людська жадоба крові мусить іноді поступитися перед жадобою золота. Вбивство Джона Рандольфа згодом перейшло в місцеві спогади і нікого вже більше не турбовало. З'явився убивця перед очі людські у Номі, то, звичайно, люди на де-який час відклали-б свій від'їзд у далеку путь, щоб дати справедливості зробити своє діло; але ж у тім-то й річ, що місце перебування Фортюна-Ла-Перля вже зовсім їх не цікавило. У них були пильніші справи. По річищах було багато золота, а на берегах знайшли рубіни. Ось-ось почнеться повідь, а тому люди з великими мішками сквапно лагодилися від-

плисти туди, де за нечувано дешеvu ціну здобувалися дорогі речі.

Отже, однієї ночі Фортюн з Бремом запрягли собак у сані і поїхали на південь зимовою дорогою. Але не зовсім на південь: море було у них на схід від Ст.-Майкеля, вони перейшли межиріччя й поїхали Юконом аж до Анвіка, за кілька сот миль від Юконового гирла. Потім прямували далі на північний схід, мимо Коюкука, Танани й Мінука, — обїхали Великий Поворот коло Форт-Юкона, разів зо два перейшли полярне коло, а потім по узгір'ю подалися на південь. Путь була важка, і Фортюн-Ла-Перл знову здивувався-б, чого ж це мандрує з ним Урі Брем, якби той не пояснив йому, що на Іглі в нього копальні й робітники. Ігл стояв мало не на самім кордоні; за кілька миль вже маяв англійський прапор над казармами в Форт-Кудагі. Далі були: Давсон, Пелі, Файв Фінгерз, Вінди-Арм, Карібу Кросінг, Ліндерман, Чількут і Дайя.

Проминувши Ігл, вони стали спочивати. Це був їхній останній відпочинок. Вставши ранком, мали піти далі різними дорогами. У Фортюна полегчало на серці. Всюди почувалось, що наближається весна; дні що раз довшали. Шлях переходив на Канадську територію. Ось недалеко й воля, сходить сонце, а Велика Межа все ближчає. Світ великий, і він знову міг малювати в своїй уяві пурпуровими кольорами картину майбутнього. Він висвистував підчас сніданку і навіть приспівував уривки пісень. Урі Брем тимчасом запрягав собак і лагодився в дорогу. Кінець кінцем усе було готово, і Фортюнові не терпілося стояти на місці. Тоді Урі Брем підтягнув колоду до вогню і сів на неї.

— Чи чули ви коли небудь про шлях Здохлого Коня? — Він задумливо дивився вгору, а Фортюн сердито покивав головою, нарікаючи на затримку.

— Бувають иноді зустрічі за таких обставин, що ніколи й не забути, — промовляв далі Урі Брем дуже повільним, тихим голосом.

Отож, за таких обставин стрінувся я з однією людиною на шляху Здохлої Коняки. Багато людей зазнало лиха 1897 р. на Білому Перевалі, — отже й не даремно прозвали це місце так. Коні гинули, як москити від перших приморозків, і гнили купами від Скагвея до Бенета; вони здихали на скелях, труїлися на Семіті, пропадали з голоду на озерах. Вони падали в дорозі, як мухи, або топились у річці під тяжкою вагою і розбивалися в щент об скелі. Вони ламали собі ноги в розколинах і, падаючи під вагою, викручували собі в'язи. Иноді й з головою пірнали в болоті і топилися або, напорвшись на позабивані в землю палі, роздирали собі животи. Господарі застрілювали, заморювали їх до смерти роботою. Коні здихали, і люди поверталися до берега, щоб купувати нових коней. Не завжди й добивали їх, багато де-хто залишав знівечену коняку серед дороги, знявши поперед сідло й підкови.

Серця людям або рвалися з одчаю, або кам'яніли, і вони ставали звірями, оті люди, що йшли шляхом Здохлої Коняки.

І ось тут я зустрів людину з серцем і терпінням Христовим. То була чесна людина. Сідаючи відпочивати, він і з коней здіймав вантаж, щоб і кінь міг трохи спочити. За сто мір корму він платив по п'ятдесят доларів і більше. Якщо коні понамулюють собі спину, він підкладав під сідло свої ковдри. Інші-ж люди зовсім не

дбали за коней, і сідла виїдали їм рани з тарілку завбільшки.

Де-які не доглядали, щоб завчасу підкувати коней, коли стирались підкови, і тоді коні збивали собі копита аж до м'яса. А цей чоловік останнього долара витрачав на ухналі. Все це мені дуже добре відомо, бо ми з ним спали на одному ліжку, їли з одного горшка і були один одному, як рідні брати, тоді, як інші люди губили розум і вмирили, проклинаючи бога. Хоч як зморений, він часто спинявся, щоб підтягти, або попустити ремінці; аж сльози на очі йому набігали, дивлячись на це безкрає страждання. У межигір'ї, де коні ставали на задні ноги, а передні підіймаючи, мов ті коти дерлися на стіну, дорога постелилася трупами коней, що позривалися з стежки. І він туг стояв серед пекельного смороду, допомагаючи ділом і ласкавим словом; чекав, поки промине вся валка. Коли часами зривався кінь, він зупиняв усіх, аж поки не дасть якого порятунку. І на це ніхто не смів йому ані слова сказати. Наприкінці дороги один погонич, замучивши п'ятдесят коней, хотів був купити наші. Але ми лише поглянули один на одного та на наших коників гірської породи із східнього Орегону. Він нам пропонував п'ять тисяч доларів, та й до того був нам великий скрут на гроші. але згадали ми отруйну пашу в Саміті, переходи через Скелі, — і мій побратим, ні слова промовивши, поділив коні на двоє: то його, а то були мої. Він поглянув на мене, і ми один одного зрозуміли. Він погнав моїх коней в один бік, а я його в другий. Взяли ми свої рушниці й постріляли всіх коней. Людина, що замучила п'ятдесят коней, без пам'яті нас проклинала за це, аж у горлі захрипла.

Але-ж та людина, що споріднився я з нею, як з рідним братом, на шляху Здохлого Коня...

— То був Джон Рандольф, — з іронією докінчив Фортюн. Урі Брем кивнув головою й промовив:

— Я дуже радий, що ви мене зрозуміли.

— Я готовий, — відповів Ла - Перл, і колишній гіркий вираз з'явився в його очах. — Робіть те, що треба, та тільки скоріше.

Урі Брем підвівся на ноги.

— Я вірив у бога все своє життя. Я вірю, що він любить справедливість. Вірю, що й тепер він дивиться на нас, вибираючи кого-небудь з-поміж нас двох. Я вірю, що моїй правіці призначено виконати волю його. Ця моя віра така дужа, що хочу рівні нам дати шанси. Хай бог сам чинить свій суд над нами.

При цих словах Фортюнові серце радісно застукало. Бремів бог йому був невідомий, але ж він вірив у свою долю, а доля йому сприяла з тієї самої ночі, коли він біг снігом униз до берега.

— Але ж у нас один тільки револьвер, — завважив він.

— Нічого, будемо стріляти по черзі, — відповів Урі Брем; вийняв барабан із кольта і почав його уважно розглядати.

— Давайте, краще картами вирішимо, кому першому стріляти.

Фортюнові, на згадку про карти аж кров заграла, і він витяг колоду з кишені. Урі на знак згоди кивнув головою. Без сумніву, йому й тепер пощастить. Здіймаючи карти для здачі, згадав він чогось про схід сонця, і раптом здригнувся від радості, коли виявилось, що здавати доводилось йому. Він перетасував карти і здав. В Урі не було козиря, Фортюнові

випав туз. Коли вони відмірювали п'ятдесят кроків, йому здавалося, що кордон уже страшенно близько.

— Коли воля божа на те, що ви мене покладете, то собаки і весь припас ваш. В моїй кишені знайдете готову запродажню, — пояснив Урі, ставши проти Фортюнового дула і вип'явши свої широкі груди.

Фортюнові вже ввижався залитий сонцем океан; струснувши з себе це мариво, він націлювався. Був дуже уважний. Двічі спускав руку з револьвером, коли весняний вітер гойдав соснами. Але за третім разом став на одно коліно, схопив міцно обома руками револьвер і стрільнув. Урі крутнувся на місці, скинув руки, заточився і впав на сніг.

Але Фортюн знав, що куля влучила не зовсім гаразд, а то Брем не крутнувся-б.

Коли Урі, перемагаючи своє безсилля, підвівся й, стоячи на вколюшках, сказав дати йому револьвера, Фортюнові заманулося ще раз стрільнути. Але він кинув цю думку. Доля йому досі сприяла, і він почував, що, зробивши злочин, знову зазнає карі. Ні, він буде чесним. До того ж Урі був так важко поранений, що ледве чи достарчить йому сили тримати в руках важкого револьвера, щоб добре націлитися.

— А де ж тепер ваш бог? — глузував він з пораненого, передаючи йому револьвера.

Урі відповів:

— Бог ще не сказав останнього свого слова. Будьте ж наготові: він скоро скаже. Фортюн став до нього обличчям, але повернув груди в бік, щоб менше куди було цілитись. Урі, наче п'яний, хитався, але чекав, поки вітер стихне хоч на хвилинку, щоб краще стріляти.

Револьвер був справді дуже важкий, а тому він

так само, як Фортюн, сумнівався в успіху. Але він все ж таки затиснув його, витягнувши руку над головою, а потім поволі став спускаги вперед і вниз. В ту мить, як тільки з'явилися перед ним Фортюнові груди, він спустив курок.

Фортюн не закрутився на місці....

Але враз веселий Сан-Франсиско потьмарився і згас в його очах. Залитий сонячним світлом сніг зовсім потемнів.

Фортюн-Ла-Перл в останнє заляв свою долю, що й цього разу зрадила його.

СИВАШКА.

— О, якби це я була чоловіком....

В самих словах її не було якоїсь рішучості, але смертельне призирство, що спалахнуло в її чорних очах, таки вплинуло на чоловіків, які були у шатрі.

Томмі, англієць - моряк, збентежився, а галантний Дик Гемфриз, корнвельський рибалка, колишній капіталіст і власник американських лососиних промислів, як завжди, дивився на неї променисто-лагідними очима.

Він віддав жінкам більшу частину свого грубого серця, а тому ставився до них поблажливо, коли вони химерували, або коли їхній обмежений світогляд перешкоджав їм бачити речі такими, які вони є. Ось чому промовчали ці два чоловіки, три дні тому давши притулок у своєму шатрі зовсім майже замерзлій жінці. Вони її обігріли, нагодували й врятували її речі від носіїв-індійців. За них чимало доларів довелось заплатити, та ще довелося вчинити маленьку демонстрацію Дикові Гемфризіві, що тримав увесь час напоготові вінчестера, поки Томі поділяв платню по-між індіями. Сама собою справа була не великої ваги, але мала велике значіння для жінки, що відважилась на таку небезпечну мандрівку, підчас не менш небезпечного натиску на Клондайк в 1897 р. Чоловіки заняті були своїми власними нагальними справами, та косим оком дивилися, коли

жінка наважувалась мандрувати на північ сама, щоб перебути там сувору полярну зиму.

— Якби я була чоловіком, то знала б, що мені чинити! — повторила Моллі, блиснувши очима, де відбилася зосереджена настирливість п'яти покоління, що народилися в Америці.

Раптом усі замовкли. Томмі засунув у юконську піч деко з сухарями й підкинув трохи дров. В його жилах під смуглявою шкірою розливалася гаряча кров, і коли він нагнувся, шия йому почервоніла.

Дик трьохкутною, морською гółкою пришивав якісь ремінці до її пакунків; його лагідність ані крихітки не порушив вибух жіночого обурення, що ось-ось загрожував потрясти це бите вітрами, стареньке шатро.

— Ну, й що ж було б, коли б ви були чоловіком? — лагідно запитав він. Трьохкутня голка застрягла в сировій шкірі, і він на хвилину припинив свою працю.

— Коли б я була чоловіком, то негайно прив'язала б собі ремінці до спини й подалася б у дорогу. Я-б не чекала в таборі, аж поки замерзне Юкон; в мене-ж бо ще з половину вантажу не перевезено. А ви, ви чоловіки й сидите отут, склавши руки, боячись вітру й дощу. Кажу вам просто: наші янкї зовсім не такі, як ви. Вони-б відразу поїхали до Давсона, хоч би довелось їхати крізь пекельний вогонь. А ви... ви... ах, як би я хотіла бути чоловіком!

— Я дуже радий, моя дорога, що ви не чоловік.

Дик Гемфріз швидко засилив нитку у голку.

Бурливий вітер з силою накинувся на шатро, і мерзлий дощ злісно застукав по полотні. Дим, затриманий вітром, повертався назад дверцятами грубки з уїдлигим запахом чатини.

— О боже! Чому жінки не здібні відчути

голос розуму! Томмі в темному кутку підвів голову й подивився на жінку своїми заплаканими від диму очима.

— Невже чоловік зовсім неспроможний довести своєї мужності? — Томі з лайкою підвівся й почав зривати шатра. Вони всі трое виглянули на двір. Картина, що вони побачили, мало їх потішала. Поблизу стояло кілька намочених шатрів; далі спускався крутий берег аж до узгір'я, де шумуючи спадала гірська вода.

Подекуди росли дрібні сосни на алювіяльному ґрунті; вони вказували на близькість смуги будівельного лісу. А далі, на протилежному схилі, ледве білили крізь дощову завісу невиразні обриси глетчера.

Якраз у цей час, коли вони дивились, обвалилась униз величезна передня частина глетчера; страшенний гуркіт покрив пронизливе голосіння бурі.

Моллі мимоволі відступилась.

— Дивіться, жінко. Дивіться добре! Чи ж можливо йти протягом трьох миль в найлютішу бурю, аж до озера Кратера, через два льодовці, слизькими скелями, йти в брід по коліна бурхливою річкою? Дивіться ж, кажу вам, жінко—янкі! Дивіться! Ось де ваші чоловіки—янкі!

Томмі люто показав рукою в бік, де стояли шатра.

— Янкі! Мамині мазунчики! В дорозі вони, чи що? Чи хоч у одного з них прив'язані ремінці до спини? А ви ще хочете вчити нас, чоловіків, нашій же роботі! Дивіться ж!

Друга величезна гора, відірвавшись од глетчера, покотилася вниз. Вітер вдерався у відкритий прохід шатра, надимаючи його боки; шатро загойдалося, як величезний пухир, при-

в'язаний лінвами. Навколо їх закрутився дим, а гострий град зашмагав по тілу. Томмі швидко затягнув кінці шатра і повернувся до вогню. Дик Гемфріз, кинувши в куток полагоджене дорожнє реміння, закурив люльку. Навіть Моллі на цей раз переконало те, що вона побачила.

— Але ж там моє плаття! — мало не крізь сльози промовила вона; в цю хвилю жіночість таки перемогла. — Вони лежать у ямі зверху і можуть зовсім зіпсуватись. Чувте, кажу вам, що можуть зовсім зіпсуватись.

— Нічого, нічого! — промовив Дик: — Не хвилюйтесь, моя мила. Я вже досить старий, можу бути братом вашого батька, бо ж у мене дочка старша від вас. Я вам накуплю різного вбрання, коли ми доберемося до Давсона, останніх своїх доларів не пожалію.

— Коли ж то ми приїдемо до Давсона? — призирило знову захлинуло її хвилину. — Скоріше ви згинете де-небудь у дорозі. Ви ж утопитесь у болотяній калюжі. Ви... ви... британці... Ці слова раптово вихопилися в неї, у них вилилось все її обурення. Якщо ці слова не примусять їх рухнутися з місця, то вже ніщо не може. Томі знову почервонів, як рак; але тримав язик за зубами.

Очі Дикові трошки пом'якшали. Він мав ту перевагу проти Томі, що колись була в його за дружину біла жінка. Спадковість п'яти американських поколінь за де-яких обставин є не зовсім зручна; одною з таких «обставин» у данному разі було неминуче сусідство з одноплеменцями: ті чоловіки були британці. Її предки і нащадки тих предків на морі й на суходолі завжди воювали з ними та їхніми предками. Так само вони й далі воюватимуть. Треба ж було їй виправдати традиції своєї раси.

Вона була жінка сучасна, але у її крові кипіло всевладне минуле. Це не одна Моллі Травіс взувала резинові чоботи, одягала непромокальний плащ та реміння на спину, ні, в її особі це робили тисячі, десятки тисяч її попередників; вони й передали їй оте енергійне підборіддя, оту рішучість в її очах. Моллі Травіс хотіла засоромити оцих британців, бо незчисленні тіні минулого стверджували панування своєї раси.

Чоловіки їй у цьому не заважали. Дик тільки запропонував був свій цератовий плащ, тому що її макінтош у таку погоду захистить не більше, як звичайний папір. Але вона з призирством відмовилась від його послуг, натякаючи на свою самостійність. Отож він, докурюючи люльку, не промовив більше ні слова, аж доки вона, одгорнувши поли шатряні, пішла залитим водою слідом.

— Як на твою думку, чи дійде вона? — вигляд Дика перечив його байдужій інтонації голоса.

— Ви питаєте, чи дійде вона? Якщо вона й витримає таке повітря, поки дійде до ямикомірки, то все одно збожеволіє від мук і холоду. Чи витримає вона? Та вона ж збожеволіє. Ви ж сами знаєте, Дик. Об'їжджали ж ви навколо рогу Горн. Знаєте, чи добре то лежати зверху, між обмерзлими вітрилами, підчас хуртовини, коли б'є тебе сніг і град, лежати доти, що аж ладен заридати, мов та дитина мала.

— Плаття! Вона за плаття хвилюється! Вона ж тепер не зможе відрізнити спідниці від кастрюлі, чи чайника.

— Я думаю, що нам не слід було й відпустити її.

— Еге. Спробували б ви не пустити її, то присягаюсь, що вона оце шатро чисто розтро-

щила б. Біда з нею, що вона дуже відважна. Але це її трошки присмирить.

— Так, — погодився Дик. — Вона дуже горда. Але все ж таки добра дівчина. Трохи дурненька, що вигадала собі таку мандрівку, але значно ліпша за ту породу жінок, «підійми мене й понеси мене». Вона з нашої породи, і ми повинні вважати на неї. Адже, жінка вигодовує і виховує чоловіка. Ми ж не здобудемо мужності від таких жінок, що звать себе жінками лише тому, що носять спідниці. Кішка, а не корова викохує тигра.

— А якщо вони безрозсудливі, то ми що, повинні миритися з цим? Чи ж не так?

— Це ще питання: якщо гострим ножем поріжешся швидше, ніж тупим, то це ще не значить, що ми повинні його затуплювати об залізо.

— Воно цілком правдиво, але коли повстає питання про жінок, то я б скоріше віддав перевагу жінкам з тупим лезом.

— Ну, що ж ви з приводу цього знаєте? — запитав Дик.

— Де що...

Томм вийняв пару Молліних панчох і почав сушити їх, розклавши на колінах.

Дик, дивлячись на нього трошки з пересердя, почав і собі витягати з Молліного мішка вогкі речі, щоб трохи просушити їх коло печи.

— А мені здавалось, що ви говорили, ніби то ніколи не були одружені, — сказав він.

— Невже? Та я й не був одружений... ні, що я кажу, — я ж був одружений, та ще й з якою жінкою: здається, в світі не було подібної до неї.

— Що, може зірвалось з якоря? — Дик широко махнув рукою.

— Так, від родів, — додав Томмі, промовчавши

трошки. — Біб бурхливо кипів на передній комфорці, і він пересунув горщик на холодніше місце. Потім скалкою перегорнув сухарі, щоб визначити їхній стан, і поклав їх на бік, накривши мокрим рушником. Дик, по чоловічому заховавши свою цікавість, мовчки вичікував.

— То була жінка, зовсім неподібна до Моллі. З племені Сивашів.

— Дик кивнув головою.

— Вона була не горда і добра; поділяла з чоловіком і горе, і радість: не відсахалася його в біді. Гребла не гірше за наших човнарів, а голод і напасть терпіла, як Іов. У бурю керувала лодкою й вітрилами, мов справжній моряк. Одного разу ми подались з нею шукати золота, вверх Теслінською дорогою, мимо Озера Несподіванок і Літл-Йеллоу-Гед. Харчові припаси в нас вийшли, і ми вже собак поїдали. Але скоро й собак не стало, і ми почали їсти упряж, мокасини й хутра. Ніколи жадних нарікань, ніякого «підійми мене, неси мене». До нашого від'їзду вона мені лише сказала: «Потурбуйся за харчі», але як оце скоїлось таке лихо, то вона ніколи не докоряла мені словом «я ж тобі казала», а навпаки:—«Нічого, Томмі»,— говорила мені, а сама з дня на день так слабшала, що ледве могла підняти лижву, а ноги її були всі в ранах. — Нічого, — казала, — я скоріше ладна була б терпіти голод, аби бути твоєю дружиною, Томмі, аніж що-дня розкішно обідати і бути клуч¹⁾ великого вождя Джорджа. Джордж був вождем чількутів і дуже хотів одружитися з нею.

— То були чудові дні. І сам я був не аби-який хлопець, коли вперше попав на їхній бе-

1) Ключ—жінка.

рег. Сівши на китоловну лодку Північна Зоря, я поїхав до Аналяски, а звідти аж до Сітки, полюючи на видр.—Тоді я стрінувся з Щасливим Джеком,—ви його знаєте?

— Я колись доручив йому свої речі в Колумбії,—обізвався Дик:—Він був людина нестримана; здається ж так? Любив страшенно жінок і віскі.

— Він самий і є. Ми ж їздили з ним торгувати аж два сезони ковдрами і всякою всячиною. Потім я здобув собі власну шлюпку, і, щоб не залишити його самого, поїхав на Джюно, де й зустрів Кіллісну; я її просто звав Тиллі. Зустрів її на березі, на індійському бенькеті. Вождь Джордж, щойно закінчивши сезонну торгівлю із Стиксами, за Перевалами, приїхав з Дайї мало не з цілою половиною свого племені. На танцях було багато сивашів, і лише я один білий. Ніхто мене не знав, окрім декількох молодих індійців, яких я зустрів по дорозі до Сітки, але історію кожного з них я вже знав від Джека-Щасливця.

— Всі розмовляли чінукським діалектом, і не догадуючись, що знав я його краще, ніж вони,—найбільше ляпали язиками дві дівчині, що втікли із Міссії Гейна, що на Лінському каналі. Вони були такі чепурненькі, чарівні дівчатка,—мені навіть прийшло на думку позаліцятися до них,—але вони були такі молоденькі! Бачите,—в них були трошки гостренькі язики. А як я до того ще й був новою людиною, то вони й почали глузувати з мене: і на думку їм не спадало, що я розумію кожнісіньке їхнє слово.

Наче не примічаючи цього, я почав танцювати з Тиллі, і що більше ми танцювали, то більше подобались одно одному.

— Він шукає собі жінки, — промовила одна дівчина.

— Мало шансів, — відповіла друга, — він знайде її тоді, коли сами жінки шукатимуть його.

— Молоді чоловіки й жінки, оточивши нас з усіх боків, всміхались і реготали, повторюючи її слова.

— Але ж він гарненький хлопець, — промовила перша дівчина.

Я не заперечую, що тоді обличчя моє було гладеньке й молоденьке, але мене давно вже мали за дорослого, тим то й слова її мене розлютували.

— Танцює з Джорджовою дівчиною, — промовила друга; — задасть же йому Джордж, бабахнувши веслом, що аж дух з нього вийде. Вождь Джордж, що був досить сумний, почувши ці слова, аж зареготав, хльостаючи себе руками по колінах. З нього був безцеремонний халамидник і він дійсно міг би віддубасити мене веслом.

— Хто ці дівчата? — запитав я Тиллі, коли ми опинились з нею в центрі кола. І тільки-но вона мені назвала їхні ймення, як я пригадав усе, що про них оповідав Джек — Щасливець. А він про них усе докладно знав, навіть те, чого й їхнє плем'я не підозрювало. Але я про все поки що мовчав і далі залицявся до Тиллі, не зважаючи на дотепні слівця дівчат та регіт слухачів. — Почекай трошки, Томмі, почекай — промовив я сам до себе. І я чекав, аж поки танці скінчилися; вождь Джордж приніс мені весло, для мене приготовлене. Всі сподівались якоїсь пригоди, коли ми перестали танцювати, але тоді я спокійно ввійшов в їхню гушавину, далі танцюючи. Дівчата з Місії знову насміхались, кинувши на мою адресу кілька слів. Я страшенно

обурився, але все ж таки не міг стриматись від сміху. Я несподівано обернувся до них.

— Чи скоро ви скінчите? — запитав я. — Подивились би ви тоді на них, коли вони почули від мене чінукську розмову. А слів я тоді не жалів. Я оповів їм усе про них самих, про їхніх батьків, матерів, сестер, братів, — усе, геть усе про всіх. Я викладав їм усі їхні гидкі вчинки, шахрайства, соромицькі пригоди. Я соромив їх безжалісливо. З усіх боків нас оточили. Вони зроду не чули білої людини, щоб так вільно з ними розмовляла їхньою говіркою. Всі реготали, опріч дівчат із Місії. Навіть сам вождь Джордж забув про те, щоб почастивати мене веслом, відчувши, мабуть, повагу до мене.

— А дівчата ж то...

— Перестаньте, Томмі, — вигукували вони, заходячись гіркими слізьми. — Будь ласка, просимо вас, перестаньте. Ми будемо добрі до вас. Присягаємось вам, Томмі.

Але я їх добре знав і ганьбив далі, на чім світ стоїть. Я не переставав, аж вони кинулись мені до ніг, благаючи замовчати. Я раптом поглянув на вождя Джорджа; він і сам не знав, що йому роботи, і тільки засміявся глухим сміхом.

Отакі-то були справи. Коли я розлучався тієї ночі з Тиллі, я їй обіцяв, що залишуся в їхній місцевості на тиждень і хтів-би ще з нею побачитись.

Вона була не з тих жінок, що вміють не зраджувати своєї радості чи горя, а вдавати з себе байдужу; ні, вона одверто зраділа, як чесна дівчина. Справді, чудова дівчина! Мене ані крихітки не дивувало, що Джордж закохався в неї.

Але перемога була на моєму боці. Весь вітер, — так мовити, — вийшов з його вітрил і по-

чав надимати мої. Я хотів взяти її на човна й поплисти вниз до острова Врангель. Нехай би тоді посвистів,

Але не судилося мені так легко її здобути. Виявилось, що вона живе у свого дядька — опікуна, чи як він там у них зветься, і що цей дядько помирає від сухот чи якоїсь іншої легенної хвороби. Був він то добрий до неї, то злий, але вона не хотіла його кидати перед смертю. Перед своїм від'їздом я зайшов був до нього, щоб довідатись, скільки йому ще залишилося жити, але старий халамидник уже обіцяв її вождю Джорджові і, побачивши мене, так розлютувався, що аж кривлею почав харкати.

— Приїзди за мною, Томмі, і забери мене, — промовила вона, коли ми прощалися з нею на березі. — Добре, — кажу я, — приїду, якщо мене покличеш. — І я почав цілувати її, як цілують білі, коли вони закохані; цілував її так, що вона аж вся затремтіла, як осина. Я ж тоді аж до того знепритомнів, що хотів був іти до її дядька, щоб скоріше його відрядити на той світ.

Отож поїхав я до острова Врангель мимо Ст.-Мері, доїхав аж до самого Квін Чарлота, торгуючи, розвозячи віскі, промишляючи, чим попало.

Наставала сувора зима, і я вже був повернувся до Джюно, як одержав несподівано звісточку.

— Приїздіть, — промовив старець, що приніс листа. — Кіллісну сказала, щоб ви негайно приїздили.

— А що таке? — запитав я.

— Вождь Джордж, — каже старець, — хоче одружитись з Кіллісну.

Але ж і холод був лютий. Такий їдкий був північний вітер, що солоня вода, яка бриз-

кала на палубу, вмить замерзала. І ось, за таких жахливих обставин, майже протягом 100 миль я пробивався до Дайї.

Зі мною був супроводник з острова Дуглас, але в дорозі його змило хвилею з корабля. Я тричі повертався на те саме місце, гадаючи його знайти, але й сліду його не бачив.

— Мабуть заляк від холоду, — перебив його Дик, розвішуючи Молліні спіднички, щоб трохи просушити, — пішов на дно, як камінь.

— Я теж так думаю. Отож я доїхав сам і був уже напів-мертвий, коли пізно ввечері добився до Дайї. Морський приплив поміг мені підтягти шлюпку аж до самого берега, в тихе гирло ріки, де я знайшов притулок від негоди. А далі неможливо було плисти, бо замерзла прісна вода. Гарделі й блоки до того пообмерзали, що я навіть не відважувався спустити клівер чи головне вітрило.

Передусім я вихилив пінту віскі, а тоді, залишивши все, як воно було, готове до відплиття, і закутавшись у ковдру, попрямував полем просто до табору. Не було й сумніву, що готується великий бенькет. Чількути прибули всі до єдиного, з собаками, дітьми, човнами, та ще oprіч них плем'я Собачих Вух, плем'я Маленького Лосося і Місії. П'ятьсот душ їх з'явилося на весілля Тиллі, і миль за двадцять жодного білого. Закутавши голову ковдрою, я просувався на самий перед поміж собаками й дітьми, і ніхто навіть уваги не звернув на мене.

Весілля відбувалося на широкій прогаліні, оточеній деревами; великі багаття горіли, і сніг мокасінами так міцно притоптали, що був він твердий, немав портландський цемент. Поблизу мене стояла Тиллі, вся в намистах, у яскраво-червоному вбранні, а проти неї стояв вождь

Джордж та його головні під-ватажки. Шама-нові допомагали відомі знахурі з інших племен.

Мені аж мороз проходив по тілі, коли я дивився на те чортovinня, яке вони виробляли. І раптом я подумав: а щоб, справді, сказали ліверпульські мешканці, якби це тут мене побачили? Я згадав золотоволосу Гассі, що її брата я після першої своєї подорожи добре відлупцював за те, що не дозволяв матросові женихатись з його сестрою. Згадавши про Гассі, я поглянув на Тиллі.

Чудний цей старий світ, — подумав я. — Людина йде таким шляхом, що й матері про це не снилось.

Так ось як воно було. Коли піднявся страшенний галас, загуркотіли барабани з моржевої шкіри, і жерці почали виспівувати своїх пісень, — я промовив:

— Чи готова ти? — Боже! і оком не змигнула, рухом не зрадила себе, жоден мускул не здригнувся.

— Я знала все, — відповіла вона повільно і спокійно, як тиха весняна повідь:

— А куди?

— До високого берега, на самий край льоду, — промовив я впошепки. — Як тільки я крикну, то ти зараз же й біжи.

Не знаю, чи говорив я вам, що там була тьма собак. Так, їх було безліч. Тинялися геть усюди, — приручені вовки, та й годі. Коли вони вироджуються, то їх пускають у ліс до диких вовків, і звідтіля вони вже повертаються справжніми забіяками. Коло самих моїх ніг лежав один великий звір, а позаду другий. Я зловив одного з них за хвіст і так скрутив його, що він аж хруснув і зломився. Коли він розняв щелепи, щоб схопити мене за руку, я живо пій-

мав другого собаку і кинув першому прямо в пашу.

— Біжи! — гукнув я до Тиллі. — Ви знаєте, як гризуться собаки. В одну мить цілими сотнями вони вже лютували, гризлись, кидались одна на одну, валили з ніг дітей і скво; серед усього табору стався переполох.

Тиллі вислизнула, і я слідом за нею. Але коли я поглянув назад, то чорт спокусив мене повернутись; я так і зробив: скинувши з себе ковдру, пішов назад.

Собак уже встигли вгамувати, і натовп трохи починав приходити до пам'яті. Всі місця переплутались, ніхто й не примітив, що Тиллі зникла.

— Агов! — промовив я, схопивши за руку вождя Джорджа. Бажаю тобі, щоб дим твого шлюбного багаття підіймався як найвище, і щоб Стікси твої принесли хутра тобі на весну, як найбільше.

Скажу вам щирю правду, Дик. Зрадів же він тоді страшенно. Адже він переміг мене, збираючись одружитись з Тиллі.

Чому-б не повеличатись йому передо мною. Звістка про те, що я закоханий був у Тиллі, розійшлась усюди, по всіх таборах, і моя присутність надавала йому ще більше гордості.

Мене всі впізнали, бо був я без ковдри, і стиха почали насміхатися. Це було чудово. А ще краще було, коли я почав удавати, ніби нічого не знаю й не розумію.

— У чому справа? — запитав я. — Хто це з вас одружується?

— Вождь Джордж, — відповів шаман, пизенько вклонившись йому.

— А я думав, що він має аж дві ключі¹⁾.

¹⁾ Жінки.

— Він бере ще й третю, — вклонився вдруге шаман.

— Ось воно що! — І я відвернувся, наче це мене не цікавило.

Але справа повернула в інший бік, через те, що всі почали виспівувати: — Кіллісну! Кіллісну!

— Що за Кіллісну? — запитав я.

— Кіллісну, ключ вождя Джорджа, — гукали всі. — Я підскочив і скинув очима на вождя Джорджа. Він кинув головою, випнувши груди вперед.

— Вона не буде вашою ключ, — сказав я урочисто, а його лице аж почорніло, і рука намацала ніж.

— Дивіться! — сказав я: прийнявши позу великого знахуря. Стежте за моїм димом!

Я зняв рукавиці, закачав рукави і замахав руками в повітрі.

— Кіллісну! — гукнув я: — Кіллісну! Кіллісну!

Я чарував, і тому вони всі полякались. Дивились на мене, тим то й не примічали відсутності Тиллі.

— Потім я ще тричі гукнув: Кіллісну і, зачекавши трохи, знов тричі. Все це я робив для більшої таємничості, щоби вплинути на їхні нерви. Вождь Джордж ніяк не міг зрозуміти, чого я добивався. і хтів був мені заборонити, але шамани сказали, що треба трошки почекати, щоб побачити, що я робитиму, а тоді перемогти мене словами, чи дією. Та й до того він був марновірна людина і, мабуть, трохи боявся магії білої людини.

— Тоді я знову почав кликати Кіллісну, протяжно й ніжно заводячи по-вовчому, що аж жінки здригнулись, а чоловіки споважнілі.

— Дивіться! — Я стрибив уперед, показуючи пальцем на гурт скво. Розумієте, легше обманути жінку, ніж чоловіка.

— Дивіться!

Я підняв палець уверх, немов стежачи за льотом пташки: високо, високо, прямо над головою, наче слідкуючи очима, доки вона не зникла в небі.

— Кіллісну! — гукнув я, дивлячись на вождя Джорджа і вказуючи пальцем уверх, і повторив: — Кіллісну!

— Заприсягаюсь тобі, Дик, що обманом я таки добився свого. Принаймні половина з них бачила, як Тиллі зникла в повітрі. Я ручуся, що вони бачили події ще дивніші, коли пили в Джюно моє віскі. Чому-б мені їх не обманути, коли я продавав їм у закоркованих пляшках злих духів? Де-які жінки верещали, люди гуртками про щось шепталися між собою. Я схрестив руки на грудях і підняв високо голову, а вони почали далі від мене відступатись. Якраз прийшов час мені зникнути, але раптом вождь Джордж гукнув:

— Схопіть його!

Трое, чи четверо з них підійшли до мене, але я швидко закруктився, зробивши кілька пасів у повітрі, натякаючи, що й їх можу послати вверх слідом за Тиллі.

І як тобі здається, чи хоч пальцем вони мене зачіпили? Ні за що в світі. Вождь Джордж знову показав на мене, але з них ніхто й з місця не ворухнувся. Тоді він сам хотів був мене взяти, але я повторив свій фокус, і його рука відсахнулась од мене.

— Хай ваші шамани пророблять таке чудо, яке я вам показав сьогодні, — сказав я. — Хай вони викличуть Кіллісну з неба, куди я її послав.

Але жерці, мабуть, почували обмеженість своєї сили:

— Хай діти ваші множаться, як з ікри лососі, — промовив я, шукаючи хвилинок, щоб утекти, — хай довго ще стоїть на цій землі ваш племенний тотем. Хай вічно буде дим над вашим табором!

Але коли б оці халамидники бачили, як я втівав від них на берег до човна, то напевне подумали б, що чари й на мене почали діяти. Тиллі трохи зогрівалась тим, що відбивала лід навколо шлюпки і була вже наготові, щоб вирушати в путь. Боже, як ми втікали, як ревів за нами вітер, як замерзала вода за кожним змахом весла! Вітрила були спущені; я керував, а Тиллі рубала лід. Прошло отак з пів-ночі, аж поки ми прибилися до берега острова Поркюпайн¹⁾, де ми, тремтячи від холоду, сиділи в мокрих ковдрах, а Тиллі коло грудей сушила сірники.

Отже, як бачите, я трохи знаюся на цьому. Протягом семи років ми жили з нею вкупі, як чоловік і жінка; поділяли і радість, і горе. А потім якось несподівано вона серед зими померла, померла від родів, там угорі, біля станції Чількут. Вона тримала мене за руку до останньої хвилини; двері і вікна, з середини, в хаті, вже вкривалися товстим шаром льоду.

На дворі — самотнє вовче виття і тиша; в хаті — смерть і тиша.

Ви, Дик, не чули цієї тиші. Дай вам, боже, ніколи її не чути, сидячи коло людини, що помирає. Віддих її — мов свист сирени, а серце б'ється, б'ється, б'ється як приплив на березі морському.

¹⁾ Дикобраз.

Так, Дик, вона була сивашка, але справжня жінка. Біла, Дик, наскрізь біла. В останню хвилину вона промовила:

— Бережи мою перинку. Томмі, бережи її завжди.

Я обіцяв їй волю вчинити. Тоді вона відкрила свої очі, повні муки й страждання.

Я була тобі доброю жінкою, Томмі, а тому хочу, щоб ти мені обіцяв... обіцяв... Слова немов їй застрягли у горлі.

— Я хочу, щоб ти мені обіцяв, коли вдруге одружишся, то бери білу, неодмінно білу, не треба більше сивашок, Томмі, не треба. Я знаю, тепер у Джюно багато білих жінок. Я знаю, білі на тебе пальцем показують: ось чоловік скво; білі жінки відвертають голови і не хтять навіть дивитися на тебе; вони не пускають тебе до помешкання, як інших чоловіків. І через що? А через те, що твоя жінка сивашка. Хіба ж неправда? Не добре це. Тому я й умираю. Обіцяй мені. Поцілуй мене на знак того, що даєш обіцянку.

Я її поцілував, і вона задрімала.

— Це буде добре... добре... — шептала вона. В кінці, коли виходив з неї вже останній дух, я приклав вухо аж до самих її губ; вона в останнє опам'яталась.

— Згадай, Томмі, згадай про мою перинку.

І потім вона померла. Померла від родів, там, на станції Чількут.

Буря налетіла на шатро і мало не перекинула його. Дик набив люльку. Томмі, заваривши чай, відсунув чайник у бік, на випадок, що повернеться Моллі.

А де ж у той час була дівчина з блискучими очима й кров'ю янкі? Снігом засліплена, вона, падаючи, повзла на руках і колінах, за-

дихалася од вітру, шукала шатра. Величезний клумак, що був у неї на плечах, все ж таки міцно витримував натиск оскаженої бурі.

Вона до того зморилась, що не могла навіть відв'язати полу, щоб увійти в шатро. Помогли Дик і Томмі. Потім, набравшись духу, напруживши всі свої сили, вона ледве влізла, заточилась і знесилена впала на землю. Томмі живо здійняв клумак з її плечей. Почувсь брязкіт посуду. Дик, наливаючи віскі у шклянку, підморгнув Томмі; той відповів йому: — Плаття, — прешепотів він, але Дик докірливо похитав головою.

— Ось що, маленька жіночко, — промовив він, після того, як Моллі, випивши віскі, трошки підкріпилась. — Тут є сухий одяг: передягніться швидко. А ми тимчасом вийдемо та позастромлюємо коли в шатро, щоб трошки підміцнити. Потім ви нас покличете, і ми будем обідати. Скажете ж нам, коли буде готово!

— Можу тепер заприсягтися вам, Дик, що після цього в неї вже нема тієї відваги, що раніш була, — промовив Томмі, коли вони порачкували проти вітру.

— Але ж та відвага її красить, — відповів Дик, нахилиючи голову, бо ціла хвиля наморози несподівано налетіла на них з по-за шатра. — Це ж та сама відвага, що її набиралися й ми з молоком матернім, і що спокон віку жила в народі нашому!

ЛЮДИНА З РУБЦЕМ НА ЩОЦІ

Усе своє життя Джекоб Кент був над міру скупий. Ця скнарість породила тяжке зневір'я що до людей; розум і вдача зазнали такої зміни, що став він людиною зовсім неприємною; ніхто з ним не хотів мати ніяких справ. Та ще й до того його напали галюцинації; був він упертий в своїх поглядах. Ще з молодих років був ткачем, але золота Клондайкова пропасниця, отруївши йому кров, відірвала його від варстата.

Його хатина стояла на-півдороги між постом Шісдесятя Миля і Стюарт-рікою; люди, що звикли йти цією дорогою на Давсон, мали його за грабіжника-барона, що сидить у тверджі й вимагає мита з усіх, хто проходить його поганою дорогою. Але більшість мало культурних мандрівників, що йшли з Стюарт-ріки, не дуже добре знали історію минулих віків, а тому инакше характеризували його, вживаючи здебільшого різних крутих виразів.

Між иншим, хатина та була не його власна, її збудували кілька років тому два рудокопи, що мали там тимчасовий притулок. То були дуже гостинні хлопці; мандрівники так звикли зупинятися там, що заходили на-ніч до цієї хатини і тоді, коли рудокопи вже давно її покинули. Це було дуже зручно, бо-ж не треба було розташовуватись табором, гаяти час, коли була готова хатина. Існував навіть там неписаний закон, що кожний мандрівник, виходячи,

залишав в'язку дров для нового гостя. Рідко було так, щоб не збиралося на-ніч душ зо двадцять, а то й двадцять.

Джекоб Кент, помітивши це, самовласно помістився й запанував у цій хатині. Від того часу всі мандрівники мусіли платити по долару з душі за право спати на долівці.

Джекоб Кент сам пильно зважував пісок, та ще й не без того, щоб кого-небудь не обшахраїти.

Та ще й таке завів він у себе, що посто-яльці носили йому воду й рубали дрова. Звичайно, це було явне розбищацтво, і жертвою його був лагідний нарід, що ненавидячи його, все-ж таки дозволяв йому чинити беззаконство.

Якось одного квітневого дня сидів він біля дверей,—ні дати, ні взяти, хижий павук; милуючись промінням воскреслого сонця, виглядав ситих мух собі на поживу. Неначе крижане море, недалеко протікав Юкон, що зникав на північ і на південь за двома величезними колінами і мав добрих зо дві милі завширшки. На його нерівній поверхні проходив санний шлях. Це був вузький, кепський шлях, що мав вісімнадцять цалів завширшки і дві тисячі миль завдовжки. Кожний фут цієї дороги був проклятий від людей, як ні одно інше місце в світі божому.

Джекоб Кент цього дня був у прегарному настрої. Звечора він покрив рекорд, давши при-тулок не менш, як двадцяти восьми мандрівникам. Правда, було трохи незручно: четверо всю ніч хропіло під Кентовим тапчаном. Зате мішок з золотим піском значно потяжчав. Цей мішок з блискучим золотим скарбом був і радістю, і горем Кентового існування. Для нього пекло й рай сполучувались укупі в цьому вузькому отворі: хатина була лише на одну кімна-

ту, отже, видима річ, Кент завжди потерпав, щоб часом не пограбували. Це з легким серцем могли би зробити оті бородаті, одчайдушні мандрівники. Таке йому частенько ввижалось ві сні; мучили його кошмари. — Де-які до його навідувалися уві сні дуже часто, і він їх добре знав, особливо придивився до одного з них, — то був отаман з бронзовим обличчям і з рубцем на щоці. Цей добрий хлопець був найнастирливіший від усіх. Через його саме Кент накопував багато схованок у хатині й по-за хатиною, де переховував свої скарби. Що-разу, закопавши золото, він кілька ночей спав спокійно, а там знову уві сні хапав за комір людину з рубцем на щоці, — ловив її на гарячому вчинку, саме тоді, коли вона викопувала мішка. Прокинувшись, він знову перекопував його на друге місце. Не можна сказати, щоб він цілком вірив у свої сні, але він вірив у передчуття, телепатію та в астральні тіла живих осіб, які, де-б не перебували в даний мент, завжди посягали на його багатство. Він і далі нещадно стягав гроші з тих, що ступали за його поріг, і кожна унція золотого піску, трапивши до його мішка, завдавала йому тільки більше турбот.

Джекоб Кент сидів та грівся на сонці. Раптом щось йому спало на думку, і він зірвався на ноги. За найвищу розвагу в житті було йому важити і переважувати золотий пісок; але незабаром і ця розвага справилася якусь недогоду. Вага його була дуже маленька: на ній можна було зважити не більше, як півтора фунти, то-б то вісімнадцять унцій, тим часом у нього скарбів було утрое більше. Він не міг усього зважити за раз, і це його страшенно засмучувало. Не маючи втіхи такої, він навіть наполовину згу-

бив інтерес до самого золота. Через таку невеличку недогоду маліться — гадав він — і сам факт володіння скарбом. І тоді, як то він зірвався на ноги, саме тоді йому раптом спало на думку, як розв'язати проблему. Пильно він глянув в один і другий кінець дороги, упевнився, що нема нікого, а тоді швидко подався до хатини.

Поприбиравши швидко на столі, він поставив туди вагу. На одну шальку поклав кілька металічних гирок, вагою в 15 унцій, а на другу насипав піску. Замінивши гирки на пісок, він уже мав тридцять унцій, зважених до найменшої крихітки. Потім він усе зсипав на одну шальку і зрівноважив її, стільки же піску насипавши на другу. Тепер уже все золото вийшло, і він аж упрів, напружуючись — і ось здригнувся від радості, над міру щасливий. Він витрусив останні пилінки з мішка, і знов одна шалька спустилася до долу. Тоді він знову навів рівновагу, додавши гирок з одного боку і п'ять зерняток з другого. Стояв зачудований, назад відкинувши голову. Мішок уже був порожній, але грузоємність ваги збільшилася до безмежності. Тепер можна виважувати всяку міру золота, навіть скільки фунтів за раз. Жадоба вогнем запалила його душу.

Сонце своїм шляхом прямувало до заходу; проміння його зазирнуло крізь відчинені двері. Блискучі купки, немов золоті груди бронзової Клеопатри, ясно й тепло горіли, відбиваючи лагідне світло вечірнє. Час і просторінь зникли.

— А бий його сила божа. Та в вас тут чимало таки назбиралось? Га?

Джекоб Кент перекрутився на місці, протягши руку до рушниці, що лежала напохваті. Але, побачивши непроханого гостя, він аж від-

скочив і закам'янів: Перед ним стояв той, що з рубцем на щоці.

Чужинець розглядав його з великою цікавістю.

— Ви не жахайтесь, — промовив він, заспокоюючи його.

— Не думайте, що я зачеплю вас, чи ваше прокляте золото.

— Чудний з вас чоловік, — задумливо провадив він далі, вдивляючись у залите потом обличчя Кентове — йому аж коліна трусилися.

— Чого це ви справді мовчите? Що сталось з вашим язиком?

— Звід... звід.. звідки це у вас? — промовив нарешті Кент, тремтячим пальцем показуючи на великий рубець, що був на щоці у чужинця.

— Та це один матрос почаствував мене швайкою з великої бомбрамселі. Ну, а тепер, коли вже ви трохи заспокоїлись, радий я знати, що з вами сталося. Та яке вам діло до мого рубця, біс його батькові. Чи він вам заважає, чи що? Чи, може, вам дуже сподобався? Скажіть, будь ласка.

— Ні, ні, — промовив Кент, сідаючи на стілець. Болісно всміхався і трясся, як у пропасниці. — Мене тільки це здивувало.

— Чи-ж бачили ли щось подібне до цього? — запитав він.

— Ні, зроду не бачив.

— А чи-ж не краса, га?

— Так, звичайно.

Кент кивнув головою навіть, щоб догодити чужинцеві, і ніяк не сподівався, що той вибухне таким гнівом.

— Ах ти-ж, паршивцю! Ах ти-ж процівілої, брудної, швабри син! Як це ти смієш отут налякати, що тобі подобається оце тавро, що на-

ділив мене ним всемогутній бог. Ти чого... ти... ти... — Обурений син морський залаявся скаженою лайкою, згадавши про богів і чортів, про людських предків, про страховища, — і все це виливалось з такою жорстокістю, що Джекоб Кент стояв, наче спаралізований. Він аж одступився, звів до гори руки, немов захищаючись від насильства. Так перелякався, що гість, уже дійшовши кульмінаційного пункту своєї препошної, над міру барвистої лайки, раптом урвав і зайшовся розкотистим реготом.

— Бачите, розмокла від сонця дорога на льоду, — промовив той, з Рубцем на Щоці, серел останнього пароксизму сміху, — і треба мені тільки сподіватись, що ви дякуватимете господеві, що стрінулись з людиною моєї краси. Розпаліть-но в печі, а я піду розпряжу та погодую собак. Та не жалійте дров, чоловіче добрий: їх ще багато, та й час маєте, щоб нарубати. Принесіть ще відро води, та скоріше. Швидко біжіть, а то я вас навчу, як ходити!

Сталася невидана подія. Джекоб Кент розпалював у печі, колов дрова, носив воду і взагалі прислужував своєму гостеві. Джим Кардеджі, як виряжався з Давсона, наслухався багато казок та анекдотів і знав про злочинства цього гидкого придорожнього Шейлока. Та й дорогою численні його жертви ще більше оповідали про витівки цієї людини. Отже, Джим Кардеджі, з властивою матросам любов'ю до жартів, рішив, зайшовши до хатини, добре провчити цю людину. Він помітив, що це йому вдалось як найкраще, але не зрозумів, яку роль відіграв рубець на щоці. Тимчасом, не розуміючи, все-ж таки бачив, який жах викликав той рубець, і порішив безжалісно це експлуатувати, як експлуатує крамар підхожий крам.

— А бий його лиха година! Та з вас таки добрий шинкар! — промовив Джім Кардеджі, хлячи голову на бік і дивлячись на заклопотаного господаря. — Вам би не слід виїздити до Клондайка. З вас був би добрий шинкар. Мені вже не раз про вас оповідали добрі хлопці, що їхали річкою, але я й у тямку не мав, що з вас такий молодець. Джекоба Кента тягло стрільнути в чужинця з рушниці, але магічна сила рубця на щоці перемагала все. Адже це була справжня жива людина з рубцем на щоці, людина, що обкрадала часто його уві сні. Перед ним було живе втілення людини, що в примарах його мала астральну форму. Скільки разів він зазіхав на його добро. Тепер не було сумніву, що, нарешті, людина з рубцем на щоці з'явилась у тілесному образі, щоб його ограбувати. — Це був жахливий рубець.

Не сила було навіть очей одвести від нього, і не сила притишити калатання свого серця. Хоч як він намагався, а очі все-ж таки утуплялися в той рубець, не инакше, як магнітна голка, що неминуче повертається до полюса.

— Ну, що вам заважає мій рубець? — гукнув Джім Кардеджі, стелячи собі постіль, і його погляд стрівся з напруженим поглядом Кентовим. Краще-б ви роздяглися й лягли спати, погасивши вогонь, як-що мій рубець вас так страшенно турбує. Та скоріше поспішайте, ви чортова швабро, а то я вам покажу!

Кент так хвилювався, що дмухаючи на лямпку, він аж за третім разом устиг погасити її. Потім швидко заліз під ковдру, не знявши навіть мокасинів.

Згодом і матрос на своєму твердому ліжку на долівці захропів. Кент лежав, утупивши в темряву очі й поклавши руку на рушницю.

Він рішив протягом всієї ночі ані на хвилину не змикати очей. — Ще не встиг заховати свої п'ять фунтів золота, і воно лежало в шухлядці стола, що приходилася йому як раз у головах. Проте, хоч як він змагався, а таки заснув з душею пригніченою тягарем свого золота. Не заснув би він оце несподівано такий знервований, не прийшов би до нього демон сомнамбулізма, не пішов би другого дня Джім Кардеджі промивати золото.

Вогонь у печі марно змагався з темрявою і, нарешті, зовсім погас. Тимчасом крізь мохом шпакльовані щілини пробивався мороз і вихолодив хатину. На дворі собаки вже позатихали і поскручувалися клубком на снігу, мріяли про песій рай, чудові краї, де вдосталь лососини, і де нема ні погоничів собачих, ні господарів. Матрос спав, як убитий, а Кентові ввижались примари, і він перекидався з боку на бік. Так, опівночі, він раптом покидав з себе ковдри і встав з ліжка. Характерно, що Джекоб Кент, не запаливши світла, проробив усе, що було потрібно, в чорній темряві. Заплющивши очі, може тому, що була темрява, а може тому, що боявся побачити страшний рубець на щоці свого гостя, він відсунув шухлядку, де були набої, набив добре рушницю, не розсипавши порошу ані трохи, щільно притовк набої затичкою, потім поклав усе на своє місце і знову ліг спати.

Тільки світанок залізно-сірими пальцями торкнувся пергаментної шибки, Джекоб Кент прокинувся. Спершись на лікоть, відкрив скриньку, де були набої й поглянув туди. Те, що він побачив, чи те, чого він уже зовсім не бачив, справило на нього особливе вражіння, як-що прийняти на увагу його нервовий темперамент. Він поглянув на людину, що спала на долівці і,

зачинивши скриньку, звалився навznak. Його обличчя було на диво спокійне. У нього не здригнувся жоден мускул. Ні найменшого хвилювання. Він довго лежав, про щось міркуючи, і коли підвівся з ліжка, то зовсім був спокійний. Рухався без гомону й не хапаючись.

Як раз над головою Кардеджі був забитий у сволок дерев'яний кілок. Джекоб Кент стиха зачепив за нього товстий мотуз; обидва кінці висіли до-долу. Одним кінцем об'язався сам, а з другого зробив петлю. Потім звів курка на рушниці й поклав її напohваті коло себе. Напруживши волю, поглянув на рубець і раптом накинун сонному гостеві петлю на шию. Тоді натяг мотуза, налігши всім тягарем свого тіла; а далі, схопивши рушницю, почав цілитись.

Джек Кердеджі прокинувся й оторопів від жаху, дивлячись, як непритомний, на подвійне дуло рушниці.

— Де воно? — запитав Кент, попустивши трошки мотуза.

— Ах ти ж проклятий!..

Кент трохи попустив мотузка, щоб той міг віддихнути.

— Чорт... прокл...

— Де воно? — повторив Кент.

— Що? — запитав Кардеджі, ледве промовляючи.

— Золотий пісок.

— Який золотий пісок? — спитав спанталечений матрос.

— Ніби не знаєте, який пісок, — мій.

— То я повинен знати, де ваш пісок. За кого ви мене маєте? Що я вам сейф, чи що? Яке мені до того діло!

— Може знаєте, а може й ні. Так чи сяк, а я душигиму, доки не скажете, де мій пісок.

Якщо ви рухнетесь з місця, то я застрілю вас.

— Ах, ти чортяка! — гукнув Кардеджі, коли мотуз тісніше зашморгнув його шию.

Кент знову трошки попустив, а матрос повертаючи то туди, то сюди голову, якимось швидко встиг пересунути петлю аж до самого підборіддя.

— Ну, кажи! — гукнув Кент, чекаючи, щоб той признався.

Але Кардеджі тільки всміхнувся.

— Вішай, вішай, проклятий, старий шинкарю!

Але швидко, як цього й сподівався матрос, трагедія перейшла у фарс. Кент був значно легчий за Кардеджі: він аж підскакував, щоб підняти ворога на мотузі, але ніяк не міг. Скільки не пнявся, а ноги Джекові все ж таки впирались об долівку, підтримуючи тягар його тіла. До того й підборіддя його спиралось на петлю, і він не дав Кентові здушити собі горло.

Кент бачив, що не сила відразу повісити його, а тому рішив поволі задушити, або вимусити признання, де він задів його скарб. Але той, з Рубцем на Щоці, не хотів віддатися смерті. Минуло п'ять, десять, п'ятнацять хвилин, і знесилений Кент у розпачі мусів спустити свою жертву на долівку.

— Ну, — промовив, витираючи піт з чола: — не хочеш висіти, то я тебе застрелю. Бувають же люди, що їх і мотуз не бере.

— Так ви зовсім спаскудите долівку вашої хатини, — промовив Кардеджі, гадаючи виграти як найбільше часу. Ось, що я вам скажу. Ми разом з вами щось поміркуємо. У вас, здається, зник пісок. Ви кажете, що я знаю, де він, а я

заперечую; кажу, що не знаю. Так от давайте надумаємо, куди б нам скермувати...

— А чорт би тебе взяв! — перебив Кент злісно, переймаючи його вимову. — Я вже сам скермую, куди треба. А ти сиди собі і не ворухнись, а то зараз же до Мойсея на той світ виряджу.

— Ради матери моєї...

— Хай її бог милує, якщо вона любить вас.

— А що ти там робиш? — матрос якось зарухався, а той уже й рушницю до лоба приклав. — Тихо мені! А то як рухнешся, то тут тобі каюк!

Важко було Кентові вправитися з матросом, він ні на мить не відривав рук від рушниці. Але колись він був ткачем, і тому швидко сплутав матросові руки й ноги. Потім виволік його з хатини й поклав під стіною, з боку річки, щоб звідти міг придивлятися за ходом сонця.

— Можете собі думати до дванадцяти годин, а там...

— Ну, що?

— Тоді я вас відряжу на той світ до чорта в пекло. Хіба, що признаєтесь; тоді вас помилю, аж доки прибуде кінна поліція.

— Що ж це таке справді? Я ж не винен, чистий, як ягня, а ви збожеволіли, чи що, що намагаєтесь мене забити. Ах, ти старий проклятуший розбійнику. Ти...

Джим знову засипав Кента лайкою й прокляттям, що аж перевершив самого себе. Джекоб Кент виніс стільця й сів, щоб зручніше було слухати. Вичерпавши всі комбінації, весь свій словник, матрос заспокоївся й глибоко замислився; очі його невідступно приглядалися до сонця, що, на його думку, пересувалося дуже швидко, аж до непристойности.

Собаки його, здивовані, що їх так довго не

запрягають, товпилися біля його. Його безпорадність засмучувала їх. Вони розуміли, що не все гаразд, але не знали, що саме; стовпившись навколо його, жалібно заводили.

— Геть! Геть, Сиваш! — гукав він, ногою копаючи псів, щоб нагнати. Він навіть не помітив, що сам ледве тримається на краю згір'я. Нагнавши псів, почав міркувати, звідки могло б узятися це згір'я, якого він не бачив, а тільки почував під ногою, і швидко прийшов до правильного висновку. Він міркував собі, що кожна людина з природи своєї лінива. Вона ніколи не зробить більше, ніж потрібно. Як будувати хатину, то дах треба насипати землю. Звідси логічний висновок, що будівничий не буде носити землю здалека, а братиме її як найближче до будівлі. Тим то він і рішив, що лежить на краях звідкіля брали землю на дах Кентової хати. Це—гадав він,—можна використати, якщо вміло взятися до справи. Тоді почав вовтузитися з ремінцями, що ними було його звязано. Руки його, скручені на спині, торкалися мокрого снігу і сами змокрили. Він знав, що мокрий ремінь добре розтягається, і він поволі почав розтягати.

Пильно й жадібно поглядав на санний шлях, і коли на далекому білому тлі крижаної маси, в напрямку Шісдесятої Милі, з'явилась якась плямка, він неспокійно поглянув на сонце. Воно вже майже дійшло зеніта. Раз-у-раз погляд його звертався до чорної плямки, яка то вигулькне на льодову гору, то майне в долину. Та він не зважувався довго стежити за нею, боячись, щоб не запідозрив чого ворог. Кардеджі дуже злякався, коли Джекоб став пильно роздивлятися на дорогу. Але сані пішли іншою дорогою, сховавшись за крижані гори, а тому не де-який час зникли з очей. Небезпека минула.

— Я ще побачу, як тебе вішатимуть! —
страхав Кардеджі, намагаючись відтягнути увагу
Кентову. — Горітимеш у пеклі.

— Ось, воно що! — гукнув він, промовчавши з
хвилинку. — Хіба ж ви вірите в примари? — Кент
раптом здригнувся, а матрос зрозумів, що як —
раз на слід потрапив, і давай далі натискати.
— Примара має право з'являтися тій людині, що
не виконує обіцянок. Ось, приміром, ви маєте
право зігнати мене з світа до восьми шклянок,
то б то, до дванацятої години, чи ж не правда?
Якщо ви не дочекаєтесь того часу, то неод-
мінно з'являтимуся вам. Чуєте? Стрільніть, по-
пробуйте, хоч на хвилинку раніш, то тоді ма-
тиметесь від мене. Кент непевно й боязко
поглядав на гостя, але не мав охоти розводити
балачок.

— Який у вас хронометр? Який тут гра-
дус довжини? Звідкіля ви знатимете, що як
раз дванадцять? — Кардеджі намагався хоч на
кілька хвилин загаяти свого ката. — Чи ви ра-
хуєте час по-місцевому, чи за Гудзонівською
Кампанією? Якщо ви мене зачепите до першого
удару годинника, о, тоді я переслідуватиму вас!
Попереджаю. А коли годинник у вас неправди-
вий, то звідкіля ж ви довідаєтесь, що дванад-
цять? Скажіть мені, звідкіля дізнаєтесь.

— Не турбуйтеся, я вас завчасу відряжу, —
відповів Кент: — Я маю сонячного годинника.

— Та ж це зовсім не годиться. Стрілка може
відхилитись аж на 32 градуси.

— Не турбуйтеся, я добре вивірив.

— Як же це так? Хіба компасом?

— Ні. Я звіряю його за північною зорею.

— І це правда?

— Правда.

Матрос застогнав і крадькома глянув на до-

рогу. За яку-небудь милю санки спускалися з гори, собаки легко й швидко гналися доброю дорогою.

— А чи багато ще залишилося від тіни до риси?

Кент підійшов до примітивного годинника й почав його розглядати. — Ще зо три цілі, — промовив він, уважно дослідивши.

— От що: перед тим, як стріляти, гукніть: — Вісім шклянок! — Кент погодився, і вони знову замовкли. Реміння на Кардеджових руках поволі розтягалось, і він його почав скидати з рук.

— Ну, де тінь?

— Ще один цаль до rischi залишився.

Матрос злегка ворухався, пробуючи, чи зможе він вчасно перевернутись, і визволив одну руку з ремінця.

— Ну, а тепер? — запитав він.

— Пів-цалья.

Тут Кент почув скрип саней, що їхали мокрим снігом. Погонич лежав на санках, а собаки швидко бігли прямо до хатини. Кент перекрутився і приставив рушницю до плеча.

— Та ще ж немає вісім шклянок, — дорікав йому Кардеджі, — я буду до вас з'являтися, обіцяюсь!

Джекоб Кент завагався. Він стояв біля сонячного годинника, за яких-небудь кроків десяти від своєї жертви. Людина на санках, мабуть, зрозуміла, що творилось щось надзвичайне, бо видно, що вона вже стала навколяшки, немилосердно підганяючи собак. Тінь доторкнулася rischi. Кент націлівся.

— Готуйтеся! — урочисто промовив він. Вісім шкл...

Але Кардеджі миттю скотився у яму. Кент,

не стреливши, побіг на край тої ями. Бах! Рушниця стрільнула просто у вічі матросові, коли він саме підвівся на ноги, але з цівки дим не пішов. Вогневий струмок вирвався з другого кінця рушниці і влучив у самого Кента. Джекоб плюхнув на землю. Собаки вискочили на берег і перетягли санки через його тіло. Погонич зіскочив. Джим Кардеджі визволивши руки, саме вилізав з ями.

— Джиме! — чужинець пізнав його. — Що сталося?

— Що сталося? Та нічого особливого. Це я так собі погрався ради здоровля... Що сталося, питаєш? Дурню ти такий! Ти он поможи мені реміння скинути, а то я задам тобі джосу!

— Ф-фу! — одвів духа Джим, поки приятель йому обрізав реміння. — Що трапилось? У чім справа? Я сам хотів би знати? Поясніть мені, будь ласка. Га? — Вони перевернули Кента. Той лежав мертвий. Старовинна, шомполова рушниця лежала біля нього. Держака відірвало від заліза. Коло запальника, на правій цівці, була дірка з розірваними краями. Матрос з цікавістю почав розглядати рушницю. З дірки полився блискучий, жовтий струмок золотого піску. Джим Кардеджі аж тепер зрозумів усе.

— Щоб я з місця не зійшов! — гукнув він. — Аж тепер все ясно стало. Аж ось куди зникло те прокляте золото. Чорти б мене взяли і тебе разом, коли оце зараз не будемо промивати. А ну, Чарлі, біжи скоріше за мискою!

НЕРОЗКАЯНИЙ ЯН.

Ні один закон, ні людський, ані божеський, не сягає за 53° північної широти.

Ян качався на долівці, дряпаючись і копаючись. Він боровся тепер руками й ногами, боровся люто, мовчазно. Двоє з трьох, що повісили на ньому, гукали, даючи один одному вказівки, і намагалися скрутити невгамовного волосатого чорта. Третій страшенно заводив: палець його був у Янових зубах.

— Кинь, Яне, змагатися й заспокойся! — задихавшись, промовив Червоний Біль, схопивши Яна міцно за шию.

— Чому ти не хочеш по-людському піддатися, щоб ми тебе повісили?

Але Ян не випускав пальця з рота, качаючись по шатряній долівці та перевертаючи горшки й каструлі.

— Ви не джентльмен, сер, — докоряв йому містер Тейлор, тіло йому рухалося, слідом за пальцем, якого він намагався як-небудь вирвати з Янового рота.

Ви вбили містера Гордона, найхоробрішого і найчеснішого із джентльменів, що їздили непротоптаними шляхами на собаках. Ви безчесний вбивця, сер.

— З вас кепський товариш, — перебив його Червоний Біль. — Будь ви чесна людина, то віддали-б себе повісити без усякого скандалу.

Яне, будьте-ж молодцем, не завдавайте нам клопоту. Ми швидко все зробимо; повісимо, що ви й не стямитесь.

— Та чого це з ним морочитися так довго! — гукнув матрос Лавсон: — всуньте його голову в каструлю й роздушіть.

— Але-ж мій палець, сер! — запротестував містер Тейлор.

— Та йдіть ви з своїм пальцем! Завжди він заважає вам.

— Не можу, містере Лавсон! Зрозумійте-ж, що він застряг у горлі, й отой собака вже майже до половини його відкусив.

— Бережіться! — попередив Лавсон. Ян раптом зворухнувся, й знову почався бойовий квартет. Всі попадали на купи ковдр і хутрів, з-під яких визирав труп людини, забитої пострілом у шию. Труп увесь зійшов кров'ю. І все це було наслідок отого божевілля, що опанувало Яна, божевілля, що знаходить на людину, яка довго копалася в землі, перебувавши у стані первісної наготи, і ось раптом перед її очима повстають родючі долини рідного краю, і чує вона запах сіна, трави, квіток та щойно зораної землі.

Ян попрацював протягом п'яти холодних років. — Стюарт-ріка, Сорокова Миля, Серкль-Сіті, Коюкук, Коцебу, — всі вони були ареною його важкої й широї праці. А тепер урожай зібрано в Номі, — не в тому Номі з золотими берегами й рубиновими пісками, але в Номі 1897 року, ще до заселення м. Анвіль-Сіті та до організації району Ельдорадо.

Джон Гордон був справжній янкі і, здавалось би, повинен був знати, як поводитись. Але він необережно гостро висловився в той саме мент, коли налиті кров'ю очі Янові спалахну-

ли, а зуби заскриготіли. Ось через що в шатрі було чути запах селітри, і один із них лежав мертвим, а другий, немов той щур, загнаний у куток, змагався й не давався, щоб повісили його по-мирному, як радили товариші.

— Дозвольте мені вам сказати, містере Лавсон, — заявив містер Тейлор, — якби так, щоб попереду розважити як-небудь зуби цій гадині, а потім уже далі боротися. А то ні те, ні се: і не відкусює, і не пускає. То-ж то гадюча мудрість, сер, просто таки гадюча.

— Пустіть мене, я його сокирою прогараздю! — галасував матрос. — Дайте мені сокиру!

Він узяв сокиру й гострим кінцем почав розважувати зуби. Ян не давався, дихав носом, сопів як дельфін.

— Стійте! Тепер пішло.

— Щиро дякую вам, сер. Оце-ж полегчання велике. Містер Тейлор намагався схопити руками Янові ноги, що ними той відбивався.

Але Ян боровся завзято і люто, як берсеркер ¹⁾; скривавлений, з піною коло рота й прокляттям на вустах. Його п'ять морозних років нагло розтанули в цьому запалі, створивши справжнє пекло. Він змагався, що було сили, обливався потом, засапався; кидався туди й сюди, немов багатоніге чудище циклопічних часів, що вийшло з глибин земних. Каганчик перекинувся й загас, залитий власним жиром. На дворі смеркало. Бліде світло ледве пробивалося крізь щілини брудного шатра.

— Прошу вас, Яне, опам'ятайтесь! — благав Червоний Біль. Ми-ж вам нічого злого не заподіємо. Вбивати вже не будемо, а тільки по-

¹⁾ Дикий вояка поганських часів. Завзятий, лютий скандинавець.

вісимо, от і все. А ви чогось дарма скандали-те, буяните, — прямо щось неможливе робите. Згадайте, ми-ж разом з вами мандрували, і раптом отаке відношення. Не сподівався я від вас цього, Яне.

— Біда, що ми його не міцно тримаємо. А ну, Тейлоре, хапайте його за ноги та зваліть-ся на нього й добре тримайте.

— Добре, містер Лавсоне. Натисніть же й ви зверху, як тільки я гукну.

Кентукієць навпомацки рухався в темряві.

— Ось тепер можна, сер; оце влучна хвилина прийшла.

Раптом, немов великою хвилею підняло купу, з чверть тонни, людського м'яса, і все звалилось на бокову стіну шатра. Кілки, не витримавши тиску, повилітали, мотузки луснули, і шатро запалося, накривши усіх своїм брудним полотнищем.

— Ви тільки сами собі шкодите! — промовляв далі Червоний Біль, міцно стискаючи двома великими пальцями волохату шию Янові, що лежав під ним.

— Ви нам таки багато наробили шкоди: ма-буть, коли повішаємо вас, то ще з півдня доведеться попрацювати, щоб усе впорядкувати.

— Я буду вам щиро вдячний, якщо ви мене відпустите, — промовив містер Тейлор.

Червоний Біль, промуркотівши щось, випустив Тейлора, і в ту-ж мить обидва відлетіли в бік. Ян, втрутивши матроса, пустився сам навітікача.

— Ах ви лінівi роззявляки, чорти-б вас по-брали! Бек! Брайт! Ату, ату, його! — і Лавсон побіг слідом за Яном. Бек з Брайтом та реш-тою собак кинулися наздогін за вбивцем і швидко його догнали.

Власне кажучи, все це було безглуздим. Янові зовсім непотрібно було втікати, та й переслідувати його теж зайва була річ.

З одного боку простягалась безмежна снігова пустеля, а з другого — замерзле море. Отже, зрозуміло, що він не міг далеко втекти, не маючи ні запасу їжі, ні притулку. Їм треба було трошки зачекати, і він би сам повернувся до них; це неминуче повинно було статися, коли-б притиснув його голод і мороз. Але цим людям навіть і на думку не прийшло таке. По їхніх серцях протікав струмок якогось божевілля. Він пролив кров, а тому і всіх їх теж посіла гаряча жадоба крові. — Мене от мщеніе, и аз в оздам, — сказав господь. Але він сказав це в теплій країні, де гаряче сонце вгамовує енергію. На півночі люди впевнилися, що молитва недійсна, якщо не попрацюєш м'язами. Вони звикли сами за себе турбуватися. Вони всі чули, що бог усюди. Але-ж на цілих півроку він обгортає тінню країну, а тому вони не могли його знайти. Вони навпомацки ходили в темряві, і дивувались нічого, коли, на їхню думку, Десять заповідів уже віджили свій час.

Ян біг наосліп, бо згучало йому в ушах одне тільки слово жити. Так, жити, існувати. Бек стрибнув, але в'бік. Ян, з лютістю замахнувшись на Бека, спіткнувся. Тоді Брайт схопив його зубами за полу, і той плюхнув у сніг. Жити! Існувати! Дика боротьба тривала далі. Ян був центром, що навколо його змішались у купу собаки й люди. Лівою рукою він схопив за гриву вовкодава, а правицею обхопив Лавсона за шию. Кожний собачий рух ще більше допомагав душити нещасного матроса. Права Янова рука заплуталася в кудлато-

му Білліному волоссі; під цею купою, ледве живий; лежав містер Тейлор.

То був завзятий і лютий бій, бо сила Янового божевілля була величезна. Але раптом, невідомо, з якої причини, Ян, випустивши всіх своїх ворогів, перекотився на спину. Вороги відступилися; це їх збило з панталіку й страшенно здивувало.

Ян злісно всміхнувся.

— Товариші!— промовив він, усміхаючись. — Ви просили мене бути порядною людиною. Ось я й зробився порядним, таким, як ви хотіли. Ну, що-ж це ви робитимете зі мною?

— Ось так чудово, Яне! Заспокойтесь!— промовив Червоний Біль. Я знав, що ви скоро опам'ятаєтесь. Заспокойтесь тепер, а ми все зробимо швидко й ретельно.

— А що таке? Що це ви робитимете?

— Як, що таке? А повісимо вас. Ви ще дякуйте господеві, що знайшлась людина, яка знає своє діло. Я це не раз робив там, у Сп-Штатах, і тут справлюся з цим.

— Що?.. повісити? Кого? Мене?

— Так.

— Ха, ха, ха. Ви-ж тільки зрозумійте, які дурниці говорить ця людина. Дай-но мені, Біле, руку, я встану, щоб мене повісили. Він ледве зіп'явся на ноги й поглянув навколо себе.

— Herr Gott! Вислухай тільки den чоловіка! Хоче мене повісити. Хо, хо, хо! Не думаю, щоб це йому вдалось.

— А я думаю, що вдасться. Бач який шваб, — насміхаючись, промовив Лавсон; відрізав ремінь від саней і старанно скрутив його. — Сьогодні засідатиме Лінчів суд.

— Зачекайте трохи. — Ян відвернувся від петлі. — Я маю про щось вас розпитати і де-

що важливе вам запропонувати. — Гей, Кентуки, чи знаєте ви що-небудь про Лінчів шуд?

— Так, сер. Це установа вільних людей і джентльменів, установа старовинна, користується великою пошаною й досі. Підкуп може бути звичайним явищем усюди, але Лінчів суд завжди судить правдиво й без затримки, та й видатків не потребує. Так, правду кажу вам, сер, що без видатків.

— Закон можна купити й продати, але в цій культурній країні правда вільна, як повітря, яке вдихаємо, міцна як той спирт, що його п'ємо, і швидка як...

— Та годі-ж бо вам базікати, — перебив Лавсон цю чудову промову. — Краще довідаємось, чого цей халамидник хоче.

— Так ось що, Кентуки, — промовив Ян. — Скажіть мені, чи Лінчів шуд вішає людину за вбивство другої людини?

— Так, сер, якщо є певні докази. Ну, а в цій справі доказів чимало: тут можна повісити з дванацять молодців, — додав Червоний Біль. — Ось, що Яне.

— Не ваше діло, Білю! З вами я поговорю згодом. Тепер, Кентуки, скажіть мені таку річ: — А якщо Лінчів шуд не повішає тієї людини, то що-ж тоді?

— Якщо суд Лінчів не повісить людини, то вона вільна, і руки її очищені від крові. Ну, а далі, сер, наша велика конституція ухвалила таке: жодної людини не можна двічі притягати до кари за те-ж саме злочинство, ні ділом, ані словами.

— Значить, таку людину не можна розстріляти чи вдарити її довбнею по голофі, або зробити з нею щось подібне?

— Ні, сер, не можна.

-- Gut! — Чуєте ви, дурні, що каже Кентук, ваш товариш. Тепер я говорю з Білем. Ви, Білю, казали, що добре знаєте своє діло. Чи-ж так? Що ви на це відповісте?

— Закладіть-но ви, Яне, спокійно голову, тоді ви сами милуватиметесь моєю роботою. Я знавець свого діла.

— У вас, Білю, розумна голофа, і ви де-що, видимо, знаєте. Ви знаєте, напр., що коли до двох додати один, то буде три. — Чи-ж не так?

Біль кивнув головою.

— Ви-ж розумієте, здається, що коли у вас дві речі, то не скажете, що то три. Тепер слідкуйте за мною уважно, а я вам поясню. Щоб повісити людину, потрібно на це три речі: поперше ви повинні мати людину. Гаразд. Скажемо, я й є та сама людина. По-друге ви повинні мати мотуза. Він є у Лафсона. Гаразд. — І, нарешті, по-третє, ви повинні мати, до чого прив'язати того мотуза. Погляньте навкруги себе і знайдіть оцю третю річ, до чого можна було-б прив'язати мотуза. Га? Що ви скажете?

Всі мимоволі озирнулись: навкруги їх простягалась безмежна снігова пустеля. Краєвид був одноманітний, без контрастів і сміливих контурів, похмурий, мовчазний, монотонний: льодом скуте море, спадистий схил берега, тло низьких горбів, — і на все це накинуто снігового — без міри без краю — плаща.

— Ні деревця, ні скель, ні хатини, ані телеграфних стовпів — нічого сінько, — промуркотів Червоний Біль. — Нема нічого порядного, щоб можна було підтягти на відповідну височінь п'ятифутову людину. Я відмовляюсь. — Він сумно кинув погляд на ту частину Янового тіла, що сполучала голову з плечами.

— Киньмо це! — повторив він, звертаючись

до Лавсона. Киньте мотуза. Бог не дав цій країні ні життя, ані законів, — це безсумнівний факт.

Ян, тріумфуючи, посміхався:

— Гадаю, що тепер можна піти в шатро і покурити трохи.

— Здається, сину мій Білю, що правда наче-б то на вашому боці, — промовив Лавсон. — Але-ж ви дурень; розумієте? І це факт безперечний. Ви-б попросили моряка, то він би вас дещого навчив. Чи бачили ви коли-небудь ножиці? Так вилупіть баньки і дивіться добре!

Матрос працював швидко: витяг пару весел із підстілки, на тому місці, де лежав човен з минулої осени. Потім зв'язав їх до купи майже під прямим кутом. Далі ногою пробив дві ями в снігу, аж до самого піску, і застромив туди кінці весел. До того місця, де були звязані весла, він прив'язав два мотузи. Один кінець мотуза він прив'язав до льодової брили, а другий дав Білеві:

— Отак, друже, тримайте міцно, тягніть до себе.

Ян з жахом дивився на шибеницю, що вистала перед його очима.

— Ні! Ні! — гукнув він, відступаючись і підносячи кулаки. — Це кепська справа. Я не хочу, щоб мене вішали. Виступайте проти мене, дурні ви такі. Я вас прочухраю всіх по черзі! Я вам, бісові сини, покажу, як вішати мене! Краще умру, а вам не дамся.

— Матрос звелів своїм товаришам кинутись на Яна. Сталася люта сутичка. Ян знову збожеволів. Всі вони несамовито качались, знявши снігову пороху навколо. Ця люта боротьба немов написала трагедію людської пристрасти на білому природою посланому покрові. Иноді

з-під купи тіл людських виглядала то рука, то нога Янова, і тоді Лавсон негайно схоплював їх і міцно в'язав мотузками. Ян драпався, лаявся, стогнав, але, нарешті, його таки перемогли, попереув'язувавши його раз коло разу мотузками. Потім його потягли на те місце, де лежали на снігу невблаганні ножиці. Біль пристосував петлю так, щоб гудз як раз прийшовся під ліве вішалникове вухо.

Містер Тейлор та Лавсон підійшли до шибениці й схопили за мотузки, чекаючи на сигнал. Біль, не кваплючись, милувався своєю роботою, оцінюючи її, мов справжній мистець.

— Herr Gott! Дивіться! — почувся раптом жахливий Янів голос; усі зупинились.

Шатро, що звалилося було на землю, підняся тепер у повітря, і в присмерку здавалось, що якийсь привид махає руками з-під нього. Шатро наближалося до них, хитаючись, неначе п'яний. Через хвилину з-під шатра виліз Джон Гордон.

— Якого ви біса! — Але голос йому раптом урвався, коли він побачив перед собою оту гидку картину.

— Стійте, я не вмер! — гукнув він, підходячи до них з гнівним обличчям.

— Дозвольте мені, Містере Гордоне, вас привітати, що ви врятувались від смерти, — промовив містер Тейлор. — Це просто якась випадковість, що вас не спіткала смерть.

— А ну вас до бісового батька з вашими привітаннями! Я міг там здохнути і згнити, а ви навіть і вухом не повели, щоб мені допомогти. Ой ви...— І тут Гордон почав страшенно лаятись, виригаючи цілий водоспад англійських фраз, коротеньких, крутих, переважно збудованих із додаткових речень та прикметників.

— Він тільки намітив мене, — далі провадив. Гордон, скінчивши лайку і цим відвівши свою душу.

— Чи намічали ви, Тейлоре, коли-небудь скотину?

— Так, сер, не раз я робив це в себе у божій країні.

— Ото-то-ж. Те ж саме сталося й зі мною. Куля подрапала мені трошки потилицю. Вона мене таки добре приголомшила, я аж без пам'яті лежав, але глибоко не поранила:—Гордон обернувся до Яна.

— Вставайте, Яне. — Тепер же я вас добре відчухраю, хіба-що попросите вибачення в мене. А ви, хлопці, відійдіть у бік.

— Я на це не погоджуюсь! Не хочу я просити вибачення, ви тільки мене звільніть, тоді побачите! — відповів нерозкаяний Ян. Біс, що сидів у його душі, ще не був переможений.

— Спочатку я відчухраю вас, Гордоне, а потім усіх вас по-одинці, ви, бісові сини!

СНАГА ЖІНОЧА

Поли шатрянні відгорнулися, і в середину заглянула зашершеніла з настирливим поглядом голова вовча.

— Гей! Чук! Сиваш! Чук, ти чортів сиңу! —звїдусїль залунали голоси із шатра. Бетліс з усього розмаху вдарив собаку бляшаною мисчиною, і він миттю зник. Луї Савой знову закрив поли, поклавши на нижній кінець сковороду, щоб не розвівались, і почав грїти руки. На дворї був страшенний холод. Дві доби тому як трїснув спиртовий термометр: було 68° холоду, а що далі, то більше холоднішало. Важко було вгадати, коли саме пересядеться цей страшенний скипень.

В такий час безглуздо було-б відлучатися кудись далеко від теплого куточка чи збільшувати кількість холодного повітря, що ним доводиться дихати. Люди иноді так роблять і застужують собі легені. Це викликає сухий, уривчастий кашель; особливо гіршає від духу пряженого сала. Потім настає весна або літо, випаляють де-небудь у мерзлій землі яму й кидають туди труп людини; накривають мерзлим мохом і там залишають; можна бути певним, що людина не згниє аж до Страшного суду. Для маловірних, що скептично дивляться на воскресіння плоти, Клондайк — це найкраща країна, щоб умирати. Проте, коли добре там умирати, це не значить, що добре й жити.

На дворі було занадто холодно, але-ж не тепло було й у шатрі. Найкращий захисток це грубка, тому і люди до неї тулились. Пів-долівки застелено було сосновим гіллям; зверху лежали спальні хутра, а під усім цим був зимовий сніг. Решту долівки щільно втоптаню мокасинами; там лежали горшки, каструлі та інше приладдя полярного табору.

Грубка розжарилась, аж стала червона. Проте крижані брили, що недалечко лежали на купі, були зовсім сухесенькі, неначе й вогню тут не було. Зовнішнє повітря тиснуло тепло до гори.

Вгорі над грубкою, де димар проходив крізь дах, було невеличке кільце сухого полотна; далі друге, ширше за перше. Воно було мокре і від вогню аж парувало. Ще далі йшло зовсім вогке коло; решта шатра, боки й верх, запорошені були сухою, білою, кристалічною памороззю.

— Ой, ой, ой! — стогнав молодий парубок, що спав під хутрами; бородою оброслий, був він блідий, втомлений, уві сні навіть мучився. Його тіло аж підскакувало під ковдрою, тряслось у корчах, наче попечене кропивою.

— Качайте його! — наказав Бетліс. — У нього корчі.

Тоді з шестеро безжалісних товаришів почали його розкачувати, підкидати, бити й штовхати.

— Чорти б забрали оту прокляту дорогу, — пробублькотів він, скинувши з себе ковдри й сівши на ліжку. — Помандрував я вже чимало по всій країні, працював коло всього протягом трьох сезонів; все робив і загартував себе всілякими способами; і ось, мандруючи, мандруючи, нарешті, добився до цієї богом забутої

країни і став ніжним атеняном, позбавленим будь-якої мужности.

Він згорбившись, присунувся до вогню і став крутити цигарку.—О, я ні на що не скаржусь, охоче проковтну свої ліки, охоче, але ж мені соромно самого себе. Я переміг оцих паршивеньких тридцять миль і так зморився, наче мене хто побив,—знемігся, як той червономордий дегенерат, що за-ради прогулки пройшов миль із п'ять до сільської застави.

— Ф—фу! Мене аж нудить. Чи нема в кого сірничків?

— Не хвилюйтесь, юначе,— промовив патріярхальним тоном Бетліс, подавши йому з вогню головешку.— Ви трошки засумували з-за треніровки. Безглузде страждання. Хіба-ж я не пам'ятаю, як мені вперше доводилось бути в дорозі. Увесь задеревенів. Бували такі часи, що хвилин з десять треба було промивати рот від льоду й підводитись на ноги,—так усе боліло, усе ламало, а суглоби аж тріщали й підскакували, людину могли-би вбити. Корчі? Та ж мене так брало корчем, що з самого полудня морочилися зі мною, поки, бувало, випростають. Ви-ж переносите значно легше, аніж хто-небудь інший. Через рік ви зовсім переможете нас старців. Ви щасливі, що в організмі вашому немає того жирового шару, що багатьох дочасно відрядив на лоно Авраамове.

— Ви кажете, жирового шару!

— Так, ото ж я й кажу про жир. Нема гірше, як гладкому бути в дорозі. Гладка людина в мандрівці швидше підупадає на сили.

— Оце диво, а я й ніколи не чув про це.

— Ніколи не чули про це? Ну, то й знайте, що це правдивий, всім відомий факт, з яким нічого не вдієш. Більша вага людського

тіла потрібна для короткого і великого напруження; але там, де потрібно довчасне напруження, гладка людина нічого не варта. Витривалости нема там, де є огрядність. От візьміть маленьких, жилавих людей: коли потрібно, вчепиться зубами й повисне, як та голодна собака, що за кістку вхопилась. Куди в біса оті гладуни! вони тут зовсім непридатні.

— Це правда, — перебив Луї Савой. — Я знав одну людину: справжній буйвол. З ним до річки Сульфур-Крік біг худенький чоловік, на ім'я Лон-Мак-Фейн. Ви, мабуть, знаєте Лон-Мак-Фейна, отого маленького ірландця, з рудим волоссям і постійною усмішкою. І ось вони йшли, та й шли; йшли день-у-день, ніч-у-ніч. Гладун зовсім зморився, частенько лягав на сніг. Маленький чоловічок сердився й кричав на нього, як на малу дитину; він штовхав гладуна, підганяв його, і ледве, ледве прибрели вони до моєї хатини. Три дні лежав під моїми ковдрами отой гладун, навіть не вилазив. Та й гладкий же був! Ще зроду не бачив такої огрядної Скво. Жиру-ж у нього був дійсно, як кажете ви, цілий шар.

— То, мабуть, був Аксель Гундерсон, промовив Принс, — той велетенський скандинавець, що трагічні пригоди потьмарили його смерть. Це справило велике вражіння на інженера копалень. Він, Гундерсон, лежить десь там... — при цьому він махнув рукою в невизначеному напрямку на таємничий схід.

— Так, це теж була найтовстіша людина з тих, що родом з Соленої Води, — додав Бетліс, — але він виняток із загального правила, бо міг зацькувати оленя. А пригадайте його жінку, Унгу. Вона важила всього 110 фунтів, але ж там було саме м'ясо, і ні крихітки жиру.

Своєю витривалістю не поступалася перед ним і навіть перевищувала. Не було того в світі, ні на землі, ні під землею, чого-б вона не змогла зробити, — все вона здобуде для нього.

— Ну, що-ж, вона певне його любила?... — промовив інженір.

— Та ні, не то, вона....

— Послухайте, братва, — перебив Сітка Чарлі, що сидів на скриньці з харчами. — Ось ви все розмовляєте про жир, про гладких людей, про витривалість жінок та їхню любов, — чудово ви про все розмовляєте. Але ось у мене у згадках те, що сталося в країні, коли вона була ще молода, а оселі людські так далеко одна від одної, як зорі на небі. Мені тоді довелося якось мати справу з одним велетенським, гладким чоловіком та ще з однією жінкою. Жіночка була маленька, але серце її було більше від «волового» серця того велетня; до того ж і витривала вона була. Ми мандрували важким, непрохідним шляхом аж до Солоні Води. Холод був лютий; сніг глибокий, голод великий. Але жіноча любов була могутніша над усе. Більше словами скажеш.

Він змовк і почав сокирою рубати лід. Кусочки льоду він кидав у посуд, що стояв на печі; там розтавала вода для пиття.

Всі поприсувалися ближче до вогню, а той, що на корчі страждав, підшукував найзручніше місце для свого здеревенілого тіла.

— Повинен вам сказати, братва, — оповідав далі Сітка Чарлі, — що моя кров — це кров червона, сивашська, але серце моє — біле. До першого спричинився гріх моїх батьків, а до другого — доброчинність моїх друзів. Коли я ще хлопчиком був, передо мною відкрилась велика істина. Я

взнав, що землю дано вам і подібним до вас, і що сиваші не можуть тягатися з вами.

Карібу й ведмеді вигибають, загине і сиваш. Ото ж я й прийшов до тепла й сів межі вами, біля вашого вогню, і став вашого табору. Багато де-чого бачив я на своєму віку, багато попоїздив великими шляхами й стрічався з людьми різних рас. Через те й дивлюся на речі, як ви; так само, як і ви, суджу про людей і міркую. Отож, гостро висловлюючись про когось із вас, я добре знаю, що цим вас не ображу. І коли похвалю кого-небудь із племені, батькового, то ніхто з вас не наважиться сказати, що Сітка Чарлі — сиваш, що в очах йому світиться брехня, а на язиці слова не шляхетні. Чи ж не так?

Всі, як один, погодилися з ним.

— Так ось у чім річ. Ця жінка була Пасук. Я її чесно купив у племені, що живе на узбережжі, а зветься це плем'я Чількут. Серце моє не лежало до цієї жінки, і я не звертав ніякої уваги на її зовнішність. До того-ж і соромлива була вона й боязька, як взагалі буває це з дівчатами, які вперше попадають в обійми чужинця, що його вони ніколи не знали й не відали. І так, як оце я вам сказав, в моєму серці не знайшлось місця для неї. Я задумав велику мандрівку, і мені тільки потрібно було, щоб хтось нагодував собак та помагав мені гребти, коли річкою доведеться плисти. Одна ковдра вкриє двох, тому я вибрав собі Пасук. Здається, я вам ще не казав, що був на урядовій посаді. Як ні, то запам'ятайте це. Отже взяли мене на військовий корабель. Трапив я туди з саньми, собаками й консервами; поїхала зі мною і Пасук. Ми прямували до зимової льодової межі Берингового моря, де нас і виса-

дили усіх: мене, Пасук і собак. Уряд дав мені грошей, бо я був його слугою; дали мені карти земель, що їх ще з роду не бачило людське око, а також різні листи. Листи ці були запечатані, захищені від непогоди. Я мав їх передати на китоловні кораблі в Льодовитому Океані, що застрягли між криг великої ріки Мекензі. Ну, й велика ж ця ріка Мекензі, але все-ж таки нема більшої від Юкона, матери всіх рік.

— Але це все дурниці, бо моє оповідання не стосується ні китоловних кораблів, ні зими серед крижаних гір, перезимованої там, на березі Мекензі. Згодом, на-весні, коли дні подовшали і сніг корою взявся, ми поїхали на південь, Пасук і я, в країну Юкона. Важко було нам мандрувати, але сонце полегчувало нам шлях. Як я вже сказав, країна та була пустельна. Ми мусіли плисти проти води, гребучи то веслами, то жердиною; нарешті дісталися Сорокової Милі.

— Приємно було знову бачити білі обличчя, тому ми окошились на березі. Зима була люта. Темрява й холод насувалися на нас, а з ними й голод. Агент Компанії видав на кожного їдця по сорок фунтів муки і по двадцять фунтів сала. Бобів не було. Собаки заводили; люди всі страшенно зголодніли, обличчя їм поморщились. Дужі люди підупадали на сили, кволі вмирали. Чимало було серед них і цинготних.

— Одного разу, зібрались ми ввечері у коморі. Дивлячись на порожні полицки, ще більше відчували ми порожнечу у шлунках. Розмовляли тихо, при світлі вогню, бо свічки ми відклали для тих, хто ще міг прожити до весни.

Обміркувавши наш стан, ми порішили, щоб один із нас поїхав до Солоної Води сповістити світ про наше горе. Тоді відразу всі звели очі на мене, бо мали мене за досвідченого мандрівника. Сімсот миль до Місії Гейнс, — промовив я, — і кожний цаль цього шляху треба пройти на лижвах. Дайте мені найкращих собак і добрих харчів, то я поїду туди. Пасук теж поїде зі мною.

Всі на це погодились. Але тут підвівся один із них, Довгий Джеф, янкі, широконосий, мускулястий. Почав хвалитися, що теж багато мандрував: вигодуваний на молоці буйволів, змалку вже їздив на лижвах. Він хотів іти зі мною: якщо я загину в дорозі, то він — мовляв — дасть знати у місію.

— Я був ще молодий, і не знав, що то за люди ті янкі. Звідки ж було мені знати, що той гладун янкі — хвалько, і що янкі які себе вславили великими вчинками, завжди тримали язик за зубами. Отож узявши найкращих собак і харчів, ми всі троє — Пасук, Довгий Джеф і я — подалися геть.

Я знаю, що багатьом із вас доводилось незайманим снігом утоптувати шлях; працювали ви й жердиною і звикли до крижаних гір. Тим то я й мало говоритиму про нашу працю, — скажу лише, що іноді доводилось проїздити по десять миль у день, а іноді й по тридцять, але здебільшого тільки по десять. Харчів було замало, і вже на початку подорожи ми обмежували собі пайку. Собаки так-сяк пленталися, і на Білій річці, замість трьох саней, у нас залишилось тільки двоє. А проїхали ми всього лише двісті миль. Старалися використити все: дохлі собаки йшли на споживок живим.

Ні людського сліду, ні клубочка диму не

бачили ми аж до самого Пелі... Тут я думав розжитися харчами і залишити Довгого Джефа, що скиглив і був уже здорожений, натрудивши собі ноги. Однак, я тут розчарувався. Сам агент був ледве живий: у грудях йому хрипіло, очі блищали; а комора його була порожня. Він нам показав і порожню комору місіонера, і могилу його, камінням закидану, щоб не добулися собаки... В Пелі залишилася ще горстка індіців, та й то старих і малих між них уже не було; ясно, що мало хто доживе до весни. Отак ми з порожніми шлунками й важким серцем поїхали далі. Пів — тисячі миль снігової пустелі ще лежало на нашому шляху до Місії Гайнса, що на березі моря.

Це був час найглибшої темряви, і навіть опівдні сонце не могло підбитися вище лінії небосхилу. Але крижані гори меншали, дорога кращала. Я, що сили, підганяв собак, йшов від ранку до ночі. Я вже казав, що коло Соркової Милі кожен цаль треба було протоптувати лижвами. А лижви страшенно намуляли нам ноги, аж рани поробилися, і ті рани не заживали. Що день, то біль ставав нестерпучий. Дійшло до того, що одного ранку Довгий Джеф заплакав, як мала дитина. Я постановив його попереду найлегчих наших саней, щоб лижвами протоптував дорогу, але він, щоб вигідніше було, скинув ті лижви; дорога залишалася не втоптаню, бо він своїми мокасінами робив лише в снігу глибокі діри, куди застрягали собаки й мало ніг собі не калічили. Я сказав йому кілька гострих слів, — і він обіцяв, що не буде, але обіцянку свою порушив. Тоді я шмагнув його батогом; собаки більше не спотикались. Він був немов мала дитина, — і все через те, що мав багато жиру в собі.

А Пасук... Вона, коли Довгий Джеф лежав біля вогню й плакав, готувала їжу, ранком помагала запрягати собак, а ввечері розпрягати. Вона їх рятувала. Завжди була попереду, лижвами протоптуючи дорогу. Я просто вважав, що вона повинна все те робити, і не замислювався над цим, був стурбований іншими справами. До речі мовити, я ще тоді був молодий, мало знався на жінках. Лише згодом, оглядаючись на минуле, я зрозумів її.

А Довгий Джеф став зовсім безпорадний. Собаки були знесилені, а він, отстаючи, потай дивився на сани. Пасук погодилась сама взятися за його сани, так що йому було вже нічого робити. Ранком я, давши йому частину харчів, відрядив його вперед. Ми з жінкою здійняли шатро, зладнювали сани й запрягли собак. В полудень, коли сонце дражнилось з нами, ми його перегнали, і він з слізьми, замерзлим на щоках, знов залишився позаду нас. На-ніч ми улаштувались табором, чесно відклали його пайку харчів і розстелили хутра. Ми також запалили велике багаття, щоб побачив він його здалека. Через кілька годин пришкутильгав і Джеф. З'їв свою пайку, стогнучи і зітхаючи, а тоді заснув. Він не захворів, ні! То він натрудив собі ноги, зморився і від голоду знесилився. Боліли й у нас обох ноги від протоптування, і ми теж зморились і знесилились від голоду, але ж робили ще й іншу роботу, а він нічого. Ото-ж у нього й був той жировий шар, що про нього згадував наш брат Бетліс. Крім того, ми-ж йому чесно відділяли його пайку харчів.

Одного разу ми зустріли двох привидів, що мандрували крізь тишу. То був чоловік з хлопчиком, обидва білі. Рушив лід на озері Ле-Барж, а за ним пішла більша частина їхніх

речей. Кожний з них ніс по ковдрі. По ночах вони розкладали вогонь і так, скоцюрбившись, сиділи біля нього, аж до самого ранку. У них було трохи муки, яку розводили теплою водою і тим підживлялись. Чоловік той показав мені вісім філіжанок муки, — це все, що в них було, а за двісті миль було Пелі, де помирали з голоду. Вони ще сказали, що за ними йшов індієць, що вони чесно ділились з ним, але він одстав. Я не йняв віри тому, щоб вони чесно поділились, інакше-б індієць той не відстав від них. Я не міг їм дати харчів. Вони намагались украсти собаку, — була вона найгладкіша, дарма, що худюща, — але я, націлившись револьвером, нагнав їх. Пішли вони наче п'яні, безмежною пустелею, в напрямку до Пелі.

Залишились у мене тоді тільки одні сані й трое собак — самі лише шкура та кості. Як мало дров, то й вогонь не горить, і в хаті холодно. Так було й з нами. Коли немає що їсти, то й мороз сильніше допікає: обличчя нам до того почорніли і повідморожувались, що рідна мати нас не пізнала-би. Ноги були покалічені. Ранком, протоптуючи шлях, я аж потім обливався, щоб не кричати від болю в ногах: так мені муляли лижви.

Пасук не нарікала, а йшла вперед, протоптуючи дорогу. А Довгий Джеф безперестанку гойкотів.

Течія ріки Тридцята Миля була досить швидка. Вона підлизувала лід знизу, і на річці було багато ополонік, щілин. Одного разу ми догнали Джефа, що ранком поїхав уперед, а тепер тут спочивав. Між нами була велика просторінь води, що її він обійшов доріжкою, надто вузькою для саней. Ми знайшли мостик. Пасук важила дуже мало і пішла перша

з довгою жердиною, тримаючи її попереду для рівноваги, на випадок, коли провалиться. Але вона була легенька, лижви мала широкі і щасливо перейшла на той бік. Потім покликала собак. Але в них не було ні жердин, ані лижв, і вони всі пішли під лід. Я міцно тримався за задок санковий, аж доки полопали посторонки, й собаки зникли під льодом. На них було трохи м'яса, і я сподівався мати на тиждень їжі, а тепер і це пропало.

Другого ранку я поділив решту харчів на три частини, Довгому Джефові сказав, щоб він або з нами їхав, або відставав, — як йому зручніше, бо ми порожняком підемо швидко. Але той почав нити й скаржитись на біль в ногах, і гостро висловився проти товариства. Нам ноги гірше боліли, ніж йому, бо ми працювали з собаками. Довгий Джеф заприсягнувся, що ладен скоріше вмерти, ніж йти далі. Тоді Пасук взяла хутро, я взяв горщик і сокиру, і ми думали вже йти. Але, поглянувши на Джефову пайку, вона промовила: — Не слід марно витратити таку добру їжу на це немовля. Краще йому вмерти. — Тоді я, покивавши головою, сказав: — Ні, товариш завжди залишиться товаришем. — Вона нагадала мені про тих людей, що залишились на Сороковій Милі; їх там було багато і вони вартніші, ніж оцей наш супутник; вони ж звірилися на нас і чекають на весні харчів.

Коли я вдруге сказав: — Ні! — вона раптом вихопила в мене з-за пояса револьвера і в одну мить відрядила Довгого Джефа на лоно Авраамове. Я лайв її за це, докоряв їй, але вона не каялась і не думала каятись. І в душі я почував, що вона права.

Сітка Чарлі на хвилину зупинився і почав

знову кидати в пасуд кусочки льоду. Присутні всі мовчали. На дворі сумно заводили собаки, і від цього аж мороз по тілі пробігав.

— Отак ми йшли обоє по снігу день-у-день — два привиди. Пасук і я. Простували до Солонної Води. Натрапили на індійця, що, відставши, йшов теж до Пелі. Він скаржився, що двоє білих, — чоловік з хлопчиком, — несправедливо поділили харчі; що він уже четвертий день без муки. Що-ночі варив він шматки своїх мокасинів і поїдав. Майже цілком уже з'їв. Родом він був із приморських племен, і Пасук вільно з ним розмовляла його мовою. Він вперше на Юконі і добре ще не знав дороги, але прямував оце до Пелі. Скільки йому ще залишилось іти? Дві ночівлі? Десять? Сто? — він не знав. Повертатися не було вже ніякої рації, треба було йти далі. Він не просив у нас їсти, бо бачив, що й ми в такому-ж стані. Пасук поглянула на нього й на мене, неначе вагаючись, подібно до тієї пташки, що її пташенят спіткала біда. Побачивши це, я промовив на неї: — Цю людину обманули, чи-б не дати нам йому частину харчів? — Очі її аж заблищали радістю, але вона ще довго дивилася на нас обох, потім раптово, стиснувши губи, промовила: Ні! До Солонної Води ще далеко, а смерть чекає нас. Хай краще ота смерть люта спіткає цього чужинця, аби живий був мій чоловік Чарлі...

І той бідолага пішов без нічого крізь велику тишу, в напрямку до Пелі. Усю ту ніч вона плакала. Ще ніколи не бачив я на очах її слізінки. То ж не дим їй очі роз'їдав, бо дрова були сухі. Мене це страшенно здивувало, і я подумав, що її жіноче серце пом'якшало, перетерпівши стільки страждань на шляху.

Життя — дивне явище. Багато я міркував багато думав про це, але що не день, то дивувався я більше й більше.

Чому ми так жадаємо життя? Адже життя це — гра, і в ній ніхто не виграє.

Жити, це значить гірко працювати й тяжко страждати, аж поки старість підкрадеться до нас важким кроком, і ми складемо руки на холодний попіл погаслого вогню. Ох, важко, важко жити! Страждаючи, вперше зітхає дитина; страждаючи, старець випускає останній свій дух. Дні його сповнені горя й страждань. І не дивлячись на все це, людина спускається в безодню смерті, спотикаючись, падаючи, відвертаючи голову назад, і змагаючись до останньої хвилини. Адже смерть приємна. Тільки життя та всі його діла приносять нам страждання. А все ж таки ми любимо життя й ненавидимо смерть. Як дивно це!

З Пасук ми мало розмовляли протягом наступних днів. Вночі ми, немов мертві, лежали на снігу, а ранками вставали й рухалися далі, як тіні. Та й усе навкруги було мертво. На шляху не зустрічали ми ніяких тварин: ні пташки, ні білочки, ні кролика, нічогісінько не було. Річка мовчала під білою шатою. Соки в деревах позамерзли. Скипень такий-же був, як і тепер. А вночі зорі наче наближались, ставали якимись великими, маячили, танцювали. У день нас наче дражнили облудні сонця. Навкруги справжнього сонця бачили ми багато інших сонців; у повітрі блискало, мерегтіло; сніг був діамантовим пилом. А навкруги ні тепла, ні звука, — один лютий холод і тиша. Здається, мовилось: ми йшли, неначе мерці, немов уві сні, згубили навіть лік часу.

Обличчя наші звернені були туди, де Со-

лона Во да, серця наші прагнули до Соленої Води, ноги наші несли нас до Соленої Води. Ми отаборилися коло Тахіна, але це не дійшло до нашої свідомости. Наші очі дивилися на Білого Коня, але ми не бачили його. Наші ноги йшли мостиком через Каньон, але не почували цього. Взагалі, ми нічого не почували. Часто, знемігшися падали, але падали завжди з обличчям зверненим до Соленої Води. Всі наші припаси витратились; ми ділились чесно, але Пасук частіше падала, а біля Карібу-Кросінга вона зовсім охляла. Ранком ми не пішли далі шляхом, а лежали під одною ковдрою. В душі моїй було бажання залишитись там і зустріти смерть рука в руку з Пасук, бо я змужнів і зрозумів любов жіночу. Крім того, до Місії Гейнс залишилось миль з вісімдесят; між нею і нами був великий Чількут: аж ген по-над лісами височів його хуртовинами обвіяний шпиль. — Пасук так тихо зі мною розмовляла, що вухо я мусив прикладати до її губ, щоб почути. Тепер, коли вона вже не боялась мого гніву, то говорила мені все, що тільки на серці було. Говорила про свою любов та про багато інших речей, що їх я не міг зрозуміти. Вона казала: — Тимій чоловік Чарлі, і я була тобі доброю жінкою. Я завжди розкладала для тебе вогонь, готувала їжу, годувала твоїх собак, гребла й протоптувала слід, ніколи ні на що не нарікала. Не говорила, що в оселі мого батька тепліше, ніж отут з тобою, або, що в Чількуті більше їжі. Коли ти говорив, я слухала, коли наказував, — корилася. Чи ж не так, Чарлі?

Я відповів: — Так, це дійсно правда.

Тоді вона казала далі: — Коли ти вперше приїхав до Чількуту, то навіть не поглянув на

мене, а купив мене, як ту собаку, і забрав мене з собою; серце моє скам'яніло тоді й обурилось проти тебе. Жах обгорнув мене. Але це було давно. Ти ж для мене був добрий, Чарлі, як добрий господар до своєї собаки. Твоє серце було холодне, і в ньому не було місця для мене, але ж ти поводився зі мною гаразд, і твої вчинки були справедливі. Я була з тобою, коли ти робив відважні діла і орудував ризикованими підприємствами. І ось, рівняючи тебе до чоловіків наших племен, я бачила, що вони ставилися до тебе з великою повагою. Слово твоє було мудре, а язик правдивий. І почала я пишатися тобою, аж серце моє ущерть налилося любов'ю до тебе, і всі мої думки належали тобі. — Ти для мене був, немов те літнє сонце, що ніколи не покидає неба, а ходить по золотому колу. Куди-б я не проглянула, я всюди бачила сонце. Але серце твоє, Чарлі, залишалось холодним, і не було там місця для мене.

І я відповів: — Так, це правда: воно було холодне, і в ньому не було місця для тебе. Але той час уже минув. Тепер серце моє подібне до весняного снігу, коли його пригріє сонце. В ньому — велика відлига й велика зміна: неначе весняні струмочки дзвенять у ньому, розпускаються пуп'янки і все зеленіє. В ньому перекликаються куріпки, і чути пісні ріполовів, брентить у ньому дивна музика, бо зима минула, Пасук, і я спізнав любов жіночу. — Вона всміхнулась і поворухнулась, щоб я пригорнув її ближче до себе, а тоді промовила: — Я рада. Потім довгий час лежала спокійно, тихо дихаючи, а голова її була на моїх грудях. Прошепотіла: -- Шлях тут кінчається, і я стомила. Але спочатку хочу поговорити про інше.

Це було ще за давнього часу, коли я ще дівчинкою була у Чількуті і гралася сама серед шкіряних тюків, у хаті своїх батьків. Чоловіки тоді полювали, а жінки й хлопчики возили м'ясо побитого звіря. Це було на-весні, я була сама. І раптом у хатину заглянув великий, рудий ведмідь, що тільки-но прокинувся від довгої зимової сплячки; голодний, з обвислою шкірою на кістяку, він просунув голову і ревнув: — У-уф! — Брат мій саме повертався з першими саннями, навантаженими м'ясом. Він напав на звіря з голівешкою, а собаки, як були запряжені, так і кинулись на ведмедя. Зчинився великий галас і метушня. Вони попадали в вогонь; тюки геть порозкидали, й шатро перевернули. Нарешті, брат убив ведмедя; він лежав мертвий; братові пальці так і залишились у ведмедячій пащеці; лице його було подряпане до крові. Так ось, згадай індійця на шляху, що йшов до Пелі. То був мій брат. І я відмовила йому; не давши й шматка хліба. Він так і пішов голодний.

Отака була, друзі мої, любов Пасук, що вмерла на снігу, поблизу Карібу-Кросінга. Це була могутня любов: вона відмовила дати братові шматок хліба за ддя людини, що повела її тяжким шляхом до загину. Та цього мало: любов цієї жінки була така, що вона навіть сама собі в усьому відмовляла. Перед тим, як заплющити очі в останнє, вона взяла мою руку й підклала під своє хутро. Там біля пояса, я намацав повну торбину і лише тоді зрозумів причину її смерті. День при дні ми нарівно ділили свою пайку, все до останнього шматочка; і що-ж, вона з'їдала лише половину. Другою половиною набивала ту торбину.

Пасук промовила: — Мій шлях кінчається тут,

а твій шлях, Чарлі, піде ще далі, далі, через великий Чількут, вниз до Місії Гейнса й до моря. І йде той шлях ще далі далі, при світлі багатьох сонців, через невідомі країни і невідомі води. Він багатий на роки, шанобу й славу велику. Зустрінеш ти чимало жінок, добрих жінок, але ні одна тебе не кохатиме так, як кохала Пасук.

Я знав, що жінка правду каже. Божевілля напало на мене, і відкинувши торбинку з харчами, я заприсягнувся, що далі не піду. Стомлені очі її сльозами заволоклись і стали якісь лагідні. Вона мовила: — Чарлі Сітку завжди всі шанували, і слово його було завжди правдиве. Невже ж він тепер, так близько від Карібу-Кросінг, забувши про честь, верзе нісенітницю? Невже він забув тих людей, на Сороковій Милі, що дали йому найкращих собак і харчів? Пасук завжди пишалася своїм чоловіком. Хай же він опам'ятається, прив'яже свої лижви та йде далі, щоб я й далі могла пишатися ним.

Отак вона й заснула в моїх обіймах, заснула навіки. Підвівся я, підняв торбину з харчами, прив'язав лижви і, спотикаючись, поплентався далі. Коліна мені підсікались, голова паморочилась, у вухах гуло, а перед очима спалахували іскри. Я спогадав своє дитинство. Був я на потлачі, індійському бенькеті, голосно співав і танцював під співи хлопців та дівчат, під гуркіт барабанів, зроблених із моржевої шкіри. Пасук, тримаючи мене за руку, йшла поруч мене. Коли я лягав спати, вона мене будила, коли спотикався і падає, підводила мене. Коли я збивався з дороги в глибокий сніг, вона наvertала мене на шлях. Немов з потьмареним розумом людина, що бачить примари, або немов людина, з розумом запа-

мороченим від вина, добився я до Місії Гейнса, що на березі моря.

Чарлі Сітка відгорнув поли шатряні. Був полудень. На півдні, ледве черкаючись похмурого пасма Гендерсонових гір, стояв холодний сонячний диск. Обабіч палали облудні сонця. В повітрі розпорошувалася блискуча паморозь. На шляху, нашорошивши зашершенілу щетину, сидів вовкодав. Підвівши довгу морду до неба, заводив протяжно і жалібно.

ТАМ, ДЕ ШЛЯХИ РОЗБІГАЮТЬСЯ

Невже я повинен поїхати
звідци,
А ти, моя любо, залишишся
тут? —

(Швабська нар. пісня).

Обличчя того, що співав, було ясне, очі веселі. Він нагнувся, долляв трошки води в горщик з вареним бобом, а потім підвівся, взяв голівешку й почав відганяти нею собак, що обступили скриньку з харчами й кухонним приладдям. Його очі були блакитні, довге волосся — золотисте, аж радісно було дивитися на його веселе обличчя. Тьмяним рогом світив молодик по-над білою лінією сосон, що під сніговими шапками дрімали, кільцем оточивши табор і немов відділивши його від іншого світу.

Височінь була така ясна й холодна: зірки миготіли, дрижали, тріпотіли. На південному сході бліде, зеленувате світло віщувало, що ось-ось почнеться урочистий бенкет північного саява.

На ведмежій шкірі, що правила замість ліжка, лежало два чоловіки. Під шкірами на снігу був шар соснового гілля, дюймів шість завгрубшки. Ковдри були згорнені. За їхніми плечима для захисту, між двома деревами, під кутом у 45°, нап'ято полотнище. Воно затримувало і відкидало теплове проміння багаття на шкіри.

Ще одна людина сиділа на санках, що стояли поблизу вогню, і лагодила свої мокасини.

Праворуч була купа мерзлого нарінку і примітивний коливорот: ознака того, що тут щоденно від ранку до вечора працювали, шукаючи золотого піску. Ліворуч сторцем стояло чотири пари лижв: мандруючи пустелею, люди втоптували ними сніг.

Якось чудно залунала зворушлива швабська народня пісня під холодними північними зорями, навіваючи сум на людей, що сиділи коло багаття, відпочиваючи після важкої денної праці. Вона сповнила їм серця глухим болем і тугою, — якимсь прагненням, що нагадує голод: їхні думки полинули ген-ген за пасмо гірське, до країни сонця.

— Зигмунде, замовчте, бійтеся бога! — гукнув хтось із товаришів.

З мукою зцілились його руки; щоб ніхто цього не бачив він заховав їх у бганки ведмежої шкіри, що на ній спочивав.

— А чому-б то, Дейв Верце, мені не співати? — запитав Зигмунд. — Чому не співати, коли серце радіє!

— А тому, що нема на це причин. Погляньно, мій друже, навкруги й згадай про ту їжу, що нею ми споганювали наші тіла протягом цих дванадцяти місяців, про те, як ми жили, працюючи мов ті тварини.

Почувши ці докори, золотоволосий Зигмунд повів очима навколо, побачив зашершенілих собак, побачив, як парою брався віддих людський.

— А чому-б серцю не радіти? — промовив він і засміявся. — Тут усе гаразд, усе чудове. Що-ж до їжі... — Він зігнув руку й погладив напружені м'язи.

— Якщо ми жили й працювали, як тварини, то хіба нагорода за це не була царська? Адже кожне відерце дасть нам не менше, як двадцять доларів; то ж шар золота вісім футів завтовшки. Це — новий Клондайк, і ми це знаємо. Ось Джемс Гоз, що лежить поруч вас, знає і не скаржиться. Мовчить і Гічкок. Як та стара баба, лагодить мокасини, і чогось чекає. Лише ви один не вмієте дочекати до остаточної весняної промивки. Тоді ми всі забагатіємо, забагатіємо, як царі, тільки біда, що ви не вмієте чекати. Вас тягне назад до Сп.-Штатів. Мене теж туди вабить, адже я там народився, але-ж я вмю чекати, і чекати не важко, коли бачиш, як золото, що не день, то більше його жовтіє, як олії в олійниці. Ви ж прагнете кращого життя; мов та дитина, плачете за ним. Так ось, чому-ж мені не співати:

Через рік, як виноград поспіє,
Я додому повернусь,
Справимо тоді весілля,
Я до тебе пригорнусь.

Через рік, як виноград поспіє...
Ой, минають швидко дні!
Справимо тоді весілля,
Тільки вірна будь мені.

Собаки наїжились, загарчали й присунулись ближче до вогню. Почулося скрипіння плетяної лижви, зашарудів сніг — немов хтось цукор просівав. Зигмунд, урвавши спів, заляв і шпурнув головошкою в собак. В освітлене коло вступила якась постать, одягнена в хутра. То була індіанка. Вона скинула лижви, одкинула відлогу своєї парки із білячих шкірок і підійшла ближче до вогню. Зигмунд і люди, що сиділи з ним на ведмедячих хутрах привітали її, звичайним гелло. Гічкок навіть трохи по-

сунувся на своїх санях, щоб було дівчині де сісти.

— Ну, як ся маєш, Сіпсу? — запитав він, на її лад ламаючи англійську мову і домішуючи до неї чінуцькі слова. — Я чув, що в таборі вашому страшенно голодують. А чи не знайшов ще ваш знахур причини, через що дичини так мало, і чому немає лосів?

— Так воно й є: дичини дуже мало; будемо собак поїдати. А ворожбит-знахур вже знайшов причину цього зла; завтра принесе жертву й очистить табор.

— А кого ж це принесуть у жертву. Новонароджене немовля, чи яку-небудь нещасну скво, стару й непотрібну вже для племені, якої раді б усі позбутися?

— Ну, нічого подібного. Біда надто велика, тому він вибрав нікого іншого, як дочку вождя, нікого іншого, як мене Сіпсу.

— Сто чортів! — Гічкок поволі вимовив це слово, вийшло воно йому з глибини, повне подиву й розважливого міркування. — Отже, ми тепер стоїмо на роздоріжжі, — ви і я, — провадила далі індіанка цілком спокійно.

— Я прийшла, щоб ми могли ще хоч разочок поглянути одне на одного, тільки разочок...

Родом вона була з первісної породи, і все життя й традиції її були примітивні. Через те стоїчно ставилась до життя, а людську жертву вважала за щось цілком природне.

Сили, що керували денним світлом і темрявою, водами й морозами, розцвітом квіток і зав'яданням листу, розгнівались на людей і вимагали ублагання. Вимагали різними способами: то хтось, на льоду проломившись, потонує в ополонці, то когось лапою згріб ведмедь; а то

хороба якась опала людину в її власній домівлі, кашлем її заморивши: ротом і ніздрями життя вийшло із легенів.

Так чи інакше грізні сили брали собі жертву. Ім байдуже було, в який спосіб її взяти. Ворожбит-знахур знав, чого прагнуть ті сили, вибирав жертву непомильно. І це було цілком природне. Смерть приходила різними шляхами: так, чи інакше, то був прояв всемогутньої, незбагненої сили.

Гічкок походив з пізнішої, культурнішої раси. Його традиції були менш конкретні, позбавлені побожного страху.

— Цього не буде, Сіпсу!—сказав він,—ти ще молода, і твоє життя недавно розцвіло. Знахур,—дурень, вибрав не те, що треба. Цього не буде!

Вона, всміхаючись, відповіла.

— Життя не ласкаве з багатьох причин. По-перше створило нас не однаковими: тебе білим, мене—червонотварою. Далі воно схрестило наші шляхи, а тепер розділяє, і ми нічого не можемо вдіяти. Вже раз трапилося так, що боги розгнівались, тоді саме ваші брати прийшли до нашого табору. Їх було троє. Дужі й білі. Вони так само сказали, що жертви не буде. Але їх швидко не стало, і жертву принесено.

Гічкок, кивнувши головою, голосно мовив:

— Чи ж чули ви, товариші? Індійці збираються принести в жертву Сіпсу. Що ви скажете на це?

— Верц і Гоз поглянули один на одного, але нічого не промовили. Зигмунд, нахиливши голову, гладив собаку. Цього пса він привіз з собою з дому і любив за розум.

Його подарувала одна дівчина, яку Зигмунд часто згадував; на грудях у себе він носив її

медальйон, і це часто надавало йому охоти до співу. Так ото й подарувала йому дівчина собаку, коли вони розлучалися. Він залишив її, а сам подався в північні краї.

— Ну, що ж ви скажете? — знову спитав Гічкок.

— А може це не так серйозно? — розважаючи, відказав Гоз. Може це просто дівчача казка?

— Справа не в цьому!

Оця їхня байдужість страшенно обурила Гічкока.

— Якщо це правда, то яких же заходів ми вживемо?

— Я не вбачаю ані одної причини, щоб нам утручатися у цю справу, — промовив Верц. — Коли це дійсно так, то так воно, мабуть, і повинно бути. Цей нарід звик до цього. Це — їхня релігія, і нам до цього ніякісінького діла. Наше діло — здобувати золото, а потім залишити цю прокляту від бога країну. Тут тільки звірі можуть жити. Ну, а хіба-ж оці чорні чорти далеко відійшли від звірів? Та й до того наше втручання буде зовсім кепською політикою.

— Так це ж те саме, що я кажу, — погодився Гоз. — Нас тут всього чотири чоловіка, та ще ми так далеко від білих людей, мало не за триста миль від Юкона. Що можемо ми вдіяти проти півсотні індіців? — Сваритися з ними ми не можемо, бо доведеться залишити цю країну. А будемо битись, то загинемо. Та й до того ми напали на добре місце, де золота задосить, — що до мене, то я нізашо його не покину.

— І я так само, — додав Верц.

Гічкок нетерпляче обернувся до Зигмунда, що тихенько наспівував:

Через рік, як виноград поспіє,
Я додому повернусь...

— Ось що, Гічкок! — промовив він на-
решті: — Що вони кажуть, те й я. Коли шіст-
десят хлопців порішили на тому, щоб зарізати
дівчину, то що ми можемо вдіяти? Наскочать,
і з землі нас зітруть. А яка користь з того?
Вони все таки з дівчиною зроблять те, що
хотять. Не рація йти проти народніх звичаїв,
коли не чуєшся на силі.

— Адже в нас сила є! — перепинив його
Гічкок; — Четверо білих це однаково, що со-
тня червоних. А здумайте тільки про дів-
чину!

Зигмунд, замислившись, гладив собаку.

— Ото ж я й думаю про дівчину. Очі її
блакитні, як літнє небо, а сміх її подібний до
літньої хвилі, її волосся золотаве, як і моє;
коса її з мою руку завтовшки. Вона чекає
на мене там далеко, у крашій країні. Вона
довго чекала, і я, набравши стільки золота, не
можу його покинути тут.

— А мені то соромно було-б глянути в
блакитні очі дівчини, згадавши, як через мене
загинула дівчина з чорними очима, — глузуючи
промовив Гічкок. — Він з природи мав нахил до
подвигу і товарискости, не любив обміркову-
вати й виважувати свої вчинки, бо кохався в
дії за для самої дії.

Зигмунд покивав головою.

— Вам, Гічкок, не вдасться довести мене
до такого безумства. Ваше божевілля не сло-
кусить мене на божевільний вчинок. Треба все
холодно обміркувати, зваживши факти. Я при-
йшов до цієї країни не для розваги. У цю
справу втручатися нам не годиться. Звичайно,

жалко цієї нещасної дівчини, — але ж це звичай її народу, а ми ж випадково тут опинились. — Вони це робили тисячі, тисячі років тому, роблять це й тепер, робитимуть і далі. До того-ж вони не нашої породи, так само й ця дівчина. Отже, я однієї думки з Верцом і Гозом ..

Раптом загарчали собаки. Зигмунд урвав, наслуховаючи: скрипіли лижви; було їх багато.

Один по одному в освітлене коло вогня вступили індієці, високі, мовчазні, похмурі, одягнені в хутра. Їхні тіні фантастично маячили на снігу. Один із них, знахур, раптом заговорив до Сіпсу якимсь горловим голосом. Його обличчя було дико розмальовано фарбами; через плече йому висіла справжня вовча шкіра з обвислою хижою мордою і вищіреними, блискучими зубами. Ні слова ніхто не промовив. Індієці теж мовчали. Сіпсу підвелась; одна й друга нога просковзнула у лижву.

— Прощай, мій чоловіче! — промовила вона до Гічкока. Але людина, що сиділа поруч неї на санках, навіть не поглянула, навіть голови не підвела, коли вони всі юрмою пішли, зникаючи в білій лісовій глибині.

Неподібно до інших чоловіків, Гічкок швидко пристосовувався до обставин, але уважав за недоцільне мати будь-які любовні стосунки з жінками Північної Країни. Його широкий космополітизм ніколи не спонукав його до шлюбного життя з місцевими дівчатами. А якби й сталося навпаки, то це не суперечило-б його життєвій філософії. Просто не трапилося такого випадку. Сіпсу? Так, він радий був по-розмовляти з нею за багаттям, але не як чоловік з жінкою, а як доросла людина з маленькою дитиною, щоб тугу трохи розвіяти і

скрасити одноманітне життя. Оце й усе. Проте був у йому таки гарячий струмок лицарської крові, дарма, що предки були янкі, і що виховання він одержав у Новій Англії. Комерційний погляд на життя часто втрачав для нього зміст і суперечив глибоким пориванням.

Отож він сидів мовчазний, схиливши голову. В ньому кипіла якась органічна сила, сильніша за його самого, сильна, як його раса.

Верц і Гоз зрідка поглядали на нього з невиразним, але все-ж таки примітним хвилюванням. Зигмунд теж трохи хвилювався. Гічкок вражав їх своєю непохитною силою; в цій силі вони не раз пересвідчилися за їхнього спільного повного небезпеки життя. Отож вони з страхом і зацікавленням чекали, що то він далі чинитиме.

Напружена мовчанка тривала довго; вогонь уже погасав; Верц витягся, позіхнув і сказав, що пора спати.

Гічкок раптом підвівся на весь свій зріст.

— Щоб вам, клятим, у пеклі шкварчати! — Боягузи з курячим серцем! Я кінчаю з вами всю справу. Не хочу й знати вас. — Промовив він це досить спокійно, але в кожному слові звучала сила, кожна інтонація голоса говорила про його наміри.

— Ну, давайте, будемо ділитись, — казав він далі, — робіть так, як для вас краще буде. За нашою умовою, я маю право на четверту частину.

— В мішку вже 25—30 унцій золота. Принесіть сюди вагу, і ми поділимось. А ви, Зигмунде, відділіть четверту частину харчів та відкладіть на бік. Четверо собак належать мені, але мені потрібно ще чотири. Я вам віддам частину свого таборного приладдя за собак та

трохи зайвого струменту. Якщо мало, то додам ще унцій шість — сім золота і зайву рушницю з набоями. Чи погоджуєтесь ви на це?

Зигмунд, Верц та Гоз відійшли в бік порадитись. Потім Зигмунд від імени всіх промовив так:

— Гічкок, ми поділимось чесно з вами. Усього ви одержите четверту частину, ні більше, ні менше; це ви можете взяти з собою або залишити. Але що до собак, то вони нам потрібні так, як і вам, а тому ви заберете тільки своїх четверо. Якщо вам непотрібна частина вашого приладдя та струменту, то це вже ваша справа. Хочете — беріть, а не хочете — залишіть тут.

— Буква закону! — глузливо всміхнувся Гічкок. — Ну, що-ж, так і буде, я погоджуюсь. Тільки скоріше. Що скоріше я залишу цей табор і буду як найдалі від цих гадів, то краще для мене.

Поділили все' гаразд, без ніяких нарікань. Гічкок, прив'язавши своє мізерне майно до сани, почав запрягати собак. До частини свого приладдя та струменту він навіть не доторкнувся. Проте всеж таки взяв кілька посторонків і кинув на сані. Присутні тільки здвигнули плечима й дивилися йому у слід, аж поки він зник у лісі.

Людина на животі повзала по снігу. Скрізь навкруги височіли шатра індійського табору, з лосиної шкіри пороблені. Десь іноді завие, або загавкає собака. Один навіть наблизився до людини, що повзала на животі. Але людина враз завмерла. Собака ближче підійшов, понюхав, а тоді ще ближче підійшов, аж носом доторкнувся до невідомого предмету, якого за світла тут не було.

Тоді Гічкок,—бо це ж був він,— раптом піднявся і схопив голою рукою пса за шию; собака навіть не пикнув: мертвий, лежав уже під зоряним небом.

Гічкок добрався аж до шатра ватажкового. Довго пролежав там у снігу, прислухаючись до розмови. Йому конче потрібно було взнати те місце, де була Сіпсу. В шатрі стояв галас; видно, що там було багато народу. Довго про щось сперечалися.

Нарешті, почув він голос дівчини і швидко поплазував туди, де вона сиділа. Розгрібши сніг, трохи просунув голову й плечі під шатро. Коли тепле повітря доторкнулось до його лиця, він, вичікуючи, завмер нерухомо. Ноги і майже все тіло ще були по-за шатром. Він не насмілювався підняти голови і нічого не бачив; тільки по запаху міг визначити, що з одного боку лежить шкіра. Щоб упевнитись, він доторкнувся рукою. З другого боку його обличчя доторкнулось до якогось хутрового одягу, що, мабуть, обкутував якусь людину. Це певне Сіпсу, подумав він собі. Йому страшенно хотілося знову почути її голос, і він нютшті зважився.

Чути було, як змагаються вождь із знахурем, а трохи осторонь плакала голодна дитина. Гічкок, обережно підвівши голову, почав злегка торкатися хутра; він прислухався до віддиху. Був то віддих жіночий. Можна наважитись. Ніжно, але міцно притиснув на хутро, і раптом почув, як жінка здригнулася від цього дотику. Він трошки почекав; чиясь рука спустилась униз і доторкнулась до його кучерів. Ще хвилинка, і жіноча рука ніжно повернула йому лице в гору: він заглянув у вічі Сіпсу.

Вона не розгубилася. Немов випадково міняючи позу, обіперлася ліктем об шкіру й

розправила свою парку. Отже, вона його зовсім заховала. Після цього вона ще більше, наче випадково, нахилилась; він міг уже дихати між її рукою та грудьми. Вона ще більше нагнулась, і вухо її доторкнулось до його уст.

— Як буде зручна хвилинка, ти виходь звідси, шепнув він їй, — підеш снігом до тих сосон, що на закруті річному. Там ти знайдеш моїх собак і сані. Цієї ночі спустимося аж до Юкона. Яку собаку натрапиш по дорозі, хапай і волочи до санок, на той закрут, бо ж їхати доведеться нам швидко.

Сіпсу покивала головою на знак згоди, очі її горіли радістю; вона пишалася, що цей чоловік виявив до неї таку велику прихильність. Як і всі інші жінки її раси, вона народилася, щоб коритися волі чоловічій. І коли Гічкок повторив: — Іди, — він це сказав владно. Хоч вона йому нічого не відповіла, але він знав, що його воля для неї закон.

— Та не турбуйся про упряж собачу, — додав він в останню хвилину, — я чекатиму. Не гай часу. День наганяє ніч, і вона не забариться за-для примхи людської.

Минуло з півгодини. Гічкок чекав уже коло саней. Ногами топтав і махав руками, бо замерз, і враз побачив, що вона йде, ведучи за собою двох собак.

Його пси, побачивши чужих, почали рватися. Він утихомирив їх, почастивавши добре пужалном.

Вітер віяв у бік табору, і Гічкок потерпав, щоб який-небудь звук не зрадив їх.

— Запрягай їх швидше в сані! — наказав він, доставши упряж для цих двох собак. — Мої вожаки підуть попереду.

Раптом переміщені собаки накиннулись на

чужих; Гічкок почав їх розбороняти рушницею, але знявся страшенний галас і рознісся по всьому табору.

— Ну, тепер собак буде вдосталь, — похмуро сказав він, витягаючи з під ремінців сокиру. — Яку-б но я тобі собаку не кинув, ти негайно запрягай її, а поки що обороняй запряжених. Він зробив кілька кроків уперед і став по-між двома соснами. Собаки в таборі зняли страшенний галас. Гічкок уже на них чекав. Аж незабаром щось заманячило. Темна плямка швидко зростала, приймаючи виразнішу форму на тлі білого снігового простору. Це був перший собака, — провідця всієї собачої тічки. Він біг попереду, за вовчим звичаєм, показуючи шлях своїм товаришам.

Гічкок стояв за деревами в тіні. Коли повз нього майнув у повітрі передній собака, він, простягнувши руку, схопив його за ноги й кинув об землю. Потім, давши доброго удара позавуш, кинув собаку Сіпсу. Поки вона запрягала, він захищав сокирою прохід по-між деревами. З усіх боків обступили їх люті індійські собаки, вищірівши зуби і виблискуючи очима. Сіпсу запрягала швидко. Коли вона скінчила, Гічкок знову кинувся наперед, схопив другого собаку і знову кинув його Сіпсу. Це він зробив тричі, аж десятеро собак гарчало в його запряжці. Тоді він гукнув: — Досить!

Але в ту мить з'явився молодий, прудконогий індієць; розштовхуючи собак і спритно орудуючи руками, намагався він підійти до саней. Але Гічкок так зацідив йому дерев'яним прикладом рушниці, що той аж упав на коліна, а потім перекинувся. Свідком цієї сцени був знахур, що біг у слід за ним. Гічкок гукнув, щоб Сіпсу швидше рушала. Почувши її окрик,

оскаженлі звірі так шарпнули вперед, що аж сані підскочили, мало не викинувши її. Боги певне розгнівалися на знахуря, бо шпурнули його поперек дороги. Передній собака збив з ніг, дев'ятеро інших зімняло ногами, а сані переїхали його. Але він швидко скочив на ноги. Невідомо, що б то воно далі було, якби Сіпсу, назад махнувши довгим нагаєм, не влучила його межі очі. Гічкок, доганяючи сані, стикнувся на середині шляху з знахуром, коли той заточився від удару.

Отож первісний теолог повернувся до шатра ватажкового, значно збагативши свій досвід що до кулаків білої людини. Оповідуючи всім про те, що сталося, він лютував проти білих тварин.

— Ну, вилазьте ви, лежобоки. Вилазьте звідтіля, досить вам спати. Поки взуєтеся, то й сніданок поспіє.

Дейв Верц, скинувши з себе ведмежу ковдру, підвівся й псзіхнув.

Гоз потягнувся і, закотивши рукава, сонно почав розтирати затерплу руку.

— Дивує мене, де це переночував Гічкок, — промовив він, достаючи свої мокасини. Вони аж задеревеніли від морозу, і він швидко, в одних шкарпетках, поніс їх до вогню, щоб відтанули.

— Дуже добре, що він нас залишив, — додав він далі; — хоч правда, був з нього чудовий робітник.

— Та воно так. Але ж був уже занадто властолюбний. Ото-ж то й біда була. Жалко Сіпсу. Мабуть таки дуже він її любить.

— Не думаю. Це просто так собі з принципа. Він гадав, що так не гаразд; звичайно,

мав рацію. Але ж нам не рація було втручатися в цю справу і дочасно звідси викидатися.

— Принцип принципом, воно-то гарна річ, але все має свій час і місце. Краще оті принципи залишити вдома, коли їдеш на Аляску. Чи не так?

Верц присунувся ближче до свого товариша, і вони вдвох почали розминати коло вогню свої мокасини.

— Гадаєте, що треба було йому допомогти?

Зигмунд похитав головою. Він не мав часу відповідати: клопотався біля вогню. Треба було доглянути за кавою, що вже починала закипати; та й сало треба було перемішати, щоб не згоріло. Та ще невідступно на думці була йому дівчина з ласкавими очима, що нагадують літні озера, і він стиха наспівував.

Його товариші всміхалися поміж собою і навіть припинили розмову. Було вже після сьомої, але до світанку ще залишалося години три. Північне сяйво згасло, і табор був оазисом світла серед глибокої темряви. При цьому світлі яскраво вирізнялися три людські постаті. Тиша сприяла Зигмундовому настрою, і він ще голосніше заспівав останній куплет старої пісні:

Через рік, як виноград поспіє...

Раптом тишу нічну розірвав частий випал рушничний. Гоз застогнав, зробив зусилля, щоб випростатись і плюхнув на землю. Верц перевернувся на лікоть, голова йому звисла на груди, а з рота потік кривавий струмок. А Зигмундові золотоволосому пісня у горлі урвалася хрипом; скинувши руки, просто упав він поперек багаття.

Знахур, з підбитим оком, був у кепському настрої. Він посварився з ватажком з-за Верцевої рушниці. До того-ж набрав бобів більше, ніж припадало йому на пайку, та ще забрав собі ведмежу шкіру, — цим викликав велике незадоволення серед своїх підданців. Нарешті, гаяючись за Зигмундовою собакою, що її подарувала золотокоса дівчина, упав у яму й звихнув собі плече.

Пограбувавши до щенту табор білих, індієці повернулись до своїх шатрів. Серед жінок запанувала велика радість, і вони урочисто відсвяткували подію.

Через кілька днів індієські мисливці випадково набрели цілий табун лосів і всіх перебили. Отож знахур ще більшу здобув собі шану, і пішла серед людей чутка, що він таки справді знається з богами.

Собака-вівчарка, подарунок блакитнозорої дівчини; згодом пробралась у спустілий табор, цілу ніч і цілісінький день заводила над трупами білих. Потім вона десь зникла, а через кілька років індієські мисливці стали помічати якусь чудну зміну у вовчій породі: на шерсті з'явились ясного відтінку смуги і плями, яких на вовках ніхто досі не бачив.

ДОЧКА ПІВНІЧНОЇ АВРОРИ.

— Невже ви хочете одружитися зі мною? Та ж ви — ледащо? Ні, ніколи, ніколи ледача людина не буде моїм чоловіком.

Так Джой Моліно висловила свою думку Джеку Герінгтонові, як напередодні простішими фразами і його рідкою мовою висловила була її Луї Савоеві.

— Слухайте, Джой.

— Ні, ні, навіщо мені слухати ледачу людину? Дарма тільки витрачаєте час, відвідуючи мою хатину, а більш нічого й не робите. Як же це ви будете здобувати засоби для сім'ї? Чому-ж це у вас немає золотого піску, тоді як у інших його багато?

— Але ж, Джой, я працюю, що сили. Немає такого дня, щоб я не працював на річці, або кудись не мандрував. Ось і тепер я щойно повернувся з дороги, і мої собаки ще навіть не відпочили. Іншим щастить, і вони знаходять багато золота, а мені не щастить.

— Так. Але коли отой одружений з індіанкою Мак Кармак відкрив Клондайк, то чому ви не пішли з ним? Інші пішли і тепер вони багаті.

— Хіба ви не знаєте, що я в той час робив розвідки на верховині Танани, — протестував Герінгтон, — нічого не знав ні про Ельдорадо, ні про Бонанцу; коли довідався, було вже запізно.

— Це інша справа, але все ж таки ви чогось наче осторонь стоїте від цього.

— Що?

— Так. Ви осторонь стоїте. Для вас усе невідомо. Ніколи не буває пізно. Існує ще одна дуже багата копальня на річці Ельдорадо. Людина, що знайшла те місце, поставила там зачирки, а сама десь зникла. Ніхто не знає, що з нею сталося. Протягом шістдесяти днів ніхто не може претендувати на ту дільницю. Незабаром інші люди, сила силенна людей, поспішать, щоб захопити ту копальню. Буде-ж тоді гонитва! О, мов той вітер помчать вони туди. Хто перший прийде, буде багатющий. Досить матиме їжі на свою сім'ю.

Герінгтон намагався не зрадити, що вельми зацікавився тою звісткою.

— А коли кінчиться термін? Яка ж то дільниця? — запитав він.

— Я також говорила про це вчора ввечері Луї Савоєві, — далі казала вона, не звертаючи на нього уваги. — Думаю, що він виграє.

— А ну його до біса, того Луї Савоя!

— Отож, Луї Савоєй ще вчора, ввечері в моїй хатині казав: Джой, я — людина сильна. У мене добрі собаки. Я — витривалий. Я вийду переможцем. Чи тоді ви одружитесь зо мною? А я йому відповіла...

— Що ж ви йому сказали?

— Я сказала, що коли Луї Савоєй вийде переможцем, то матиме мене за дружину.

— А якщо не він переможе?

— Тоді Луї Савоєй не буде батьком моїх дітей.

— А якщо я виграю.

— Ви виграєте! Ха, ха, ха! Та ніколи. — Сміх Джой Моліно хоч був уїдливиий, але приє-

мно було його слухати. Герінгтон не звернув на нього ніякої уваги, бо давно до нього звик. Та й до того Герінгтон не був винятком. Вона так само мучила всіх своїх коханців. Але ж красуня вона була в цю хвилину: уста її розтулились, обличчя пашіло від кусючих поцілунків морозу, а в очах світилася та звабливість, що лише жіночим властива очам. До неї лаялись собаки, а передовий, Вовчий Зуб, ніжно поклав їй довгу морду на коліна.

— А якщо я виграю? — домагався Герінгтон.

Вона поглядала то на собаку, то на коханця.

— Ну, що ти скажеш, Вовчий Зубе? Якщо він справді буде сильним чоловіком і пред'явить свої папери, чи вийдемо ми заміж за його? Ну, що ти скажеш на це?

Вовчий Зуб нащурих вуха і загарчав на Герінгтона.

— Дуже холодно, — раптом додала вона з жіночою непослідовністю, підвівшись на ноги й підтягуючи упряж. Її коханець уперто дививсь на неї. Ще з першої хвилини їхнього знайомства вона ним керувала, як хотіла, але це йому ще більше надавало терпеливості.

— Гей, Вовчий Зубе! — гукнула вона, скочивши на сані: — Вйо!

Герінгтон стежив очима, як летіла вона вниз шляхом до Сорокової Милі. На роздоріжжі, там, де шлях проходив через річку до Форта Кудагі, вона спинила собак і обернулася.

— О, містере Ледащо! — гукнула вона йому. Вовчий Зуб каже, що коли вийдете переможцем, тоді я — ваша дружина.

Незабаром пішла поголоска, і люди на Сороковій Милі, що раніше закладалися, кого з двох коханців вибере Джой Моліно, тепер

почали закладатися, хто з них переможе на наступних перегонах.

Табор поділився на дві партії. Усіх сил і засобів уживала кожна, щоб дати спроможність своєму улюбленцеві зайняти перше місце. Почали вишукувати найкращих собак, яких мала країна, бо переважно від добрих собак залежав успіх. Вони то й стануть у великій пригоді майбутньому переможцеві. Йшлося не тільки про жінку, найбільшу на світі красуню, але й про копальню, вартістю, принаймні, в мільйон.

Цієї осені, коли прийшла звістка, що Мак-Кармак знайшов золоті копальні на Бонанці, вся Долішня Країна, Серкл Сіті та Сорокова Миля подалися вверх Юконом; поїхали усі, крім тих, хто, як Джек Герінгтон і Луї Савой, були на розвідках на заході. Затички ставилося, де попало: і на оленіх пасовиськах, і на річках. І ось випадково на нечуваному місці, на річці Ельдорадо, Олаф Нельсон пред'явив свої права на п'ятьсот лінійних футів; він теж забив свій кіл, як це вимагалось, і потім зник. В той час найближча контора записів містилася в поліцейських казармах у Форт-Кудагі, якраз через річку від Сорокової Милі, але коли розійшлась чутка, що ріка Ельдорадо — справжня скарбниця, то швидко виявилось, що Олаф Нельсон не поїхав униз Юконом, щоб зареєструвати свою власність.

Люди пожадливими очима поглядали на покинуту дільницю, де, як вони знали, тисячі-тисячі доларів тільки чекають лопати і шлузів. Однак, вони не сміли і торкнутися їх; існував закон, що коли поставлено затички, то дається ще шістдесятиденний термін, щоб закріпити своє право на власність. Коли вийшов речі-

нець, а дільницю ще не зареєстровано, то оголошувалось, що вона — нічия. Всім відомо було, що Олаф Нельсон зник, і десятки людей готувалося до перегонів до Форта-Кудагі, щоб захопити собі копальню.

Але на Сороковій Милі змагання було обмежене. Ввесь табір віддав свою енергію на те, щоб вирядити Джека Герінгтона і Луї Савоя, і не було нерозсудливої людини, що саможукки пішла би змагатися з ними.

До контори записів було сто миль, і було вирішено, що обидва змагачі матимуть чотири підгони, які буде розміщено вздовж шляху. Звичайно, останній підгін повинен був розв'язати справу, тому для останніх двадцяти п'яти миль відповідні прихильники намагались придбати найдужчих собак. Змагання обох партій було таке завзяте, що на собак стояла нечувана ціна, якої ще не знала історія країни. Отже, погоня за собаками ще більше звернула загальну увагу на Джой Моліно.

Вона не тільки була причиною всьому, але ще й мала найкращих собак, яких можна знайти між Чількутом та Беринговим морем. Як провідця всіх собак, Вовчий Зуб не мав собі рівного. Людина, що її сані він повезе на останньому перегоні, обов'язково виграє. Не могло бути ніякого сумніву. Проте, суспільство мало вроджене почуття такту, і ніхто ні разу не натякнув Джой про Вовчого Зуба. Обидві партії втішали себе тим, що коли не достанеться він одному, то не дістанеться й другому. Але така вже чоловікові судилася доля щаслива: пройти крізь життя, не збагнувши всіх хитрощів і підступів жіночих. Отож і на Сороковій Милі ніхто не вгадав бісового замислу Джой Моліно.

Згодом вони сами признавались, що недооцінювали цю чорнооку дочку Аврори. Її ж батько торгував хутрами в цій країні ще тоді, коли вона їм і не снилась, не мріялась. Джой Моліно і світ уперше побачила під мерехтливим північним сявом. Хоч і народилася вона в такій примітивній обстанові, але не позбавлена була проникливости жіночої, що вгадувала вдачу чоловічу. Цілком свідома того, що бавиться чоловіками, вона не знала сама, яка ця гра її мудра, глибока і спритна. Люди бачили тільки те, що поставлено на карту. Аж до самого кінця вона їм морочила голови, і лише тоді, як пішла вона з останнього козиря, можна було підвести підсумки.

На початку тижня увесь табір вийшов виряжати в дорогу Джека Герінгтона та Луї Савоя. Вони точнісінько розрахували час, бо їм треба було прибути на дільницю Олафа Нельсона за кілька днів до кінця терміну, щоб самим відпочити, і щоб собаки сили набрали для першого перегону. Дорогою вони зустріли людей із Давсона, що розміщали вздовж шляху собачі запряжки.

Через кілька днів по від'їзді чемпіонів, Соркова Миля почала висилати свої підгони: на сімдесятп'ять, п'ятдесят і двадцятьп'ять миль.

Собаки для останнього перегону були чудово підібрані; перед тим, як мала вирушати ця запряжка, весь табір при 50⁰ морозу протягом години оглядав їх, обмірковуючи їхню вартість. В останню хвилину Джой Моліно раптом з'явилася на своїх санях. Вона підійшла до Лона-Мак-Фена, якому доручено запрягати Герінгтонових собак, і заговорила до нього. Від несподіванки лице йому так витяглося, що люди, які здалека дивилися, одразу зрозуміли,

що має статися щось над міру важливе. Він швидко випряг Вовчого Зуба з її саней і запряг його спереду Герінгтонової запряжки, а тоді погнав собак шляхом на Юкон.

— Бідний Луї Савой! — казали люди. А Джой Моліно, зухвало блиснувши чорними очима, поїхала назад до батькової хатини.

Наближалася північ на ділянці Нельсоновій. Кілька сот чоловіків, одягнених у теплі хутра, чекали на дворі при 60⁰ морозу; їх не спокушали ні теплі хатини, ні м'які ліжка. Цілі десятки їх уже мали на руках готові паперці для сповіщень, і собаки в них були під руками. Загін кінної поліції капітана Константина уважно стежив, щоб не було ніяких порушень закону. Видано наказу, що ніхто не сміє забити колика, заким не спливе остання хвилина. В північній країні такі накази мають силу наказу Єговиного, і звістка про них швидко розповсюджується по всій країні.

Погода була ясна й холодна. Північне сяйво розмальовувало небо тремкими, мінливими фарбами. Рожеві хвилі холодного блискотіння перепливали через зеніт; величезні блискучі смуги зеленувато-білого кольору затемнювали зорі: немов чиясь велетенська рука спорудила пишну арку над полюсом. Дивлячись на цю величну картину, вовкодави заводили, як заводили їхні предки давніх часів. Поліціант, у ведмежій шкірі, виступив уперед з годинником у руці. Люди метушились коло собак, підіймаючи їх на ноги, розплутуючи й підтягуючи посторонки. Змагачі наближались до межі, міцно затиснувши в руках свої заяви й кілки. Вони так часто вже переходили за ту межу, що могли б іти, заплющивши очі. Поліціант звів руку. Ски-

нувчи з себе зайві хутра й ковдри, затягнувши міцніше пояси, люди чекали.

— Пора!

Шістдесят пар рук скинули рукавиці; стільки-ж мокасинів міцно вперлися у сніг.

— Марш!

Всі раптом розбіглись по широкому просторі. З усіх чотирьох боків дільниці почали забивати кілки по кутках і посередині, де стоять центральні стовпи. Потім поскакували на сані і враз рушили замерзлою рікою. Знявся гармидер і галас, — ціла метушня. Санки стикалися з санками, упряж чепляла за упряж; собаки, наїжившись, клацали зубами. Вузька річечка вся була загачена. Удари батогів сипались і на людей, і на псів. Метушню ще збільшувало те, що кожний учасник мав при собі гурт товаришів, які намагались визволити його від цього натовпу. Але помалу то одні, то другі санки вискакували на рівне і, стрілою помчавши, швидко зникали в темряві навислих берегів.

Джек Герінгтон, заздалегідь передбачавши цю метушню, спокійно чекав коло своїх саней, поки все вгамується. Луї Савой, уважно стеживши за своїм супротивником, одним із найкращих їздців на собаках, за його прикладом теж став біля своїх саней. Лише, коли галас затих у далені, вони теж рушили. Миль з десять проїхали вниз до Бонанци, заким наздогнали передніх. Галасу вже не було, але й ніякої змоги перегнати. Відстань між полозками санковими була шіснадцять цалів, а дорога була завширшки — вісімнацять цалів. Колія від постійної їзди осіла майже на цілий фут і становила собою справжню канаву. Обабіч простягався покрів м'якого, блискучого снігу. Коли

людина, намагаючись обігнати, звертала в бік, собаки провалювались у сніг і вже не могли йти, а повзли, як слимаки. Через те й люди лежали на своїх санях, терпляче вичікуючи крашої дороги. Така одноманітна дорога тяглась аж протягом п'ятнадцяти миль униз від Бонанци і Клондайка, аж до самого Давсона, де санки виїхали на Юкон.

Тут чекав перший підгін. — Але Герінгтон і Савой змінили своїх собак за дві милі далі. Скориставшись з тої метушні, що виникла, коли всі міняли санки, вони перегнали більшу половину мандрівників. Чоловіків з трицять було ще попереду їх, коли вони виїхали на широкий Юконів простір. Ось тут і почалося змагання. Коли ріка в-осени замерзла, між двома величезними крижаними загатами залишилася завширшки з милю широка водяна просторінь. Течія була швидка, а тому крижаний покривець утворився лише недавно. Отож тепер ця поверхня була гладенька, тверда й слизька, як паркет. Виїхавши на цей блискучий лід, Герінгтон зараз же став навколюшки, рукою притримуючись за санки. Батіг його так і свистів над собаками, а з уст йому злітала виборна лайка. Запряжки розсипались по слизькій крижаній поверхні, — кожна намагаючись випередити інших. Але з пожилців Півночі мало хто так спритно керував собаками, як Джек Герінгтон. Він поволі почав переганяти всіх. Луї Савой в розпачі напружував усі свої сили, щоб не відстати. Його собаки ступали у слід супротивникові.

Посередині цієї дзеркальної дороги з-під берега вискочив їхній підгін. Але Герінгтон не зменшив ходу. Виждавши слушного момента, коли нові сані стали врівень з ним, він, йойк-

нувши, просто перестрибнув. Погонич тих санок миттю скотився у сніг.

Луї Савой те саме проробив з своїм підгоном. Покинуті запряжки стикнулися з іншими, і сталася на льоду ціла метушня. Герінгтон надав ходу. Савой не відставав. Доїжджаючи до кінця дзеркальної поверхні, вони летіли вже врівень з чужими саньми, що вели перед. Виїхавши на вузьку дорогу між розсипчастими сніговими берегами, вони вже були на чолі перегонів; Давсон постерігав їх при світлі північного сяйва; люди казали, що все зроблено спритно. Коли мороз доходить 60°, людям потрібний рух, або вогонь. — Отож і Герінгтон з Савоєм згадали старовинний звичай «їхати й бігти». Стрибнувши з саней і тримаючи в руках віжки, вони почали бігти, аж поки відновилася циркуляція крові. Тоді знову посідали на сані. Таким чином, то підбігаючи, то спочиваючи, вони відкатали ще два перегони. Кілька разів, користуючись з гладенького льоду, Савой намагався випередити Герінгтона, але йому не щастило. Простягшись довгим рядом, миль на п'ять, решта намагалася перегнати їх, але даремно: лише одному Луї Савоєві дісталася слава не відстати від убійчої ходи Герінгтонової.

Коли підїхали вони до станції, що на сімдесятьп'ятій милі, Лон Мак-Фен, підлетів до них з запряжкою. Герінгтон, впізнавши в передовому собаці Вовчого Зуба, зрозумів, що перемога за ним. На Півночі не було ні одної запряжки, що могла б перегнати його на цих останніх двадцяти п'яти милях.

Савой, побачивши Вовчого Зуба на чолі супротивникової запряжки, зрозумів своє безсилля; він став стиха проклинати, так, як зви-

чайно кленуть жінок. Але все-ж таки не відставав і летів гарячими слідами Герінгтоновими, звірившись на своє щастя.

На південному сході вже займався день. Обое — один радіючи, другий сумуючи — дивувалися вчинкові Джой Моліно.

На Сороковій Милі рано вранці всі люди повилазили з-під своїх спальних хутр і висипали на край шляху. Відціля було видно течію Юкона на кілька миль, аж до першого його коліна, звідси через ріку можна було стежити за фінішом біля Форта Кудагі, де, хвилюючись, чекав реєструвач золотих копалень. Трохи осторонь стояла Джой Моліно. Через усім відомі обставини, пожилці Сорокової Милі не турбували її запитаннями. Тому між нею і вузькою санною колією була безлюдна просторінь. Горіли багаття. Навкруги люди, стовпившись, сперечалися, хто переможе; закладались на собак і на золото; найбільше ставили на Вовчого Зуба.

— Ідуть! — пронизливо гукнув хлопчик-індієць, що сидів на вершку сосни.

На Юконі почала манячити якась чорна пляма; за нею раптом з'явилася друга. Раз-у-раз вони більшали, і тоді з'явилися ще інші плями, але на значній відстані. Поволі почали вирізняти собак і людей, що лежали простягшись на санках.

— Вовчий Зуб перед веде! — стиха промовив до Джой поліцейський поручник. Вона всміхнулась у відповідь.

— Ставлю десять проти одного за Герінгтона! — гукнув один із королів Берч-Кріка, витягаючи гаманця.

— Що, багато вам платить королева за службу? — запитала Джой.

Поручник похитав головою.

— Чи є у вас трохи піску? Скільки?— Він показав їй свій мішок. Вона оцінила його швидким поглядом.

— Думаю, що на двісті доларів набереться. Добре. Ну, так ось я вас пораджу. Приймайте заклад!

Джой таємничо всміхнулась. Він поглянув на шлях. Обидва погоничі, ставши навколюшки, немилосердно гнали собак. Герінгтон вів перед.

— Десять проти одного за Герінгтона!— гукав король з Берч-Кріка, вимахуючи гаманцем перед самим лицем поліціанта

— Приймайте заклад!— підказувала Джой. Він послухався, здвигнувши плечима на знак того, що поступився перед її чарівністю, наперекір вказівкам власного розуму. Джой, підбадьоруючи, кивнула йому головою.

Галас стих. Люди перестали закладатися. Немов ті шлюпки проти вітру, похитуючись, поринаючи і знов випірнаючи, сані летіли просто на них. Хоч Савоева передова собака ще не відстала від задка Герінгтонових саней, але вираз його обличчя був зовсім безнадійний. Герінгтон міцно стулив губи, не дивився ні ліворуч, ні праворуч. Собаки його бігли якнайкраще. А Вовчий зуб, схиливши голову, не дивлячись уперед і стиха скиглячи, чудово вів усю запряжку. Люди стояли, затаївши дух. Ні звуку; тільки гарчання собак, та свист батогів.

Тоді враз розтявся гучний голос Джой Моліно:

— Ай-я! Вовчий зубе! Вовчий зубе!

Вовчий зуб, почувши її голос, раптом звернув з дороги й помчав до своєї господарки, потягнувши за собою всю запряжку. Сані пере-

кинулись, Герінгтон стрімголов полетів у сніг. Савой блискавицею промайнув повз його, Герінгтон, зіп'явшись на ноги, стежив за ним, як той летів через ріку до контори. Герінгтон не міг не чути того, що говорилось навкруги.

— О, він летить дуже швидко, — казала Джой Моліно поліціянтові: — Він — як це ви кажете — добре скерував. Так, скерував і буде першим.

НА КІНЦІ ВЕСЕЛКИ.

I.

Було дві причини, через що Кід із Монтани, скинувши одяг і остроги мексиканця, обтрусив з ніг своїх порох гірського пасма Іцаго.

По-перше, наступ стійкої, тверезої й суворо-розумної цивілізації знищив первісний лад західнього скотарства, а нове витончене суспільство поглянуло з холодною неприхильністю на нього й подібних йому.

По-друге, раса повстала в одному із своїх гігантських рухів і пересунула свій кордон на кілька тисяч миль далі.

Отож, з несвідомою передбачливістю зріле суспільство дало простір молодим своїм елементам. Правду кажучи, новий терен здебільшого був гола пустеля, але ті, хто задихався вдома, могли, принаймні, дихати вільно на величезному просторі, що мав кілька сот тисяч квадратних миль мерзлого ґрунту.

До таких людей належав і Кід із Монтани. Він поспішав на берег з такою квапливістю, ніби кілька загонів поліції женуться за ним. Маючи більше відваги, ніж грошей у кешені, йому пощастило сісти на судно в порті Пуджет Соунд, перетерпіти морську хворобу і всі митарства пасажира другої класи, споживаючи препогану їжу. Він перевівся нінащо, а все-ж таки, невгамовний, одного весняного дня виліз на берег у Дайї. Ціна на собак, на харчі і

мито, яке брали два ворожі уряди, швидко з'ясували йому, що Північна Країна — що хочете, тільки не Мекка для бідної людини. Тим то й він кинувся швидко шукати будь-яких способів швидкої наживи.

Багато тисяч запеклих пілігримів було розпорошено по-між берегами й гірськими проходами. Оцих-то пілігримів він і почав обшаракувати. Спочатку влаштував гру Фараон у бараці, збитому із соснових дощок, але де-які неприємні події змусили його кинути цю справу й податися далі. Потім торгував він ухналями, по законній ціні, чотири на долар; але несподіваний привіз ста бочок збив риночну ціну, і йому довелось розпродати свої запаси, чимало на цьому втративши. Тоді він оселився в Овечому Таборі.

Зорганізував там носіїв-професіоналів, і одного дня відвищив ціну на десять центів з хунта поклажі. На знак удячності носії обороняли Фараон і рулетку і сміялися, коли він спорожняв їхні кешені. Але його комерційні здібності були надто шахрайські, щоб терпіти їх довго. Отож однієї ночі опали його відвідувачі, спалили його барак, поділили по-між собою його гроші й погнали його шляхом з порожніми кешенями.

Невдача йшла невідступно за ним. Він склав умову з відповідальними особами, що перевезитиме віскі через кордон, небезпечними й невідомими шляхами. Але розгубив своїх індійців-провідників, і першу-ж партію «краму» конфіскувала кінна поліція. Незчисленні невдачі зробили його жорстокосердим і хитрим. Він ознаменував свій приїзд на озеро Бенет тим, що тероризував увесь табір протягом повних двадцяти чотирьох годин. Збори золотошукачів

постановили, щоб він негайно забрався звідтіля. Завжди мавши пошану до таких зборів, він так поквапився виконати їхню постанову, що, помилившись, сів у чужі сані. В тепліших країнах такий вчинок кваліфікується, як конокрадство, так, тому він, не зупиняючись, поїхав просто через Озеро Бенет і Тагіш до узгір'я і розклав свій перший табор аж за сто миль далі на північ.

Не за горами була і весна, багато видатних громадян Давсона вирушало на південь, поки лід ще тримався. Зустрівшись з ними і порозмовлявши, занотував він собі їхні ймення й матеріальний стан та поїхав далі. Пам'ять у нього буда чудова, уява палка; але правдивість не була його чеснотою.

II.

Мешканці Давсона, завжди ласі до новин, побачивши Кідові сані, що прямували вниз Юконом, вийшли зустрічати його. Ні газет він при собі не мав, не знав також, чи вже повісили Дуранта. Не знав, хто переміг на змаганнях у день національного свята. Не знав, чи скінчилася війна поміж Сп.-Штатами та Еспанією. Не знав, хто такий Дрейфус. А Браєн... Хіба-ж вони не чули? Та-ж він утопився на порогах Білого Коня. Врятувався лише один Чарлі Сітка. А Джо Ледью. Та він обидві ноги відморозив, йому їх відрізали у Файв Фінгерс. А Джек Дальтон? Загинув від вибуху на Морському Левові вкупі з усією командою. А Бетлс? Загинув на Картагені в Сеймурському проході, де з трьох сот чоловіків урятовалося тільки двадцять. А Біль з Швидких Вод? Завалився на крихкому льоду на озері Ле-Барж, вкупі з шістьома оперними артист-

ками, що його супроводжали. А губернатор Волш? Пропав укупі з усіма супутниками і вісьмома саньми на Тридцятій Милі. А Деверо? А хто-ж такий Деверо? Ах, так це-ж кур'єр. Та його застрілили індієці на озері Марш!

І так воно йшло далі. Звістки передавались. Люди проштовхувались уперед, щоб дещо дізнатися про своїх друзів та компаньйонів. Їх на б'к відштовхували інші, і вони, спантеличені, навіть не встигали, як слід, вилаятись. Заким Кід із Монтани добрався до берега, його вже оточили кілька сот золотошукачів, одягнених у хутра. Проходячи повз касарні, він уже був у центрі цілого походу. Найбільший натовп збірався біля Оперного будинку. Кожний пролазив у середину, щоб при нагоді розпитати про своїх товаришів. Всі пропонували йому випивку. Ще ніколи Клондайк не зустрічав так гостинно новаків-чечаків. Весь Давсон захвилювався. Такої серії катастроф не пам'ятає його історія. Всі видатні люди, що навесні виїхали на південь, загинули. Із хатин висипали їхні мешканці. Люди з непритомними очима шукали людину, що принесла такі катастрофічні звістки. Російська метиска, дружина Бетлісова, сівши біля вогню і в розпачі похитуючись тілом, посипала попідом своє чорне, як смола, волосся. Спущений до половини прапор сумно маяв над касарнею. Давсон оплакував своїх небіжчиків.

Навіщо Кід із Монтани утяв такий жарт, ніхто не знає. Нічим іншим, тільки брехливістю його можна пояснити цей факт. Йому завдячуючи, цілих п'ять день країна заливалася гіркими слізьми; п'ять день він був цар і бог на Клондайку. Людність дала йому притулок, хліб, сіль з ним поділяла. Шинки частували його,

не беручи за це грошей. Всі запобігали його ласки.

Високі урядовці низько вклонялись йому, аби тільки далі давав він свої відомості, а Константайн з товаришами вшанував його, влаштувавши бенкет у касарнях.

І раптом одного ранку до Давсона приїхав урядовий кур'єр Деверо. Він спинив своїх знесилених собак перед конторою завідувача копалень.

Він помер? Звідкіля-ж це взяли! Хай тільки дадуть йому шматок засмаженої лосини, ось тоді він покаже, чи є ще в ньому життя. Що таке? Адже губернатор Волш перебуває в таборі Малого Лосося, а що до О'Брайена, то він прибуде сюди з першою-ж водою. Що? вмер? Дайте ж йому шматок лосини, то він покаже всім.

І Давсон знову загаласував. Прапор на касарні піднявся аж до самого верху жердини. Бетлсова дружина, вимившись, одяглась у чисте плаття. Уся громада делікатно висловила бажання, щоб Кід із Монтани негайно зник з їхнього обр'ю. І він, звичайно, зник з якоюсь чужою запряжкою собак. Давсон зрадів, коли Кід подався вниз Юконом і посилав закоренілому грішникові найщиріші побажання як найшвидше дістатися до свого останнього місця спочинку.

Тимчасом власник украдених собак поскаржився Константайнові, і той йому дав одного поліція.

III.

Маючи в перспективі Серкл-Сіті і беручи на увагу, що лід уже тріщить під полозками саней, Кід із Монтани користався з того, що дні довшали, і, що сили, гнав своїх собак, від

ранку аж до пізньої ночі. Та ще він майже певен був, що власник собак погнався за ним, а тому хотів дістатися американського кордону, заким крига скресне. Але третього дня вже стало очевидним, що весни йому не перегнати. Юкон ревів і рвав на собі кайдани. Доводилось робити довгі об'їзди, бо шлях місцями провалювався в швидку течію ріки, а лід, уже в ненастанному русі, з гуркотом тріскався, утворюючи глибокі розколини. Тими розколинами та ополонками, що їх було сила силенна, вода проступала на поверхню крижану. Собакуже почало змивати, і вони більше плили, ніж йшли. Отож він завітав до дроворубової хатинки, що стояла на рогові якогось острова. Два пожильці неприязно зустріли його, але він все-ж таки, розпрігши собак, почав готувати їжу.

Дональд і Дейві — це були найкращі зразки прикордонних невдатників. Вони були земляки з Канади, родом — шотланці, мешканці міста. І ось опанувала їх якась хвилина божевільства: вони залишили працю в конторі, забрали всі свої ошачення й подалися до Клондайку шукати золота. Тепер їм довелось зазнати доброї біди в цій країні. Голодні, знесилені, сумуючи за рідним краєм, вони найнялись рубати дрова для Пароплавної Кампанії з умовою, що їх безплатно повезуть до дому. Не взявши на увагу всі можливі випадковості, сполучені з льодоходом, вони довели свою недолужність вибором острова, на якому оселились. Кід із Монтани, хоч і малий досвід мав що до льодоходу на великій річці, а все ж таки стурбовано повів очима навколо, і погляд його помандрував до далекого прагненого берега, де високі скелі немов обіцяли захисток від усіх крижин, які-но є у Північній Країні.

Попоївши сам і нагодувавши собак, він закурив люльку й вийшов на проходку, щоб краще роздивитися навколо. Острів, як і всі острови на річках, вищав, чим далі проти води; на тому вищому краї Дональд і Дейві збудували свою хатину й наклали цілі стоси дров.

Дальший берег був за милю, а поміж островам і ближчим берегом була протока ярдів у сто завширшки. Спочатку Кідові спало на думку взяти своїх собак і рятуватися з ними на той берег, але пильніше придивившись, побачив він, що лід уже понімався водою, яка текла бистрою течією. Нижче річка круто повертала на захід і на цьому закруті всіяна була цілим лабіринтом островків. Ось де буде загата, — подумав він собі. Шестеро саней, що, видимо, прямували вверх річкою до Давсона, хлюпаючись, пробирались холодною водою до заднього кінця острова. Мандрівка річкою, що недавно була небезпечна, стала тепер неможлива. Мандрівникам ледве-ледве вдалось добратися до острова, і ось вони йшли стежкою до хатини дроворубів. Один із них, засліплений снігом, безпорадно плентався, тримаючись за задок саней. То були здорові хлопці в грубому одязі, потомлені з дороги. Кід із Монтани вже раніш зустрічався з такими людьми і знав що вони не його роду.

— Гелло! Ну, як же справи в Давсоні? — запитав той, що йшов попереду; спинивши свій погляд на Дональді й на Дейві, він перевів його на Кіда.

Формальностей не додержуються при першій зустрічі у тих пустельних нетрях. Розмова швидко набрала загального характеру; люди обмінювались новинами Горішньої й Долішньої Країни. Але новоприбулі швидко вичерпа-

ли увесь свій запас новин, бо зимували в Мінуку, за тисячу миль нижче, а там нічого цікавого не діялось. Зате Кід із Монтани щойно прибув із Солоної Води, і вони запросили його до себе; поки ставали табором, та почали розпитувати про зовнішній світ, від якого були відмежовані вже цілих дванадцять місяців.

Раптом розтявся різкий тріск і, заглушивши собою гуркатіння на річці, повабив усіх до берега. Лід ще вище поїнявся водою, отож вона тисла на нього і згори, й знизу, намагаючися відірвати його від берегів. — На очах у льоду робилися розколини, і повітря сповнене було ненастанного тріскотіння; це нагадувало стрілянину в ясний, сонячний день.

На річці їхало двоє собаками; їхали льодом, який ще не взявся водою; простували до острова. Раптом сані гувкнули у воду. Там, де вони щойно промчали, лід уже ломався і вивертався до гори крижинами. Людей залило водою аж по пояс, сані зникли, а собак закрутило виром. Чоловіки кинулись їх рятувати. Бабраючись у холодній воді, вони мисливськими ножами перерізували посторонки. Потім крізь бурхливу воду й скрипучий лід почали пробиватися до берега. Звідтіля, попереду всіх, перескакуючи з криги на кригу, поспішав їм на допомогу Кід.

— Бий мене біг, якщо це не Кід із Монтани! — гукнув один із чоловіків, що його Кід витягнув на берег. Він був одягнений в червоний мундур кінної поліції і жартівливо підняв руку, віддаючи Кідові честь.

— Я, Кіде, маю ордер заарештувати вас, — провадив він далі, витягаючи з кишені на грудях промоклий папірець. Гадаю, що ви без заперечень підете за мною.

Кід, поглянувши, який на річці хаос, здвигнув плечима, а поліціант теж, поглянувши туди, всміхнувся.

— Де собаки? — запитав його супутник.

— Панове, — перепинив його поліціант, — ось це мій товариш Джек Сазерланд — власник ділянки число двадцять два в Ельдорадо.

— Чи не Сазерланд 1892 року? — запитав засліплений снігом чоловік із Мінука, намагаючись намацати його.

— Він самий! — і Сазерланд схопив його за руку.

— А ви?

— О, я скінчив пізніше, але пам'ятаю вас за тих часів, коли ще був зовсім молоденький. Хлопці! — гукнув він, — та це-ж Сазерланд, Джек Сазерланд, скінчив університет. Підійдіть но ближче ви, золотошукачі, та привітайте його. Сазерланд, а це — Грінвіч, що два роки тому взяв приза на змаганнях...

— Так, я читав у газеті про цю гру, — промовив Сазерланд, стискаючи руку. Пам'ятаю ваш перший влучний удар. Смуглявий Грінвіч почервонів і ніяково відступився, давши місце іншим.

— А ось це — Метью із Берклі. Тут ще є в нас кілька молодців зі Сходу. — Ідіть сюди студенти із Прийстона! Та швидше. Це ж Сазерланд, Джек Сазерланд!

Тут всі накинулись на Сазерланда й потурили його в табор, дали йому там сухий одяг, напоїли чорним чаєм. Забуті всіма Дональд і Дейві, подались до хатини, і там продовжували свою звичайну гру в Кріб. Кід з поліціантом пішли за ними.

— Ось одягніть сухий одяг, — промовив він, — доставши його із своїх мізерних припасів. Думаю, що вам і доведеться спати вкупі зі мною.

— Але-ж ви добра людина, — зауважив поліціант, надягаючи Кідові шкарпетки. Жалко, що доводиться мені назад вас везти до Давсона. Але сподіваюся, що до вас не поставляться суворо.

— Не кваптесь, прошу вас. — Кід загадково усміхнувся. — Ми ще не на шляху туди. Коли я рушу звідцілья, то я поїду вниз річкою, і думаю, що й вам суджено їхати зі мною.

— Ні, цього не буде, оскільки я себе знаю...

— Вийдемо звідцілья, і я вам тоді покажу! Ці ідіоти, — показав він пальцем на двох шотланців, — скоїли дурня, оселившись тут. Ви спочатку набийте собі люльку — це дуже добрий тютюн — і втішайтеся, поки можете. Небагато вам уже люльок доведеться викурити.

Здивованний поліціант вийшов з ним разом; Дональд і Дейві, кинувши карти, пішли у слід за ними. Люди з Мінуку, помітивши, що Кід показував то вверх, то вниз на річку, підійшли до них.

— У чім справа? — запитав Сазерланд.

— Нічого особливого. Треба сказати, що Кідові дуже личила його байдужість.

— Буде нам тут пекло. Бачите он те коліно ріки? Ось там і зберуться мільйони тон льоду. Те саме буде й вище. Горішня загата швидше рушить, а долішня задержить лід, і... пу-у-ф. — Він драматичним жестом махнув над островом, неначе змітаючи його. — То-ж мільйони тон, — додав він задумливо.

— А як-же з складеними дровами? — запитав Дейві. Кід удруге махнув рукою, і Дейві застогнав.

Праця кількох місяців! Невже це все пропаде? Ні, ні, брате, цього не може бути! Я думаю, що ви жартуєте, адже так? Скажіть, що

так, — благав він. Але коли Кід різко засміявся й повернувся на закаблуках, Дейві кинувся до дров і, наче божевільний, став відтягати їх далі від берега.

— Іди-но поможи мені, Дональде, хіба-ж ти не можеш мені допомогти? Невже пропаде вся наша праця, і ми не повернемось додому? — Дональд схопив його за руку й почав трясти, але той видерся.

— Хіба-ж ти не чуєш, що каже чоловік? То-ж то мільйони тон ідуть, і весь острів змете.

— Та опам'ятайся, брате! — промовив Дональд, — ти зовсім з глузду з'їхав!

Але Дейві знову кинувся до дров, Дональд пішов до хатини, взяв пояс, гроші свої і Дейві й подався до найвищого місця на острові, де стояла найвища над усі дерева, величезна сосна.

Люди перед хатиною, почувши стукіт сокири, усміхались. Грінвіч повернувся з розвідки з новою звісткою, що всі вони попали в лабети, звідкіля вже неможливо вибратись; нічого й думати про те, щоб перейти протоку. Слепий із Мінука почав співати, а всі присутні приєднались до нього:

Чи-ж правда це? Чи-ж правда це?

Ну, як тобі здається?

А може, бреше, бреше він?

А може це йому верзеться?

— Та це-ж гріх! — стогнав Дейві, підводячи голову й дивлячись на них, як вони танцювали у сяйві вечірнього сонця. — А мої дрова всі пропадуть!

Чи-ж правда це? Чи-ж правда це?

чув він у відповідь. Гуркотіння на річці раптом ущухло. Якась дивна тиша обгорнула всіх. Лід відірвався від берегів і впливав на поверхню: рівень води раз-у-раз підносився. Тихо і швидко під-

нявся аж на двадцять футів. Величезні криги торкались уже верхнього края берега. Долішній, низинний кінець острова залило водою. Легко без усякого зусилля, біла маса ринула за водою. Але враз гуркіт знову почав зростати, і незабаром увесь острів здригався й тремтів від ударів величезних льодових криг. Під тиском води велитенські брили, вагою в сотні тон, летіли в повітря, як горошинки. Мерзлий хаос гув і гремів. Щоб почути голос людський, треба було кричати на вухо.

Часами гуркіт, що доходив із протоки, лунав з такою силою, що заглушав собою загальний шум. Острів здригнувся: то на ріг налетіла величезна крига, з корінням вирвала зо два десятка сосон, а тоді перекрутилась, сторчком перекинулась, з дна річного піднявши свій замулений бік і з розгону налетіла на хатину; мов гігантським ножом зрізала берег і дерева. Здавалось, ніби крига тільки доторкнулась до края хатини, але-ж переламлені бантини, мов сірники, стали сторчма, і вся будівля розвалилась, мов домок дитячий.

— А праця стількох місяців! Праця стількох місяців! А як-же ми тепер повернемось додому!— галасував Дейві, аж поки Кід з поліціантом відтягли його від складених дров.

— Буде для вас ще кращий час, щоб поїхати додому! — гукнув поліціант, даючи йому штовхана по голові й відкидаючи на безпечне місце.

З вершка сосни Дональд бачив, як немилосердна, руїницька крижана гора змила стоси дров й поплила за водою. Немов задовольнившись руїною, льодова повінь повернулась у свої береги і забарила течію. Одночасно й гуркіт ущух. Присутні навіть могли чути, як Дональд з височини гукав до них, щоб вони поди-

вились униз на течію. Як і передбачалось, загата утворилася серед островів на коліні річному; льоду тут навалило величезним бар'єром, що простягся від берега до берега. Річка зупинилась, і вода, не знайшовши виходу, стала підійматися. Піднялася так, що весь острів залило, і люди хлюпались у ній по коліна, а собаки поплили на руїну хатини. На цьому рівні вода раптово зупинилась: не підіймалась і не спускалась.

Кід кивнув головою.

— Вище утворилася загата,— промовив він— а тому вода не прибуває.

— Тепер все залежить від того, яка загата піддасться раніш,— додав Сазерланд.

— Цілком правдиво,— підтвердив Кід. — Як-що верхня прорветься перша, то ми пропали: ніщо не встоїть перед нею.— Люди із Мінку мовчки відвернулись від берега і, незабаром, заспівали *Rumsky Ho*, а далі почулось *The Orange and the Black*. Співці запросили ще до себе Кіда з поліціантом; і ті швидко підхопили.

— О Дональде, невже ти не допоможеш мені? — Дейві, ридав під деревом, на якому сидів його товариш. О Дональде, допоможи мені! — Його руки були окривавлені від даремних зусиль вилізти на слизьке дерево. Але Дональд не відривав очей від річки, і раптом почувся в його голосі якийсь жажливий тон.

— О боже всемогутній! Ось воно йде, на нас іде. По коліна в холодній воді, люди із Мінку, Кід і поліціант, взявшись за руки, гучно заспівали грізний Бойовий гімн Республіки. Але слова їхні потонули в страшному гуркоті.

Дональд був свідком того, чого не бачила ні

одна жива людина: величезний білий мур, насунувшись, навалився на острів. Деревя, собаки, люди, — усе зникло, немов рука божа змела їх з лица землі.

Усе це Дональд ще встиг побачити, а замить і він заколивався на своїй високій жердині і ринув униз, в те крижане пекло.

ЗНЕВАГА ЖІНОЧА.

I.

Була вона якась несподівана, ота зустріч Фреди з місис Епінгвел. Фреда була грекиня; танцюристка з професії. Принаймні, вважала себе за грекиню, але не всі цьому віри йняли, бо в її класичних рисах позначалася надто сильна вдача, а пекельні вогні, що инколи спалахували в очах, породжували ще більшу непевність що до її етнології. Лише небагатьом чоловікам судилося бачити цю чудову постать; і скільки б років не минуло, вони її не забували й, здається, ніколи не забудуть. Вона не охоча була оповідати про себе, а тому можна припустити, що у спокійні хвили відпочинку вона дійсно була грекиня. Від Чількута до Ст. Майкепя її хутра були найкращі на всю країну. Її ім'я було на вустах всіх чоловіків.

Що до м-с Епінгвел, то вона була дружина капітана: отож з боку соціального — зірка першого рангу; орбіта її проходила поміж найвиборніших гуртків Давсона. Ті, що стояли осторонь, називали ці гуртки Офіційною клікою.

Сітка Чарлі якось мандрував разом з нею, саме тоді, коли був страшенний голод, коли життя людини коштувало дешевше, ніж філіжанка муки, і ставив він її вище по над усі на світі жінки.

Сітка Чарлі був індієць; його критерії були примітивні, але його слово мало вагу: як ска-

же — мов ярлика начепить. Ці обидві жінки — кожна на свій лад — скоряли чоловіків і панували над ними, але шляхи їхні були розбіжні.

М-с Епінгвел панувала у своєму власному будинкові та в бараках над молодими юнаками багатих родин, не кажучи вже про начальників поліції та представників виконавчої й законодавчої влади.

Фреда панувала в місті, але підлеглі їй чоловіки були ті ж самі, що виконували громадські обов'язки в бараках і чаювали у місис Епінгвел, у її рубленій хаті на схилі гори.

Кожна знала про існування другої, але життя їхнє точилося на протилежних полюсах; одна про одну чули, цікавились, але ніколи не допитувались. Ніяких ускладнень не було-б, якби несподівано не приїхала першим льодом до цієї країни нова особа; мала вона гарну запряжку і космполітичну репутацію. То була натурниця Лорен Лізней, угорка, гарна, з артистичним обличчям. Вона прискорила сутичку; через неї місис Епінгвел мусіла залишити свою гору і втрутитись у володіння Фредині, а Фреда — залишити місто, щоб зняти бучу на губернаторському балю. Для Клондайка все це — історія давно минулих днів, але навіть у Давсоні мало хто знає істину.

За винятком де-кількох людей, ледве чи й хто міг судити про вчинок дружини капітанової, або грекині-танцюристки.

Честь висвітлити цю подію припала на долю Сітки Чарлі.

Головні факти, наведені нижче, оповідав він сам. Не віряться мені, щоб Фреда відкрила свою душу якому писаці, або, щоб м-с Епінгвел сама проходила словом. Може, котра з них щось і казала, але ж це неправдоподібно.

II.

Флойд Вандерліп був, треба гадати, дуже людина. Важка праця й мізерна їжа не страхали його, як оповідає про нього історія перших років перебування його в країні. В небезпеці він був як лев; а ті, що були свідками того, як він стримував півтисячний натовп голодних людей, казали, що світ ще не бачив людини відважнішої.

У нього була лише одна хиба, але й та — наслідок його позитивних якостей, дарма що мала негативний характер. Його здібності були великі, але позбавлені координації. Був він залюбливий, але залишався пасивний, німий протягом тих років, коли живився лосиною й лососиною, шукаючи блискучого золота по холмистих горах Ельдорадо.

Але коли він, кінець-кінцем, поставив свої затички на найбагатшій дільниці Клондайку, спрага любовна почала в ньому відживати і цілком опанувала його, коли він зайняв у суспільстві почесне місце одного із королів Бонанци.

Він раптом згадав якусь дівчину у С.-Штатах, і його посіла настирлива думка, що вона його певне чекає, і що жінка—приємне надбання для чоловіка, що мешкає аж за 53⁰ північної широти.

Отож написав він відповідного листа, вклав туди акредитив на суму досить велику, щоб покрити видатки на подорож, посаг та інше і послав на адресу якоїсь Флоссі. Флоссі. Так. Решту можна собі уявити: він збудував гарний будиночок на своїх копальнях, купив другий у Давсоні, та оповістив новину серед приятелів своїх.

От тут і виявилась відсутність координації,

Чекати було тоскно, а любов і пристрасть, так довго стримувана, не терпіла дальшої відстрочки.

Флоссі була в дорозі, а Лорен Лізней була вже тут, що правда, мала вона космополітичну репутацію. Тай не молода вже була, рівняючи до тих років, коли позувала по студіях артистів королеви, і коли біля дверей її залишали свої візитні картки кардинали й принци. З її фінансами справа теж стояла кепсько.

Зазнавши за своє життя всього потроху, вона не від того була, щоб зійтись з королем Бонанци, що його багатства не вбереш і в шість цифр.

Як мудрий салдат після довгих років військової служби шукає собі затишку, так і вона приїхала в Північну Країну, щоб вийти заміж.

І ось, одного дня, коли Флойд Вандерліп у крамниці Пароплавної Компанії купував скатертин для Флоссі, Лорен Лізней скинула на нього своїми блискучими очима. Погляди їхні зустрілися, а далі все пішло, як по маслу.

Людині нежонатій прощається багато такого, що ніколи не проститься чоловікові, що зв'язав себе семейними путами. Те саме сталося й з Флойдом Вандерліпом. Флоссі була ще в дорозі, а тому й почалися пересуди, коли Лорен Лізней головною вулицею проїхала його вовкодавами. Вона супроводила жінку-репортера газети Зоря Канзаса, коли та фотографувала Флойдові володіння в Бонанці; була свідком тому, що газетярка написала статтю на шість шпальтів.

В той день вони по-царському обідали в будинку Флоссіному, на її ж скатертині. Опріч цього, були ще різні поїздки, відвідування, таємні забави; правда, забави цілком пристойні, а все таки вони спричинялися до гострих завва-

жень з боку чоловіків і до побрехеньок жіночих. Тільки м-с Епінгвел нічого не чула. Далекий гамір різних балачок доходив до неї, але вона була кращої думки про людей і глуха до пересудів: що входило одним ухом, виходило другим.

Але зовсім інша справа з Фредою. Вона чомусь не долюблювала чоловіків; серце її більше поривалось до жінок, що їх, здавалось би, вона найменше повинна любити.

І ось тепер вона всім серцем стояла за Флоссі, що мандрувала в той час Довгим Шляхом, не страхаючись суворої півночі, аби тільки побачитися з чоловіком, який чекає і, мабуть, не дочекається її. Фреда уявляла собі її тихою, ласкавою, боязкою дівчиною, з ледве окресленим ротом, з вередливими устами і золотистим волоссям та очима, сповненими дрібною життєвою радістю. Вона уявляла Флоссі також із зав'язаним від морозу носом, як вона, інеєм вкрита, стомлено плентається за собаками. Ось чому Фреда посміхнулася Флойду Вандерліпові на одній вечірці підчас танців.

Нема такого чоловіка на світі, щоб не зачарувала його Фредина усмішка. Те саме сталося й з Флойдом Вандерліпом. Прихильність натурниці спричинилася до власної переоцінки своєї особи, а тепер ласкавість до нього танцюристки-грекині сповнила йому серце мужськими гордищами. Очевидно, є в йому невідомі чесноти і глибини, що їх оті жінки збагнули; він ясно собі не уявляв, що то за якості, але невиразно спізнавав, що вони десь там повинні бути. Тому він і запишався собою. Чоловік, що зразу зачарував двох таких жінок, очевидно — людина надзвичайна. Колись на дозвіллі дослідить він оту свою снагу, а тепер візьме те, що посилають боги.

І ось у йому заворушилася думка, що влас- тиво знайшов він у тій Флоссі? Він навіть по- чав жалкувати, що викликав її сюди. Фреда, звичайно, не входить у рахунок.

Його численні копальні найбагатіші на весь Бонаца-Крік, і він мусить вважати на своє гро- мадське становище.— Але ж Лорен Лізней — оце, справді, жінка для нього. Жила вона ко- лись розкішно; могла б і тепер завести такі порядки в його господі та вміло використати його долари.

Але Фреда посміхалась, посміхалась аж по- чав він вчашати до неї. Вона теж почала їзди- ти його вовкодавами, отож натурниця мала над чим замислитись і при першій зустрічі засліпи- ла його своїми принцами, кардиналами й осо- бистими маленькими анекдотами про двори та королів. Вона показувала йому записки, що по- чиналися словами: Моя дорога Лорен і кін- чалися: Завжди прихильна до Вас; далі був підпис справжньої якоїсь королеви. І ось він у душі дивувався, що така велика жінка вшанувала його своєю увагою. Вона так уміла зачарувати його своїми облесливими словами, порівнюючи його з тими шляхетними привида- ми, яких вона створювала в своїй уяві, що він виходив від неї одурманілий, самовдоволений, жалкуючи, що досі марнував своє життя.

Фреда була хитріша. Коли підлещувалась, то ніяк цього не відчуєш. Коли робила комусь ласку, то це було теж якось непримітно. Коли чоловік відчув, що він їй подобається, то це йому так тонко давалось на здогад, що він і сам не знав, що і як. Отже, вона все більше прибирала Флойда до рук і що-дня їздила його собаками.

І ось тут як раз трапилась пригода. Чутки

про зустрічі танцюристки з Флойдом ширилися і навіть дійшли до м-с Епінгвел. Вона теж часто думала про Флоссі, що десь по снігу без кінця тупала в своїх мокасінах. Отже Флойд Вандерліп одержав запитання завітати на шклянку чаю до хатинки, що на пригорку. Від цього йому голова зовсім запаморочилась, він аж сп'янів від щастя й самовдоволення. Ніколи ще не доводилось людині зазнати такого нападу. Його душа — об'єкт, за який аж три жінки змагаються, а четверта десь їде, щоб теж собі його вимагати. Та ще які три жінки!

Але вернімось до м-с Епінгвел і до помилки, яку вона зробила.

Про цю справу вона обережно поговорила з Сіткою Чарлі, що продав собак грекині. Нічого ймення не згадувалось. Єдиний натяк був у словах м-с Епінгвел: — Це жаклива жінка. — А Сітка Чарлі, що думав про натурницю, відгукнувся: — Так, жаклива жінка. — Він погодився з нею, що гріх стати між молодятами, що ось-ось мають побратися.

— Адже вона ще зовсім дівчинка, Чарлі, — мовила вона, — я цього певна. Вона приїжджає до чужої країни і не знайде тут ні одного приятеля. Ми повинні вжити якихось заходів.

Сітка Чарлей обіцяв їй допомогти. Він пішов, міркуючи, яка то зла жінка ота Лорен Лізней, і які шляхетні місис Епінгвел та Фреда, що турбуються долею невідомої Флоссі.

Треба сказати, що м-с Епінгвел мала серце щире й правдиве. На долю Сітки Чарлі, що перейшов з нею через Гори Мовчання, випала честь запам'ятати її ясні, пронизливі очі, її чистий, дзвінкий голос та її абсолютну щирість. Її губи стулялися для розказу, і вона звикла просто йти до мети.

Але познайомившись с Флойдом Вандерліпом, вона не зважилась мати справу з ним, а поїхала у місто до Фреда. І ось вона — серед білого дня — під'їхала до дверей танцюристкі. Вона та її чоловік капітан стояли вище по-над усякі підозріння. Вона хотіла побачитись з цією жінкою, побалакати з нею. А чому б їй цього не зробити?

Отже вона стояла на снігу біля дверей грекині, при морозі 60⁰ і, мабуть, хвилин з п'ять розмовляла з покоївкою. Але її не прийняла Фреда, і вона поверталась до себе на гору із злістю й ненавистю, їй важко було на душі від такої образи.

— Що то за жінка, що відмовилась прийняти мене? — запитувала вона сама себе. Можна було подумати, що вони помінялися ролями, і що вона, м-с Епінгвел якась танцюристка, що її не допустили до жінки капітанової.

В усякому разі, вона знала добре, що якби Фреда завітала до неї на гору, то — незалежно від мети її відвідин — вона прийняла б її ласкаво у своїй господі, і вони сіли би вдвох біля вогню, розмовляючи, як звичайні жінки.

Вона відцуралась усяких умовностей, зневажила себе, але помилилась, бо — очевидно — міські жінки мали інші погляди. Їй соромно стало, що на очах у всіх її так зневажено, і вона зненавиділа Фреду.

Тимчасом, не можна сказати, щоб Фреда цього заслужила. Річ у тім, що місис Епінгвел з великої ласки своєї прийшла відвідати Фреду, яка втратила своє колишнє становище. Але Фреда, вірна своїм старим традиціям, не могла цього допустити. В душі вона ладна була молитися на таку жінку, для неї не було б більшого щастя, як пустити її до себе в господу й

посидіти з нею, хоча б годинку посидіти. Але шануючи м-с Епінгвел і шануючи себе, яка не мала ні від кого шани, не могла вона зробити так, як їй хотілося.

Ще не зовсім опам'ятавшись від недавніх відвідин місис Мак-Фі, дружини пасторової, що умовляла, навчала й страхала її вічними муками пекла, вона ніяк не могла собі уявити, що саме спричинилось до останніх відвідин. Вона не почувала за зобою ніякої провини; звичайно, жінка, що чекала біля її дверей, зовсім не дбала про спасіння її душі. Чого ж вона прийшла? Хоч як її мучила цікавість, але вона закували себе в ту гордість, що властива людям, позбавленим гордості, а сама тремтіла в своїй кімнаті, як дівчина від перших пестоців коханця. Якщо м-с Епінгвел страждала, йдучи до себена гору, то не менше страждала й вона, лежачи на ліжку долілиць, — здеревеніла, з сухими очима, й пересохлими вустами.

М-с Епінгвел дуже добре зналася на людській природі. Вона була універсальна: однаково розуміла і варвара-дикуна, і цивілізовану людину. Вона знаходила де-які первісні, спільні риси у голодного вовкодава й голодної людини; будуючи свої висновки на аналогії, передрікала вона ті чи інші вчинки людські. Для неї жінка залишалася жінкою, одягніть її в пурпур, чи в лахміття. Фреда була тільки жінка. Її б не здивувало, якби танцюристка прийняла її в господі, як це звичайно робиться, або бундючилась і пишалася перед нею. Але така поведінка була для неї несподівана, розчаровувала її. Отже, вона не зрозуміла поглядів Фредіних. І це добре. Значить, на світі існують такі погляди, що їх зрозуміти можна лише шляхом страждання й саможертви. Дуже добре для

світа, що універсальности місис Епінгвелів не на все вистачає. Не можна зрозуміти паскудства, не доторкнувшись до бруду; але він занадто липкий. Проте багато де-хто зважуються на цей експеримент. Але все це, властиво, не має ніякої для нас ваги; важить тільки те, що ця подія вельми засмутила м-с Епінгвел, а в серці Фрединому запалила велику до неї любов.

III.

Так справи тяглися ще з місяць. М-с Епінгвел намагалась, заким приїде Флоссі, як-небудь оберегти Флойда Вандерліпа від чарів танцюристки. Гірко було Флоссі йти такою важкою дорогою, але що далі, то ближче вона була до мети. Фреда змагалася з жінкою-натурницею. Натурниця прикладала всіх сил, щоб дістати приза. Флойд Вандерліп коливався на хвилях, як легкий човник; дуже пишався, мавши себе за другого Дон-Жуана.

Кінець-кінцем, Лорен Лізней перемогла його, і він сам був тому винен. Дивні ті способи, якими чоловік скоряє собі жінку, але годі уявити собі спритність жінки, коли вона обкручує чоловіка. Поганий був би з того пророк, хто за двацять чотири години хотів би передрікти долю Флойда Вандерліпа. Можливо, вся привабливість натурниці полягала в тому, що була вона гарненьке звіря; а може зачарувала вона його своїми старосвітськими оповіданнями про палаци та принців. В усякому разі вона засліпила його, людину, що не бачила культурного життя, і він, наприкінці, погодився на її пропозицію поїхати вниз річкою і повінчатись на Сороковій Милі.

Щоб виконати свій намір, він купив у Сіт-

ки Чарлі собак, — ясно бо, що такій жінці, як Лорен Лізней одної пари саней було замало, — а потім поплив уверх річкою, щоб своєму управителеві копалень на Бонанці дати розпорядження на час своєї відсутности.

Він досить невиразно натякнув, що йому потрібні собаки, щоб перевезти дерево з тартака на шлюзи; тут то Чарлі Сітка й виявив свою спритність. Він обіцяв дати собак на призначений термін.

Але тільки-но Флойд Вандерліп поїхав, як Чарлі Сітка, схвильований, побіг до Лорен Лізней.

А чи не знає вона, куди подався містер Вандерліп? Він погодився на певний термін здобути йому собак, але ж ота безсовісна людина, німецький купець Мейерс, почав скуповувати собак, і цим підвищив на них ціну. Отже, йому потрібно негайно побачити м-ра Вандерліпа, бо через того самого безсовісного він спізниться майже на цілий тиждень проти зазначеного терміну. Чи знає вона, куди Вандерліп поїхав? Вверх річкою? Добре. Він зараз же подасться слідом за ним, щоб сповістити про неприємну затримку. Чи правдиво він зрозумів, що собаки потрібні Вандерліпові саме на п'ятницю, на вечір, і що вони обов'язково повинні бути на цей час? Все це дуже неприємно, але винен отой безсовісний німець, що підвищив ціну на собак. Вони тепер коштують по 50 доларів кожна; і коли він купуватиме за таку ціну, то йому грошей не достарчить, та й невідомо, чи погодиться на це м-р Вандерліп. Вона певна в тому, що він погодиться? Як приятелька Вандерліпа, вона навіть сама ладна доплатити решту грошей за нього. І він на це нічого не скаже? Яка ж вона добра, що турбуєть-

ся про інтереси м-ра Вандерліпа. Отже, у п'ятницю ввечері — чи ж так? Гаразд! Собаки будуть готові. Через годину Фреда вже знала, що втеча мусить статися в п'ятницю ввечері, а також, що Флойд Вандерліп поїхав вверх річкою; вона зрозуміла, що їй руки звязано.

В п'ятницю ранком приїхав льодом урядовий кур'єр Деверо, привізши депеші від губернатора. Окрім депеш, він привіз іще відомості, про Флоссі. Він перегнав її табар на Шісдесятій Милі. Люди й собаки були в гарному стані, і вона, без сумніву, повинна приїхати завтра.

Довідавшись про цю новину, м-с Епінгвел зраділа; в неї аж на серці полегчало. Флойд Вандерліп був по-за небезпекою на своїх копальнях: його наречена приїде раніше, ніж грекня встигне заволодіти ним. Того ж самого дня на її сенбернара, що вартував біля дверей, напали голодні собаки-маламути. Вони мало не пошматували його, та оборонило двоє людей з сокирами в руках. Ще дві хвилини, і був би йому каюк: пішов би на поживу голодним собакам. А так — його лише добре покусали: перегризли передню ногу. Сітка Чарлі взявся до лікування.

Коли, кінчивши справу, він одягнув рукавиці, щоб іти, розмова зайшла про Флоссі і, розуміється, торкнулася тої «жахливої жінки».

Сітка Чарлі ненароком зауважив, що Лорен Лізней збирається цієї ночі вниз річкою вирушити з Вандерліпом, і несміливо додав, що саме тепер часто трапляються нещасні випадки.

М-с Епінгвел ще більше розсердилась на Фреду. Вона написала записку на адресу Вандерліпа і доручила посланцеві, наказавши йому діждатися Флойда біля гирла Бонанци. Другий

посланець з запискою від Фреди теж чекав на цьому стратегічному пункті. Отже, сталося так, що Флойд Вандерліп одержав обидві записки одночасно, коли над-вечір весело їхав униз річкою.

Записку від Фреди він одразу порвав на шматки. Ні, він не піде до неї. Цієї ночі передбачаються важливіші справи. Крім того, вона зовсім вийшла з кола його інтересів. Але ж Епінгвел! Її останнє бажання він виконає, оскільки зможе. Він зустрінеться з нею на балю у губернатора, щоб почути, що вона має йому сказати. З листа видно, що це щось важливе. Може... Він ніжно всміхнувся, але не встиг зформулювати свою думку. От чортяка! Як йому щастить з жінками! Викинувши подертого листа на сніг, він швидко поїхав до свого помешкання. Мав бути маскарад, і йому треба було знайти одяг, якого місяців зо два тому мав на собі на балю в оперному будинкові. Та ще й треба було поголитися й попоїсти чогось.

Отже, виходить, що тільки він один, найбільше з усіх зацікавлений, нічого не знав про приїзд Флоссін.

— Приведіть собак до ополонки, що біля лікарні, рівно о дванадцятій годині ночі. Але дивіться, не підведіть мене! — промовив він до Чарлі Сітки. Сітка вже сам прийшов повідомити, що в нього всі собаки наготові, oprіч одного, та й той через години дві буде на місці.

— Ось мій мішок з піском. Ось вага. Зважте сами, скільки вам потрібно, і не заважайте мені. Мені ніколи: я поспішаю на балю.

Чарлі Сітка зважив, скільки потрібно, і подався з листом до Лорен Лізней. На його думку, там писалося про нічну зустріч біля лікарні.

Фреда двічі посилала посланців до касарні, де танці давно вже розпочались, але що-разу вони повертались без відповіді. Тоді вона зробила те, що здатна була зробити лише одна Фреда: надягнувши хутра й машкару пішла на губернаторів бал. Існував звичай, — в усякому разі не єдиний в своєму роді, — що його здавна додержувались офіційні кола. Звичай цей був мудрий, бо захищав жінок цього кола й надавав їхнім зібранням характеру добірності. Коли влаштовували маскарад, то обиралося комітет; його функції були — стояти коло входу й заглядати під кожну маску. Більшість чоловіків не спокушала честь бути обраними до цього комітету, але здебільшого й обирали тих, що ухилялися. Навіть місцевий пастор не досить був знайомий з обличчям і життям громадян, щоб знати, кого можна впускати, а кого ні. В такому - ж стані перебували інші шановні джентльмени, хоч не цурались своїх обов'язків. М-с Мак-Фі віддала б навіть усі шанси на спасіння своєї душі за право приймати участь у цій справі. Одного разу їй удалось зайняти цей почесний для неї пост; вона перепустила трьох осіб, що наробили багато бешкету, заким вдалось виявити їхні обличчя. Від того часу обирали тільки певних осіб, але вони на це не дуже охоче погоджувались.

Цього разу біля дверей стояв Принс. Його змусили до цього, і він навіть не встиг опам'ятатися, як уже призначено його на «посаду». Але тут крилася небезпека: втратити половину своїх найкращих друзів, догодивши другій половині. Двоє чи троє людей, що їм він мусів відмовити, були його товариші, з якими разом

працював, але, на жаль, вони були не підхожі для цього добірного зібрання. Він міркував, як би скоріше йому передати свою варту, аж раптом перед ним з'явилась жінка.

Фреда! Він міг би запрягнутися, що то вона. По хутрах впізнав її, не кажучи вже про її манеру тримати голову. Та, якої найменше можна було сподіватися. Він її мав за розумну, не думав, що прийде на те, щоб з соромом від дверей повернути назад, або, увійшовши, терпіти зневагу від жінок. Він хитнув головою, навіть не роздивляючись на неї, бо знав її дуже добре і помилитися не міг. Але вона приступилася ближче; підняла на мить чорну шовкову машкару і швидко спустила. Одну мить, що тривала цілу вічність, дивився він в її обличчя. Не даремне ж говорилося в місті, що Фреда грається чоловіками, як дитина, пускаючи мильні баньки. Ні слова не промовили вони одне до одного. Принс відійшов у бік, а через кілька хвилин переступив іншому свою варту, де виявив себе невірним сторожем.

Гнучка, струнка жінка, з якоюсь ритмічною силою в кожному рухові, пробивала собі дорогу серед танцюристів, то спиняючися коло тої групи людей, то приглядаючись до тієї.

Чоловіки впізнавали її хутра й дивувались,— це ті чоловіки, що раніш стояли біля дверей, але вони не охочі були до розмови. Інакше повелися жінки. В око їм насамперед впала постава й обриси її стрункої фігури. Незнайомі були їм так постать, як і хутра.

М-с Мак Фі, вийшла з їдальні, де вже чекала вечеря. Спіймавши блискучий погляд допитливих, огнистих очей, вона здригнулася. Хотіла пригадати, де його бачила, і враз перед нею стала горда жінка, нерозкаяна грішниця,

що її колись марно намагалася повернути до господа.

Отож добра жінка пішла шляхом праведного гніву, і цей шлях, кінець кінцем, привів її до м-с Епінгвел і до Флойда Вандерліпа.

М-с Епінгвел як раз знайшла нагоду поговорити з цим чоловіком. І ось тепер, коли Флоссі була вже зовсім близько, вона вирішила йти просто до своєї мети. Вона вже мало не розпочала своєї уразливої, навчаючої промови, як раптом наблизилась до них третя особа. М-с Епінгвел з де-яким задоволенням звернула увагу на ледве примітний чужомовний акцент у слові «Вибачте». Цим словом вона зупинила Вандерліпа. М-с Епінгвел ласкаво нахилила голову, дозволяючи їм відійти на бік.

Але в цю мить простягається праведна рука м-с Мак-Фі й зриває машкару з лиця приголомшеної жінки. Чарівне обличчя з блискучими очами відкрилося зацікавленим присутнім. Флойд Вандерліп збентежився. Становище вимагало рішучих заходів, а він, розгубившись, не знав, що йому робити, й безпорадно оглядався. М-с Епінгвел була з панталіку збита. Нічого не розуміла. Потрібно було якесь пояснення, і до цього взялася м-с Мак-Фі.

— М-с Епінгвел! — промовила вона гострим тоном. — Маю велике щастя зазнайомити вас з Фредою Молуф. Міс Фреда Молуф, оскільки мені відомо.

Фреда мимоволі обернулась.

З відкритим обличчям вона почувала себе мов уві сні, голою серед усіх цих одягнених, замаскованих, облич: крізь прорізи на неї блискували чийсь незнайомі очі. Їй здавалось, що ціла тічка вовків оточила її, щоб розірвати на шматки. Може хтось її пожалкує, думала

вона, але від цієї думки скам'яніло їй серце. О, ні, все краще їхня зневага. Вона була вперта жінка, сильна духом. Загнавши свою здобич у саму середину, вона повинна її приголомшити, хоч буде там місис Епінгвел, чи не буде!

Але тут м-с Епінгвел повелася дивно.

Ось, нарешті, та Фреда — подумала вона, — та танцюристка і згубниця чоловіків. Та жінка, що не пустила її до своєї господи. Вона враз відчула її наготу, наче сама була на її місці. Може в ту мить вона скорилася саксонському звичаєві не битися з беззбройним ворогом, а може гадала, що такий вчинок дасть їй більше переваг в боротьбі за цього чоловіка. Мабуть, те й друге вплинуло на неї. Так чи сяк, а повелася вона дуже по дивному:

Тоді саме, коли почувся дзвінкий, тремтячий від злости голос м-с Мак-Фі, і Фреда мимоволі обернулась, м-с Епінгвел теж повернулась, зняла маску й вклонилась.

Промайнула хвилина, що здавалася вічністю; жінки дивились одна на одну. В одній очі горіли, виблискуючи, як метеори. Вона була готова стати до бою, наперед відчуваючи зневагу, глум і образу, на які наразилася, — прекрасне вулканове жерло, що в йому клекотіла гаряча лава. Друга стояла цілком спокійна. Очі її були холодні, ясні. Стояла свідомо своєї гідности, самовпевнена, байдужа, непохитна — статуя, вирізьблена з холодного мармуру. Не визнавала тої прірви, що розмежовує їх, і не споруджала мосту, не сходила з височини, — держалася просто як рівна з рівною, як жінка з жінкою. Це до божевілля доводило Фреду. Вона ж була і розумом і вихованням не гірша за ту другу жінку, а тому могла пірнути аж на глиб душі її, збагнути її цілком, читати там, як у книзі.

— Одгорніть від мене подолок сукні своєї, щоб не забруднитись! — хотілось їй гукнути в цю непритомну мить. — Плюньте на мене, знущайтеся. Це буде милосердніше. Вона вся тремтіла. Ніздрі їй розд малися, дрижали, але вона опанувала себе і відповіла на уклін, а тоді звернулась до Флойда:

— Ідіть зі мною, Флойде, — промовила вона просто, — ви мені якраз потрібні.

— А що таке? чого?... — промовив він з запалом, але урвав досить тактовно, щоб не закінчити фрази. Ну, й де в чорта поділася його спритність! Чи ж була коли людина в такому безглуздому становищі! Йому в горлі щось захрипіло, він нерішучо здвигнув плечима і благаючи подивився на обох жінок.

— Прошу вибачити, але чи не дозволили-б ви мені спочатку поговорити з містером Вандерліпом? — м-с Епінгвел промовила тихо. Голос її був подібний до звука флейти, але в кожній його інтонації звучала сила волі.

Флойд Вандерліп вдячно поглянув на неї. Він на це цілком погоджувався.

— Мені дуже шкода, — почувся голос Фреди. — Але ж часу дуже мало. Він повинен іти негайно.

Її уста легко промовляли загально вживані слова, але вона в душі всміхнулася: як мало цей тон відповідав внутрішнім переживанням. Голос її видавався їй надто кволим, і вона ладна була закричати.

— Але ж, міс Молуф, хто ви така, що на-смілюєтесь заволодіти містером Вандерліпом і наказувати йому?

Від цих слів лице йому проясніло і виявило згоду.

На м-с Епінгвел можна покластися: вона

його витягне сухим із води. Фреда знайшла собі гідну супротивницю.

— Я... я... — почала вона, хвилюючись, але жіночий мозок прийшов їй на допомогу: — А хто ви така, що ставите мені таке запитання?

— Я... Я м-с Епінгвел, і...

— Так, — гостро перепинила Фреда, — ви капітанова жінка, а капітан ваш чоловік. Я ж — тільки танцюристка. Яке вам діло до цієї людини?

— Ах, яка ж нечувана поведінка! — не стрималась м-с Мак Фі і ладна була люто кинутись у бій, але м-с Епінгвел одним своїм поглядом затулила їй рота, і повела нову атаку.

— Ну, м-р Вандерліпе, — промовила Епінгвел, — м-с Малуф, очевидно, має право на вас і не хоче ані крихітки поступитися, а тому я мушу оце звернутися до вас особисто. Чи не можна-б вас потурбувати на дві хвилинки, щоб поговорити з вами на самоті?

Щелепи Мак Фі зімкнулись, і вона заспокоїлась: тепер справа мусіла розв'язатися.

— Ну... Ну... звичайно... а як же... — промовив Вандерліп. Він навіть охотніше почав говорити, бо бачив перед собою визволителя.

Чоловіки — лише стадні тварини, приручені і дисципліновані. У свій час грекиня мала справу з чоловіками ще дикішої породи. Отож був у неї досвід. Вона кинула на Вандерліпа лютий погляд, мов дівчина-циркачка, що приборкує лева, який раптом здумав не коритися їй. Звір у ньому під батогом миттю вгамувався.

— Тоб-то... я хотів сказати, що трохи згодом... завтра, м-с Епінгвел, так, завтра... Я так їхтів сказати. — Він тішив себе тим, що, залишившись тут, не обрався би клопоту. До того він квапиться: за лікарнею, біля ополонки, на його чекають.

О боже! Він же ніколи не ставився з довір'ям до Фреди. Хіба ж вона не чудова жінка!

— Будь ласка, місис Мак-Фі, поверніть мені маску!

Мак Фі немов зацікавилася, але зараз же негайно повернула їй маску.

— На добраніч, міс Малуф!—М-с Епінгвел навіть підчас поразки була величчя.—Фреда відповіла, ледве погамувавши бажання пасти їй до ніг і просити пробачення, ні, не пробачення, а чогось іншого, вона й сама не знала, чого.

Вандерліп хотів запропонувати їй руку, але вона добила звіря серед зграї, і те чуття, що примушувало царів вести своїх полонених ворогів за тріумфальною колесницею, примусило й Фреду піти вперед. Флойд Вандерліп пішов слідом за нею, намагаючись хоч трохи після такої сцени очуматись.

V.

На дворі був лютий холод. До будинку танцюристкі треба було пройти з чверть милі. За цей короткий час усе лице Фредине від вогкого віддиху взялося намороззю, Вандерліпові довгі вуса так обліпило льодом, що важко було говорити. При зеленому світлі північного сяйва біля дверей поблискував градусник; живе срібло у йому замерзло. Тисячі собак жалібним хором заводили, виливаючи свої давні скарги, благаючи заступництва у зірок. Повітря застигло. Собаки не мали ні притулка, ані теплої буди, куди б їм заховатися від лютого холоду. Мороз був усюди: вони лежали на відкритому повітрі, витягаючи свої потомлені з дороги лапи, і заводили по-вовчому.

Флойд Вандерліп і Фреда спочатку не розмовляли між собою. Поки покоївка скидала з

неї хутра, Вандерліп підкинув трохи дров у вогонь. Покоївка вже подалась у свою кімнату, а він іще стояв, нахилившись, біля грубки, розморожуючи вуса. Потім запалив цигарку і почав ліниво, крізь запашний дим, стежити за Фредою. Вона крадькома поглянула на годинника. Бракувало пів години до півночі. Як затримати його? Чи справді він сердиться на неї за те, що вона зробила? Який настрої тепер у нього? Як найкраще їй підійти до нього? Вона, звичайно, не сумнівалась у своєму успіхові. Ні, звичайно, ні! Вона затримає його, хоч би під дулом револьвера, аж поки Чарлі Сітка управиться, та й Деверо теж.

Для неї існувало багато засобів, затримати цього чоловіка; знаючи це, в неї ще більше зростало призирство до нього. Коли вона отак сиділа, схиливши голову на руку, в її спогадах промайнула картина власної молодости, з сумним початком і трагічним кінцем, і їй хотілося все це викласти перед ним, прочитати йому лекцію з власного життя.

О боже! Та він був би гірший за звіря, якби оце оповідання не прикуло його до місця; та ще, коли вона розкаже так, як уміє розказувати! Але... Він же цього не варт, не варт, щоб мучилась вона з-за нього. Недалечко від неї горіла свічка, і саме тоді, коли вона пригадувала все те, що було для неї і священним, і ганебним, він милувався рожевою прозорістю її вуха. Примітивши його погляд і зрозумівши його настрої, вона обернула голову так, щоб він міг бачити профіль її лица. Але профіль був у неї на прочуд гарний. Вона не винна тим, що вродлива, але, вивчивши свою красу, вміла надати їй належного освітлення, хоч і не мала в цьому потреби. Свічка почала миготіти. Всі

рухи Фредині завжди були сповнені грації, але тепер вона ще більше граціозности надала своєму рухові, нахилившись до свічки, щоб зняти нагар серед жовтого полум'я. Потім знову схилила голову на руку, задумливо дивлячись на Вандерліпа. Кому з чоловіків не сподобається, що гарненька жінка дивиться на нього таким поглядом.

Вона не квапилась починати гру. Якщо оце затягання справи подобалося йому, то й їй воно було до вподоби. Він почував себе затишно, усолоджуючи свої легені нікотинном і не зводячи своїх очей з неї. Тут було й тихо, й тепло, а там, біля ополонки, йому доведеться добре таки намерзнутися. Він почував, що треба йому сердитися на Фреду за минулу сцену, але чомусь не відчував зовсім гніву проти неї. Може, й сцени ніякої не було б, якби не ота жінка Мак-Фі. Бувши губернатором, він напевне оподаткував би її та інших евангельських акул та небесних лоцманів великим податком, в сто унцій золота на кожну чверть року.

Адже Фреда поводила себе зовсім, як благородна жінка, ані крихітки не поступаючись перед м-с Епінгвел. Йому й на думку ніколи не спадало, що вона така смілива. Погляд його довго спинявся на ній, час од часу повертаючись до її очей; за глибокою поважністю їх, він ніяк не міг відгадати ще глибше захованої насмішки.

О! боже! Яка чудова її постать. І дивно, чого ж це дивиться вона так уважно на нього? Невже вона теж хоче заміж за нього?

Можливо, аджеж не одна вона.. Дивно, яка чарівна вона та молода! Молодша за Лорен Лізней. Їй не більше, як років двадцять три-чотири, а найбільше двадцять п'ять. Вона ніколи не потовстішає, це ж відразу видно. Не можна

сказати цього про Лорен. Вона, звичайно, потовстішала від того часу, як була натурницею. Але це нічого. Вона швидко схудне, як полоїздить трохи. Він її пішле вперед лижвами, протоптувати дорогу собакам. Спосіб цей він знає, бо добре випробував його. Але раптом його думки переносились до палацу під південним небом, на березі Середземного моря. Як же тоді Лорен? Там не буде ні морозу, ні дороги, ані голода: життя потече одноманітно, і вона, що не день, старішатиме, товстішатиме. Тим часом, як це дівча, Фреда... Він зітхнув, пожалкувавши, що не народився в Турції... Думки його повернулись до Аляски.

— Ну, що?

Обидві годинникові стрілки показували на дванадцять, і йому давно вже було пора йти до ополонки.

— Ах?

Фреда здригнулася, здригнулася так чарівно, що йому аж дух захопило. Коли чоловікові, почувавши на собі задумливий погляд жіночий, здається, що то жінка забулася в мріях про нього, то треба мати кров над міру холодну, щоб раптом схопитися з місця і драла дати.

— Я оце як раз думав, для чого вам потрібно було мене бачити? — промовив Вандерліп, присовуючись з креселком ближче до неї.

— Флойде! — промовила вона, дивлячись йому у вічі. — Мені остогидло все це життя! Я хочу виїхати відціля! Я не дочекаюсь, доки рушить річка: я вмру! Я цього певна. Я хочу все це залишити й виїхати, і це я мушу зробити негайно. — Вона з благанням поклала свою руку на його. Повернувши свою долонею догори, він затиснув її руку.

Ось ще одна жінка, що накидається йому,

— подумав він:—хай Лорен ще трошки почекає, не відморозить собі ніг.

— Ну, як же? — промовила Фреда, м'яко й боязко.

— Не знаю, що вам сказати, відповів він, подумавши, що справа посовується вперед швидше, ніж він сподівався. Нічого кращого я-б і не бажав, Фредо. Адже, ви сами це знаєте. Він міцно притиснув свою долоню до її.

Вона кивнула головою. Чи ж слід дивуватись, що вона ненавидить усе чоловіче кодло?

— Але ж розумієте, я... я зарученнй. Ви, певне знаєте про це. Ось скоро дівчина приїде сюди, щоб одружитися зі мною. Я не знаю, про що я думав тоді, зробивши цей крок. Але це було дуже давно: я був тоді ще молодий, гарячий.

— Я хочу світ за-очі поїхати звідціля,—далі провадила вона, не звертаючи уваги на ті перешкоди, що про них він щойно згадував.

— Я перелічила всіх чоловіків, що їх я знаю, і прийшла до висновку, що...

— Я один із кращих?

Вона вдячно всміхнулась йому за те, що він визволив її від тяжких мук признання. Він притяг її голову до свого плеча і відчув пахощі її волосся. Він почував, що в тому місці, де стикалися їхні долоні, немов стукав один спільний пульс; стукав, стукав, стукав... Феномен цей можна легко пояснити з фізіологічного боку, але для людини, що вперше його примічає, це явище надзвичайне. Флойд Вандерліп за своє життя більше доторкався до держаків лопат, ніж до жіночих рук, так що цей досвід був зовсім новий для нього і надзвичайно приемний. І коли Фреда, схиливши голову йому на плече, доторкнулася своїм волоссям до його

лиця, коли зазирнув він в її очі, м'якого сповнені світла і ніжні-ніжні, то чи ж винний він у тому, що втратив свій розум? Зрадивши Флоссі, чому-б не зрадити й Лорен. Не тікати ж йому, коли жінка сама чіпляється. Він мав силу грошей, і така дівчина, як Фреда, змогла б використати всі спроможності. З неї буде така жінка, що всі позаздрять. Але не треба квапитись! Він повинен бути обережний!

— Скажіть, здається, ви не дуже любите палаци? — запитав він. Вона похитала головою.

— Ну, скажу вам правду, мене вони вабили, але, добре обміркувавши, прийшов я до висновку, що людина, живучи у палаці, дуже швидко товстіє і ледачіє.

— Так, це де-який час приємно, але, на мою думку, скоро надокучає, — поквапилась вона заспокоїти його. — Світ гарний, але життя повинно бути різнобічне. Треба трохи попрацювати, а тоді й відпочити де-небудь. Поїхати б, наприклад, яхтою на південне море, заскочити до Парижу, перезимувати в Південній Америці, а літом побувати в Норвегії, потім кілька місяців в Англії.

— Серед добірного товариства?

— Розуміється, серед найкращого, а потім — гей, гей! — знову собаками приїхати в країну Гудзонової затоки. Людина дужа і повна життя, як ви, не могла б цілий рік жити в палаці. Це годиться для чоловіків випещених, подібних до жінок. А ви народилися не для такого життя. Ви — людина надзвичайно мужня.

— Ви так гадаєте?

— Тут і гадати не треба, я знаю це. Хіба ж ви ніколи не примічали, як легко ви приваблюєте до себе жінок.

Його наївність була просто таки чарівна.

— Дуже легко. А чому? Тому, що ви людина мужня. Ви доторкаєтеся до найглибших струн жіночого серця. У вас можна знайти захист: ви дужий і сміливий, маєте міцні м'язи. Одно слово, ви — мужчина. Фреда скинула оком на годинника. Було пів до першої. Вона дала Чарлі Сітці 30 хвилин на його справу, і тепер для неї не мало значення, коли приїде Деверо. Своє діло вона зробила. Фреда підвела голову, весело засміялась, висмикнула руку, і підвівшись на ноги, покликала покоївку.

— Алісо, допоможіть містеру Вандерліпові одягнути його хутро. Рукавиці його на полиці коло грубки.

Флойд Вандерліп стояв здивований.

— Дозвольте мені, Флоїде, подякувати вам за вашу ласку. Ваше перебування тут мало для мене надзвичайну вагу, і, справді, це було дуже мило з вашого боку. Вийшовши від мене, повернете ліворуч: тудю вам найближче буде до ополонки. На добраніч. Я йду спати.

Флойд Вандерліп вжив гострих виразів, щоб висловити своє збентеження і розчарування. Аліса не любила, як лаються чоловіки, і кинула на підлогу його хутро й рукавиці. Вандерліп кинувся за Фредою. Фреда, спіткнувшись об хутро, зупинилась. Він підвів її, міцно стиснувши руку. Але вона засміялась.—О, вона не боїться чоловіків! Та чи ж мало вона зазнала від них лиха. Адже ж перетерпіла.

— Не грубіяньте! — промовила вона нарешті. А тоді, глянувши на свою затиснуту руку:

— Я надумалась, не піду ще спати, а посиджу з вами. Сідайте, будь ласка. Та сідайте зручніше, не будьте смішним. Чи маєте які запитання?

— Так, Фредо, маю; хочу також поруху-

ватися з вами. — Він ще міцніше стиснув її за руку: — Що вам відомо про ополонку? Що ви мали на думці, коли... Але зрештою, краще я ставитиму питання одно по одному.

— Та нічого особливого. Просто Сітка Чарлі призначив там побачення з особою, що ви її, мабуть, знаєте. Боячися присутності людини такої привабливої, як ви, він попросив мене допомогти йому в цій справі. Оце й усе. Тепер, мабуть, уже з півгодини, як вони поїхали.

— Куди? Поїхали річкою без мене?! Та-ж він індієць!

— Ну що ж, у кожного свій смак. На те ж вона й жінка.

— Але-ж розумієте, яке моє становище тепер? Я потратив чотири тисячі доларів, на собаку, позбувся гарненької жінки, і нема мені за це заплати... Хіба що ви... — додав він, опам'ятавшись. — Як так, то ви мені ще дешево дісталися. — Фреда здвигнула плечима.

— Раджу вам збиратися в дорогу, — провадив він далі. — Я візьму пару добрих запряжок, і ми поїдемо через годині дві.

— Шкода, але ж мені пора спати.

— Краще вам буде збиратися. Чи ляжете, чи ні, а коли собаки будуть наготові, я заприсягаюсь, що посадовлю вас на сані. Може, ви мене й дурили, жартували зі мною, але я ваші жарти мав за щирю правду. Чуєте?

Він стиснув її руку, що аж заболіла, але вона всеж таки всміхалася і, здавалось, уважно прислухалась до якогось звука зовні. Раптом задзеленькотіли дзвіночки на собаках, почувся чоловічий голос: — Гей! — і якісь сані під'їхали до хати.

— А тепер ви мене пустите спати? — і Фреда широко відчинила двері. — Мороз клубками

вперся в теплу кімнату. На порозі, на тлі північного саява, нерухомо стояла жінка, одягнена в підтоптані з дороги хутра.

Вона здійняла пов'язку з лица і закліпала очима, засліплена ясним полум'ям свічки. Флойд Вандерліп вайлувато кинувся вперед:

— Флоїде! — гукнула вона, щаслива й радісна, і стомлено кинулась до нього.

Що ж залишалось йому робити, як не поцілувати її? Та й гарненький же був оцей пакуночок у хутрі! Вона була зморена, але, щаслива, пригорнулася до нього.

Який ви добрий, — промовила вона, що догадались вислати мені на зустріч містера Деверо з собаками. Инакше я й до завтрього не доїхала-б сюди.

Флойд, не розуміючи, поглянув на Фреду, але раптом в умі йому проясніло.

— Адже, добре зробив Деверо, що поїхав ва вами? Чи ж не так?

— Правда, мій дорогий, що тобі уже надокучило так довго чекати?

Флоссі ще ближче пригорнулась до нього.

— О, мені вже надокучило так довго чекати й чекати, — промовив він, немов трохи посмілівши, взяв її на руки й поніс на двір.

Цієї ж ночі дивна сталася пригода з містером Джемсом Бравном, що жив серед тубільців, за кілька верстов униз Юконом, і дбав про те, щоб шляхи їхні вели до раю білої людини. Його розбудив якийсь невідомий індієць, доручивши йому не тільки душу, а й тіло жінки; а сам швидко подався геть.

То була жінка товста, вродлива й сердита. Вона лаялась нікчемними словами, і це страшенно бентежило поважного священика, бо був він ще досить молодий, а її присутність могла б

Нашкодити йому в очах його наївної пастви; на щастя, вона ще вдосвіта подалася до Давсону.

Прошло багато часу відтоді; минуло літо, і населення святкувало приїзд із Віндзору якоїсь дами королівського роду. Влаштовано човнові перегони. Натовп стояв на березі Юкона, стежачи за тим, як Сітка Чарлі, блискуче піднявши весло, першим доходив мети. Того дня м-с Епінгвел, що за цей час багато де-чого навчилася і збільшила досвід свій, вперше після губернаторського балю зустрілася з Фредою.

М-с Мак Фі, не мігши заспокоїтись, потім оповідала всім, як м-с Епінгвел «прилюдно, зневажаючи суспільну мораль», підійшла до танцюристки й простягла їй руку. Як свідчили про цей випадок присутні, дівчина спочатку відступилася, а потім вони про щось поговорили, і Фреда, горда Фреда заридала, схилившись на плече капітанової жінки. Ніхто в Давсоні не знав, за що саме м-с Епінгвел просила пробачення у якоїсь грекині-танцюристки, та ще зробила це прилюдно, скомпромітувавши себе.

Ще де-кілька слів про м-с Мак-Фі. Вона взяла окрему каюту на першому пароплаві, що відпливав. Поїхала вона з того краю з теорією, яку склала собі протягом довгих і темних безсонних ночей. Вона переконалась у тому, що людей, які живуть у північних краях, не навернеш на шлях господній, бо ж на півночі страшенний холод. І чи-ж можна налякати пекельним вогнем того, хто живе у льодових холодниках?! Може, це трохи й відгонить догматизмом, але ж то теорія, яку собі склала м-с Мак-Фі.

Зміст.

	Стор.
ПОШИТИЙ У ДУРНІ:	
Пошитий у дурні	5
Доручення	21
Погасле багаття	38
Слот	59
Золотий промінь	72
Як зник Маркус О'Брайен	93
Порпортукова витівка	111
БОГ ЙОГО БАТЬКІВ:	
Бог його батьків	145
Загадка	165
Незабутне	184
Сивашка	198
Людина з рубцем на щоці	217
Нерозкаяний Ян	232
Снага жіноча	243
Там, де шляхи розбігаються	262
Дочка Північної Європи	278
На кінці веселки	291
Зневага жіноча	305

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ ПОВНУ ЗБІРКУ ТВОРІВ ДЖЕКА ЛОНДОНА.

В-во „Сяйво“ приймає передплату на повну збірку творів Джека Лондона (всього буде 30 томів розміром від 12 до 16 аркушів в томі). Все видання повної збірки, яка робиться виключно в перекладі з оригіналів, писаних на англійській мові, без жодних скорочень, закінчиться не пізніше грудня місяця 1928 р.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

1. Передплатник вносить безпосередньо в видавництво персонально чи через пошту в адресу видавництва 1 карб., як завдаток на передплату повної збірки творів Джека Лондона, зазначивши, як можна докладніше і чіткіше адресу кому і куди посилати томи збірки, що виходитимуть з друку.

2. По виході з друку кожного тому повної збірки творів Джека Лондона В-во посилатиме його передплатникові поштою накладною платою. Пересилку, впаковку і інші видатки В-во приймає на свій кошт і помимо того на кожний том для передплатників робитиме 15⁰/₀ знижки з номінальної ціни тома.

Примітка 1. В-во гарантує гарну упаковку книжок, що пересилатиме, і передплатники одержать її в такому вигляді, в якому вона буде продаваться по книгарнях.

Примітка 2. Для передплати не відбыває на бюджеті передплатників, В-во гарантує, що на 1 місяць більше 2 томів вони не буде посилати їм, що сплаватиме ціля вишкми не більше 2 крб. 50 коп. в місяць.

3. Коли хто з передплатників мінятиме свою адресу, він повинен повідомити про це В-во заздалегідь, точно зазначивши, що з такого то числа його передплату треба посилати по новій чітко і докладно написаній адресі.

(Дивись далі)

4. Всі передплатники по закінченні видання повної збірки творів Джека Лондона помімо того, що вони мали 15% знижки і інші пільги, одержать безплатно як премію, десять художньо виконаних, колінкором обтягнутих палятурок для творів Джека Лондона з таким розрахунком, щоб в кожну палятурку можна було оправити 3 томи з повної збірки. В окремому продажу цих палятурок не буде.

5. Хто з передплатників одмовиться викупити на пошті посланий В-вом накладною платою той чи инший том з повної збірки творів Джека Лондона, той тим самим губить свій завдаток, який залишається у Видавництві, як компенсація за зроблені витрати і на далі В-во не посилатиме йому нових томів повної збірки творів Джека Лондона.

Примітка. Хто з передплатників, загубивши право на одержання повної збірки творів Джека Лондона згідно п. 5 умов передплати, знову хотів-би поновити його, мусить вдруге прислати 1 карб. завдатку і зазначити, які томи він уже має з повної збірки у виданні В ва «Сяйво».

6. **Передплата** на повну збірку творів Джека Лондона приймається Видавництвом „Сяйво“ доти, поки не розійдеться перший том, після чого передплата припинється, бо В-во не матиме змоги задовольнити передплатників повною збіркою, тираж якої робиться лише в кількості 300 примірників кожного тому.

В-во „Сяйво“ мусить зазначити, що при наявності великої кількості передплати на повну збірку творів Джека Лондона **все видання (30 томів) обійдуться передплатникам не дорожче 35 карбованців**, і що все видання закінчиться в найближчий час, не дивлячись на великі редакційні і технічні труднощі.

ТІЛЬКИ ПЕРЕДПЛАТНИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕНІ ТИМ, ЩО МАТИМУТЬ ПОВНУ ЗБІРКУ ТВОРІВ ВСЕСВІТНЬО ВІДОМОГО ДЖЕКА ЛОНДОНА.

Передплату і гроші надсилайте на адресу: В-во „Сяйво“, Київ, вул. Короленка, 52.

Ціна 1 карб. 50 коп.
я передплатників 1 крб. 25 к.

ПЛАТ ВИДАНЬ ТА КОНТОРА ВИДАВНИЦТВА
„СЯЙВО“